

દાનંદરૂપ અગાધ મદાસાગર કે જે સમગ્ર વિશ્વમા અને ખુદ તમારા-
મા સુદ્ધા પોતાના સર્વ મહત્ત્વ અને સામર્થ્ય સાથે વિરાજમાન છે;
તથા જે સર્વશક્તિમાન અને વિશ્વંભર છે; તેની અપાર દયા, ઉદારતા
અને સુ-હૃદયતા શું હજી પણ તમારા અણુવાસમજવામાં નથી
આવી? જે એમજ હોય તો કેવી ભારે ભૂલ 'કેવી ગદ્ગત'!

એક માણસ આ ચિત્તશક્તિને એકાદ એવી પ્રતિમા કે ચિત્ર
પાછળ વાપરે છે કે જે નોંધને લોકો મુગ્ધ બની જાય છે; બીજો
માણસ તેને એક અદ્ભુત ઈમારત બાંધવામાં વાપરે છે; ત્રીજો રસ્તે
બાંધવામાં, એ ચો ટેલીફોન અથવા સીવવાનો સાચો બનાવવામાં અને
પાંચમો પ્રેક્ષકોને બ્રહ્મ અને અનીતિમાન બનાવનારી હલકટ મૂર્તિઓ,
વાર્તાઓ કે નાટકો બનાવવા કે ભજવવા પાછળ તેને વાપરે છે.

મગજરૂપી જે અદ્ભુત અને સૌથી વધારે આશ્ચર્યકારક વસ્તુ
ઈશ્વરે આપણને આપી છે; તેને માટે દરેકજ તેનો આભાર માનીને
તથા તેને સ્વસ્થ અને સદુપયોગમાં રાખ્યા કરીને કૃતચેતના દર્શાવ-
વાને બદલે આપણે તેનો એટલો બધો દુરુપયોગ કરીએ છીએ કે
જેથી, તેના વડે જે અતિ મહત્ત્વનું અને ખાસ કર્તવ્ય સિદ્ધ થઈ શકે
તેમ છે તેનો લાભમો લાભ પણ આપણે સિદ્ધ કરી શકતા નથી.

કેટલું બધું પરમસુખ પામવા માટે અને કેવું ભવ્ય જીવન
ગાળવા માટે આપણા મગજની રચના કરેલી છે. છતાં આપણે તેને
વગર સમજ્યે એવી અનાદી અને ખાશવ રીતે વાપરીએ છીએ કે જેથી
તે પરમસુખ અને ભવ્ય જીવન આપણી કલ્પનામાં પણ આવી શકતું નથી.

જેઓ પામરતા અને વિષયીપણાના ભારે પરિશ્રમ તથા અ-
નિત્યતાના ભારે આચકાઓ ખમ્યા પછીજ તેમાંથી સુખશુદ્ધિ છોડે
છે; તેમના કરતાં તો જેઓ મહાન અવતારો, પેગંબરો અને ઋષિ-
મુનિઓના અનુભવસિદ્ધ આદેશ માની સમજીને સવેળાજ સત્યનો માર્ગ
પકડે છે અને આત્મિક શક્તિઓ સમજી તથા જગાડીને તેનીજ
પાછળ વાપરે છે; તેમનો માર્ગ અવશ્ય ઘણો ટુંકો અને સરળ થઈ રહે છે.

ન્યારે મનુષ્યના જીવનમાં એ પરમ સત્યના અસ્તિત્વ અને

ન્યાયનો મહાન સિદ્ધાન્ત ઝોનપ્રોત થઈ જાય છે, ત્યારે આખા જગતનો વિરોધ હોય તોપણ તે તેને વળગી રહેવા શક્તિમાન થાય છે.

જગતમા થઈ ગયેલા મહાત્માઓ કાંઈ અસાધ્યપણ મનજશક્તિને લીધે મહાપુરુષ બન્યા નહોતા; પણ મગજશક્તિનો મુખ્ય મુદ્દા પાછળ સફુપયોગ કરી ન્યાય અને સત્યના મહાન મિદાનો સમજી શકવાથી તથા એ સમજણને અનુસરી શકવાથી બન્યા હતા.

એક તો પોતાના આગમ, અજ્ઞાન વગેરેને લીધે પગલો વેંચી પડતી નિર્ધનતા, અને ખીજી કચ્છ જીવન અને મર્વોત્તમ લક્ષ્ય માધવા માટે ધનવૈભવમાથી આસક્તિ તથા ધરાદા અને ઉત્તમ દૃષ્ટિ બોગવાતી નિર્ધનતા છે. આ બીજા પ્રકારની નિર્ધનતા એ કાર્મકુર્ણશા નરી પણ કરોડાધિપતિઓને શરમાવે અને નમાવે એવી અસામાન્ય સખળતા-સંધનતા-છે; કે જે દશા શુદ્ધ, શંકર, ગૌરાગ, કબીર, દૃઢ મહમ્મદ સખળ, હજરત અલી, ખીરત, જગ્ગેરાત, મીના, દુધસીદામ, રામદાસ, દુકારામ, રાનેશ્વર, સિકેન, ગાર્શી'ક, રામકૃષ્ણ, દયાનંદ, વિવેકાનંદ, રામતીર્થ વગેરે અનેક દિવ્યાત્માઓ બોગવીને પૂર્ણ થઈ ગયા છે.

તેઓ જાણતા હતા કે, તેમના આત્મામા (તેમના શરીરરૂપી પડદા પાછળ) કોઈક એવી અગાધ શક્તિ રહેલી છે, કે જે સામાન્ય માનવશક્તિ કરતા અસંત ઉચ્ચતર છે, અને જે એ દિવ્ય શક્તિની અવસ્થા થઈ તો તેની સાથેનો સખધ તૂટી જશે તેઓ આ વાત પણ જાણતા હતા કે, સિદ્ધાન્તમા તેમના ઉદ્દેશરૂપે પણ તે પગમ સત્યજ પ્રવર્તે છે, અને તેઓ તો તેમા સાધનમાત્ર-નિમિત્તમાત્ર છે.

૨-વિચારશક્તિના ચમત્કાર જરૂર જાણો.

(“સુખ સામર્થ્ય અને મમૃદ્ધિ”ના આધારે)

પ્રેરણા વિચારમા'કેવી આજુબુજ શક્તિ રહેલી છે તેના કેટલાક દષ્ટાંતો ડૉ૦ ફ્રેડરિક વાન છડને આપ્યા છે તેઓ વેંકના પ્રેમકુએટ અને આતરિક પ્રજારથી વ્યવિ મટાડનાના દિમાયતી છે તેમને આ બાબતમા પ્રમાણબૂત ગણાતા પેરિસવાળા અધ્યાપક ડેબોવે ને .

અંદાલતી હોસ્પિટલમા નીચેના પ્રયોગ બતાવ્યા હતા.

તેમણે એક દર્દીને પાણીનો પ્યાલો આપીને કહ્યું કે ‘આ દારૂનો પ્યાલો છે’ આથી તે દર્દીએ તેને દારૂનોજ પ્યાલો માની પીધો ! તેમણે બીજા એક માણસને એક ઠંડો ચાદીનો ચમચો આપીને કહ્યું કે ‘હવે આ ચમચો ગરમ છે.’ આથી જાણે દારૂનો હોમ એમ તેણે એ નાખી દીધો ! ત્રીજા એક માણસને તેમણે પુસ્તક આપીને કહ્યું કે ‘જુઓ, આમા બધા પાના કોરાં છે’ એટલે તેને કોરાંજ દેખાયા. પછી કહ્યું કે ‘હવે એ પર ફૂંક મારો અને ફરી જુઓ કે, એમા બધે ચિત્રો અને છબીઓ છે.’ આથી એમા તે માણસે આશ્ચર્યપૂર્વક તે વસ્તુઓ જોઈ અને ચિત્રોનું વર્ણન પણ કર્યું ! પરંતુ એના સિવાય એમાં બીજા કોઈને ચિત્રો જણાયાં નહિ; જેથી તે બોલ્યો કે ‘આવું જાદુ મેં કદી જોયું નથી.’

પછી મિં. ડેવોવ બોલ્યા કે “હજી એથી પણ વધુ ચમત્કારિક જાદુ હું તમને બતાવીશ. તમારી આંખો બંધ કરો અને પછી ઉઘાડો એટલે તમને મારું મસ્તક જણાશે નહિ !” પછી તેણે આખ બંધ કરી અને ઉઘાડી ત્યારે તે મિં. ડેવોવ તરફ આશ્ચર્યથી જોવા લાગ્યો ! મિં. ડેવોવ બોલ્યા કે ‘મસ્તક વિના હું કેવો લાગ્યું છું ?’ આથી તે બિચારો જોરથી પોતાને માથે હાથ પછાડીને બોલ્યો કે ‘ખરેખર, હું દિવાનો બની ગયો છું !’

ડૉ. ફ્રેન્ક વધુ લખે છે કે—પોતે જિમાર છે એવી માન્યતા એક ઘોડામાં ઉપજાવવા માટે તેની ઉપરનો એક પ્રયોગ મેં જોયો છે. તેને ધાબળીઓ ઝોઢાડવામાં આવી; દવાઓ ચોળવામાં આવી અને કરુણાળનક શબ્દોથી સંબોધી ચાળડવામાં આવ્યો. આથી પછી તેની શૂખ મરી ગઈ અને તે ખાઈ પી શક્યો નહિ ! પછી બીજા એક સંપૂર્ણ સાજા ઘોડાનો પગ ઉચો રાખીને, તેને પંખાળીને તથા તે પર પાટા બાંધીને અને દવા ચોળીને લંગડાપણા વિષે તેની પૂરી ખાત્રી કરી આપવામાં આવી. આથી પછી તે લંગડો બની ગયો અને ચાલવાનો પ્રયત્ન કરતી વખત લંગડાવા લાગ્યો !

૩-પ્રભુપ્રેમ અને પરમહંસ શ્રીરામકૃષ્ણદેવ

(રામકૃષ્ણ પરમહંસના ચરિત્ર અને કથામૃત ઉપરથી)

“પોતાને કાલા સમજનારાઓ એમ માનીને ફૂલાયા કરે છે કે, ‘આપણે કેવા ચતુર છીએ ! ધન, કીર્તિ અને સસારસુખની કેવી મોજ આપણે લૂંટીએ છીએ !’ કાગડો પણ પોતાને બારે ચતુર સમજે છે; પણ ખરું જોતા તો સવારથી સાજ સુખી તે વિધાજ શોધતો ફરે છે અને તેની આતરિક અચાતિનો પાર નથી હોતો !”

“માણસ જે પ્રાણીમાત્રમા રહેલા પ્રભુનીજ સેવા કરતો હોય, અને નામ-કીર્તિ કે સ્વર્ગની ઇચ્છા ન રાખતો હોય તથા જેમની સેવા કરે તેઓ પાસે પણ કરો બદલો ઇચ્છે નહિ, તો તો તે નિષ્કામ કર્મ એટલે કર્મયોગજ કરે છે અને પરમ લાલ સાધે છે કેમકે એ પણ પરમાત્મદર્શન, પરમધામ અથવા મોક્ષપ્રાપ્તિનો માર્ગ છે.”

“બાળક મા માટે રડે છે, તેમ પ્રભુ માટે પણ જેને એટલી તાલાવેલી જાગી ઉઠે કે મનુષ્ય રડી પડે, તો તે પણ જરૂર તેને મળે.”

“મોતીની ઇચ્છાવાળાએ તો ઉઠે ફૂળની માર્ગને બહારથી ગ્રમ થયું જેમણે. x x જેઓ લોકો જુએ તેમ સપાટી ઉપર તપા કરીને વાહવાહ બોલાવવા ઇચ્છે; તેમને પરમપદાર્થરૂપી મોઢા મોતી કપાથી મળે અને સદા માટે દુઃખદારિદ્ર કપાથી જાય ?”

“પરમાત્માના નામ પર જે બધી વસ્તુઓ વારી જાય છે તેજ તેનો સાક્ષાત્કાર પામી શકે છે; અને જે જૂખજેયું ખાઇ લઇ વધુ વિંઢાળ્યા વિના ખાલી હાથે આવ્યો જાય છે તેજ તેની સમીપ રહી શકે છે.”

“વહાલામા વદાલાના વિયોગની પેઠે, જે કોઇ પરમાત્મા માટે તલસે છે ને આક્રંદ કરે છે તે અવશ્ય તેનું દર્શન પામે છે.”

“હું ખુલ્લે મોઢે રડી પડતો અને પ્રાર્થના કરતો કે ‘ઓ મા ! વેદોમા, વેદાંતમા, પુરાણોમા અને તત્ત્વોમા જે જે લખ્યું હોય તે તુંજ મને શીખવ’ એટલે પછી તેણે એકેએક બધું જતાવી દીધું.”

૪-સુધારકો, ધનવાનો અને ધર્મગુરુઓ

(વિવેકાનંદજીના થોડા વચન સારાશરૂપે)

“આખો દેશ સ સારસુધારાની સલાખોથી ભરપૂર છતાં એક પણ સલાખો એવા લોકોના સુધારા માટે થયેલી જોઈ નહિ કે જે લોકો લોકોના લોહી ચૂસીને દાસના ‘શ્વસ્ય’ બન્યા છે અને હજી તેવાજ રહેવા માગે છે.”

“લાખો ગરીબો અને દીનદુઃખીઓના લોહી ચૂસીને પોતે વૈભવ ભોગવે અને એ ગરીબ, લાચાર તથા જીવનથી છુદાયેલાઓના બલનો વિચારજ ન કરે, એ પણ ધનવાનોને, દેશદ્રોહ અને દગાખાજી છે.”

“જે દેશમાં અને જે ધર્મમાં કરોડો માણસો અર્ધાં જૂએ મરે છે અને જ્યાં લાખો સાધુઓ અને શ્રીજી અનેકો ગરીબોના લોહી ચૂસીને પેટ ભરી રહ્યા છે, છતાં જ્યાં તેમના ઉદ્ધારનો વિચાર થતો નથી; એ તે દેશ કે દોઝખ ? એ તે ધર્મ પાલન કે સેતાનતું તાકવ નૃત્ય ?”

“પણ એ નીચ લેખાતો જનસમાજ જગત્તન થઈને જ્યારે તમારો જીવન સમજવા લાગશે, ત્યારે તેમની એક ટુંકમાત્રથી તમે ઉડી જવાના.”

“જે ધર્મ કે ઈશ્વર વિધવાના આસુ લૂછી ન શકે, અથવા મા-બાપ વગરના નિરાધાર બાળનેના મુખમાં રોડીનો કટકો મૂકી શકે નહિ, તેવા ધર્મ કે ઈશ્વરમાં મને શ્રદ્ધા નથી.”

“મરદ બનો તમારી કિન્નતિમાં-તમારા કલ્યાણમાં આડે આવતા આચાર્યોને, બદાચાર સાધુઓને અને મલ તો ધનને ઉચ્ચકીને ફેંકી દો. કારણ કે તે લોકો કદી સુધરવાના નથી; તેમના હૃદય કદી વિશાળ થવાના નથી. તમારા વહેમ અને અજ્ઞાન ઉપર એ લોકો મોજ માણે છે તેથીજ તમને લૂપ્ત વેદાત, વામમાર્ગ જેવી ભંડિત તથા શુરુસેવા ઇત્યાદિનો ઉપદેશ કરે છે, અને સાચી સાધના-ઉત્તમ ચારિત્ર્ય એના ખાયાભૂત એવું ખરું જ્ઞાન તેમને મળે એમ તેઓ કદી ધ્યયતા નથી.”

“જે પ્રજા આધ્યાત્મિક ભાવોમાં જોડેલી આગળ વધે તેટલેજ અશે તે વારતવ સુધરેલી લેખાય જે પ્રજા અનેક જાતના કારખાના તથા યત્રો નીપજાવવા સથે, સાસાંગિક સ્વચ્છતાઓ અને વિલાસ વધાર્યા જતી હોય તેને હું સુધરેલી પ્રજા કહેતો નથી.”

૫-લોકસેવાની સમજણ અને ચાવીઓ

(વિવેકાનંદજીની સલાહ અને ભાવના)

અદ્ભુત પરિણામ—નાનું કાર્ય પણ જો લાગણી અને નિ-
સ્વાર્થપણે કરવામા આવે છે તો તેનું અદ્ભુત પરિણામ આવે છે

અવદશાનું કારણ—કોઈ પણ દેશની અવનતિ ધર્મથી નહિ
પણ અધર્મથી થાય છે; માટે ધર્મને દોષ આપવો જુદા છે.

મનુષ્ય એટલે ?—કોઈને પણ વિપત્તિમા જોઈ તમારું હૃદય
તેના ભાઈ કે પિતાની પેઠે દ્રવી જાય તોજ તમે મનુષ્ય કહેવાઈ શકો.

પ્રકાશ અને અંધકાર—જ્ઞાનીઓને જ્ઞાનપ્રકાશના લહાણા
આપો અને બહેવાઓને એથી પણ વધુ પ્રકાશ આપો x x x મરીઓ
પાસે જ્ઞાનનો પ્રકાશ લાવો અને ધનવાનો પાસે તો વધુ પ્રકાશ લાવો.
x x કારણ કે તેમના હૃદયમા અંધાર વધુ હોય છે.

પ્રાચીન સંસ્કૃત સાહિત્ય—એમા અહીં તહી સર્વ જણાતી
ઉત્તમ વાર્તાઓ ફરીથી લખી પ્રજાપ્રિય બનાવવામા તમે ધારો તે
કરતા ધણી વધારે લોકસેવા રહેલી છે, અને એને વિદ્વદ્ભોગ્ય બના-
વવાનું જવા દઈ ભાષા સાદી રાખજો એટલે જરૂર ફતેહ પામશે.

આદર્શ રાજવ્યવસ્થા—જો કોઈ એવી રાજવ્યવસ્થા શક્ય
હોય કે જેમા બ્રાહ્મણ અમલનું જ્ઞાન, ક્ષત્રિય અમલની સંસ્કૃતિ અને
સમૃદ્ધિ વૈશ્ય અમલના પ્રચારનો ઉત્સાહ અને શૂદ્ર અમલનો સમ-
ભાવ, એ બધાનું સંગઠન થાય યાને એ પ્રત્યેકના દોષોને ટાળી એ
ચારેની એકત્ર જમાવટ થાય, તો તે રાજવ્યવસ્થા આદર્શરૂપ નીવડે.

દરેક માનવીને શીખવાડો કે—આ બધા જુદા જુદા ધર્મો
છે, તે એકતારૂપી ખરા ધર્મના વિવિધ આવિર્ભાવો માત્ર છે અને
તેથી દરેક જણુ ભયે પોતાને મનઃમતો માર્ગ પસંદ કરે.

ભાવી ભારત—વેદાન્તરૂપી મગજ અને ઇસ્લામરૂપી શરીર-
વડે હાલની અસ્તવ્યસ્તતા અને ધમસાણુમાથી કીર્તિમંત, અનિત
અને સંપૂર્ણ ભારતની ભાવિ મૂર્તિને ઉપજતી જોઈ છું.

ક્યારે સાંભળશે ?—જ્યારે તમારામા કાર્મિક શક્તિ જોશે
ત્યારેજ પ્રજાઓ તમારો સત્કાર કરશે અને તમારે બોલવું સાંભળશે.

૬-આ તે તમારું મળતર કે સત્યાનાશ !

(વિવેકાનંદજીના મંથોને આધારે)

“શાળામાં વિદ્યાર્થી દરે ખરે શિક્ષણ પામતો નથી, પણ ઉચ્ચ શિક્ષણ આત્મશ્રદ્ધાદિ દેશ સંપત્તિ હોય તે પણ જતી રહીને અશ્રદ્ધા આવે છે. વેદ અને વેદાન્તની કુચીરૂપ જે આત્મશ્રદ્ધાએ નચિકેતાને યમની સામે થતા શક્તિવાન કર્યો હતો; અને જે આત્મશ્રદ્ધા આખા જગતને ગતિમાન કરે છે તે આત્મશ્રદ્ધાનોજ નાશ ! ”

“જે વિદ્યા વડે લોકો જીવનસંગ્રામમાં અર્થ થઈ શકે નહિ; જે વિદ્યાર્થી મનુષ્યોનું ચારિત્ર ખીલે નહિ, અને જે જ્ઞાનથી મનુષ્યો પરાપકારપ્રેમી અને સિંદ સમાન પરાક્રમી બને નહિ, એનું નામ વિદ્યા નથી.”

‘તમે દાલના ભણેલાઓ કરતા તો તમારા દેશના ખેડૂતો, મજૂરો અને ફેરીઆઓમાં પણ ઉદ્યમ અને આત્મનિષ્ઠા વધુ તથા દેહાભિમાન ઓછું જણાય છે. કેમકે તેઓ બિચારા મૂંગે મોઢે આખી જીંદગી કામ કર્યા કરે છે અને ધનધાન્ય ઉપજાવવા છતાં એક પણ શબ્દ તે વિષે બોલતા નથી. યાદ રાખજો કે, એક વખત તેઓજ તમારા કરતા આગળ વધી જશે અને તમે આખો ફાટીને નોંઈ રહેશો ! x x તમારામાં વિદ્યા અને જ્ઞાનનું અભિમાન બહુ લયંકર રૂપ લઈ બેઠું છે.”

“અરે ! શું સમુદ્રમાં એટલું પાણી નથી કે તમારા (કોલેજ દિના) પુસ્તકોને, તમારા યુનિવર્સિટીના ઝબ્જાઓને, દીપ્તોમાને અને તમને બધાને ડૂબાવી શકે ? જાઓ, જો એટલું પાણી હોય તો ડૂબી મરો.”

અનુભવ અને પ્રકૃતિ

“જેને માટે તેઓએ કંઈ કર્યું નથી, પણ જોયું તેમને માટે બનતું બધું કર્યું છે તેને ‘તું આમ કર ને તેમ કર’ એવા એવા આદેશ આપે છે ! આવી કૃતની દુનિયા છે.”

“પણ હું નિર્વીર્ય માણસો(કમિટિ પ્રત્યાદિ)ના હાથમાં મને

મૂકવા માગતો નથી. મારે તો પહેલેથી તે છેડા સુધી પડેજ કાર્ય કરવાનું રહ્યું છે. હમણા વિશ્રામની વાત? વિશ્રામ તો શરીર છૂટશે ત્યારે મળશે.”

“હું પોતાને સર્વપ્રિય બનાવી નથી શકતો અને જૂઠ્ઠાને આધીન નથી થઈ શકતો તેને માટે લાચાર છું. જીદગીભર મેં એવા ધોરણ માટે વેઠ્યું છે, છતાં તેમ તો નથીજ કરી શકતો.”

“મારી રીતો અસંત કડક છે. કહેવા બેઠો એટલે એટલું બધું કહેવાઈ જાય કે તે બિચારાની શાંતિ માટે બહુ ભારે થઈ પડે.”

૭-દૃઢ નિશ્ચય અને પ્રમાણિકતા

(“ભાગ્યના સ્પષ્ટાઓ” માંથી થોડો ભાવार्થ)

જ્યારે એક દૃઢ નિશ્ચયવાળો મનુષ્ય સસારરૂપી પ્રત્યક્ષ રાક્ષસને હિમતપૂર્વક ગળચીમાંથી પકડે છે ત્યારે તે લાચાર બની જાય છે અને તે પકડનાર મનુષ્યને આશ્ચર્ય થાય છે કે, આ રાક્ષસમાં તો માત્ર કાયરોનેજ ડરાવીને નસાડવાની શક્તિ છે.

એક મજબૂત અંતઃકરણની દૃઢ ઇચ્છા હજારોને ધ્રુજવી શકે છે. એક સુકલકડી ઠીચુછ પોતાની દૃઢ ઇચ્છાથી સઘળા બાજુ ફેરવી નાખે છે અને પલાયન કરી ગયેલા પ્રત્યક્ષ માણસોને પાછા એકત્ર કરી તેમની પાસે ઉત્તમ યુદ્ધ કગવે છે.

ઓ પ્રમાણિક પુરુષ! હમેશા કોઈ ને કોઈ કૃતરો તો તમારી પાછળ ભરયાજ કરવાનો. જે માણસ જગતરૂપી કૃતરો ભસવાથી ડરે છે, તેની ઉપર લોકો પણ કૃતરાની પેઠે તૂટી પડે છે, અને જો તે નીડરપણે તેની સામે ઉભો રહે છે તો તેઓ ભસતા અટકે છે.

કોઈની નિંદા સાંભળો તો તેનો અર્ધો ભાગજ સાચો માનજો અને કોઈના વખાણ સાંભળો તો તેને તેથી બમણો માનપાત્ર સમજજો.

૮-નાની દેખાતી વાવતનાં મોટાં પરિણામ

(“ભાગ્યના સજાઓ” ઉપરથી)

નાની બાબતોજ સંપૂર્ણતા આણે છે કે જે નાની વસ્તુ નથી પોતાના હાથ નાચેના અમલદારો જે વિગતોને જરા પણ લેખવતા નહિ તેની ન ની બાબત ઉપર પણ નેપોલિયન સંપૂર્ણ લક્ષ્ય આપ્યા વિના રહેતો નહિ.

વેલિગ્ટન પણ નાની વિગતો પર સંપૂર્ણ ધ્યાન આપનાથી મહાન થયો હતો તે કોઈ વસ્તુને વિસાત વિનાની ગણતો નહિ. જ્યારે અન્ય સેનાધિપતિઓ પોતાના હાથ નીચેના માણસો પર આધાર રાખતા હતા, ત્યારે તે નાનામાં નાની બાબત પર પણ પડે ધ્યાન આપતો. ધણી ખરી નિષ્ફળતાઓનો ઇતિહાસ ‘વિગત તપાસવાનો અભાવ’ એ ત્રણ શબ્દોમાં રહેતો હોય છે.

ધર્મ માટે પ્રાણ આપનાર એક પાદરી દક્ષિણના દ્વીપોમાંથી એકજ કેળ લઈ ગયો પણ એ એક કેળ વડે હાલ એ સર્વ દ્વીપો કેળોના પાવેતરોથી છવાઈ ગયા છે.

વેસ્ટ ઇન્ડીઝના ગુલામોને છૂટા કરવા પહેલા સૈનિકોની એક પલટણે એક ખેતર પાસે મુકામ કયો હતો એ ખેતરમાં કામ કરનારા એક ગુલામને આ પલટણુમાંનો એક સૈનિક એવી શરતે વાચતા શીખવવા તૈયાર થયો કે ‘તારે ખીમને જરૂર શીખવવું, ખીમને ત્રીજાને શીખવવું અને આ રીતે કેળવણીનો પ્રચાર કરવો. પેલા ગુલામે આ કાર્ય પ્રમાણિકપણે પાર પાડ્યું પેલા ખેતરના માલિકે તેને પુષ્કળ માર માર્યો અને ખીમ ખેતરમાં મોકલ્યો, પણ તેણે ત્યાં પણ તેજ કાર્ય કયું અને તેજ શરત કરી પછી આખા દ્વીપમાં સ્વતંત્રતા જાહેર થતા માર્શિયલ સોમાયીએ વાચી શકે એવા પ્રત્યેક સીદીને બાઈબલની એકએક પ્રત આપી ત્યારે જણાયું કે, પેલા ગુલામના પ્રતાપે તો હસો સીદીઓને શિક્ષણ મળ્યું હતું.’

એક વાર એક ઝુંપડામાં એક માણસ જ્ઞાનસ મૂકીને ચાલ્યો ગયો પછી એક ગાયે તે જ્ઞાનસને લાત મારી આ એક સાધારણ બનાવ હતો, પરંતુ તેણે આખા ચિકાગો નગરને બાળી ભસ્મ કર્યું અને એક લાખ માણસોને ધરખાર વિનાના કરી મૂક્યા.

૧-ઉત્તમ ગ્રંથોનાં મૂલ્ય અને ઉપકાર

(“ભાગ્યના સ્રષ્ટાઓ” માથી થોડા સારાંશ)

આ જમાનામાં છાપખાના તમને મહત્વના અથો જૂજ કિંમતે આપે છે; પણ તમે તેમાના અખૂટ દિવ્ય જ્ઞાનભંડારનો જેટલી સહેલાઈથી લાભ લઈ શકો અને તેથી તમને તથા આસપાસનાઓને જે દિવ્ય અસર થાય તે ઉપરથી તેની કિંમત આંકો તો તે કેટલી થવા જાય?

છાપખાનાના પ્રતાપે સહઅંથોના રૂપમાં હવે આપણે બહુ નજીવા ખર્ચે સમર્થ ઋષિમુનિઓ અને વિદ્વાનોનું એક આખું સૈન્ય આપણી સેવામાં હાજર કરી રહ્યાં છે છીએ. ખર્ચેલા પૈસાનો આવો મહાન બદલો આપણને બીજો ક્યાય મળે ખરો, કે જેનો ઉપયોગ આપણે જેટલા વિચાર ને લક્ષ્યપૂર્વક કરીએ તેટલો આપણને વધુ લાભ થાય?

ઉત્તમ પુસ્તકોમાં જ્ઞાનરૂપી જે બહુ ઉપકારક દ્રવ્ય ભરેલું છે તે જોતા ગરીબ માણસ પણ કેટલા થોડા ખર્ચામાં એ પુસ્તકો લઈ શકે છે! અને પોતાના જ્ઞાનમાં, ચારિત્ર્યમાં અને સામર્થ્યમાં કેટલો બધો વધારો કરી શકે છે. વ્યાસ અને વાલ્મીકિ, જ્ઞાનેશ્વર અને ટુકારામ, શ્રીકૃષ્ણ અને રામચંદ્ર, ગૌરાંગ અને કબીર, નાનક અને દુનસીદાસ, રામતીર્થ અને વિવેકાનંદ, હંમ મહમ્મદ સલ્મ અને ગઝાલી, ખ્રીસ્ત અને ખેટો, દત્તાત્રય અને રતિદેવ, ભગીરથ અને હનુમાન, બલિ અને પ્રહ્લાદ, દરિયદ્ર અને શીખી, ગાગી અને સાવિત્રી, તથા રામદાસ અને સૌંદરેટિસ જેવા દિવ્યાત્માઓના અલૌકિક શુદ્ધિ-વૈભવ તથા ચારિત્ર્યદ્રોહ્યમાં હવે તે સહેલાઈથી આજોડી શકે છે; સઘળા યુગના મહાત્માઓ, મહાકવિઓ, તત્ત્વવેત્તાઓ, વિજ્ઞાનવેત્તાઓ, રાજદારીઓ, મહાવીરો અને ગ્રંથકારો સાથે તે વાતચીત કરી શકે છે; શ્રીરામચંદ્ર, શ્રીકૃષ્ણ, બીષ્મ, અર્જુન, પ્રતાપ, શિવાજી, સીઝર, સિકંદર અને નેપોલિયન જેવાઓની પાછળ પાછળ તેમના યુદ્ધક્ષેત્રોમાં પણ જઈ શકે છે, અને જ્ઞાનવિજ્ઞાનના ગૂઢ રહસ્યો પણ ઉદ્ધેશી શકે છે.

વ્યાસ, વાલ્મીકિ અને દુનસીદાસ ઇત્યાદિ પરમસિદ્ધો તો પુસ્તકોના રૂપમાં ગરીબમાં ગરીબની ઝુંપડી સુધી જરાએ માન-મોટપ વિના પહોંચી જઈને રામાયણ તથા મહાભારત ઇત્યાદિ ની અતિ

ઉપકારક અને અમરકારક કયાઓ ચિંચરિયા માણસો પાસે પણ રળુ કરે છે-ગાય છે ।

હાલે તમારૂં ઘર કિમતી રાચરચીલા, ચિત્રો, પડદા, ગાલીચા વગેરે-થી ભરેલું હોય પણ જો તેમાં ઉત્તમ ગ્રંથો ન હોય તો તે કેવું ખરાબ । છતાં અફસોસ છે કે, એવા ઘણાંયે ઘરોમાં સારા પુસ્તકો જ હોતા નથી ।

માટે જો મધળી વસ્તુઓ ખરીદવાની શક્તિ ન હોય તો તમે ખીજી વસ્તુઓ પછી લેજો, પણ સાન પુસ્તકો તો તરત ખરીદજો.

જો જરૂર પડે તો થીંગડા દીધેલા કપડા અને સાધેલા જોડા પહેરજો, પણ પુસ્તકો લેવામાં કંજુસાઈ કરશો નહિ.

તમારા બાળકોને પણ ઉત્તમ પુસ્તકો તો જરૂર આપજો, કે જેના સદુપયોગથી તેઓ ઉત્તમ ચર્મ માન મેળવે. જે બાળકોના હાથમાં ઉત્તમ ગ્રંથો આવે છે તેઓ દાહની શાળાઓ કરતાં તો ઘણું ઉત્તમ અને વધારે શિક્ષણ મેળવી શકે છે.

૧૦-એકાન્ત અને એકાગ્રતા એટલે શું ?

(“ભાગ્યના સપ્તાઓ”માંથી થોડા ભાવાર્થ)

મિત્રલ ઍન્-જેલોને એક મિત્રે પૂછ્યું કે “તમે આવું એકાન્ત જીવન શામાટે માગો છો ?” તે કલાવિધાયકે કહ્યું કે “કલા અને અસાધારણતા એ ઈર્ષ્યાળુ પ્રિયા છે તે અનુબંધો અનન્ય પ્રેમ માગે છે.” ડિઝરાયલીના જણાવવા પ્રમાણે જ્યારે તે સિસ્ટાઇન મંદિર પર કામ કરતો હતો ત્યારે તેણે ધરના પણ કોઈને મુલાકાત નહિ આપવાનો નિયમ રાખ્યો હતો.

સઘળા મહાપુરુષોની મહત્તા, સફળતા અને કીર્તિનું મુખ્ય રહસ્ય એજ છે કે, પોતાની સઘળી શક્તિઓને તેઓ એકજ બાબત પર એકાગ્ર-એકકી કરતા તથા વાપરતા અને પોતાના લક્ષ્ય સિવાયની ખીજી દરેક બાબત પોતાના મગજમાંથી હાંકી કાઢતા.

આ ટુંકા માનવજીવનમાં જેને કાંઈ પણ અગત્યનું કાર્ય કરવું હોય તેણે પોતાની સર્વ શક્તિઓ વડે એવી એકાગ્રતાપૂર્વક કામ કરવું જોઈએ કે જેથી મોજશોખ માટે જન્મેલા આળસુ માણસોને તો તે ગાડા જેવોજ લાગે.

૧૧-સરાવ પુસ્તકોનાં નુકસાન

(“ભાગ્યના સપ્તાઓ” ઉપરથી)

ન્યૂ ગેટની જેલના ધર્મોપદેશકે પોતાના વાર્ષિક રિપોર્ટમાં ઘણા માનવંત કુળના અને મુંદર દેખાવના છોકરાઓ વિષે લખ્યું છે કે “તરુણ ઓપુરુષોની ગમ્મતને ખાતર પ્રકટ થતા હલકાં વર્તમાનપત્રો વાંચવાનો નાદ એક પણ અપવાદ સિવાય આ છોકરાઓને લાગ્યો હતો અને તેથીજ તેઓને જેલમાં જવું પડતુ. આ દેશમાં એવી ટોપ પણ ફોજદારી કોર્ટ વા જેલ નથી કે જ્યાં આવા પ્રકારના ગુન્હાઓ ન જણાય. આ સમયમાં ખરાબ ‘પુસ્તકોની અસરથી નીતિનો કેટલો નાશ થયો છે તેનું માપ લાગ્યેજ. કાઢી શકાય.”

એક વાર એક છોકરાએ ખીજ છોકરાને ખીલત્સ ચિત્રો અને શબ્દોવાળું એક પુસ્તક બતાવ્યું અને તેણે તે માત્ર થોડીજ પળો હાથમાં લીધું હતું છતાં પાછળથી તે શ્રેષ્ઠ ધર્મીઆઈ થયા પછી એક મિત્ર આગળ બોલ્યો હતો કે ‘એ પુસ્તક જોવા કરતાં તો મેં અધીં મિલકત આપી દીધી હોત તો વધારે ઠીક થાત. કારણ કે તેમાંના અપવિત્ર ચિત્રો કેટલીક વાર પવિત્ર સમયે પણ વંગર તેડયે મનમાં આવીને ઉભાં રહે છે.’”

જેમ્સ ટી. શીલ્ડઝ એક ખૂની બાળકને જેલમાં મળ્યો ત્યારે બોલેલો કે, ખૂન અને ખીજાં ભયંકર કામોના વર્ણનથી ભરેલી નવલકથાઓનો મને ઘણો નાદ લાગ્યો હતો. મેં તે ખૂબ વાંચી હતી અને તેથી એ પુસ્તકોએજ મારા મગજમાં ભયંકર વિચારો મૂકી મને ખુની કામો કરવાને પ્રેર્યો હતો એમાં જરાયે શક નથી.”

ખિરાપ પોર્નરે કહ્યું છે કે “માણસ જે કક્ષાના પુસ્તકો વાંચે છે તેથી ચઢતી કક્ષાનો તે ચક્ર શકતો નથી; એ એક સિદ્ધ વાક્ય છે.”

દુર્ભાગ્યની વાત છે કે, આજકાલ તો આ દેશમાં કેટલાક ખીલત્સ અને ફૂર વર્ણનવાળા લેખો લખવા અને છાપવા મંડી પડ્યા છે!

૧૨—સુધારકો જોઈએ છે

કેને સુધારવાને ? — પોતાની જાતને સુધારવાને.
કેવા જોઈએ ? — યુનિવર્સિટીની પદવી ઇચ્છનારા
નહિ પણ પોતાનું મન જીતવા ઇચ્છનારા જોઈએ.
કેટલી ઉમ્મવાળા જોઈએ ? — જિજ્ઞાસા રૂપી સૌંદર્ય-
વાળા અને આનંદ રૂપી યૌવનવાળા જોઈએ.
શું મળશે ? — ઈશ્વર પ્રાપ્તિ !

અરજ કેવી કરવી ? ઉત્તર—દીન યાચનાઓવાળી નહિ, પણ
યોગ્યતા રૂપી આજ્ઞાવાળી અને પરમ પ્રાપ્તિના દૃઢ નિશ્ચયવાળી
તરતજ મોકલો—

તમારા પોતાના આત્મા—પરમાત્માને
હેઠાણું—સુખ્યત્વે તમારા પોતાના હૃદયમાં.

મુક્તમ, સર્વત્ર.

૧૩-સ્વામી રામતીર્થનાં થોડાંક વચનામૃત

(સ્વામી રામતીર્થ-ભાગ ૬ થી ૯ ના કવરને આધારે)

જે બાબતને માટે પુરુષાર્થ કરવાની ખાસ જરૂર છે, તે બાબતને લોકો ભાગ્ય ઉપર છોડી દે છે, અને જે બાબત ભાગ્ય ઉપર છોડી દેવા જેવી છે, તેનેજ માટે ચિંતા કર્યા કરે છે.

અધાર. ઓરડામાનુ ફરતીચર આમથી તેમ મૂકવાથી કાંઈ અધાર ટળતુ નથી, તેમ સસારના પદાર્થો આમ તેમ ફેરવ્યા કરવાથી-અર્થાત્ ધન ભેગુ કરવાથી, મહેનો બાધવાથી અથવા શુદ્ધિબળે ખીજાની મહેનતનો લાભ લેનાથી અજ્ઞાન અને પાપના પોટલા છોડે તેમ નથી

ભવ્ય ભવનો અને મોટા મહેલોમા રહેનારા કાંઈ સુખી હોતા નથી એમ તો કીડા, જીવડા અને સાપો પણ મહેનોમા રહે છે

દુનિયાઈ ભોગરૂપી તુલાખ એવુ નથી હોતુ કે જેમા દુખરૂપી કાટો અથવા મધમાખ રહેલા ન હોય અને વિવિધતૃષ્ણા બદલ તેના ડખની વેદનારૂપી દડ ખમવો પડે નહિ

મનુષ્ય ઉત્તમ કાર્યમા રોકાય છે, ત્યારે એના નીચલી શ્રેણીનાં કામ ખીજાઓ ઉઠાવી લે છે, તેમ મનુષ્ય પોતાના ધ્યેય તરફ આગળ વધતો જાય છે, તેમ તેમ તેના સામારિક અને શારીરિક કાર્ય કુદરતના નિયમ પ્રમાણે ઉલટા વધારે સારી રીતે થયા કરે છે

જગત એટલા માટેજ દુખી છે કે તે ખરીવાત સમજતું નથી જગતમા જે દુખ ન હોય તો સત્ય શોધાઈ પ્રગતિજ થાય નહિ તમે આદર્શ જીવન ગાળી શકતા ન હો તો તમારૂ આરિય તદ્દન સરળ અને સહૃદય તો જરૂર બનાવો

ધર્મની ભાવના આપત્તિમાથીજ જાગે છે

આપત્તિનો ઉદ્દેશ આત્મરવિનો સાક્ષાત્કાર કરાવવાનો હોય છે.

જેણે હાથ, માથુ અને અંત કરણ, એ ત્રણે દ્વારવડે જ્ઞાન સંપાદન કર્યું હોય તેનામાજ ક્રિયાત્મક, મૌલિક અને આધ્યાત્મિક ત્રિવેણીનો સંગમ થાય છે, એવા હોય તેજ સાચા ભણેના છે, ખરૂ

શિક્ષણ પામેલા છે અને એનાઓનોજ જગતને અત્યંત ઉપયોગ છે નાના વિચારવાળા મોટા માણસોથી નહિ પણ મહાન વિચારવાળા નાના માણસોથી લોકોનું હલચલુ-ખરો પરોપકાર થઈ શકે છે

યુદ્ધક્ષેત્રે જીતી લેવું, એ તમારા એકવાના હાથની વાત નથી, પણ મનને જીતવું એ તો તમારાજ હાથમાં છે અને એ વાત પણ ખરી છે કે, જે મનનો સ્વામી બન્યો તે સંસારનો પણ સ્વામી બન્યો

જે શરીરમાં રહેતું હૃદય સ્વચ્છ-પાવરહિત ન હોય તો તો એને જમીનમાંજ દાગી દો. કારણ કે રાત્રિના ગાઠ અધિકારમાં દીવા વગર ના ખાલી જ્ઞાનસની કરી કિમત નથી પણ ઉલટું બોળાવપણ છે

સંસારના ભય અને આશંકા તમને ત્યામુધીજ ચનાયમાન કરશે કે ત્યામુધી એમાના નામરૂપના પદાર્થો તમને આકર્ષતા હશે જ્યારે તમે (પરમ સમર્થની સદાય પામી) પ્રતોબનો અને ભયોથી ચળશે નહિ, ત્યારે તો તમે પોતેજ સમસ્ત સંસારને હયમચાવી શકશો, અને આ સિદ્ધાન્તમાં જે શકા રાખે તેજ કાફર છે-નાસ્તિક છે

પવિત્રતા અને સત્ય, વિશ્વાસ અને લક્ષમનસાધ, ઈસ્લામ (શ્રદ્ધા) અને અકબરહિની (વિશાળ-હૃદય)થી ભરપૂર મનુષ્ય જ્ઞાનરૂપી જ્ઞાનસંલભને જ્યારે આગળ વધના માટે છે, ત્યારે કોની મગફળ છે કે એની આડે ઉભું રહે? તમારા અતઃપ્રણુમાં જો એ વિશ્વાસ અને સત્ય ભર્યા હશે, તો તમારી દૃષ્ટિ લોખંડની દિવાનો પણ ચીરી નાખશે અને માત્ર તમારા વિચારની ઠોકરથી પર્વતોના પણ ચૂરેચૂર થઈ જશે

(સ્વામી સમર્પીત ભાગ ૧૦-૧૧ ના કવરને આધારે)

આ બાળવિધવાની સુદર આખોમાં આસુ જોઈને આપણું કાળજી ફાટી નથી જતું તો પણ આપણે નકિઓની સતતિ કેમજ કહેવાઈ શકીએ? આ વિધવાઓની હાથ જો આપણને કાળી લાનીની પેઠે ભક્ષી નહિ જાય તો બીજું શું થવાનું છે?

હે માનવીઓ, આ ખુશખબર સાંભળો 'હે લક્ષ્મીની લાનચ મા ડૂબી રહેનારા' હે હાવલાવ ઉપર મરી પીટનારા અને નયન ટટાક્ષ ઉપર ઓવરાઈ જનારાઓ 'જેના એકાદ માત્ર છટાછવાયા

કિરણ વડે અનેક સૂર્ય અને ચંદ્ર પ્રકાશમાન થાય છે; આ તમામ પુષ્પોના રંગ અને સુવાસ જેના એકાદ પ્રધાસને લીધે ઉપજે છે, અને મગફળ રમણીઓના સ્મિત જેના માત્ર એકાદ કૃપાકટાક્ષને આભારી હોય છે, તે પ્રકાશોનો પ્રકાશ, તે આનંદોનો આનંદ અને તે સુંદરતાઓનો આત્મા તો ખુદ તમારો પરમાત્મદેવ છે.

કામળ હૃદયવાળો મનુષ્ય તો ખીજના દુઃખને ચેપી રાગની પેઠે તરત પ્રહણ કરી લે છે; અને પછી પોતે વહોરી લીધેલા એ દુઃખ અને શોકને ટાળવા સારજ તે ખીજઓની સેવા-સહાયતા કરે છે.

ઓ ભારતવાસીઓ ! અધાર કાટકીઓમાં પેસીને કાળા રાત્રિને દારૂખાના અને કૃત્રિમ ઝાડો વડે શયુગાર કરવાનું તો તમે વિદેશીઓ પાસે શીખો છાજ; પરંતુ હાય ! પોતાના દેશના સૂર્યને (અહ્મવિદ્યાને) તો મો બતાવવાથી પણ દૂર રહો છો !

તમે જેમ સંસારના ક્ષણભંજર બખેડાઓમાંથી પાછા નથી પડતા; તેમ જે તમે આ આર્યોના જ્ઞાન-ચારિત્રમાં પણ કમર કસીને વળી જશો તો જરૂર અક્ષય જીવન મેળવી નિત્યાનંદ અનુભવશો.

જે વ્યક્તિ અથવા જાતિ આગળ વધવાની ના પાડે છે તેને દૈવ અથવા પ્રકૃતિનો નિયમ ફટકા મારીને ધકેલે છે.

૧૪—અમારું પાયામૂત સાહિત્ય અને સંસ્કૃતિ

“હરકોષ જાતિની સંસ્કૃતિજ તેનું જીવનસર્વસ્વ હોય છે અને કોષ પણ જાતિ પોતાની સંસ્કૃતિ જોષ દબને જીવી શકતી નથી. આ પાયારૂપ સંસ્કૃતિરૂપી આધારશિક્ષા ઉપરજ જાતિજીવનનો વિશાળ મહેલ બંધાય છે; અને જ્યારે આ આધારશિક્ષા દાલી ઉઠે ત્યારે તો એ મહેલ ગમે તેટલો મજબૂત હોય તોપણ તે જરૂર તૂટી પડવાનો.”

“રામાયણ અને મહાભારતની પવિત્ર સંસ્કૃતિનાજ બળથી હિંદુ ધર્મ આજ સુધી જીવે છે. કવિકુલપુગવ વાલ્મીકિની મહિમામયી કલમ જેમ આ આર્ય સંસ્કૃતિઓનો ઉલ્લેખ કરીને ધન્ય થઈ છે; તેમ ગોસ્વામી તુલસીદાસની પણ કલામયી કવિતામાં આર્ય સંસ્કૃતિનો અસૌકિક અમત્કાર દેખાય છે.” પંડિત અધ્યાધ્યાસિંહજી

“અમારું રાજ્ય છીનવી લેવાય; ઔશ્વયું ધૂળમાં મળી જાય; વિભવ કચરાઈ જાય; બધી સંપત્તિ લૂટાઈ જાય; દુઃકમાં અમે સર્વ પ્રકારે નિર્બળ બની સર્વસ્વ ગુમાવી બેસીએ; સારે પણ જો અમારાં રામાયણ અને મહાભારત જેવા અલૌકિક રત્ન સુરક્ષિત રહ્યા હોય તો અમે નષ્ટ તો થવાનાજ નહિ.”

શિવસ્વામી એયર

“રામાયણ એ કહેવામાં તો એક મહારાજનું જીવનચરિત્ર છે; પરંતુ વારતવમાં તો એ અંધ આસસારના મળનો નાશ કરનારા અગ્નિરૂપ છે. એ અંધકારમાં પ્રકાશરૂપ, સ્ત્રીઓનો ધર્મ, પુરોહિતો પૌરુષ, બ્રાહ્મણોનું બ્રહ્મતેજ, દક્ષિણોનો જ્ઞાનધર્મ, વૈશ્યોનું ધન, શૂદ્રોનો ધર્મ અને ગૃહસ્થાશ્રમી નરનારીઓનો સુખદીપક છે. એ અંધરૂપી તેજસ્વી દીપક પાસે રાખીને જો કેંઈ તેના પ્રકાશમાં ચાલે તે જીવનયુદ્ધમાં કદી પણ હારે નહિ.”

સંતરામ શર્મા

“રામાયણને વાંચીને અમે કંઈકના કંઈક બની રહીએ છીએ. અમારામાં હિંચા હિંચા ખ્યાલ ઉપજી મનુષ્યના ભૂખણરૂપ સદ્ગુણો આવી ખડા થાય છે. સત્માચરણ, પુત્રોની ભક્તિ, પતિવ્રતાધર્મ, પતિકર્તવ્ય, પિતામાતાનો સ્નેહ, વિનય, ધીરજ, દયા, સારાંશ કે માનુષી ગુણોનું એવું કયું ચિત્ર છે કે જેનું મથાર્ય રૂપ કવિએ પોતાની જાદુભરી કલમ વડે આમાં નથી આલેખ્યું ?”

મિ. શ્રેષ્ઠ

“એમાં સ્ત્રીસમાજની પવિત્રતા, શક્તિ અને મહાનતા વિષે જેવો પ્રકાશ સમાયેલો છે; તેવો બીજા કોઈ પણ ગ્રંથમાં નથી દેખાતો.

“મેં મારી કોમના કેટલાય વિવાહોમાં કન્યાઓને રામાયણ દહેજમાં આપી છે; કે જેથી તે પતિવ્રત ધર્મ પાળનારી થઈને સ્ત્રીજાતિની મહત્તા માટે ગર્વ રાખે. આથી કરીને મારી યાનિએ તો મને કલંકિત કરવાનું બીકું ઉઠાવેલું; પરંતુ મેં ૨૫૯ કહી દીધું કે, રામાયણ કંઈ માત્ર હિંદુસમાજનો ગ્રંથ નથી પણ સમસ્ત માનવસમાજની સંપત્તિ છે. x x હાલમાં પશ્ચિમની સભ્યતાએ ભારતીય આદર્શની બાંધતોને ટાળવા-જૂંસવામાં કસર નથી રાખી; અને તેથી અમારી નૈતિક શક્તિ પ્રાયઃ બંધાઈ ધર્મકાર્યોને માટે ક્ષીણ થતી ચાલી છે.”

સૈયદ દાસ્તીમઅલી

તો તેમા નડનરૂપ થવાનું પાપ તો નજ કરતો

સંપાદક)

(વિવેકાનંદ-ભાગ ૪-૫ નો થોડો ભાવાર્થ)

ઓ હિંદુ સંતાન ! સીતા સાવિત્રી અને દમયંતી, એ તારી સ્ત્રીજાતિનો આદર્શ છે એ તું જૂનતો નહિ, તારો ઇષ્ટદેવ યોગી એનો યોગી, અને ત્યાગીએનો ત્યાગી ઉમાતિ શકર છે તે તું જૂનતો નહિ, તારા લગ્ન, તારી દોનત અને તારાં છદ્મી દન્દિય-વિલાસ માટે કે અગત સુખને માટે નથી, એ તું જૂનતો નહિ, જગદબાની વેદીમા હોમાવા માટે તું જન્મ્યો છે એ તું જૂનતો નહિ, તારા દેશનું સામાજિક બધારણ અનંત વિશ્વવ્યાપી માતૃત્વનોજ પડ્યો છે, એ તું જૂલતો નહિ, અત્યંત, અસાધ્યો ગરીબ લોકો અને ભગી લોકો પણ તારા ભાષ્યો છે એ તું જૂનતો નહિ

ઓ હિંદના વીર પુત્ર ! તું બહાદુર થા, હિંમતવાન થા, હિંદ વાસી હોવા માટે મગર થા, અને જગતને કહે કે “હું હિંદી છું, હિંદમા જન્મ્યો છું અને દરેક હિંદવાસી-હિંદનો ભગી પણ-મારો ભાઈ છે”

ઓ હિંદવાસી ! તારી પાસે માત્ર લગોટી હોય તોપણ તું ગર્વથી મોટે સાદે કહેજો કે “હિંદનું જીવન એજ મારું જીવન છે, હિંદનાજ દેવો મારા ઉપાસ્ય છે, હિંદનોજ જનમમાજ મારું બચપણનું પારણું, જીવંતીનું વિલાસક્ષેત્ર અને ધડપણનું સ્વર્ગસમુદાય છે”

ઓ મારા ભાઈ ! તું જગતને કહેજો કે “હિંદની પવિત્ર ભૂમિજ મારું સ્વર્ગ છે અને હિંદનું કલ્યાણ એજ મારું કલ્યાણ છે”

હે ભારતીય ! આ મહામત્રનો તું સતદિનસ જપ કરજો કે “હે લક્ષ્મીપતિ ! હે ગૌરીપતિ ! હે જગદબા ! મને ખરું પુરુષત્વ આપતો હે સર્વબળ ઐશ્વર્યના ભંડાર ! મારી નિર્બળતાનો, મારી બીરતાનો નાશ કરજો અને મને ખરો મદદ બનાવજો”

આપણે દાલ જેવા છીએ તેવા આપણને બનાવનાર આપણી ભૂતકાળની ભાવનાજ છે, અને તેથી ભવિષ્યમા જેવા થવું હોય તેવા થવાનો આધાર પણ આપણી દાલની ભાવના ઉપરજ છે

ઉમદા ભાવનાને યોગના જીવનમાં ઉતારી શકનારો એક મનુષ્ય, બીજા તેઓ ભાવનાનું બધું વર્ણન કરી જાણનારા તથા બુદ્ધિજીવી માંગ મિલકતેનું પ્રતિપાદન કરનારા દર્શકો મનુષ્યો કરતાં પણ વધુ જાણવાનું છે.

આપણી વર્તમાન સ્થિતિ અને બીજા મનોમોનો પૂર્ણ સફળપ્રયોગ કરીને આપણા વર્તમાન દર્શનને જોડણા પણ સારામાં સારી રીતે જાણીએ, તેટલાજ પ્રમાણમાં આપણે હજી સુધી રિયલિટી અને આપણી વર્તમાન સ્થિતિ વચ્ચેનું છેદનું જોડણું થઈ શકે છે.

‘આત્મતત્ત્વ’ અને નિરપેક્ષ બુદ્ધિની પ્રેરણા સિવાય કોઈ પણ મદદાન કાર્ય મારી રીતે થઈ શકતું નથી.

કાર્ય જેમ વિશેષ મહત્ત્વનું હોય છે, તેમ તે કાર્યનો પ્રેરક આત્મા પણ વિશેષ જાણવાનું હોય છે.

કાર્ય મનું પણ હોય, પરંતુ તે કેવી નીનિર્મી અને કેટલા ઉત્સાહ તથા કાળજીથી કરનામાં આવે છે, તે ઉપરથીજ કર્તાની યોગ્યતા નક્કી કરવી જોઈએ.

અમુક સંયોગોને લીધે સામાન્ય મનુષ્ય પણ મદદાન કાર્યો કરી શકે પણ ખરો મદદાત્મા તો તેજ છે, કે જેના ખૂણે બેસીને કરવાના કાર્યો તો ઉલટા વિશેષ કાળજી અને રક્ષણવાળા હોય છે.

આપણને આપણી ઉદાગતાનો પ્રયોગ કરવાની તો આપનારનો આપણે ધર્મોજ આભાર માનવો જોઈએ. (કેમકે) પ્રત્યેક પરાપકારનું કૃત્ય આપણી છુદ્ધ શક્તિ દ્વારા કરી ઉચ્ચ શક્તિ જગાડનામાં મદદ કરે છે અને આપણને પવિત્ર કરી પૂર્ણાર્થ તત્ત્વ સર્જી જાય છે.

જે પરમ જ્ઞાન આપણને એક એવું પરમતત્ત્વ પ્રાપ્ત કરાવે છે, કે જેને જાણવાથી બાકીનું બધુંજ જાણી શકાય છે, જે જ્ઞાનનું પણ જ્ઞાન છે; અને જેના પ્રભાવથી ભૌતિક વિજ્ઞાનમાં એતના આવે છે, તે “પરાવિદ્યા”જ ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ પ્રકારનું જ્ઞાન છે.

જેનામાં સત્ય છે, પવિત્રતા છે અને નિસ્વાર્થતા છે, તેને કયરી નાખવાને સમર્થ હોય એવું એક પણ જાણ આ લોકમાં કે

પરલોકમાં નથી. આ ત્રણે ગુણો વડે બળવાન થયેલો એકજ આત્મા તેની સામે આપ્તુ જગત હોય તો પણ તેની સાથે ટક્કર લઈ શકે છે.

તમારા કાર્યમાં સહાય કરનારા લોકો કદાચ હમણાં નાહ હોય તો વખત આવે પણ તમને તેવા માણસો મળી આવ્યા સિવાય રહેશે નહિ. આપણે ઉતાવળા શા માટે ચતુઃ જોઈએ ? કેમકે મહાન કાર્યોને ગતિમાં મૂકનાર મહાન બળશક્તિમાં તો લગભગ અદૃશ્યજ રહે છે.

કર્મનાં સાધન અને સાધના તરફ પણ કર્મના પરિણામ જેટલું ધ્યાન આપી કાળજી રાખવાની જરૂર છે.

આપણી સોમાંથી નવાણું નિષ્ક્રિયતાઓનું એજ કારણ જણાશે કે, આપણે તેનાં સાધન અને સાધના તરફ પૂરતું લક્ષ આપેલું ન હતું.

ક્રિયિત પણ ધર્મધેજાપણું આપણામાં હશે ત્યાંથી ખરાં શુભ કાર્ય આપણા હાથે થઈ શકનાર નથી.

તમે ખ્રિસ્તી હો, બુદ્ધિસ્ત હો, જરથોસ્તી હો, જપૂ હો વા ગમે તે પંથના હો, પણ તમે દેહાધ્યાસ અને લૌકિક સ્વાર્થ છોડ્યો છે કે નહિ ? એજ પ્રશ્ન છે.

કર્મો વડે આપણી શક્તિને કેમ ખીલવવી અને તે શક્તિને ઉપયોગ મુક્તિ તરફ કેવી રીતે કરવો, એ જ્ઞાન કર્મયોગથીજ મળે છે.

કર્મ કયાં કરો, પણ તે અનાસક્તપણે-નિઃસ્વાર્થપણે કરો.

૧૬-ભારતસંતાનો ! તમારી શ્રેષ્ઠ સંસ્કૃતિ સંભાળો.

સાધુ વસવાણીની લિક્ષા

(“મુરલીમ મહાત્માઓ”ના કવરપર “સૌરાષ્ટ્ર”માંથી લીધેલા લેખમાંથી)

મારી દષ્ટિ આજે જૂતકાળમાં લાગે છે. મારાં અંતર્યક્ષુ સમીપ એ લબ્ધ અને ધર્મશીલ આર્યોવર્તની આકૃતિ ખડી થાય છે, કે જે આર્યોવર્તમાં, આજથી પચીસો વર્ષપૂર્વે, પીતામ્બરધારી બુદ્ધદેવ પરિભ્રમણ કરી રહ્યા હતા અને જનપદે જનપદે કર્તવ્ય-બોધ આપી રહ્યા હતા. એ બુદ્ધદેવ ભગવાનના સંજોગમાં એક નાનું પણ અતિબોધક કથાનક છે.

એક દિવસ બુદ્ધદેવ તેમના શિષ્યસમુદાયથી વિદળાઈને બેઠા

હતા દેહાન્તનો સમય નજીક હોવાનું પોતાને જ્ઞાન થયું હોય તેમ તે શિષ્યોને પોતાના ધર્મસૂત્રોના નિતારની બેટ કરી રહ્યા હતા ઉપ દેશકાળ પૂરો થયા પછી, એક નાના શિષ્યે ગુરુદેવની પાસે પ્રશ્ન પૂછ્યો “ગુરુદેવ! આપે સદ્બોધ આપી લીધો. આપે સત્ય જ્ઞાન અને પ્રેમનું સેવન કરવાનું કર્તવ્ય બતાવી દીધું, પણ અમને કહો કે, આપના શિષ્યતરીકે, અમારે શ્રાવક જનોને શો સંદેશ પાઠવવો?”

અને કથાનક આગળ વહે છે કે ગુરુદેવે, તેમના કમળસમા હોવાનું લગીર ઉચ્ચારી કરી, સ્મિતનો સૌમ્ય પ્રકાશ પ્રસારતા ઉત્તર આપ્યો. ‘આત્મજનો’ આર્યાનર્તના જનપદે જનપદે બટકજો અને તમારી સગાથે ધર્મપદનો સંદેશ લઈ જઈને ડોઈ ગ્રામે, કોઈ નગરે, તમને જનસમુદાય સાપડે, ત્યારે એકજ પ્રશ્ન પૂછજો કે, સરકારનું જતન કરો છો કે નહિ? ‘સરકારનું જતન કરો’ એ મારો સંદેશ છે

x x x x

હુયે આજે ભારતવર્ષના પુત્ર-પુત્રીઓને, એજ જુગજૂનો પ્રશ્ન પૂછુ છું કે ‘સરકારનું જતન કરો છો કે નહિ?’ હુયે બિંદુ છું, યાત્રક છું આમેગામ બટકુ છું અને મારા દંડના બિંદુતરીકે-યાત્રક તરીકે સર્વાત્ર એકજ સંદેશ આપુ છું કે—“સરકારનું જતન કરજો”

તમને તમારી માતાના ઉજ્જવન ભૂતકાળની, ભારતવર્ષના પરમ પ્રેરણાદાયી ભૂતકાળની સ્મૃતિ છે કે નહિ? તમને ભારતવર્ષના વીરો અને સતોની સ્મૃતિ છે કે નહિ? તમને ભારતવર્ષના વિધાયક રામચંદ્ર અને શ્રીકૃષ્ણ, યુધિષ્ઠિર અને બીષ્મ, પવનચૂત અને પ્રલાદ-અહો, એ નામાવલી તો અનંત છે!—એમની સ્મૃતિ છે કે નહિ? તમને ભારતકુમારોના આદર્શ, દ્રુવકુમારના વચનોની સ્મૃતિ છે કે નહિ? પિતાને નામે પ્રભુને ચરણે હું બલિ બની કૃતાર્થ ચક્રશ એ દ્રુવચાણીના રણકાર તમારા મનમાં ગુજો છે કે નહિ? સ્મૃતિમાયી નીપજતા સરકારનું તમે જતન કરો છો કે નહિ? ભારતકુમારો! વિનમ્ર અનુયાયીતરીકે, મારો પણ તમને એજ પ્રશ્ન છે

૧૭-ધર્મરૂપી પ્યાલા-કોણ કોનો શત્રુ છે ?

(સ્વામી રામતીર્થ ભાગ ૧૨-૧૩ ઉપરથી થોડો ભાવાર્થ)

આ પ્રતીત થતું દિંદુપણું, મુસલમાનપણું અને ઈસાઇપણું, એ તો જુદા જુદા પ્યાલા જેવું છે; કે જે પ્યાલાઓવડે પવિત્ર વિશ્વપ્રેમ-રૂપી દૂધ પીવરાવવાના ચત્ત વખતોવખત થયા કરે છે. ✖ ✖ ✖ એવા પ્યાલા તો આગલા વખતના પણ આપણી સામે અનેક પડ્યા છે. આપણે તો કોઇ રીતે દૂધજ પીવું જોઇએ. હૃદયની જવાલા જેથી શાંત થાય એવું પીણુંજ અમને તો જલદી જલદી આપો.

અમારે તો અકબરદિલીની(હૃદયની વિશાળતાની)જ જરૂર છે. પછી તે ગમે તે પ્યાલામાં ભરીને પાઓ! ચાહે તો તે પ્યાલો નવો હોય કે જૂનો, ચીતરેલો હોય કે સાદો અને સોનાનો હોય કે માટીનો!

પણ માત્ર એ ખાલી પ્યાલાનીજ ઉપાસના કરવાથી તો વિરોધ-જ વધે છે. આ બધા પ્યાલાઓ (સંપ્રદાયો અને મનમતાંતરો) તો કેવળ મૂર્તિઓજ છે. જે સાચો સાધક એ બધી મૂર્તિઓમાથી અમૂર્ત આત્મામાં પહોંચી ગયો હોય તેને ધન્ય છે! મિથ્યા નામરૂપથી ઉપરામ થઇ સાચો પરમાત્મસાક્ષાત્કાર ચતાંજ એ પ્યાલો એના હાથમાથી છૂટી ગયો, ફૂટી ગયો, ભાગી પડ્યો!

અમે તો ધર્મઘંટમાંથી અંદરનો મગજ (તત્ત્વ) લઇએ છીએ અને શબ્દરૂપી શુષ્ક ફાડકાં તો ફૂતરાં તરફ ફેંકી દઇએ છીએ.

કોઇ પણ ધર્મ કે સંપ્રદાયની સાથે તમને વિરોધ હોય તો તેને કાપવાનું-અર્થાત્ ખંડન કરવાનું કાર્ય ન કરો. સીધો માર્ગ એજ છે કે, તમે તેમના હૃદય કરતાં તમારા હૃદયને (અર્થાત્ ચારિત્ર-ને) વધારે વિશાળ-મહાન બનાવો; તમારી પ્રેમભક્તિને એના પ્રેમ કરતા વધારી દો; તમારી માનવપ્રીતિને એની પ્રીતિ કરતાં વધારે વિશાળ કરો; તમારા આદર્શને ઉચ્ચતર બનાવો અને સત્યસ્વરૂપ (પરમેશ્વર) ઉપરના તમારા વિશ્વાસને વધારે મહાન (અકબર) બનાવો. સંસારનાં નામરૂપ, એનો બાહ્ય ચળકાટ, દૃશ્યજગતની વિચિત્રતા,

અસંખ્ય સ્વરૂપોની વિવિધતા, એ બધા રાગરંગ બલે બીજાઓની આખોને આજી નાખે; આ સિદ્ધકો અને ટ્રાંસેસરો બલે એ મૃગ તૃષ્ણાની જાળમાં ફસાય; અધિકારી અને અભીરવર્ગ બલે એ કરોળા આની જાળમાં જકડાઈ જાય; પંડિતો અને સાદુરો બલે એ લલ્હરિ-ઓમાં જઈ પડે; યુવકે અને વૃદ્ધ બલે એ સ્વપ્નમાં મોહિત થઈ જાય; પરંતુ તમારે તો એ સત્યસ્વરૂપ પરમાત્માને કદી પણ ન જૂલવો જોઈએ. તમારે તો તમારા નેત્ર એ સત્માત્મા તરફથી નજ ખસેડવા જોઈએ; અને પછી એા શ્રદ્ધાશીલ પુરુષો ! એા સમ્યક્શી-એા ! જોઈ દ્યો કે, એ આનંદ નથી પ્રાપ્ત થઈ શકતો ! અને કોણ કોનો શત્રુ છે !

૧૮-ગીતાજી વિષે મનહર છંદ

મોહને મટાડે પ્રગટાવે આત્મબોધ શુદ્ધ
હીરતા લગાડે યુદ્ધવીરતા જગાવે છે,
ક્ષણમાં મુકાવે અકર્મણ્યતાથી અકર્મીને
કોણ તૂં, વિશ્વ શૂં, કર્તા કોણ તે બતાવે છે,
બહાલી બહુ જોગીઓ વિજોગીઓને જોગીઓને
હવતાં ને મૂવા પછી મોક્ષ દરશાવે છે,
હવનમાં જગ હવવાનો એ પદાવે પાઠ
સુખશાન્તિદાતા ગીતા માતાજી કહાવે છે,

(વિદ્યાભાસ્કર શુક્લના હિંદી ઉપરથી)

અગ્નિને તણુએ બળે, મોટાં જંગલ જેમ;
ગીતા-જ્ઞાન પાળ્યે રળે, પાપ તાપ સૌ તેમ.

૧૯-ધર્મજ્ઞાન અને પદાર્થવિજ્ઞાન

(“મહાન સાધ્વીઓ”ના કનરપેજ ઉપરથી)

વિદ્વાનો ભલે આ આખી પૃથ્વીને છિન્નવિચ્છિન્ન કરાને ન્તેશે
તોપણ તેઓ આપણને એવી શક્તિ તો નહિજ આપી શકે કે જે
શક્તિવડે ઈશ્વરને જોણી શકાય આપણે જે ઈશ્વર તો અપૂર્વ પ્રેમ
અને પવિત્રતા ઇચ્છના હોઈએ, તો આપણે તેના મદસ્તરનેજ જાણના
અને પાળના પાછળ મઠા પડવું જોઈએ

આપણે આ જડગણ અને અજોષવાદની વચમાં ઘડીને જતા
જતા જ્યારે એક પરમાત્મશ્રદ્ધાશ્રી પ્રકાશ મેળવી શકીએ છીએ,
ત્યારેજ જાણી શકીએ છીએ કે, ધર્મવિશ્વાસ એ કેવી મૂલ્યવાન વસ્તુ
છે એ વિશ્વાસ ઉપજે નહિ ત્યાંસુધી આપણે સમજી શકના નથી
કે, એ પરમાત્માનું અને તેના હિસાબ વિશ્વાસનું મૂલ્ય કેટલું બધું
હિ મનુષ્યના અંતરમાં ઈશ્વરે આગતા મહાપુરુષોદ્વારા જે પ્રકારે
પોતાને પ્રગટ કર્યો છે, તે પ્રકારે અથવા બીજા પ્રકારે અત્યારે
પણ તે પોતાનો પ્રકાશ પ્રગટાવવાને શક્તિમાં છે સુરોપના વિજ્ઞાન
વેત્તાઓ જોરપૂર્વક મોતે છે કે, પૃથ્વી કેવળ જડ પદાર્થથી ભરપૂર છે,
પરંતુ હું તો મોટે સાદે કહી શકું છું કે ઈશ્વર પણ છે અને સ્વર્ગ
પણ છે તેમની નાસ્તિકતા તરતમાં આપણા ઉપર આધાત્મિક દેશાની
શકે, પણ છેવટે તો હૃદય ઉપર ધર્મનું જ ગાંધ્ય રથપાછ જઈ એક
શ્વરવાદનોજ જય થશે ઈશ્વર એક છે, પ્રેમસ્વરૂપ છે ન્યાયવાન છે,
અને શૂન્ય પછી પણ માણસનું જીવન કાયમ રહે છે એ મલ
સિદ્ધાંતનાજ પાયા ઉપર બધા ધર્મનો આધાર છે, અને એજ સાચ
દમેશા કાયમ રહેશે

x

x

x

x

એમ મહાન સાધ્વી કહે છે કે- ‘મને ધર્મનું શિક્ષણ સૌથી
પહેલું મનપિના પામેથી મળ્યું છે અને યદ હું કે, હું માતાની
સાથ બેસીને પ્રાર્થના કરતી પિતાની આગળ ધર્મસંગીત ગાતી.

રવિવારને દિવસે અમારા ધરમા કોઇને પણ ધર્મપુસ્તક સિવાય બીજી કોઇ ચોપડી વાચવા દેવાતી નહિ. દરરોજ પ્રાતઃકાળે અમારા ધરમા પુસ્તકાલયવાળા ઝોરડામા ઉપાસના ચતી. પછી ધર્મગ્રંથનો પાઠ થતો. ત્યારપછી ધર્મમંળધી વાતચીત ચતી. એ ધર્મચર્ચા મને બહુજ ગમતી. એમ તાની વચથીજ હું તેમા આનંદ મેળવતી હતી. અને ઇશ્વરનો પવિત્ર ભાવ મારા ચિત્તને બહુ ખેંચતો. મને યાદ છે કે, એક દિવસ એ ભાવની એક કવિતા વાચીને હું આનંદમા ધેલી થઇ ગઇ હતી.

૨૦-અંગ્રેજી શિક્ષા का કુપ્રભાવ

(શુભસમ્રદ-જાગ સાતમાના કેપરના આધારે)

સિદ્ધ બી હો ચુકા છે કે અંગરેજી ભાષા હમેં અંગરેજ તો ન બના સકેગી, પર ભારતીય બી ન રહને દેગી

અંગરેજી શિક્ષા હમારે ઇતિહાસ કે તોડ મોડ કર ઇસ પ્રકાર હમેં સિખાતી હે કે ઇસસે ભાષા કી અપેક્ષા હાનિ હોતી હે. ઘટનાઓ સે હમ ઠીક પરિણામ નહી નિકાલ સકતે. લેથમિનજ ઔર હંટર જેસે ઇતિહાસલેખક હમેં અપની પ્રાચીન સભ્યતા, ગૌરવ ઔર પ્રતિષ્ઠા ક્યો બતાવેગે ?

જખ ભાષા ન રહી તો માહિત્ય બી સાથ હી નષ્ટ હો જાતા હે x x અંગરેજી શિક્ષા ને હિંદી સાહિત્ય કે બી નષ્ટ કર દિયા !

હમારે સામાજિક જીવન પર ઇસકો એસા પ્રભાવ પડા હે કે હમ સદાચાર કે બી જો બેઠે ઔર પાશ્ચાત્ય સભ્યતા કી દિખ્-ભાવે કી વસ્તુઓ કે હમને ગ્રહણ કર લિયા. હમ ન ધર કે રહે ન ધાટ કે, ન ઇધર કે ન ઉધર કે. અંગરેજી શિક્ષા ને હમારે આચારવિચાર કે નષ્ટ કર દિયા. સમ્મી ચેતનતા ઔર વિચારશક્તિ હી હમારા જાતીય ગૌરવ કી રક્ષા કર સકતી હે.

૨૧-અવજોના સર્વે ચાલતો સ્વિસ્તીઓનો પ્રચાર એ જોવા છતાં પણ ચેતવાની અકલ્પ આપણામાં નહિ આવે ?

(શુભસંપ્રદ-ભાગ પાચમાના કવરપેજ ઉપરથી)

ભારતવાસીઓને ખ્રિસ્તી બનાવવાનું પ્રચારકાર્ય કેટલું જોર-
શોરથી ચાલી રહ્યું છે, તેનો ખ્યાલ બહુ થોડા ભારતવાસીઓને
હશે ખ્રિસ્તન, અમેરિકા, જર્મની વગેરેના અનેક ખ્રિસ્તી મિશનરો
એ કાર્ય માટે પોતપોતાના દેશોમાથી જે થોડખધ પૈમા મળે છે, તે
વગેરેનો થોડાક અહેવાલ હિંદુ સમાજની માહિતી માટે નીચે આપ્યો છે.

ભારતવર્ષમા જે ૭૦૦ ખ્રિસ્તી સંસ્થાઓ મોટા પાયા ઉપર
કામ કરી રહી છે; તેમાની મુખ્ય આ પ્રમાણે છે:—બ્રિટિશ મિશન
પોતાના દેશમાથી ભારતમાં ખ્રિસ્તીધર્મના પ્રચાર માટે દર વર્ષે
પોણાત્રણ કરોડ પૌંડથી કંઈક વધુ રકમ મેળવે છે; અમેરિકન
મિશન લગભગ ૫ કરોડ પૌંડ મેળવે છે; સ્વીડન, નોર્વે અને સ્વિટ-
ઝર્લેન્ડનાં મિશનો ૮ લાખ પૌંડ તથા જર્મનીનું મિશન ૭૦૦૦
પૌંડ મેળવે છે. આવી મદદ તેમને દર વર્ષે મળ્યા કરે છે અને
એ ધનવડે અનેક ઉપાયોદ્ધારા ખ્રિસ્તી બનાવવાનું કામ ચાલ્યા કરે છે.

એ મિશનોમા સાત હજારથી વધારે દેશી ખ્રિસ્તીઓ તથા
અઢારહજારથી વધારે વિદેશી પાદરીઓ કામ કરે છે. એ પાદરીઓમાં
પુરુષો ઉપરાંત ૧૪૮૧ વિવાહિત ઓંઓ તથા ૨૪૦૮ કુમારિકાઓ
છે. હિંદુસ્થાનમા આ મિશનોના ઉપદેશકો તૈયાર કરનારા ૬૧ વિદ્યા-
લયો, ૧૪૧ અનાયાલયો, ૧૭૦ સિલ્પવિદ્યાલયો, ૭૧૭ હાઇસ્કૂલો,
૧૫૦૦૦ થી વધારે સંવિચારની નિશાળો, ૬૮ ખેતીની શાળાઓ,
૫૦ કૉલેજો, ૬૪ ટ્રેનિંગ સ્કૂલો અને ૪૩ છાપખાનાંઓ ચાલે છે;
અને દેવળોના અધિકારીઓ તરફથી ૬૫ સ્કૂલો, ૬૬ વર્તમાનપત્રો
અને ૪૦૦ થી વધારે દવાખાના કામચલાં ચાલે છે. આ મિશનો તરફ-
થી ૧૫૦૦ ડૉક્ટરો અને નર્સો જનસમાજની મફત સેવા કરે છે તથા
૫૦,૦૦૦ શિક્ષકો શિક્ષણ આપે છે. આ મિશનોની સ્કૂલો અને

કૉલેજોમાં પાંચ લાખથી વધારે વિદ્યાર્થીઓ શિક્ષણ મેળવે છે. આ મિશનોની સહાયોમાં લગભગ ૮ લાખ સહાયો છે અને તેમના તરફની આવક લગભગ ૧૯ લાખની થાય છે.

શું આપણા સમગ્ર હિંદુ શ્રીમાનોએ, ધર્મપ્રેમીઓએ, દેશ-ભિમાનીઓએ, અગ્રેસરોએ અને વિદ્વાનો વગેરેએ આ બાબત તરફ ધ્યાન નહિ આપવું જોઈએ કે આ બધા ખ્રિસ્તી અનાયાસો, રફ્ફો, કૉલેજો અને ઇન્સ્ટિટ્યુટો વગેરે ભારતવાસીઓને ફસાવવાની અને તેમના વિરોધીઓ વધારવાની જાણે છે ? હિંદુઓ આ જાણમાંથી પોતાનાં બાઈબલોને ગયાવવા માટે શું કરી રહ્યા છે ? શું તેમનામાં એટલી પણ અછલ નથી કે જ્યાંસુધી આપણે હિંદુઓ તરફથી સરળ સ્વભાવવાળી નિરાધાર અજાણ્યો, અશક્તો, અનાથો, ગરીબ રોગીઓ અને અંત્યજો વગેરેની સેવા જમાવવા માટે એના જવાબમાં પૂરતાં અનાયાસો, રફ્ફો, કન્યાશાળાઓ તથા દવાખાનાં વગેરે ખોલવામાં નહિ આવે, ત્યાંસુધી ખાલી વાતોના તડાકાથી, ઠરાવો પસાર કરવાથી અથવા અનેક ગ્રામ્યોના બડેખા બની પોકળ કીર્તિ પાછળ શક્તિ વેકરી નાખીને એકનિષ્ઠ યવાના ઉત્તમ ધોરણથી છેટા રહેવાથી આપણે ખ્રિસ્તીઓની સ્પર્ધા નહિજ કરી શકીએ ? વળી આપણા ધનવાનો વગેરે પણ હજી શું યુરોપિયનોની વિલાસિતાનુંજ અનુકરણ કર્યા કરશે ? એમના ધર્મપ્રચારને માટે દરવર્ષે અબજો રૂપિયા ખર્ચવાના ઉત્સાહનું તેઓ દશમા ભાગે પણ અનુકરણ નહિજ કરે; તો પછી રશિયાના જેવું બોલશેવીઝમ જાગીને બધા ધનવાનોની સંપત્તિ ભૂંટી લેવાય એમાં આશ્ચર્ય શું !!!

(હિંદી “સુધા” માંથી સ્વનંત્રાનુવાદ કરતાં અરુણ હિન્દુ-અખંડાનંદ)

૨૨-સોનેરી સહુનો

(આદર્શ દષ્ટાન્તમાળા-ભાગ ૧ લાના કવરને આધારે)

‘સન્માન’ એ એવી વસ્તુ નથી કે જે દાવો કરવાથી મળી જાય, એ તો લાયકાત હોય ત્યાં આપોઆપજ આકર્ષાઈ આવે છે. એાછી જરૂરના કામોમા શક્તિ, આયુષ્ય અથવા ધન વાપરી દેવાથી પછી ખરી જરૂરના કામો કરવાની શક્તિ રહેતી નથી.

બીજાનું દુઃખ ખેતાનું ગણવું એજ મહાત્માપણું; સહાનુભૂતિ, સમભાવ અથવા સર્વોત્તમ ધર્મ છે એ ધર્મ પાળે તેજ ધન્ય છે.

એ વાતો અવશ્ય જૂલા જાળો:- (૧) બીજાઓએ તમારી વિરુદ્ધ જે કાંઈ કહ્યું અથવા કયું હોય તે અને (૨) બીજાઓ ઉપર તમે કાંઈ ઉપકાર કર્યો હોય તે.

અધિકાર-યોગ્યતા-મેળવ્યા વિનાજ મુક્તિ શોધશો તો વધુ બેધારો. પરમ મોક્ષ પામવુંજ હોય તો સેવાપાત્ર હોય તેની નિષ્કામ સેવા કરો એજ અત્મારે તમારી શ્રેષ્ઠ સાધના અને મુખ્ય દેવધર્મ છે. ધનવાનનું હૃદય ધનમા અને ભક્તનું હૃદય ભગવાનમા રહે છે. અમત્કાર જતાવવા એ જાદુગરનું કામ છે; ધર્મરક્ષકનું નથી.

ધર્મર તો સર્વત્ર રહેકોજ છે; પણ જેઓ હરેક ગાખતમા એ વાત યાદ રાખીને તે પ્રમાણે વર્તે છે તેજ ખરો મહાપુરુષ છે.

મૃત્યુથી બીનારને સદાય તેનો ભય ભોગવવો પડે છે, અને જે મૃત્યુથી ડગતો નથી તેને તો થોડી વારજ પીડા રહે છે.

વસ્તુ અને પડ, બંને જગાડવા કગ્તા માત્ર વસ્તુજ જગડવા ઘી. બીજાને દુઃખી જોઈને દુઃખ ન થાય, તે પશુથીએ નીચ છે. ધડપણુમા દરિ ભજવાનું તો પાદસાદથી પણ નથી ખનનું.

રાજ્યનું ધન, એ રાજ્યની મિદકત નહિ પણ પ્રજાની અનામત છે સારા માણસોની સાથે અને ભગવાનની સાથે (ધર્મી નિય મેાની સાથે) યુદ્ધ કરવું એ તો સેનાન મિત્રાચ બીજાને પાલવેજ નહિ. ધડપણુમાજ ભક્તિ કરવી એ તો સેતાનનું એહું પ્રશ્નને ધરવા જેવું છે.

ભોગો ભોગવ્યાથી તો વાસનાઓ તૃપ્ત નહિ થતા ઉલટી વધે છે.

૨૩-નેપોલિયનની અમુક સ્વાસ વિશેષતાઓ

(“મહાન નેપોલિયન” ઉપરથી)

તે પોતે કરી ન શકે એવું કોઈ પણ કામ તે બીજાને સોપતો નહિ તેનું સામ્રાજ્ય શરીરોપર નહિ, પણ અત કરથ્થ ઉપર હતું પોતે દિગ્વિજયી થયો અને કરોડો સોનામહોરો તેના પગમાં અથડાતી હતી, પણ તેની ખાનગી તીજેરી તો ખાલીજ રહેતી તેનું મૃદુલવન સાદાઈ, નીતિ અને પરિશ્રમના ઉદાહરણરૂપ હતું નજીવી બાબત પણ તે ધ્યાનબહાર જવા દેતો નહિ હિસાબી ખાતાની બૂલો તે અગમ્યમ જેવી રીતે પકડી આપતો તેને બાળકો બહુ ગમતા (સેન્ટ હેલેનાના) જનરલ બર્ટ્રેન્ડ ના છોકરાને તે વખતોવખત નોતરતો અને તેમની ધીમામસ્તીથી આખું ઘર ગાજી રહે ત્યારે તેને ધણો આનંદ આવતો તેમની સાથે તે પણ રમવા લાગતો અને તેમના નાના કથવા પતાવતો તે જમાનામાં તમામ યુવકો વિષયલ પટ થયેલા, ત્યારે નેપોલિયન એક સાધુના જેવી દૃઢ અને નિષ્કલંક નીતિ રાખતો હતો તે અત્યંત મિતાહારી હતો દારૂને તો તે અડતો પણ નહિ રાતે અને દિનસે નિરતર મહેનત ખ્યાં પછી માત્ર લિજીનું શરબતજ તે પીતો જીગર અને લાચરશ્વતનો તેને અલત તિરસ્કાર હતો વિષયવાસનામાં તેણે એક યોગીની માફક સમય રાખ્યો હતો નામસ શહેરની રૂપની વારાગનાઓએ આ મુદ્દાન સેનાધિપતિને મોહજળમાં ફસાવવાનો ધણોએ પ્રયત્ન કરેલો પણ તે વ્યથ ગયેલો

આ મહાન શહેનશાહ પોતાની કચેરીના નોકર કરતા પણ વધારે કનાક કામ કરતો હતો મિત્રોને મળવું, જમવું-જમાડવું, વગેરે સાસારિક કાર્યો કરવાનો તેને અનકાશજ ન હતો તેના દિનસે કામકાજમાં જતા અને રાત્રિઓ અભ્યાસમાં જતી હતી

આખો દિવસ રાજદારી પ્રકરણોમાં સખત માનસિક પરિશ્રમ કર્યા પછી સેટ કનાઉડનો મહલ છોડીને રાતોરાત ૧૮૦ મ ઇલની

મુસાફરી કરીને બીજો દિવસે બપોરે તે બોલોન આવી પહોંચતો; અને જાણે કરોજ થાક લાગ્યો ન હોય તેમ એક પળવારનો પણ આરામ લીધા વગર તે ડાવણીના તમામ ખાતા તપાસી વળતો.

બેરન લેઝન લખે છે કે “નેપોલિયન તરફ અમારી કેવી ભક્તિ હતી તે આજની પ્રજા સમજી શકશે નહિ. નેપોલિયન સન્મુખ હિંમત રહેવું, તેનો અવાજ સાંભળવો અને તેની ભવ્ય મુખાકૃતિનું દર્શન કરવું અમારા ભાગ્યમા હતું, તેને માટે અમે મગફળ છીએ. તે અમારો માત્ર રાજાજ ન હતો પણ અમારો પિતા પણ હતો, અમારો ગુરુ પણ હતો; અને અમારો હિંમતીય દેવ પણ હતો. તે સામાન્ય મનુષ્ય ન હતો, પણ ઈશ્વરની વિભૂતિનો ખ્યાલ આવે એવો દેવતાઈ પુરુષ હતો.”

૨૪-નેપોલિયનનો પુસ્તકપ્રેમ

(“મદદાન નેપોલિયન” ઉપરથી)

“નેપોલિયન મુસાફરી દરમિયાન પોતાની સાથે ગાડું બરાબ તેડલા પુસ્તકો રાખતો અને થોડી મિનિટ મળે ત્યારે પણ કાંઈક વાંચી લેતો.”

“સાહિત્ય, વિજ્ઞાન કે ધર્મ-કોઈ પણ વિષયને લગતા જે જે નવા પુસ્તકો દેશમાં નીકળે તેની નકલ તે અવશ્ય ખરીદતો અને તેના ઉપર (થોડાગાડીમાં બેઠે બેઠે પણ) આખા ફેરવી જતો, તથા નિરૂપયોગી જેવું લાગે તે પુસ્તક ચાલતી ગાડીએ બાગીમાંથી ફેંકી દેતો; આ પ્રમાણે માર્ગમાં કાગળોની કાપલીઓ તથા પુસ્તકો વેરામાં હોય તે ઉપરથી તે કયે રસ્તેથી ગયો હશે તે જણાઈ આવતું હતું.”

૨૫-નેપોલિયનનાં થોડાંક વચનામૃત

“દેશોદ્ધાર માટે ઉત્તમ માતાઓના જોડણી જરૂર બીજીકથી નથી.”

“મારા હૃદયમા જો કાંઈ પવિત્ર અને ઉદાર ભાવનાઓ હોય તો તે મને મારી માતા પાસેથી પ્રાપ્ત થઈ હતી.”

“હું જીવીશ ત્યાસુત્રી તો સરકારો લેનો અને નોટોના કાગળિયા કાઢીશ નહિ.”

“માણસમાત્રને ધર્મની જરૂર છે. માત્ર સુવેદશાન્તિ માટેજ નહિ, પણ દરેકના આત્મકલ્યાણ માટે ધર્મ આવશ્યક છે.”

“ઐદિજીવણીમા પણ ધર્મશિક્ષણ જાડું અગત્યનું છે. કન્યાઓ શાળા છોડે ત્યારે ફેશનદાર રમણીઓ નહિ પણ સુશીલ સન્મારીઓ નીવડે અને તેમનો મોહ ટાપટીપ કરવામા નહિ પણ તેમના ઉચ્ચ ગુણો ખીલવવામા રહેવો હોય, એવું જોવાને હું ધણો ઉત્સુક છું.”

“માણસો ધણુ ખાઈને માદા પડે ને મરે ખગ, પણ થોડું ખાધાથી માદા પડ્યા હોય કે મુવા હોય એવું મેં કદી સાંભળ્યું નથી.”

“જો કારણથી શરીર બગડ્યું હોય તેનાથી તદ્દન ઉંડી રહેણી કરણી રાખવી, એટલે કુદરતનું સમતોનપણુ પાછું આવી જાય છે.”

“મને દવા ઉપર જરાએ ભરોસો નથી. મારે માટે તો ઉપવાસ અને ઉંણુ રનાન બેજ ઓષધ પૂરતા છે.”

“બીજી બધી લલિતકળાઓ કરતા સંગીત માણસના હૃદય પર ધણુમા ધણી અસર ઉપજાવી શકે છે, અને સમાજનાયકે તો એ કળાને સૌથી વિશેષ ઉત્તેજન આપવું જોઈએ. એક મુદ્દર ગીતની સ્વરજ્વલ્હરી તરતજ ચિત્તદર્શિને મૃદુ બનાવી દે છે, અને નીતિસંબધી પુરતક કરતા સંગીતની નૈનિક અમર વધારે બળવાન હોય છે.”

“જાહેર બાગમા વધારો કરવાનું, ગદા લત્તાઓને સુવાવવાનું, શહેરની ગદકીને દૂર કરવાનું અથવા એવું કે, જાહેર ઉપયોગનું કામ કરવાનું હોય, ત્યારે તો હું તેની પાછળ માગ સવળા નજરથી મંડ્યો ગહું; રોજના જીવી દશ કાગળો લખુ અને આખરે ગુરસે પણ થાઉં તોજ તે કામ ઠીક ઠીક થઈ શકે.”

૨૬-સાવધાન ઓ રાજાઓ અને ધર્મગુરુઓ !

(સ્વામી રામતીર્થ ભાગ ૧૨-૧૩ ઉપરથી)

હિંદુસ્તાનના ઓ રાજાઓવાડાઓ ! ધર્મગુરુઓ ! શુભો અને રાજકર્તાઓ ! થોડાજ વર્ષોમા શુ પરિણામ આવશે તેનો તમને ખ્યાલ છે ? ગમે તો મને વિચિત્ર મનુષ્ય ગણીને હસી કાઢો, પરંતુ મારી સમક્ષ દેખાય છે કે, આ જગત સ્વામીઓ (સાચા સંન્યાસીઓ-કર્મવરો) થી ઉભરાઈ રહ્યું છે; પૃથ્વીપર દેવો સંચાર કરતા હોય એમ ભાસે છે; મનુષ્યોમા ચાલતા અયોગ્ય ભેદ નષ્ટ થઈ ગયા છે.

આપણને શું અગ્નિ અથવા શસ્ત્રોની જરૂર પડશે ? ના. પોલીસની ? ના. આ શુ હવાઈ ફિલા છે ? કેવલ મનોરાજ્ય છે ? ના. શું આ કેવલ વિચારભ્રમ છે ? ના. આ શું સામ્યવાદ કે રાષ્ટ્રવાદ છે ? હશે; પરંતુ એ તો હિંદુસ્તાનમા મૂળથીજ છે; કાંઈ નવું નથી વેદાન્તનો એ તો એક સ્વાભાવિક ઉપસિદ્ધાંત છે. હે હિંદુવાસીઓ ! જો તમે આત્માને ઓળખશો અને સ્વાર્થશુદ્ધિ છોડી દેશો તો તમારો (પરાધીનતાનો) રોગજ ક્યા રહેશે ? આત્મિક ઉપાધિ (અયોગ્યતા-અજ્ઞાન) નષ્ટ થતાજ બાહ્યોપાધિ (કુખ-દારિદ્ર્ય, પરાધીનતાદિ) એની મેળે યમી જશે. શુક્તિ કે પ્રપચની જરાયે જરૂર નથી. શંકા અથવા બીતિ રાખ્યાનું કાંઈ કારણ નથી. બીકણુ-ખામણા ઈશ્વરદ્રોહીઓ બલે તેમને કાવે તે માર્ગ સ્વીકારે.

ઓ બપકાના પ્રેમી બડતો ! આર્યોના સંન્યાસ અને ત્યાગના ધ્યેય તમને સ્વપ્ન જેવા ભામે છે; પણ સાવધ રહો ! તમને દંટોળાને જગાડવાનો અને તમે કેવા બલકર જામમા પડ્યા છો, એ સમજાવવાનો મમય હવે આવી પહોંચ્યો છે. જેનામા શ્રદ્ધાભક્તિભર્યો ત્યાગ નથી, તેને તો માત્ર અનુભવી અને બાહ્યોશ જંગલી પ્રાણીજ કહેવો ધટે.

૨૭-ગૃહદેવીઓનું મંગલ ગીત

(ભારતના સ્ત્રીઓ-અથ ત્રીજા ઉપરથી)

“અમે સ્નેહ ને સૌજન્ય કેરી દેવીઓ રે લોલ;
અમે સ્વર્ગથી સંસારતટે ઉતર્યા રે લોલ.
અમે શાન્તિ ને આનંદ બધે રેલીએ રે લોલ;
અમ હાસ્યમા તો તેજના અંબાર ■ રે લોલ.
અમે વાણીથી સ્વર્ગસુધા રેડીએ રે લોલ;
અમ નેણુમા પ્રેમની ધારા ઝરે રે લોલ.
અમે ધાત્રીઓ સસારની ગણાધએ રે લોલ,
અમે વીર કાષ્ઠ ઉછગમા હુનાવીએ રે લોલ.
અમ ઉરથી અમૃતની શેરો ઝરે રે લોલ;
અમી પાષને દેવાશીઓ ઉઠેરીઓ રે લોલ.
અમે વિશ્વના સતાપ સર્વ ફેડીએ રે લોલ;
તપ્યા માનવીને હાથ શીળી આપીએ રે લોલ.
હુખી માનવીનું સિર ખોળે રાખીએ રે લોલ;
અમે ઉતર્યા રોતાના આસુ લૂછવા રે લોલ.
અમ હાસ્ય થકી શોભતો સસાર છે રે લોલ;
અમે વિશ્વમા સૌન્દર્યના અવતારશા રે લોલ.
અમે કાન્તની માનીતી ગૃહદેવીઓ રે લોલ,
અમે રાજી તો પ્રભુ સદા પ્રસન્ન છે રે લોલ.
અમે સ્વર્ગને સસારમા ઉતારીએ રે લોલ;
અમે સ્નેહ ને સૌજન્ય કેરી દેવીઓ રે લોલ.”

(નર્મદાચંકર બાલાચંકર પંડ્યા)

૨૮-સાચા સાધુ અને મહાન પુરુષો વિષે

(“ઉપદેશસારસંગ્રહ” ઉપરથી)

ક્રીતિને વધારે એવી પાયમાલી, અને યશ આપે એવું મરણ સાચા મહાત્મા સિવાય ખીમઓને મળતા નથી.

જનસેવાનો ગૌરવભર્યો આનંદ તો માત્ર એવાજ મહાત્માઓને મળે છે, કે જેઓ મહેનત કરવામાં પાછા હઠતા નથી.

ખરાબ અને સારા મનુષ્યો બહારથી કેવા મળતા આવે છે! બાહ્ય આચાર અને ઉચ્ચારમાં આવું સરખાપણું ખીજે નથી જણાતું.

સાધુજનો કરતા મસિન છવો એક રીતે વધુ સુખી હોય છે. કેમકે તેમના અંતરમાં એટલો મેદલ હોય છે કે તેમને પોતાના અયોગ્ય હેતુ અને જૂઠ્ઠાપ આદિ દોષ દોષરૂપે જણાતા નથી, અને તેથી આત્મિક ડાંખ પણ એ પાપાત્માઓને વેઠવા પડતા નથી.

મેળવવા યોગ્ય જ્ઞાન અવશ્ય મેળવવું; પરંતુ આચરણ પણ તેને અનુસરતાં કરવા જોઈએ.

કાન માટેનું ભોજન પૂરું થયા પછીજ પેટને ભોજન આપજો. બહુશ્રુત મનુષ્યો પૃથ્વી પરના સાક્ષાત્ દેવતાઓ છે.

જેમને ક્રીતિની કાળજી હોય છે, તેઓ પોતાના રાષ જેવા દોષને પણ પહોં પહોં નોટલો સમજે છે.

કાલો કે શુદ્ધિવાન તેજ છે, કે જે ફરી જન્મવા જેવી મૂખાંધ-માંધી ઉમરી સત્ય અને સંપૂર્ણતા મેળવવા મચી પડે છે.

ધરતી માતા જેમ ખોદનારાને પણ આશ્રય આપે છે; તેમ તમને કોઈ સતાવે તો સાખી લેજો. ખરી મોટાઈ એમાજ છે.

તુકસાન કરનારને સજા કરવાની સાચી રીત તો એજ છે કે, તેના ઉપર ઉપકાર કરીને તેને ચરમીદો બનાવવો.

અનુબધ્ધા જેવી ઉત્તમ દોલત આ સંસારમાં ખીજી નથી; પર-ભોક્ષમાં પણ તમને એના જેવો ખજાનો નહિ મળે.

જગતમાં બે અવસ્થાઓ પરસ્પર વિરોધી છે. એક તરફ સાંસા-

રિક સફળતા અને મલિનતા હોય છે; તથા ખીજ તરફ સાધુતા અને પવિત્રતા હોય છે. (અર્થાત્ એ બેઉ બાબુઓ સાથે નહિ સધાય) દયાર્થી ઉલ્લાસ દિલ એ મોટામાં મોટી દોલત છે. કારણ કે જડ દોલત તો નીચ પાપીઓ પાસે પણ હોય છે.

જે મોહને લીધે મનુષ્ય અસ્થાયી પદાર્થને સ્થાયી માની લે છે, તે મોહ જેવી મોટી મૂર્ખતા ખીજ કાઈ નથી.

૨૯-લક્ષ્મીનો વાસ

(ભારતનાં ઈરત્નો-ગ્રંથ ત્રીજા ઉપરથી)

એક દિવસ ભગવાન વિષ્ણુએ લક્ષ્મીજીને પૂછ્યું:-“હે પ્રિયે! જીવન્મુક્તિમાં તમારો વાસ ક્યાં ક્યાં છે?” ત્યારે લક્ષ્મીજીએ કહ્યું:-

“પ્રભો! જે સ્ત્રી માતાપિતા, સાસુસસરા આદિ વડિલોની પૂજા કરે છે અને પતિ ઉપર પ્રેમ રાખે છે તેને ત્યાં મારો વાસ છે.”

“જે સ્ત્રી સુંદર વસ્ત્રાલંકારોથી નહિ પણ સદાચારથી પોતાનું અંગ શણગારે છે; જે કંકણથી નહિ પણ દાનથી પોતાના હાથ શોભાવે છે; જે નવા નવા અભિલાષો નહિ વધારતાં આત્મસંયમ વધારે છે; જે સર્વ સાથે સૌજન્ય અને સલાહસંપત્તિ રહે છે અને જે સદા મધુર વાણીથી બોલે છે; તેને ત્યાં મારો વાસ છે.”

“જે સ્ત્રી સદા ઉદ્યોગી, સંતોષી, પ્રસન્નમુખી, મિતાદારી અને મિતાચારી-રહીને હૃદય અને શરીર પવિત્ર રાખે છે, તેને ત્યાં હું વસું છું.”

“જે સ્ત્રી પોતાની જાતની, જાળજમ્મ્યાંની, પતિની અને અન્ય કુટુંબીજનોની સંભાળ રાખે છે; જમ્મ્યાને પ્રીતિપૂર્વક પોતાનેજ હાથે ઉછેરે છે અને કેળવે છે તેને ત્યાં મારો વાસ છે.”

“જે સ્ત્રી સૂર્યોદય પહેલાં ઉઠીને દેહ, વાળ, દાંત, કપડાં અને ધરમાંનું બધું સાફ કરે છે; તથા કાળજીપૂર્વક ઘરકામમાં મંડી જઈ પતિ તથા જાળજમ્મ્યાંને સુખી રાખે છે; તેને ત્યાં મારો વાસ છે.”

૩૦-થોડીક અગત્યની શિલામણો

("ઉપદેશસારસમદ" ઉપરથી)

જે ધર્મવૃદ્ધ હોય—અર્થાત્ ધર્માચરણ કરતા કરના વૃદ્ધ થયા હોય—તેમનો આદર કરો અને તેવાનીજ મેત્રી મેળવો.

જેને ઠપકાપૂર્વક હોય કહી શકે એવા મિત્ર મળ્યા હોય, તેવા માણસને તુકસાન કોણ કરી શકે તેમ છે?

ધણા શત્રુ બનાવવા એ મૂર્ખતાજ છે; પણ સજ્જનોનો પરિચય જતો કરવો એ વળી એથી દશગણું ખરાબ છે.

જેનું બહુ કરવું હોય તેના સ્વભાવ અને લક્ષણોનો ખ્યાલ નહિ રાખો તો બહાઈ કરવામાં પણ બૂઝથાપ થવાનો સંભવ છે.

મનુષ્યના સારાપણા અને નરસાપણાનો તોલ કરો; અને જે વસ્તુ વધારે જણાય તેજ તેનો સ્થાયી સ્વભાવ છે એમ માનો.

દેખાવ પરથીજ કોઈનો તિરસ્કાર ન કરો; કેમકે એવાઓમાં એવા માણસ પણ હોય છે, કે જેઓ વેગબંધ દોડતા એકાદ મોટા ગાડાની ધરીના ખીલા જેવા બહુ અગત્યના હોય છે.

નાગી તલવારના જેવા ખુદા દુસ્મનથી ડરવું નહિ; પણ મિત્રને વેશે આવનાર શત્રુથી સદા સાવચેત રહેવું.

મળક્રમા પણ ફલકા શબ્દો ખોલવાથી મનુષ્યની લાગણી દુખાય છે; માટે સુસંસ્કારી લોકો દુસ્મનોપ્રત્યે પણ અવિનયી થતા નથી.

ભાગ્યવશાત્ સમૃદ્ધિ મળી હોય, તો વિનાવિશ્વંમે એવાં કામો કરો, કે જેથી સ્થાયી કલ્યાણ થાય.

અંતકાળે વાચ્યા બંધ થઈ જાય અને ગળામાં ખોખરી બાઝી હોડકીઓ આવે, તે પહેલાજ શુભ કાર્યો તો કરી લેજો.

પૃથ્વી બરેલા લિખારીને લાળો; રાનીઓ કહે છે કે, એણે આગળ ખીજઓને દુઃખ દર્ષ દિસા કરી દરો.

સંસારમાં જેઓ ઉત્પત્તિ સાધવા ઇચ્છે તેમણે કલંકિત બનાવનારાં સર્વ આચરણોથી છેટાં રહેવું ધટે.

અધમ સાધનોથી દોલત અને બહોજલાલી મેળવાય તે કરતાં સદાચારી મનુષ્યની નિર્ધનતા બહુજ સારી છે.

રાવરાવીને મેળવાતી સંપત્તિ છેવટે રાવરાવીનેજ જવાની.

૩૧-સુખ, સામર્થ્ય અને સમૃદ્ધિનાં સાધન

(“સુખ, સામર્થ્ય અને સમૃદ્ધિ” ઉપરથી)

“ વિકાસ પામતા રહો અથવા ક્ષીણ થતા ચાલો ” એ કુદ-રતનો મુદ્રાલેખ છે અને તે સૃષ્ટિની પ્રત્યેક વસ્તુ પર લખાયેલો છે.

જ્યાંસુધી મન પોતાની સંમતિ આપતું નથી, ત્યાંસુધી માણસનો ચહેરો ધડપણનો દેખાવ ધારણ કરી શકતો નથી; કારણ કે તમારું શરીર તો તમારા મનનોજ દોરેલો નકશો છે.

સિદ્ધાંત કદી પણ વૃદ્ધ થતો નથી; સત્ય પણ કદી વૃદ્ધ થતું નથી.

હે માનવ ! તું પોતેજ સિદ્ધાંત છે, સર્વ સત્યોતું સત્ય છે.

ખરાબ વિચારો અને કુટેવોથી કાપતું પણ મન એટલું મલિન કે વિષમય બન્યું નથી, કે તે ઉચ્ચ વિચારોથી સુધરી શકે નહિ.

ઉત્સાહ, હિંમત, આશા અને આનંદ, એ એવાં સાધનાં છે, કે જે ખિમારને સાજાં કરવામાં ફવા કરતા વિશેષ મદદ કરે છે.

જન્મતી વખતે અને ઉંઘવા પહેલાં આનંદી રહેવાનો અભ્યાસ પાડવો, એ દરેકતું બહુ જરૂરી કર્તવ્ય છે; કારણ કે એથી શરીરના અને મનના આરોગ્યને ધણોજ લાભ થાય છે.

રંકતાનો વિચાર જેટલો ખરાબ છે, તેટલી રંકતા પોતે નથી.

જે દિવ્યતા આપણુ ઉદ્દેશોને ધડે છે, તે આપણામાંજ રહેલી છે.

જે શક્તિએ આપણને પેદા કર્યાં છે, તે આપણાથી દૂર હોવાની અવળી માન્યતાએજ આપણે લાચારી ભોગવીએ છીએ.

અખૂટ ભંડારના સ્વામી(પરમાત્મા) સાથેનો આપણો અતિ નિકટનો સંબંધ આપણે જાણી લઇએ તો આપણી રહેણી કરણી એવી ખીલી ઉઠે કે જેથી આપણે કશી તંગી ભોગવીએ નહિ.

ઉદાર માણસ આપીને શીમંત બને છે; અને કંજુસ અથવા લોભી માણસ સંગ્રહ કરીને રંક બને છે.

મદત્વાકાક્ષામાંથી એટલે કે આદર્શની અને હેતુની ઉચ્ચતામાંથીજ ઉચ્ચ શક્તિ ઉપજી આવે છે અને ધૃષ્ટ વસ્તુસ્થિતિને પમાડે છે.

તમારો હાલનો આદર્શ જ તમે કેવા યશો તેની આગાહી આપે છે.

ખરા પ્રભુપ્રેમીને-પ્રભુની અનન્ય ભક્તિ કરનારને અવનવાં બળ અને કળ મળ્યા કરશે; ઉન્નતિના આકાશમાં તેમજડની પેઠે ઉડશે; તે દોડશે પણ ધાકશે નહિ તથા તે બોળે ઉપાડશે પણ બેશુદ્ધ યશે નહિ.

૩૨-ઉત્તમ જીવનચરિત્રોની દિવ્ય અસર

અનુભવીઓના ઉદ્દગાર

કુટીબંધ મહાત્માઓ, કે જેમાંના દરેકે કોઈ મહાન ઉદ્દેશપૂર્વક ઉત્સાહથી કામ કર્યું છે અને લોકોની શારીરિક, માનસિક તથા નૈતિક દશામાં સુધારો કર્યો છે; તેમનાં જીવનચરિત્રોમાં જોટલી મે'ડકતા છે તેટલી 'અરેબિયન નાઇટ્સ'માં કે બીજી કમી વાર્તાઓમાં છે.

જીવનચરિત્રોનો-તેમાં પણ જેઓ જાતમહેનતથી મહાન અને ઉત્તમ બન્યા હોય એવાઓના ચરિત્રોનો-અભ્યાસ કરવાથી ઉત્સાહ અને ઉચ્ચ વિચારો આવી ચારિત્ર ખીલે છે. કેમકે એવા ચરિત્રો જેવી ઉત્તમતા વર્ણવે છે તેવી ઉત્તમતા બીજાઓમાં જગાડવાનો ખાસ હેતુ અને ઉત્સાહ એવા ચરિત્ર યોજવામાં જરૂર રહેલો હોય છે.

ઉત્તમ જીવનચરિત્ર એ એક પ્રકારનું ખાસ દર્પણ છે. અરીસા વડે પોતાના ચહેરામાં કાંઈ જણાતાંજ મનુષ્ય તેને કાઢી નાખી કાંતિ વધારવા મથે છે; તેમ ઉત્તમ ચરિત્રરૂપી સ્વચ્છ આરસી વડે પોતાના ગુણદોષ જોઈ-સમજીને મનુષ્ય દોષો દાળવા અને ગુણો ખીલવવા જત્રત થાય છે. આમ ઉપદેશથી જે કામ નથી થતું તે કામ રૂઝ જીવનચરિત્ર સહેજે પાર પાડે છે.

ઉત્તમ ચરિત્રો વાચવાથી આપણું ચેતન્ય સતેજ થાય છે; આપણામાં કૌવત, હિંમત, મહત્વાકાંક્ષા અને શ્રદ્ધા જાગી ઉઠી રૂઝ અને મોટાઓના કામોમાં જોડાવા-ભાગીદાર થવા ઉત્તેજાઈએ છીએ. આ પ્રમાણે ઉત્તમ ચરિત્રોના સદવાસમાં આવવું એ તો તે તે

ઉત્તમ આત્માઓનો અને મહાત્મા મંડળનો સહવાસ સેવવા બરાબર છે.

ઉત્તમ ચરિત્રો બતાવી આપે છે કે, એક સામાન્ય મનુષ્ય પણ 'પોતાનું' જીવન કેટલી હદ સુધી ઉત્તમ બનાવી શકે; કેવાં ઉચ્ચ કાર્ય કરી શકે; કેવી ઉચ્ચ અસરો ફેલાવી શકે અને મહત્તા મેળવવાનો માર્ગ તો સર્વ કોઈ માટે ઉઘાડો છે.

“જે માટીના શરીરમાં સર્ગશક્તિ ગિરાજતી હતી તે માટી તો પાછી ધૂળ થઇ ગઇ હોય છે અને કદાચ ત્યાર પછી યુગોના યુગો વહી ગયા હોય છે; પરંતુ જે મહાન મનુષ્યોનાં ચરિત્ર દ્વારા પ્રકાશિત થયેલાં નૈતિક અને બૌદ્ધિક સત્યો તો હજી પણ મહત્તા અને ગૌરવના માર્ગ પર પોતાનો દિવ્ય પ્રકાશ આપ્યા કરીને ખીજા માણસોને પણ તેજ સ્વર્ગીય માર્ગે ચાલવાની પ્રેરણા અને ઉત્સાહ આપ્યા કરે છે.”
—એડવર્ડ એવરેટ

“કાર્યને વાવશો તો સ્વભાવ લણુશો; સ્વભાવને વાવશો તો ચારિત્ર્ય લણુશો; અને ચારિત્ર્ય વાવશો તો ભાવને લણુશો.” ઝાઈબેન

૩૩-પુસ્તકો વિષે અનુભવીઓના વિચાર

(સારાંશ અને ભાવાર્થરૂપે)

પુસ્તકોનો મોટામાં મોટો લાભ માત્ર વાંચી જવાથી થતો નથી; પણ તેમાંથી જે મૂલ્યના આપણને મળે તે માફ રાખી અમલમાં મૂકીએ તેથી થાય છે. એક સારો ગ્રંથ અથવા મિત્ર ધણી વાર આવીજ રીતે આપણામાં સૂઝ રહેલી શક્તિને જગાડે છે. ધણી વાર તો આપણે આપણાજ વિચારોં અને ભાવનાઓ પુસ્તકોમાં જોઈએ છીએ અને ખરું જોતાં આપણી જાતને પણ આપણે સારા અથવા વડેજ ઓળખતાં શીખીએ છીએ. આપણું એક અંગ વાદ્મીકિ, મનુ, વ્યાસ કે ગઝાલીના ગ્રંથમાં જોઈએ છીએ તો બીજું અંગ શેક્સપિયર કે કાલિદાસના ગ્રંથમાં જોઈએ છીએ; આપણો એક વિચાર ગીતા, રામાયણ, મહાભારત, રાજસ્થાન, નેપોલિયન, કાર્નેગી, ટૉલ્સ્ટૉ-

દ્રોણ કે શ્રીરત્નાવાળા અથવા હોય છે તો બીજો પત જલિ, શક રાચાર્ય, છુદ્ધ, રા માનુજ, વિવેકાનંદ, રામતીર્ય, પરમહંસદેવ કે મુરલીમ મહાત્માઓવાળા અથવાથી મળી આવે છે આ પ્રમાણે આપણે આપણું સંપૂર્ણ વ્યક્તિત્વ (ખામી અને ખુબી વગેરે) બહુની સાધ્ય કરી રહીએ ત્યાંસુધી આ ક્રિયા ચાલ્યાજ કરે છે

તમે જે રીતે ચાકુને ચરાણુ પર ચઢાવો છો તેજ રીતે તમારે કાષ્ઠ પણ સારા પુસ્તકનું મનન અને અભ્યાસ કરવો જોઈએ. તમે કાષ્ઠ કશું ઉમેરવા સાર ચાકુને ચરાણુ પર ચઢાવતા નથી પણ ધાર કાઢવા સાર ચઢાવો છે. અને ચરાણુમાંથી નીકળતા તણખા કરતા પુસ્તકોમાંથી મળતા તેજસ્વી તણખા અથવા અસરો બહુ જોરાવર અને કિંમતી હોય છે, તેમ જો હવે અસરો મેળવનાર આપણું મન અને મગજ પણ ચાકુની ધાર કરતા બહુ બારીક અને તેજસ્વી હોય છે.

એકન કહે છે કે - "કેટલાક કહેવો તો માત્ર સ્વાદજ દેવાનો હોય જ અને કેટલાક મળી જવાના હોય છે, ચાવીને પચાવી દેવા જેવા-રામેશમ ઉતારી દેવા જેવા-અથો તો આ સંસારમાં થોડાજ હોય છે મતલબ કે, કેટલાક પુસ્તકો માત્ર ઉપર ઉપરથી અથવા ઇધર ઉધરથી થોડેભાગેજ વાચવાના હોય છે, કેટલાક પુસ્તકો વાંચવા જેવા હોય છે પણ મનન કરવા જેવા નથી હોતા; અને થોડાક કહેવો તો રામેશમમાં વ્યાપી જઈને ચારિત્રમાં ઉતરે ત્યાંસુધી પ્રયત્ન, કાળજી અને મનનપૂર્વક વાંચા કરવા જેવા હોય છે"

પણ જે માણસ ઉત્તમ જ્ઞાન મેળવીને તેને પોતાના ચારિત્રમાં ઉતારે છે તેજ ખરો વાચનાર છે. યત્ર જેવા પાઠકો તો માત્ર જ્ઞાનના છોતારાપ ચમ્દોજ યાદ રાખે છે અને અદરનું ખરું ગુણ કારી સત્ત્વ પચાવી બહુતા નથી તેઓ વાચનથી મગજને ભરી દે છે, પણ હૃદયને-અર્થાત્ ચારિત્ર્યબળને તો બુખેજ મારે છે. 'પાઠકબુધ' જો તમે એક પુસ્તકનો સરસ ઉપયોગ કરી બહુથો હોય તો તમને એક એવી કાર્યશક્તિનું જ્ઞાન થાય છે કે જેવી

શક્તિ તમે ભાગ્યે જાણી કે અનુભવી હેય.

બીચર કહે છે કે—“અંધ એ ઉત્તમ સોમતી છે. તમે ઇચ્છો કે તરત એ સર્વ બોધ સાથે હાજર થશે, પણ તમારી પાછળ પડશે નહિ. તમારા દુર્વક્ષ્યથી એ ગુસ્સે થતો નથી; તમે બીજા આનંદો તરફ વળો તો તે ઈર્ષ્યા કરતો નથી પણ કશોજ બદલો લીધા વિના મૌનપૂર્વક તમારી સેવા કરે છે તે પોતાના શરીરમાંથી તમારી રમ-રણશક્તિમાં પેસતો જણાય છે. તેનો આત્મા ઉઠીને તમારામાં આવે છે અને તમારા મગજ પર કાણુ કરી લે છે.”

જીદી કહે છે કે—“તમે પુસ્તકાલયમાં પેસતાજ બધા બહોળા જનસમુદાયમાં ફાખલ થાઓ છો. ત્યાં મોટામાં મોટો લાલ એ મળે છે કે, તેમને ઝોળખાવનાર માણસની તમારે જરૂર પડતી નથી અને તેમના મોટા સમૂહમાંથી ફાવે તે સાથીને તમે પસંદ કરી શકો છો. કારણ કે એ અમર માણસોના મૂંગા સમુદાયમાં જરાય અદકાર નહિ હોવાથી શ્રેષ્ઠમાં શ્રેષ્ઠ માણસ હવકામાં હલકા માણસની સેવામાં નમ્રતાથી હાજર થાય છે અને તમે તમારી હવકામનો ખ્યાલ લાવ્યા વિના ગમે તે મહાન માણસ સાથે છૂટથી વાતચીત કરી શકો છો. કારણ કે ઉત્તમ અથો ઉચ્ચ કુલની પેદાશ હોવાથી તેઓ કોઈ પ્રકારના બેદબાવધો દોષની લાગણી દુઃખવતા નથી.”

સર વિ. વૉલર—“મારા અભ્યાસગૃહમાં તો મને ખાત્રીપૂર્વક માત્ર શુદ્ધિમાનો સાથેજ વાર્તાલાપ કરવાનું મળે છે; અને બહાર ! બહાર તો મૂર્ખાઓના સસર્ગમાંથી છૂટવું મુશ્કેલ થઈ પડે છે.”

પુસ્તકોએ કેટલા બધા માણસોને ગરીબાઈ અને દુઃખમાં આશ્વાસન આપી ચિંતા તથા ઉદાસી ટાળીને મધુર સુખ આપ્યું છે !

આપણે ગરીબ હોઈએ, સમાજથી તિરસ્કારાયેલા હોઈએ અને સંતસમાગમની પણ તક ન મળતી હોય; પરંતુ પુસ્તકોને તો આપણે ઉત્તમોત્તમ મિત્રો બનાવી શકીએ છીએ x x અને સર્વ યુગોના મહાન પુરુષો સાથે ધરાતા સુધી વાર્તાલાપ કરી શકીએ છીએ.

પુસ્તકોમાં આપણી સખળતા અને દુર્જનના, આપણી વિશા-

ળતા અને સક્રિય, આપણા અભિપ્રાયો અને રુચિઓ, આપણી અનુકૂળતા અને પ્રતિકૂળતા, આપણી સહૃદયતા અને જડતા, એ સર્વના પ્રતિબિંબ આપણને સ્પષ્ટ જણાઈ રહે છે.

સાહિત્યની ઉપાસના મનુષ્યને બીજા ધંધાને માટે નાલાયક બનાવી દે છે, એ વાતને ખોટી, સિદ્ધાંતથી વિરુદ્ધ અને અનુભવ વિનાની કલ્પના માનીને એનો અનાદર કરજો.

સારા ગ્રંથો ચારિત્ર્યને ઉજત કરે છે, રુચિને શુદ્ધ કરે છે; હલકા આનંદનો મોહ મટાડે છે અને આપણને ઉચકીને વિચાર અને જીવનની હૃદય ભૂમિકા પર મૂકી દે છે.

એક ઉત્તમ વિચારથી ભરેલો ગ્રંથ વાંચ્યા પછી તરત હલકા કામ થઈ શકતા નથી જે માણસ ઉપલક રીતે અથવા આનંદ માટે વાચે છે તેનામાં પણ રસિકતા અને મિહાશ તો આવશેજ.

સાધારણ રીતે આપણા લોકોને સહેલુ વાચન જોઈએ છીએ, આગગાદીમાં થા ધરમાં વખત જમ અને ધ્યાન રાંધે એવું વાચન જોઈએ છીએ, પણ અગ્રેજ લેખિ તો મોટે ભાગે તાર્ત્વિક ગ્રંથો, ગ્રાંથોન ગ્રંથો અને જેમણે જીવવાનો યોગ્યતાનો હક્ક સ્થાપિત કર્યો હોય એવાજ ગ્રંથો વાચે છે તેઓ “તાજ ગ્રંથો” અને ખૂની હકી કેતોવાળી તથા પ્રેમલાપ્રેમલીની નવલકથાઓ માટે આતુર હોતા નથી.

ગ્રંથો જીવ વિનાના ને મૂગા છતાં જગત પર સત્તા ચલાવે છે તેઓ શક્તિહીન અને જડ દેખાવા છતાં જંગલમાં આગ ફરી વળે તેમ તેઓ માણસોના મન, હૃદય અને મગજમાં ફરી વળી પ્રકાશ પહોંચાડે છે અને અંધકારમય હૃદયમાં પ્રકાશ તારાવું કામ કરે છે.

ગ્રંથો ઉન્નત અને અવનત થાય છે, સહેરો નાશ પામે છે, વિશાળ સામ્રાજ્યો પાપમાલ થઈ જાય છે, પરંતુ તેઓના સમસ્ત ભૂતકાળ પુસ્તકોમાં વિદ્યમાન હોય છે એક વારના જળવાન ગ્રીસનો, હસ્તિનાપુરનો અને અયોધ્યાનો જયો ભૂતકાળ પુસ્તકોમાં ગ્રહેલો છે તેના લક્ષરો અને સિદ્ધપટ્ટના નષ્ટ થઈ જઈ થોડા અડેરોજ આજે હિલા છે, પણ તેના પુસ્તકો તો સદાય રહીને મનુષ્યો પર અસર કર્યા કરશે.

૩૪-ધનવાન ગુલામો અને નિર્ધન ધનપતિઓ

(“ભાગ્યના સ્રષ્ટાઓ” ઉપરથી)

ગ્રામ પાસે પુષ્કળ ધનમાન હોય તેથી તેને મારી પાસે બડામ માગવા દેવા જોઈએ નહિ અને બતાવી આપવું જોઈએ કે, હું પૈસા વિના ચલાવી શકું છું, ગ્રામ મને પૈસા, મુખ્ય કે માન આપીને ખરીદી શકતો નથી, અને મારી પાસે પામ પછી ન હોય તથા રોટલો બલે તેનેજ ત્યાંથી મળતો હોય તોપણ તે મારી આગળ રક છે — ઈમર્સન

કોઈ પણ વસ્તુએ મારા હૃદયને સૌથી વિશેષ અસર કરી હોય તો તે નાના ધરમાના મોટા અત કરણે કરી છે — લાકોર્ડેર
જે દેશમાં લક્ષ્મીનો સંગ્રહ વધવાથી માણસો વૈભવી-પતિત થાય છે તે દેશનું અનિષ્ટ જલદી થાય છે — ગોદરફિમથ

આરામ નહિ પણ પ્રયત્ન, અને સગવડ નહિ પણ મુશ્કેલીજ ઉત્તમ માણસો ધરે છે—માણસોને ઉત્તમ બનાવે છે

એક માણસને જ્યારે ઈશ્વર શિક્ષણ આપવા માગે છે ત્યારે તે એને સર્વ સાધનોવાળી શાળામાં નહિ પણ તગીની પાઠશાળામાં મોકલે છે

ભતૃહરિ, ગોરખ, ગૌરાગ, શાનેશ્વર, વુકારામ, રામદાસ, વૃલસી-દાસ, છુદ્દ, ખીરત, હ૦ મોહમ્મદ (સલ૦), કૌન્સુશિયસ, નાનકે કપીર, વૃંસહ, મુદામા, રામકૃષ્ણ પરમહંસ, રામતીર્થ, અમાસિઝ, ફિલિપ્સ, જુક્સ, યૌરો, ગૅરિસન, ઇમર્સન, બીઅર, એ સૌ વિરલ આત્માઓ પૈસા વિનાના શ્રીમંત હતા તેઓ પક્ષીમાં અને પુષ્પોમાં સૌંદર્યનું, ધાત્મમાં પ્રભુલીલાનું, વહેતા ઝરામાં મથોનું, પાપાણુમાં ઉપદેશનું અને પ્રત્યેક વસ્તુમાં કલ્યાણનું દર્શન કરતા હતા તેઓ જાણતા હતા કે, માણસને અરણ્યનું મૃદ્ધિસૌંદર્ય માણુના માટે કશો કર ભરવાનો નથી તેમને જગતનો પ્રત્યેક પદાર્થ સૌંદર્યના મદાન સ્રષ્ટા પાસેથી ખાસ સંદેશો લાવતો જણાતો, અને તે પ્રત્યેક પદાર્થમાં તેનીજ શક્તિ અને સુંદરતા તેઓને જણાતી જેવી આતુરતાથી રજુમાનો તન્સ્યો પ્રવાસી વૃક્ષહટામાંના ઝરણાનું ઠંડું પાણી પીએ, તેવી આતુરતાથી

તેમનાં મુમુક્ષુ અંતરોએ બીડ, ખેતર, પુષ્પ, પક્ષી, નાળાં, પર્વત અને જંગલમાથી તે પરમાત્માની શક્તિ અને પ્રેરણા જેથી હતી અને તત્વામૃતનું પાન કર્યું હતું. આવી રીતે પ્રાણીઓ અને પદાર્થોમાં રહેલી સારભૂત શક્તિ અને સંપત્તિ તારવી કાઢવી, તથા એ પરમામૃતના ધ્યાસા આતુર માનવીઓ પર તેની વૃદ્ધિ કરવી, એ પણ તેમનું કાર્ય હતું. તેઓ માનતા કે, મનુષ્યને સૌથી વધારે મહત્વનો ખોરાક મુખ રસતે મળતો નથી પણ મનદ્વારા મળે છે. કારણ કે મનુષ્યો જો માત્ર પૈસા અને અન્યથા જીવતાં હોય તો તેઓ કેવળ પશુની જ રિયતિમાં હોય. વળી મનુષ્યમાં વિકાસ પામવાની જે અમર્યાદ શક્તિ છે તેના વિકાસ માટે રથૂળ ખોરાક કરતાં માનસિક ખોરાકની જ તેને બહુ વધારે જરૂર છે. આ પ્રમાણે તેમની સમજણ, ભાવના, શૌધ અને સાધન ઉચ્ચકોટીનાં અને વધારે યતાં આલવાથી તેમનાં આંતઃકરણ વિશુદ્ધ થઈ સર્વના કર્તા હતાં, નિવંતા અને અધિષ્ઠાતા પરમાત્મદેવમાં તત્ક્ષીન-તન્મય-અભિન્ન બની રહ્યાં હતાં. આથી તેમણે વિકાસ પામતા છોડમા, હાલતી વનસ્પતિમાં, સુંદર પાકમાં અને માનવ-ચારિત્ર્યમાં પરમાત્મદર્શન કર્યું; તથા પ્રત્યેક ઝરામાં, પ્રત્યેક નક્ષત્રમાં, પ્રત્યેક પુષ્પમાં, પ્રત્યેક ઝાકળખિંડુમાં, પ્રત્યેક પ્રાણીના હૃદયમાં અને સર્વત્ર તેનું જ પ્રતિબિંબ જોયું. તેઓ માનતા હતા કે, માનવપ્રકૃતિ અને સમગ્ર સૃષ્ટિ મનુષ્યના મહાન શિક્ષકરૂપ છે. જો તેનો યોગ્ય સદુપયોગ કરવામાં આવે તો તેઓ એની અસંખ્ય રીતકાતને સભ્ય બનાવે; એના બેડાળ જીવનને સુંદર બનાવે; સુંદર જીવનને પવિત્ર બનાવે અને પવિત્ર જીવનને પ્રભુમય બનાવે એમાં જરાય શક નથી.

ઉપસા વિચારોથી ખાત્રી થાય છે કે, આપણે સર્વ જે રિયતિમાં રહી ચકીએ તે કરતા ઘણી નીચી જમિકામાં વસીએ છીએ અથવા આપણે અધિકારમય દુઃખદાયક ખીણોમાં જન્મા કરીએ છીએ. આપણે એમ અટવાયા ન કરતાં જ્ઞાનરૂપી દિવ્ય મૂર્ખથી પ્રકાશી રહેલા ચારિત્ર-રૂપી ઉચ્ચ અને પરમાનંદપ્રદ સિખર પર ચઢી જવું જોઈએ. ઈશ્વરે આપણા દરેકના હાથમાં જીવંતરૂપી જે મહાન મંચ આપ્યો છે તેના

પ્રત્યેક પાનાપર ગુણ સત્યો તેણે સ્પષ્ટ લખેલા છે; છતાં અફસોસ કે આપણે તે પાનિયા વાઝ્યા વિના ધૂળપથરા પાછળજ ફાડ્યા/કરીએ છીએ.

રાફેલ પણ વગર પૈસે શ્રીમંત હતો. સર્વ કાગે તેને માટે ખુલા હતા. તેનો સર્વત્ર સત્કાર થતો અને જ્યાં જ્યાં જતો ત્યાં તેનો સુમધુર આત્મા જ્ઞાન, ચારિત્ર અને આનંદનું વાતાવરણ ફેલાવતો.

હેત્રી વિલ્સન પણ વગર પૈસે શ્રીમંત હતો. પોતાના ઉચ્ચ દરજ્જાને ભૌતિક ઉન્નતિનું સાધન બનાવવા તરફ તેને એટલો તિરસ્કાર હતો કે, જ્યારે તેને દેશના વાઇસ પ્રેસિડેન્ટ નીમવાનો સમારંજ થવાનો હતો ત્યારે તે પ્રસંગના ખાસ જરૂરી ખર્ચ માટે તેને પોતાના સાથી પાસેથી વીસ પૌંડ ઉછીતા લેવા પડ્યા હતા ! પ્રથમ તે મોચીનો ધંધો કરતો ત્યારે પણ ગરીબોનો એવો પરમ મિત્ર હતો કે પ્રત્યેક કામદા વિષે હમેશા એમજ પૂછતો કે “શું એ કામદાથી ગરીબોનું બહુ થશે ?”

શુ આપણે બુદ્ધ, શંકર, મહાવીર, કાષ્ટર, જરથોસ્ત, સુદામા, નરસિંહ મહેતા, મહંમદ (સલ્), રામકૃષ્ણ પરમહંસ, હયાનંદ, ગાંધી કે કૉન્ફ્યુશિયસ ઇત્યાદિ ત્યાગી અને ગૃહસ્થાશ્રમી મહાત્માઓનું અનુકરણ કરીને તેમના જેવા ક્રામણ, ઉદાર, સ્વાર્થત્યાગી, સંયમી અને પ્રમાણિક થવા માગીએ છીએ ? જો તેમ હોય તો તે આપણા ગજવા તળિયાઝાટક ખાલી છતાં પણ આપણને એ મહાન શુભેચ્છાએ બહુ પવિત્ર મહાધન મળેલું સમજવું.

લગભગ દરેક મનુષ્ય પોતાની પાસે હોય તે કરતા વધારે ધન માગે છે; અને એવા લાખો કરોડો માણસો તેની પાછળ દોડી દોડીને મુવા છે તથા હાથી રહ્યા છે, છતાં પણ કોઈની જૂખ ભાગી નથી તેમ ભાગશે પણ નહિ એ સાવ સાચીજ વાત છે. આમ છતાં પણ માણસને સુવર્ણ અને ભોગવિવાસ સિવાય બીજી કોઈ ઈચ્છવા યોગ્ય વસ્તુ જણાય નહિ એવો ગાઢ અંધકાર શું તેના ઉદર ફરી વળ્યો છે ?

‘તૃષ્ણા’ એ તો ધારતેજ ન ખાય તેમ આમના ભડકઃ
જાય એના જેવો ઉત્તરોત્તર વધ્યા કરતો જગરદસ્ત રાક્ષસ

લૌકિક સંપત્તિરૂપી ડગલો જોમને જોમને બહુ લાગ્યો પહોંચ્યો મળેયો તેમને પણ તેમના તૃષ્ણારૂપી શરીર કરતાં તો તે નાનોજ પડ્યો છે. ક્ષિતિપ્રસન્ન કહે છે કે “જોમ સુંદરતાની પેટી ભરાતી નથી અને સદ્યુષ્ણનું વહાણ ભરાતું નથી; તેમ પૈસાવડે કોઈનું મન પણ ભરાતું નથી.”

રેશિપન સમુદ્રમાં એક વહાણ ફૂંજવાની તૈયારીમાં હતું ત્યારે એક ખલાસી બહુ આતુરતાથી ગળવામાં નાણું ભરવા લાગ્યો. માત્ર જે એકજ હોડી હતી તેમાં પોતાની સાથે જેસી જઈ જવ બચાવવાનું તેના સાથીઓ તેને કહેતા રહ્યા; પરંતુ લાખા વખતથી તેણે જે ચળકતા રૂપિયાની ધમ્મણ અને ભક્તિ કરેલી તેનો ભોજ તે તજી શક્યો નહિ અને છેવટે ગિયારો વહાણની સાથેજ ફૂંજી મુક્યો !

મૂરના ‘ધુટાપિયા’માં ત્યાના બદમાસ અપરાધીઓના મનમાં સોના પ્રત્યે ધિજ્જાર ઠસાવવા માટે તેમના હાથપરમાં સોનાની ભારે સાકળો અને ઠાનમાં સોનાની ભારે કડીઓ પહેરવાની ફરજ પડતી અને ગુન્હેમાર બાલકોને તો હીરામોતીથી એટલા લાદવામાં આવતા કે જેથી તેઓ પણ તેના સમઢનો અને શોભાનો ભોલ તજી દે.

અરે ઓ અધ અને સારાસારની સમજ વગરના માનવીઓ ! તમે જુસાને ભરી રાખો છો અને અનાજને બાળી મૂકો છો ! જે જડ દ્રવ્યનો તમે ઉપયોગ કરી શકતા નથી તેને તમે એકઠું કરી રાખો છો; અને જે દૈવી સંપત્તિ વડે પરમ પદાર્થ મેળવી શકો તેના તરફ બેદરકાર રહો છો !

શ્રીમ તો દ્રવ્યનો ઉપભોગ કરતા નથી તેથી એક નિર્ધન મનુષ્ય તેમનો ઉપહાસ કરતો હતો; એટલામાં તેને એક અન્નપુષ્પો માણસ મળ્યો. તેણે તેને એક કાચળા આપીને કહ્યું કે “આમાંથી ધમ્મણો ત્યારે ત્યારે એકેક રૂપિયો મળ્યા કરશે. ચરત એટલી કે એ કાચળાને ફેંકી દો નહિ ત્યાં સુધી એક પણ રૂપિયો તમારે ખર્ચવો નહિ” પેલો માણસ તો રાજી રાજી મર્ધ જઈ કાચળામાંથી રૂપિયા ઉપર રૂપિયા કાઢવા મડી પડ્યો. “અમુક રકમ ભેગી થતા તેના બ્યાજથીજ મોજ માણીશ” એવા વિચારથી તે વાપરવાનું મુલતવી

રાખતો ગયો. અને આ તરફ ધારેલી રકમ ભેગી થવા પહેલાંજ એથી વધારે રકમ મેળવવાનો વિચાર મનમાં ધુસી જતો. આ પ્રમાણે ધન લોભ હજારથી લાખે અને કરોડે પહોંચ્યા છતાં પણ વાપરવાનું તો ઠેકા યાજ ક્યું, આયુષ્ય ખૂટ્યું અને રૂપિયાજ ગણતો ગણતો તે મરી ગયો.

એક વાર એક બિશુકને લક્ષ્મીદેવી મળ્યા તેમણે કહ્યું કે “તારી ઝોળામાં તું કહે તેટલું સુવર્ણ ભરી આપવા તૈયાર છું શરત એટલીજ કે, તેમાંનું જેટલું જમીન પર પડશે તેટલું ધૂળ થઈ જશે” પછી તે બિશુકે ખુશી થઈ જઈ ઝોળામાં સુવર્ણનાં સિંકા ભરવા માડ્યા. ઝોળાં તો ભરાઈ ગઈ, પણ તૃષ્ણાનો ખાડો વધ્યા કરી વધુ ને વધુ માંચાજ ક્યું. છેવટે સિંકાના ભારથી તેની ઝોળા ફાંટી પડી અને બધું જમીન પર પડી જઈ ધૂળધાણી થઈ ગયું.

ન્યારે સેન્ટ્રલ અમેરિકા નામની આગખેટ દુનિયાની અણી પર આવી ત્યારે તેની વ્યવસ્થા રાખનારી સ્ત્રીએ જેટલું પણ હાથ માં આવ્યું તેટલું દ્રવ્ય લઈને પોતાના કપડામાં બાંધી લીધું અને આગખેટને છોડી જતી છેલ્લી હોડીમાં બેસવાને કૂદકા માર્યો, પરંતુ ધનના બોળને લીધે તેનો કૂદકા હોડી સુધી પહોંચ્યો નહિ અને દરિયામાંજ જઈ પડી. તથા એ સોનાના બોળગ્રંથે અને બોળ બધાઓની પહેલા ઉઘે માથે દરિયાને તળિયે પહોંચાડી દીધી.

એક મહારાજાને એન પડતું ન હોવાથી તેણે પોતાના જોષીઓની સનાહ લીધી તેઓએ કહ્યું કે, જે આપ કોઈ પૂર્ણ સુખી માણસનું પહેરણ પહેરો તો આપને સુખ થાય પછી સમસ્ત રાજ વશીઓ અને શ્રીમતોને ત્યાં એણે તપાસ કરાવી, પણ તેઓમાં તો કોઈ પણ પૂર્ણ સુખી મળ્યો નહિ. અતે એક આત્મવૃત્ત મસ્તરામ પૂર્ણ સુખી જણાયો. ખરો પણ અકસોસ કે મહારાજાના દુખનો ઇલાજ તો હમેશ જેટલોજ દૂર જણાયો. કેમકે એના મનમાં કે શરીરમાં કશું દુખ નહોતું તેમ એની પાસે પહેરણ પણ નહોતું.

અસંખ્ય માણસો આ જીવનરૂપી મધપૂડામાંથી મધમાખીઓ નાં ડખ ખાધા વિનાજ મધ મેળવવા મરી મૂંચ્યા છે, પણ તેમાં

સફળ થયા નથી. “નદ રાજ્યએ ધનમાં સુખ શોધ્યું, ઍન્ટનીએ લોક-
પ્રેમમાં સુખ શોધ્યું, છુટસે કીર્તિમાં સુખ શોધ્યું અને સીઝરે રાજ્ય-
વૃદ્ધિમાં શોધ્યું. પણ એમાના પહેલાને વિનાશ મળ્યો; બીજાને
અપમાન મળ્યું; ત્રીજાને તિરસ્કાર મળ્યો અને છેલ્લાને અકૃતચતા
મળી. આ પ્રમાણે જ્યાં ખરે સુખ નથી ત્યાં સુખ શોધવાના ફાફા
મારનારાઓ હેવટે ફના થઈ ગયા. ખાલી દાથેજ ઉપડી ગયા. ખોળનારાઓ ખોવાઈ ગયા.”

હવે એક પૈસાદાર નહિ એવા ગૃહસ્થ મદાતમાની વાત સાંભળો:-

ડૉ. ગોડ્ડસ્મિથને વૈદ્યકશાસ્ત્રના અભ્યાસી તથા મનુષ્યજાતિના
પ્રેમી સાંભળીને એક ગરીબ સ્ત્રીએ તેમને પત્ર લખ્યો કે “મારા
પતિની બ્રૂખ મરી ગઈ છે અને બહુ શોકદાયક સ્થિતિ છે; માટે
કંઈ કંઈ મોકલશો તો આભાર થશે” તે દયાળુ કવિએ તરતજ તેને
ઘેર જઈ દરદી સાથે વાતચીત કરી તો જણાયું કે તે સાવ નિર્ધન-
તાને લીધે એ રોગથી પીડાતો હતો. આથી ગોડ્ડસ્મિથે તેને કહ્યું કે
“હું કલકિકમાં થોડી ઝોળાઓ મોકલું” તે વાપરવાથી જરૂર રોગ
જશે” પછી તેણે ઘેર જઈ ડબીમાં દસ ગીની મૂકી તે પર ચિઠ્ઠી
થોડી મોકલી કે “જરૂર પડે તેમ આનો ઉપયોગ કરજો; ધીરજ
રાખજો અને શુભેચ્છા રાખજો. એટલે વ્યાધિ જરૂર જશે.”

ગોડ્ડસ્મિથ કેટલીક વાર પ્રસંગ જણાતા પોતા પાસેના એક
જોડી વસ્ત્રમાંથી પણ અર્ધો ભાગ આપી દેતો! એક વાર તેણે
પોતાની પથારીની આદર અને ઝોલવાતું ‘ગોદડું’ સુદાં આપી દીધું
અને પોતે ટાઢથી ખચના માટે તળાઈ નીચે જરાઈ ગયો.

માટે વાંચનાર જણુ! તમારા અજ્ઞાન અને બ્રમણને ટાળવા
તથા જ્ઞાન અને ચારિત્ર્યના ઝડો ઉઘો ફરકાવવા માટે નિષ્કામ
પરોપકાર કરીને તમે તમારાજ સ્વયંસેવક બનો એવી ખાસ સૂચના છે.

૩૫-નાનાં ઘરોમાં કેવાં મોટાં હૃદય હોય છે!

(“આગળ ધસો” ઉપરથી)

એક ફ્રેન્ચ છોકરાએ સાલબથું કે, મેંડમ મેલિષ્ચાન આજ રાત્રે સંગીત રજુ કરશે. તેના મનમાં થયું કે, તે હું પણ સાંભળું તો કેવું સારું! પણ ઘરમાં ખાવાને દુકડો નહોતો; કશું ખાધેલું નહિ અને માતા માંદી હતી. આ ગરીબ માતાને એકાદ નારંગી આપી શકું તો તેને કેવું સારું લાગે! કેવું સુખ થાય! એવા વિચારથી તેણે એક નાની પેટીમાંથી ડાઘાવાળો એક કાગળનો કકડો લીધો અને ઉઘટી માતા તરફ નજર નાખીને ચાલી નીકળ્યો.

મેલિષ્ચાને નોકરને પૂછ્યું કે, એ વળી કોણ રાહ જુએ છે? મને હવે લોકોને મળવાનો કંટાળો આવે છે. નોકરે કહ્યું કે, મળવા આવનાર પીળાં ઝુલ્ફાંવાળો એક નાનો છોકરો છે. તે કહે છે કે, તેને મળવાથી તમારે દિલગીર થવું પડશે નહિ અને વધારે રોકાવું પડશે નહિ. તે મહાન ગાનારી મેંડમે સિમન કરીને કહ્યું કે, વાર ત્યારે આવવા દે. છોકરાને હું ના કહી શકું નહિ.

પછી પિયરે મેંડમ પાસે જઈને કહ્યું કે “મારી માના બહુ ખિમાર છે; ઘરમાં ખોરાક નથી અને દવા ખરીદવાની શક્તિ નથી; તેથી મને વિચાર આવ્યો કે, તમે મારું રચેલું એક સંગીત જલસામાં ગાઓ તો કોઈ તે ખરીદી લે અને મારી માતાને ખોરાક અને ઔષધ મળી શકે.” મેલિષ્ચાને તે રાત્ર મનમાં ગાઈ જાયો અને છોકરા સામે ઉઠી નજર નાખી પૂછ્યું કે “તેજ આ સંગીત રચ્યું છે? મારા જલસામાં તું આવીશ?” “હા, આવું તો ખરો, પણ માંદી માને મૂકીને ક્યાંથી અવાય.” “તો તારી ‘માની સંભાળ માટે આજ હું કોઈને મોકલીશ. લે આ એક કાઉન, એમાંથી ખોરાક અને દવા લાવજો. જલસાની આ ટિકિટ લે. એ દેખાડવાથી મારી નજીક તને જગ્યા મળશે.”

નારંગી વગેરે માતાને લાવી આપીને પછી રાત્રે પિયર જલ-

સામાં ગયો. બે-ડે દુઃખદર્શક એક નાનો રાગ ઉપાડ્યો અને મેંડમ મેલિજાને પોતાની માડી અને હૃદયદ્રાવક જળાન છોડી દીધી! પિયરને ધણો હર્ષ થયો; પણ વિસાળ શ્રોતામંડળમાં ઘણાની તેજસ્વી આબોમા આસુ ભરાઈ આવ્યા! બીજે દિવસે તે ગરીબ ઘરના ખારણા ઉધડ્યા અને મેંડમ મેલિજાને પિયરના પીળાં ઝુંદાં ઉપર હાથ રાખી તેની માતાને કહ્યું કે.-“સધારી! તમારા આ બાળકે સારા પૈસા પેદા કર્યા છે લંડનના એક સારામાં સારા પ્રકાશકે એના નાના સંગીત માટે ૪૦૦ પૌંડ આપવાની માગણી કરી છે અને વેચાણમાંથી અમુક રકમ મેળવ્યા પછી પિયર તેના નફાનો ભાગીદાર થશે. ઈશ્વરનો આભાર માનો કે, તેણે તમારા બાળકને આવી ઉત્તમ બક્ષિસ આપી છે.” આ સાંભળી તે છોકરો ધુંટણીએ પડ્યો અને જે માયાળુ હૃદયે ગરીબ માટે આટલી લાગણી બતાવી તેના ઉપર અનુગ્રહ કરવાની ઈશ્વરને પ્રાર્થના કરી. પછી થોડાં વર્ષ બાદ મેલિજાન મરણ પામી ત્યારે રાતદિવસ તેની સેવામાં રહી છેલ્લી ક્ષણ સુધી તેને આનંદ આપનાર તે આ સંગીત રચનારો અને પૈસાદાર થએલો પિયરજી હતો.

કોઈ મરી જાય ત્યારે લોકો પૂછે છે કે, પાછળ ફેટલી પૂંછ મૂકી છે? પણ પ્રજાના પાર્ષદ તો એજ પૂછે છે કે, તેણે દુઃખી-એના દુઃખ ટાળવાના કામ શા શા કર્યો છે?

* * * * *
એડિનબરોમાં એક દિવસ કંકડતી ટાંક પડી ત્યારે એક કંગાળ અને ચીંથરેલાલ છોકરાએ રસ્તામાં એક સદગૃહસ્થને કહ્યું કે ‘સાહેબ! દાવાસળી ખરીદશો?’ ગૃહસ્થે કહ્યું કે ‘મારે જરૂર નથી.’ નાના છોકરાએ કહ્યું કે ‘કિંમત માત્ર પેનિ છે’ ગૃહસ્થે કહ્યું:-‘પણ મારે ખપ નથી.’ પછી તે છોકરાએ કહ્યું કે ‘તો એક પેનિની બેલ્યો.’

આ દડકીકત લખતા એ ગૃહસ્થ કહે છે કે, તેને દૂર કરવા માટે મેં એક પેટી ખરીદી; પણ છૂટી પેનિ નહિ નીકળવાથી મેં કહ્યું કે હું કાલે પેટી લઈશ.

તે છોકરો બોલ્યો કે-‘અરે આજેજ લ્યો. હું ઘણો બૂખ્યો

હું. લાવો પરચુરણ લાવી આપું.' પછી તે શિલિંગ લઈ વટાવવા દોડી ગયો; પણ રાત્રી જેવા છતાં જણાયો નહિ. તેના ચહેરા પર કંઈક એવી છાપ હતી કે જેથી તેના વિશે ખોટો વિચાર આવ્યો નહિ.

પછી સાંજે મોડો એક નોકરે આવી કહ્યું કે, એક છોકરો મળવા ધારે છે. પછી તે છોકરાને જોતાજ જણાયું કે શિલિંગ-ચેનના છોકરાનો તે નાનો ભાઈ હતો. તે એનાથી પણ વધારે ચીંથરેલાલ, દુબળો અને કંગાલ હતો. તે તેના ચીંથરામાથી કાંઈક કાઢીને બોલ્યો કે "સેન્ડિ પાસેથી તમે દિવાસળી લીધી હતી ? હો ત્યારે તમારા શિલિંગમાંના ચાર પેન્સ. સેન્ડિથી અવાય તેમ નથી. તેને અકસ્માત નડવાથી ટોપી, દિવાસળીની પેટીઓ અને તમારા ૧૧ પેન્સ ગુમાવ્યા છે; એના બંને પગ ભાગી ગયા છે, જરા પણ ઠીક નથી. દાકતર કહે છે કે તે નહિ બચે. મારાથી આટલુંજ અપાય તેમ છે." પછી તે છોકરો ડસકે ડસકે રડવા લાગ્યો. મેં તે છોકરાને ખાવાનું આપ્યું અને તેની સાથે સેન્ડિને જોવા ગયો. ત્યાં જણાયું કે આ જે નાના છોકરા એક કંગાળ અને નરો કરનારી ઝોરમાન મા સાથે રહેતા હતા અને તેમનાં માતૃપિતા મરણ પામ્યા હતા.

હૉડિમાના એક દગલા ઉપર બિચારા નાના સેન્ડિને મેં પડેલો જોયો. હું ગયો કે તરતજ તે મને ઝાળખીને બોલ્યો કે "સાહેબ ! શિલિંગ વટાવીને આવતો હતો ત્યારે ઘોડાએ લાત મારી. મારા બંને પગ ભાગી ગયા. રૂખી, ભાઈ રૂખી' હવે હું બચીશ નહિ. હું જઈશ એટલે તારી સંભાળ કોણ લેશે ? રૂખી ! તું શું કરીશ ?"

મેં તે દુ.ખી યતા બાળકનો હાથ લઈ કહ્યું કે:-"હું રૂખીની દમ્મેશાં સંભાળ લઈશ." તે મારી વાત સમજ્યો અને મારો આભાર માનતો જણાયો. પછી તેની જૂરી આંખોમાનું તેજ લુપ્ત થઈ ગયું અને એક પળમાં-માતાની છાતી પર સૂતેલા બાળકની પેડે તે શાંતિથી પ્રભુના દરબારમાં દાખલ થયો કે જ્યાં દુબટો તરફના કોઈ વિદ્ય નથી અને જ્યાં નિરાધારોને આધાર તથા ચાકેલાઓને વિશ્રાંતિ મળે છે.

જખમી થઈ મરણ પામતા આ દિવાસળી વેચનારા ..

તેને પણ ચાકરી કરી બચાવ્યો. પછી તેના એક અંતરના મિત્રને બિમારી થતાં કર્તવ્ય બજાવી તેને પણ સાંભળે કર્યો.

પછી તેને ચોતાને એ કુષ્ટ પ્લેગ લાગ્યું પડ્યો. તેની ચાકરીથી જે યુવાન સાંભળે થયો હતો તેણે એ વખતે આભારજ્ઞતા દર્શાવીને રાતદહાડો તેની ચાકરી કરી. તેની ચક્રિતાના પ્રમાણમાં આ કામ મુશ્કેલ હતું. તેના જે મિત્રો રોગના ભયથી તેની નજીકમાં આવતા નહિ તેને મોકલેલા સંદેશામાંના છેલ્લો એ હતો કે:-“હું ઉવટસુધી તેની ચાકરી કરીશ અને રાત્રે પણ નહિ ઉઠું.” પછી તે રાત્રે તેને પણ પ્લેગ થયો અને બંને મિત્ર ત્યાજ્ય મરણ પામ્યા.

મેમ્બરસની તેવીજ મહામારીમાં સંકટનિવારણ કમિટિના સભાસદોને બધી મહેનતે પણ માદાની ચાકરી કરનાર માણસો મળતા નહિ. આવા વખતમાં એક ખડબચડા ચહેરાવાળા તથા ટુંકડા વાળ અને રંગસીઆ ચાલવાળા એક માણસે તખીબ પાસે જઈ કહ્યું કે, હું નર્સતરીકે કામ કરવા ખુશી છું.

ડાક્ટરે તેની સામે બારિકાટી જોડી. તે આ કામને લાયક નથી એમ ધારી તેણે ના પાડી; પણ તે અજાણ્યા માણસે આમલ કર્યો કે ‘એક આઠવાડિયું અજમાવશ લો. કામ ન ગમે તો રજા આપજો અને પસંદ પડે તો પગાર આપજો.’

ડાક્ટરે કહ્યું કે ‘ઠીક, કામ ઉપર ચઢાવીશ; પણ ખર્ચ પૂછો તો મનમાં સંકોચ થાય છે.’ પછી તેણે સ્વમત વિચાર કર્યો કે ‘હું તેના ઉપર નજર રાખીશ.’

છોકરામા પરમેશ્વરે કેવી ઉત્તમ પ્રમાણિકતા મૂકી હતી ! તે ક્યા જશે તેની તેને ખબર ન હતી, પણ ગરીબોના લોહી ચૂસનાર, અને આ-કૃત વેળાએ ધૂતકારી કાઢનાર લક્ષ્યાધિપતિ નરરાક્ષસો કરતા-જે સદ્ ગુણોનુ સ્વર્ગ અનેનુ છે તેના સદ્ગુણનુ-પ્રમાણિકતા, મત્ત અને દયા વિષેનુ-તેને બહુ વધારે જ્ઞાન હતું x

એક વાર જ્યારે પૃથ્વી ભરપૂર આડિજ નદીએ વેરાનાનો પૂલ તોડીને ફેંકી દીધો હતો અને માન એકજ કમાન રહી હતી, તે વખતે એક ઉદાર ઉમરાવે કહ્યું હતું કે ‘પેલા કમનસીમ લોકોને બચાવનાની જે હિમત ધરશે તેને હું સો સિક્કા આપીશ” પણ જીવના જોખમે જામ ઠાણ ? આ વિભાગમા જે ધર હતું તેના પાયા હવે ડગમગી રહ્યા હતા અને ખારીઓમાથી તેમાના માણસો મદદ માગી રહ્યા હતા. આ આકૃત જોષ નહિ ચક્રવાથી એક યુવાન ગામડીઆ-એ એક હોડી રેલમા ઝુકાવી ધરની કમાનને ટકાવી રાખનારા થા-ભલા આગળ તે ગયો, પોતાની નાની હોડીમા આખા કુટુંબને લઈ લીધું અને જમીન ઉપર સહીસનામત ઉતાર્યું આ જોષ ઉમરાવે કહ્યું કે ‘બહાદૂર યુવાન ! લે, ધણી આનંદ સાથે આ પૈસા આપુ છું” યુવાને કહ્યું કે ‘હું નહિ લઉં હું જીદગી વેચતો નથી આ ગરીબ કુટુંબને પૈસાની જરૂર હશેજ માટે તેમને આપો.”

પીળા મહામારીના રોગ વખતે એક મોઠી વખારમાના સઘળા માણસ નાશ, પણ એક યુવાન કારકુને પોતાની જગા છોડી નહિ તેના મિત્રોએ ધણુય કહ્યું પણ માન્યુ નહિ અને માનિકે ખારણા બંધ કરવનો હુકમ કર્યો ત્યાસુધી તે રહ્યો પછી તરતજ તે ખીજ વખારમા ગયો અને ત્યાં રાતદહાડો કામ કરવા લાગ્યો સવાને માટે તે કપડા પણ ઉતારતો નહિ અને જમવામા પણ ધણો થોડો સમય લેતો પછી આ દુકાનના માલિકને તાવ લાગ્ય પડતા તેની મરતા સુધી આ યુવકે ચાકરી કરી પછી રસોષ કરનારને તાવ આવ્યો

x આવા અસરકારક દાખલાઓથી ભરપૂર “સદ્ગુણી બાળકો” જરૂર વાચજો અને તમારા બાળકોને પણ આપજો-વચાવજો

તેને પણ ચાકરી કરી બચાવ્યો. પછી તેના એક અંતરના મિત્રને બિમારી થતાં કર્તાવ્ય બજાવી તેને પણ સાંભળે કર્યો.

પછી તેને પોતાને એ દુષ્ટ પ્લેગ લાગુ પડ્યો. તેની ચાકરીથી જે યુવાન સાંભળે થયો હતો તેણે એ વખતે આભારશક્તિ દર્શાવીને રાતદહાડો તેની ચાકરી કરી. તેની શક્તિના પ્રમાણમાં આ કામ મુશ્કેલ હતું તેના જે મિત્રો રોગના લયથી તેની નજીકમાં આવતા નહિ તેને મોકલેલા સંદેશામાનો છેલ્લો એ હતો કે:—“હું છેવટસુધી તેની ચાકરી કરીશ અને રાત્રે પણ નહિ ઉઠું.” પછી તે રાત્રે તેને પણ પ્લેગ થયો અને બે મિત્ર ત્યાજ મરણ પામ્યા.

મેમ્બિસની તેવીજ મહામારીમા સંકટનિવારણ કમિટિના સભાસદોને ધણી મહેનતે પણ માદાની ચાકરી કરનાર માણસો મળતા નહિ. આવા વખતમાં એક ખડખડા ચહેરાવાળા તથા ટુંકડા વાળ અને રંગસીઆ ચાલવાળા એક માણસે તખ્તીય પાસે જઈ કહ્યું કે, હું નર્સતરીકે કામ કરવા ખુશી છું.

દાકતરે તેની મામે બારિકાથી જોયું તે આ કામને લાયક નથી એમ ધારી તેણે ના પાડી; પણ તે અજબવા માણસે આમ્રહ કર્યો કે ‘એક અઠવાડિયું અજમાયશ લો. કામ ન ગમે તો રજા આપજો અને પસંદ પડે તો પગાર આપજો.’

ડાકતરે કહ્યું કે ‘ઠીક, કામ ઉપર ચઢાવીશ; પણ ખર્ચ પૂછો તો મનમા સંકોચ થાય છે.’ પછી તેણે સ્વચ્છ વિચાર કર્યો કે ‘હું તેના ઉપર નજર રાખીશ.’

પણ તે માણસને કોઈની નજરની જરૂર નહોતી, એ તેણે તરત સાબીત કરી આપ્યું. આ બહાદૂર મંડળમા સારામા સારી ચાકરી કરનારો તેજ હતો, તે તેણે બતાવી આપ્યું. કામ કરતા તે થાકતો નહિ. તેનામાં સ્વાર્થત્યાગનો મહાન મહુગુણ હતો. જ્યાં મરણીયું જોર સખામા સખત હતું, ત્યાં તે વધારેમા વધારે સખત કામ કરતો. રોગથી દુઃખી થતા અને મરણની અણી ઉપર આવેલા માણસો તેને દેવદૂત સમજતા. જેની કોઈ કાળજી કરતું નહિ; જેને સર્વ જુલો જતા; તેમને તેનો ખડખડો ચહેરો દેવદૂત જેવો લાગતો.

૩૬-સારા નરસાની સાચી પીછાળ કરતાં શીખો.

(“આગળ ધસો” ઉપરથી)

અમુક માણસ શો ધધો કરે છે અગર તેનામા ખરી રીતે શુ ગુણો છે તે જ્ઞેવાને બદલે તે ષ્ટલા પૈસાવાળો છે તે ઉપરથી માણસની કિંમત આકવાતુ ધોરણુ લોકો રાખે છે તે તો બહુજ હલકુ છે લક્ષ્યાધિપતિની છટા ઉપાડીને લથડીઆ ખાતો હોય એવો માણસ લક્ષ્યાધિપતિ કરતા લાખ દરજ્જે ઉચ્ચ હોઈ શકે

માણસની એકતા અગર લાખકાત તેની જડ સપત્તિથી આકી શકાય નહિ કેમકે મયળી ગમે તેટલી ભારે છતા હૃદય હલકુ હોય, મિશ્કત વિશાળ છતા સમજણુ ટુપી હોય, અને વાણી મીડી છતા કરણી સ્વાર્થી હોય તો એ જડ સાધનોથી શુ વળવાતુ ?

જે માણસ પોતાના દેસને વધારે જિજ્ઞાસુ કરે છે, જેને જોઈ લોકો પોતાને ભાવ્યલાખી માની મગરૂર થાય છે, જે સરકાર પાછળ પોતાનો પડ અને પૈસો આપી દે છે જે આજીવનના માણસને આગળ વધવાની તકોરૂપી દરવાજા ઉધાડી આપે છે અને જે બહેરાને કાન જેવો, આધળાને અખ જેવો અને લૂલાને ધગરૂપ બની ગ્હે છે, તેજ માયા અને સર્વોત્તમ ધનવાળો છે

શુ પૈસો સુખ આપી શકે છે ? જરા તપાસ કરો તો જણાય કે, એને લગતા આનંદ, વૈભવ અને ભલકામા કેટલું દુખ છે !

ક્રાન્સની પહેલી રાજકીય ઉચ્ચપાયલના સમયમા એક ચિત્ર કાર દરરોજ સવારે પોતાની દીખરીને પૂછતો > ‘લાલ રાજ્ય કોણુ છે ?’ અને પછી ગેતેજ ભિરેતો > ‘પપુ આવા દક્ષિણ રાજ્યઓ કરતા તો હોમર અને રેફલ જેવાના નામ (અને હિદુસ્થાનમા વાલ્મીકિ અને વ્યાસ જેવાના નામ) બહુ વધારે ટક્યા છે અને ટકશે”

એ અગીરે સીસેરાને કહ્યું કે ‘તમે તો સામાન્ય લોકોમા નહ છો ને’ તેને એ મદાન રામન વક્તાએ કહ્યું > -‘હા, હું સામાન્ય લોકોમાનો છું પણ મારા કુટુંબની કુલીનતા મારાથી શરૂ થાય છે અને તમારી કુલીનતા તમારી સાથે સમાપ્ત થવાની છે.’

જે માત્ર ખાનપાન અને પૈસા માટેજ જીવે છે, તે કતેહ મેળવી શકતો નથી. કેમકે તેના જીવનથી જગતમા કશી સહાય થઈ નથી. તેણે કોઈ ખિજ મુખ પરથી આંસુ લોહું નથી; ટાઢી પડી ગયેલી લાગણીમાં તેણે કદી ઉત્સાહનો અગ્નિ ચેતાવ્યો નથી; તેના હૃદયમાં કોમળ લાગણી નથી અને પૈસાથી ચઢતા દેવને તેણે પૂજ્યો નથી.

ડે-માર્કની રાણી ફેરોલાધન મૅટિલ્ડાએ હીરાની વિંટીથી પોતાના કંદખાનાની ખારી ઉપર લખ્યું હતું કે “પ્રભો ! મહાન કોષ ખીજને ખનાવજે, મને તો ખસ નિર્દોષ રાખજે.” કેવું રહસ્યપૂર્ણ વાક્ય !

એક વૃદ્ધ માણસે આખી જીંદગી ઉત્તમ ચરિત્રને બદલે માત્ર ધન મેળવવામા ઠાઢી હોય તો તેના કરતાં ખીજે કયો ધંધો અથવા દેખાવ વધારે દિલગીરીભરેલો હોઈ શકે ? પોતાના ધન વડે બલે તેણે પુસ્તકો, પૂતળાં અને ચિત્રોનો દગલો એકઠો કર્યો હોય; પણ તેમાં શું તત્ત્વ રહ્યું છે એ વાત જેણે ગણી-વિચારી નથી; તેણે હૃદય સાંકડું થતાં થતાં તે કંજૂસ થઈ ગયો હોય છે અને પ્રથમ ઉત્તમ ખાસિયતો હોય તે પણ હલકા થયેલી હોય છે.

ખુશ ડાંગ જેવા ચહેરાવાળો એક માણસ, જેણે હંમેશા લઈ લઈને અને (બહુ તો ‘એરજીની ચોરી અને સોયના દાન’ની પેઠે પ્રભુ અને જગતને છેતરવા જોગા દાનપુણ્ય કરતા વધારે) કંઈજ આપ્યા વિના માત્ર એકદુન કરી જવ્યું છે અને તે વાત તેના ચહેરા પર કહી આપે છે; તેવા માણસને શું તમે કતેહમંદ અથવા સારી સ્થિતિવાળો કહો છો ? લોકોને દગડાવી મારતા તે ચહેરામાં, વિધવાઓ અને અનાથોને તેણે આપેલો કરુણાજનક અનુભવ તમે જોઈ શકતા નથી ? પોતે આગળ વધવા માટે જેણે ખીજને પાછળ પાડ્યા છે અને જે પોતાની ધમારત ઉખી કરવા માટે ખીજની ઝુંપડીઓ પાડી નાખે છે; તેને શું તમે સ્વાશ્રયી અને મોટો માણસ ધારો છો ? જે માણસ ખીજને ગરીબ ખનાવે તે ખરો ધનવાન કે ધર્માત્મા હોઈ શકે ? એક વરના મોં ઉપર “ખાઉ, ખાઉ”ની વૃત્તિ જણાય તેની પેઠે જેના ચહેરા ઉપર દંડ

લાગણી ખુની જણાય છે, એવો માણસ શુ માણસ હોઈ શકે ? સુખી હોઈ શકે ? અગાની લોકો જેને ફતેહ કહે છે, એવી દુર-અધમ-હલકટ ફતેહ જોઓએ મેળવી છે, તેવાઓના મહેરા ભાગ્યેજ હસના, નિમળ અને સુખ દેખાય છે

એક કણુસે ગ્રામ સ્થળે પોતાનું ધન દારેણુ તે જોઈ જોઈને તે હરખાયા કરતો પછી તે ધન લૂટાઈ ગયું ત્યારે એક શાણા મિત્રે સત્તાઈ આપી કે, તે જગાએ હવે થોડા કાકરા દારો અને ત્યાં વારવાર જઈ તે પોતાના છે એમ જાણીને હરખાયા કરે

સોફેટિસ પૈસા મેળવવા માટે શિક્ષણ આપતો નહિ, પણ જ્ઞાનનો પ્રચાર કરવા માટે શિક્ષણ આપતો તે કહેતો કે, મારો આનંદ પૈસામાં નહિ પણ માણસજાતને ઉપયોગી થવામાં રહેલો છે

એક રાત્રિના એક હજાર ડૉલર પ્રમાણે પચાસ રાત્રિઓ ભાપણુ કરવા માગણી થઈ, પણ સ્પર્જને ના પાડી કારણ કે તેને એ કરતા વધારે સારું કામ કરવાનું હતું-લડનમાં રહી ૫૦ આંખમાં નો ઉદ્ધાર કરવાની તેને પ્રશિષ્ઠ કરવાની હતી

આ જમાનાની મજબૂત અને જડ વૃત્તિઓ તથા પ્રવૃત્તિઓ વચ્ચે પણ જે થોડા માણસો પૈસા, ખિતબ અને વાહવાહને નહિ ધૃષ્ટતા પરમ પદાર્થનીજ આશાથી બોને ચાલે છે, તેમને સર્વ રીતે ધન્યવાદ થો છે

મધ્યુ હેબ્રી કહે છે કે, પૈસા મેળવવામાં ચિંતા, સાચવવામાં ધારતી, વાપરવામાં લાલચો, દુરુપયોગ કરવામાં ચુન્હો, ખોવામાં ઉદ્વેગ અને છેવટે એ પૈસા મેળવવાના પાપ પણ ભોગવવાના હોય છે

મનુષ્યના જીવનમાં ધધારોજગાર અને ફતેહો કરતા બહુ મહાન, દ્રવ્ય કરતા વધારે જીવ્ય, લોભજીદિ કરતા વિશેષ ઉચ્ચ અને લોક કીર્તિ કરતા વધારે સ્થાયી એવું પણ કઈક શક્ય હોય જ નોંધવું

૩૭-સાહિત્યસમ્રાટ વંકિમચંદ્રનાં વચનામૃત

(“બકિમ નિબધમાળા” ઉપરથી)

“બધી જાતની ઉન્નતિનું મૂળ જ્ઞાનની ઉન્નતિ છે. પશુ આદિના જેવી ઇન્દ્રિયવૃદ્ધિ સિવાયનું બીજું કોઈ પણ મુખ્ય તમે એવું નહિ જાતાવી શકો કે જેનું મૂળ જ્ઞાનની ઉન્નતિમા રહેલું ન હોય.”

“પાઠશાળાઓ અને નિશાળોમા બપોર વિના પણ જ્ઞાનની વૃદ્ધિ થઈ શકે છે.”

‘લખતાવાચતા આવડે તે ‘જ્ઞાની’ અને ન આવડે તે ‘મૂખ’ એવું ન માનશો.”

“આપણા દેશમા પૂર્વે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાના જે કેટલાક ખાસ માર્ગો હતા, તે સર્વ આજે હુમખાય થઈ ગયા છે. ‘કથા’ અને ‘કીર્તન’ એ પૂર્વકાળે જ્ઞાનપ્રાપ્તિનો એક મુખ્ય ઉપાય હતો.”

“પ્રાચીન સન્નારીઓ પુરાણ તથા ઇતિહાસની કથાવાર્તાઓ કથાકારો પાસે સાંભળતી અને તેથી જ્ઞાન અને ચારિત્રનો ઉત્તમ બહાર તેમની પાસે ખુલ્લો થઈ જતો.”

“અત્યારના આપણા મુશિક્ષિત ગણતા યુરકો કરતા તો પૂર્વકાળની સન્નારીઓ અનેક બાબતો વધુ સારી રીતે સમજી શકતી હતી.”

“સ્વધર્મના મથો છોડીને સૌ પહેલો અગ્રેજ સાહિત્યનો અભ્યાસ કરવાથી અમારું વિશેષ અનિષ્ટ થયું છે.”

“ભોગ-વિલાસમાજ જીવનની સાર્થિકતા મમળવનારી આ કાળા મોવાળી વીસમી સદીએ એક હાથમા તોપ-બંદુક અને બીજા હાથમા કળ-કારખાનાઓ ધારણ કરીને સેકડો શિક્ષિત, અર્ધશિક્ષિત તથા અશિક્ષિત હિંદી યુવકોને ધર્મસંસ્કારથી બંદ કર્યા છે.”

૩૮-મહાત્મા થવાનો સાચો માર્ગ

(“બ્રહ્મમય જીવન” ઉપરથી)

મનુષ્યના વિકાસમાં અડચણ નાખનાર માત્ર તેનું અજ્ઞાન છે. મનુષ્ય કેવાના સમાગમમાં વિશેષ આવે છે તે ઉપર તેની અડતી કે પડતી થવાનો આધાર છે.

રાગ જેટલો ચેપી છે તેટલુંજ સુખ તથા આરોગ્ય પણ ચેપી છે. કુદરતના નિયમોનું અજ્ઞાન કે અવગણના સર્વ રોગ-દુઃખનું કારણ છે. કોઈ પણ દુઃખ કે રોગને ઈશ્વર નહિ પણ મનુષ્ય પેદા કરે છે.

રાગ થયા પછી રોગ ટાળવો, એ કરતાં રોગ થાયજ નહિ એવી રીતભાત સૂચવવી, એજ વેદનું મુખ્ય કાર્ય હોવું જોઈએ. આપણી ઈષ્ટનાઓની દદ એજ આપણા વિદ્યાસની દદ છે. દ્વેષનો નાશ દ્વેષથી નહિ, પણ પ્રેમથી થાય છે.

ખીજનું બહુ કરવામાં તમે તમારી જાતને જેટલી બૂઠશો તેટલું તે કામ વધારે સારું થઈ પરિણામ પણ વધારે સારું આવવવાનું. દયાવિનાનું જીવન એ સાચું જીવન નથી પણ જીવનું મરણ છે, ખીજાઓનું બહુ કરવામાં આપણું પણ બહુ થાય છે.

મનુષ્યને તેના પંડનું અને તેની તેનાથી અગ્રણી શક્તિઓનું જ્ઞાન આપણું; એના જેવો માનવસેવાનો ઉત્તમ માર્ગ ખીજો નથી. જ્યાં સત્યની ઇચ્છા અને સ્વીકાર નથી ત્યાં તે જતું પણ નથી. સત્યને સંપૂર્ણ જાણવું હોય તો તેના સિરાયની ખીજ બધી ઇચ્છાઓ અને ખટખટો દૂર કરો અને સત્યને જાણી અમલમાં મૂકો.

પ્રાપ્ત શક્તિનો પૂરો સદુપયોગ થાય તોજ તે ખીજી ભાવના ફળે છે. આપણી ભાવી સ્થિતિનો આધાર આપણા આજના વર્તન પર છે. એવી એક પણ વસ્તુ કે સ્થિતિ આ વિશ્વમાં નથી કે જેના તરફ એકનિષ્ઠ અને સર્વભાવથી ચાલનારો તેનાથી બેનસીબ રહે. મનમાં એક વાત અને બોલવામાં ખીજી વાત, એવી કુટિલતા જવા દઈ મનમાં હોય તેજ કદી દેવાની ટેવ પાડો.

તમારી શક્તિઓ જાણવા માટે પ્રથમ તો પરમાત્માને જાણો.
જેનું મન પરમાત્મામાં રહે છે તેની સંભાળ પરમાત્મા રાખે છે.
જેવા મિત્રોને તમે શોધશો તેવા મિત્રો તમને શોધશે.

જે કામ રામ, કૃષ્ણ, મહામદ, ઇસુ કે જરથુસ્ત્ર કરી શકે તે કામ
ખીજો પણ કરી શકે; કેમકે સર્વત્ર એકજ નિયમ વ્યાપી રહેલો છે.

કેમકે એવી એક પણ ટેવ નથી કે જે જીતી શકાય નહિ.

કેમકે તમારું જીવન કેમ દોરવવું અને ખીલવવું એ માત્ર તમે
અને તમારા પ્રભુ વચ્ચેનો સવાલ છે; છતાં જો તમે સાધારણ લોકો-
થી દોરવાતા હો, તો જરૂર તમે ખોટા માર્ગે ચલવાના બચમા છો.

કેમકે બહારનો વિવેક અને આડંબર નિર્જળ માણસોજ રાખે છે.

કેમકે જેમને આત્મશક્તિ સમજાઈ હોય તેઓ તો લોકો જીએ-
જાણે, વખાણે, એ પ્રકારનું કામ ઓછું અને નાછૂટકે કરે છે.

કેમકે તેઓ સમજી ચૂક્યા હોય છે કે, અંદર-બહાર બધે
અનંત શક્તિજ બધું કરી રહી છે અને તેઓ તો તેનું હથિયારમાત્ર છે.

કેમકે સૃષ્ટિના એવા શ્રેષ્ઠ નિયમોમાં અને તેના નિયંતામાં
જેને વિશ્વાસ આવે છે તેના ઉપર દીનહીનતાની સત્તા નહિ ચાલે.

ઇચ્છા અને લાયકાત વિના પ્રભુ સારી વસ્તુઓ નથી આપતો.

સોપના કાળમાં ઉઠ પેસવું જેટલું અશક્ય છે, તેટલુંજ
ધનવાનને સ્વર્ગ પામવું અશક્ય છે.

આપણે બધા માત્ર અપાર સામર્થ્યરૂપ પરમાત્માને વહેવાની
નીકા છીએ, એટલે જો કોઈ જેટલા પ્રમાણમાં એ દિવ્ય પ્રવાહને
પોતાદ્વારા વહેવા દેશે, તેટલા પ્રમાણમાં તે મહાત્મા બને એ નિઃશંક છે.

ધર્મગ્રંથોદિયો ઈશ્વરી આરાજા જાણેને પાળે તેઓજ ધન્ય થાય છે.

૩૧-સફલતા અને નિષ્ફલતાની સાચી સમજણ

(“સુખી જીવનના સાધન” ઉપરથી)

પાપરહિત પવિત્ર માણસજ પરમ સુંદર સત્યને પામી શકે છે. માટે પ્રત્યેક અયોગ્ય વિચાર અને દુરાચારથી ચઢેલા આવરણ યોગ્ય વિચાર અને પવિત્ર જીવનથી અવશ્ય દૂર કરવા જોઈએ-અર્થાત્ સ્વાર્થ સાધવાનું, અપ્રમાણિક થવાનું, ખીજના અમાન કે નિર્બલતાના લાભ લેવાનું, અને તેમને બાધક થવાનું કે પાછળ રાખવાનું તદ્દન છોડી દેવું જોઈએ.

આમ છતાં ધણા માણસો ધનાદિનો સ્વાર્થ સાધવા મથી એ આવરણો વધારતાજ ચાલે છે. અને તેથી તેમની આંતરિક દૃષ્ટિ સંપૂર્ણ બંધ થઈ એટલી વિકારી બની જાય છે કે તેઓ ભૌતિક વસ્તુઓ સિવાય કશું પણ જોઈ શકતા નથી.

મનુષ્યે વ્યાવહારિક સફળતા મેળવવી એ એક વસ્તુ છે; પરંતુ પરમ લક્ષ્ય સાધી જીવન સફળ કરવું એ જીંદગી વસ્તુ છે. અનેક માણસો વ્યવહારમાં નિષ્ફળ જણાયા છતાં વસ્તુતઃ તેમણે પોતાનું જીવન સફળ કર્યું હોય છે. કેમકે તેઓ લૌકિક સુખો અને પદાર્થોનો ભોગ આપીને ઉચ્ચતમ આદર્શને વળગી રહ્યા હોય છે.

લૌકિક કીર્તિ, દ્રવ્ય, દરજ્જો, માનપાન, એ વસ્તુઓને ખરી સફળતા સાથે સંબંધ નથી. કેમકે સૌથી વધારે સફળ થયેલા મહાપુરુષોને લોકોએ ધિક્કાર્યા છે કે જેઓ પોતાનું મસ્તક મૂકવા જેટલી પણ જગા આ સંસારમાં ધરાવતા ન હતા.

અહો ! આ પ્રપંચી સંસારમાં રાથીં સ્વીપુરુષોની કહેવાતી સફળતા અને મહત્તા એ કેવી શોચનીય વસ્તુ છે !

તે સર્વશ ન્યાયાધીશ કે જેની ઉપર અપીલજ ચાલતી નથી તે આ જગતમાંની ધણાઓની નિષ્ફળતાને સફળતા દરાવશે અને ધણાઓની સફળતાને નિષ્ફળતા દરાવશે.

લોકોમાં જે માણસો સફળ ગણાય છે; વર્તમાનપત્રોમાં જેમની પ્રશંસા થાય છે; સમાજ જેને શોધ્યા કરે છે અને શ્રીમંતો જેમને ઇચ્છે છે; એવા ધણા માણસો મનમાં તો સારી રીતે જાણે છે કે તેઓ લોકોને છેતરે છે. તેમના હૃદયો દર દઅતે તેમની દગાઈ

નાપસંદ કરે છે. તેમને તેમની આર્થિક સફળતા માંદ આવે છે ત્યારે ત્યારે તેમને તેમનાં અંતઃકરણો ડંખે છે. જ્યારે જ્યારે તેઓ પોતાની મિલો, જીનો, કારખાના કે ખાણોમાંથી પસાર થાય છે ત્યારે તેમને નિસ્તેજ ચહેરાઓ, હાડપિંજર જેવા શરીરો અને ભૂખે મરતા લોકો કે જેમનું રક્ત તેમને ઓછો બદલો આપીને મેળવેલા ધનના ઢગમાંના પ્રત્યેક રૂપીઆમાં રહેલું હોય છે; તે લોકોની હાલતજ મૂળે મોઢે એવાઓ ઉપર સખ્ત દોષારોપ કરતા ગર્જાવે છે કે, જગત ભલે તમને મહાન સફળતા મળેલી ધારે; પણ ખરે જોતા તો તમને પ્રચંડ નિષ્ફળતાજ મળી છે. કેમકે તમે અનેક જીવનોના ભાગ લઇને તમારો ધનનો ઢગ ભેગો કર્યો છે.

મનુષ્યે આટલું તો જરૂર શીખવું જોઈએ કે, જગતની પ્રશંસા કરતા તો બહુજ મહાન અને લોકોની સમતિ કરતા તો બહુ કિંમતી એવી કોઈક દિવ્ય વસ્તુ—આત્મિક અવાજરૂપે તેના પોતાના હૃદયમાં રહેલી છે, અને જો એ પોતાનો હાર્દિક અવાજજ અસંતોષ દર્શાવે તો પછી બીજાઓ ગમે તેટલું માન આપે તે તો જ્વળ ઉપહાસજ છે. જે માણસ એ પ્રમાણે બીજાના અગાનનો લાભ લઇ તેને છેતરે છે તેના વિષે એટલુંજ કહી શકાય કે, તેનું ચારિત્ર્ય ભ્રષ્ટ થયું છે.

પ્રત્યેક સાચા મનુષ્યની મહત્ત્વાકાંક્ષા વધારે ધન કે માન મેળવવાની નહિ પણ વિશેષ ઉન્નત થવાની—વિકાસ પામવાની—હોવી જોઈએ.

દુર્ભાગ્યે અધિપતિઓ અને પ્રતિસ્પર્ધીઓ, જે માણસ ઉન્નત થવાનો પ્રયત્ન કરે છે તેની ઉપર નિંદારૂપી કાદવ નાખવાની અથવા તેને ઉતારી પાડવાની તક મેળવવાને હંમેશા તથાગી રહે છે.

જે માણસ વિધનકારક પાપાણોને સીડીના પગથીઆ તરીકે વાપરી શકે છે; જે પરાજયથી ડરતો નથી; જે નિંદા કે દીકાને લીધે કર્તવ્ય મૂકી દેતો નથી અને પોતાની આસપાસ ગમે તેટલા તોફાન ચાલે તોપણ જે પોતાના હોકાયત્રની સોયની અણી પોતાના ઉદ્દેશરૂપી અચળ ધ્રુવ તરફજ રાખે છે; તેનો વિરોધ કરવો નકામો છે.

જો તમે તમારા મનને એક વાર અસત્ય બોલવા દેશો તો બીજી વાર તેને કલ્પિત કારણથી પણ સત્ય છોડવાનું સહેલું લાગશે.

૪૦-ચઢતી અને પઢતી તમારા વિચારોજ લાવે છે

(“સુખસામય્ય” સમૃદ્ધિ”માંથી થોડો સારાંશ)

“વિકાસ પામતા રહો અથવા ક્ષીણ થતા ચાલો” એ કુદ-રતનો મુદ્રાલેખ છે અને તે સૃષ્ટિની અત્યેક વસ્તુપર લખેલો છે.

આપણું શાશ્વત તારુણ્ય આપણા મનમાન રહેલું છે, ખીજે નહિ, માણસનું મન સંમતિ આપે નહિ ત્યાંસુધી તેનો ચહેરો ધરડો થઈ શકતો નથી. કેમકે શરીર એ મનનોજ દોરેલો નકશો છે.

તરુણોની સાથે ઝાઝો સંસર્ગ રાખવાથી તારુણ્ય ટકવામાં જેટલી મદદ મળે છે, તેટલી ખીજ કસાથી મળતી નથી.

તમે માત્ર પચાસ વર્ષના યથા હોય લાંબે તમારું મગજ શિથિલ થવા માટે અને શક્તિઓ ઘટવા લાગે એ તો તમારા સજાતું અપમાન થવા જેવું છે. કેમકે એ સમયે તો તમે તરુણાવસ્થામાં હોવા જેમજે. ઘોળા વાળ, કરચલીઓ ઇત્યાદિ ધડપણનાં ચિહ્નોતો આ યુવાવસ્થા સાથે કશો સંબંધ નથી. બુદ્ધિ, શક્તિ, સૌંદર્ય અને સદ્ગુણોની વૃદ્ધિ તથા દૃઢતા થવી એજ મોટી ઉંમરના ચિહ્ન હોવાં જેમજે; નિર્બળતા, નિરુપયોગિતા અને વળિયા પળિયા એના લક્ષણ હોવાં જેમજે નહિ.

ધડપણના વિચાર કરવાની ટેવ પાડવી જેટલી સહેલી છે તેટલીજ તારુણ્યના વિચાર કરવાની આદત પાડવી સહેલી છે.

કોઈ પણ મનુષ્યનું મન ખરાબ વિચારો અને કુટેવોથી એટલું બધું મસિન કે વિષમય બની ગયું નથી-કુરાચારમાં એટલું બધું ફૂંખી ગયું નથી-કે તે હિમ્મત વિચારોથી પાછું શુદ્ધ ન થઈ શકે.

હિંમત, આશા અને આનંદ એ એવા સાધનો છે કે જે ખિમારને સાળાં કરવામાં દવા કરતાં ઘણી વધારે મદદ કરે છે.

જમતી વખતે અને હિંમત પૂર્વે આનંદી રહેવાનો અભ્યાસ પાડવો એ દરેકનું બહુ જરૂરી કર્તવ્ય છે કારણ કે એથી શરીર અને મનના આરોગ્યને ઘણોજ લાભ થાય છે.

રંકતાનો વિચાર જેટલો ખરાબ છે, એટલી રંકતા પોતે નથી. જે દિવ્યતા આપણા હિંસોને ધડે છે તે આપણામાંજ રહેલી છે.

ઉદારાત્મા આપીને શ્રીમંત થશે; અને કંજુસ સંધરીને રંક થશે. મનુષ્યમાં સુધ્ધ રહેલી શક્તિ મહત્વાકાંક્ષામાંથી એટલે ઉચ્ચ આદર્શ અને ઉન્નત હેતુવડે જાગી ઉઠે છે અને ખીલે છે.

તમારો આદર્શ, એ અ તે તમે કેવા થશો તેની આગાહી આપે છે. ધૃત્વરને ઉપાસનારને નવીન બળ મળશે; ઉન્નતિના આકાશ-માં તે મરુડની પેઠે ઉડશે; તે દોડશે પણ થાકશે નહિ; તે બોળે ઉપાડશે પણ બેશુદ્ધ થશે નહિ.

ધણા લોકો હાસ્યરમપ્રધાન અને પ્રોત્સાહક ગ્રંથ વાચીને ઉદાસીને હાંપી કાઢે છે. કેટલાક બુદ્ધિમાનો સ્તોત્રો, કહેવતો તથા મહાત્માઓનાં વચનામૃત વાચીને ધણો લાભ મેળવે છે.

૪૧-મહારોગની મહાન્ ઔપધિ

સોરઠા-માનવ મોઢું ભાગ્ય, જો છું ધન્ય તાહારું;
તો તો ઝટપટ જાગ્ય, શુભ ગ્રંથો હાકલ કરે.
ખરા સંતનો સંગ, માનવ મળવો દોહલો;
આપે એનો રંગ, આદર્શો દઈ ગ્રંથ શુભ.
વહેવા ચાહો વીર, મહોરા જનને મારગે;
ગ્રહો જ્ઞાનચારિત્ર્ય, છવન જાણી તેમનાં.
ચરિત્ર ચારુ થાય, જ્ઞાન ગ્રહી પાછયા ધકી;
એ અર્થે વચાય, ગ્રંથો જ્ઞાન-ચરિત્રના.
દુઃખ બહુ દે અજ્ઞાન, તેને ટાળે તર્ત જે;
જ્ઞાન-સૂર્ય તે જાણ, ટુજ પૂર્વજનો વારસો.
લોહ સમું આ મંન, માટીમાં માટી બને;
કર એને કાંચન, પારસ-ગ્રંથ-સમાગમે.
માનવ મોંઘો દેહ, ખેહ થવા નવ ખો વૃથા;
અમરપણું લે એહ, જ્ઞાન ધ્યાન ચારિત્ર્યથી.

૪૨-સારા માણસોનો પુસ્તકપ્રેમ કેવો હોય ?

(ઉત્તમ ગ્રંથોના આધારે)

જે પુસ્તકો આપણને સૌથી વિશેષ ઉત્સાહ આપે; જે ઉત્તમ કામ કરીને ઉન્નત થવાને સૌથી વિશેષ નિશ્ચયવાળા બનાવે તથા જે ઉત્તમ ચિંતન અને આચરણમાં જોડે, તેજ પુસ્તકો ઉત્તમ છે.

જો તમારા જ્ઞાન અને ચારિત્રનો વિકાસ કરવો હોય તો જ્ઞાન વધાર્ક ગ્રંથો અને ઉત્તમ ચારિત્રો ધ્યાનપૂર્વક વાંચો; તથા તેમની નીતિ અને આધ્યાત્મિકતાને વર્તનમાં ઉતારી શુભનમાં મેળવી લેના શાખો.

શ્વાસમાં લીધેલી સારી યા નરસી હવાની અસર આપણને થયા વિના રહેતી નથી, તેમ સારા યા નરસા વાચનની સારી યા નરસી અસર પણ આપણા પર થયા વિના રહેતીજ નથી; માટે જે ગ્રંથો આપણને ઉત્તમ વિચારો આપીને તકે તથા શક્તિઓનો અધિકાધિક સદુપયોગ કરવા પ્રેરે, તેવાજ પુસ્તકો આપણે વાચવા જોઈએ.

શુ કોઈ તમને એમ સમજાવે છે કે, સદ્ગ્રંથોનો ઉપયોગ તમને સુખના માર્ગથી દૂર કરે છે ? ખરું સુખ અને ખરી ઉન્નતિ તો તન-મનની સમસ્ત શક્તિઓનો પ્રયત્નપૂર્વક સર્વશામે સદુપયોગ કરવાથી થાય છે, અને તેથીજ રામ, કૃષ્ણ, બીષ્મ, હનુમાન, મુદિધિર અને અર્જુનાદિ જેવા સામર્થ્ય અને સૌંદર્યની જ્વલંત મૂર્તિરૂપ અનેકાનેક યુવકોએ પોતાના શુભ સર્વોત્તમ જ્ઞાન અને ચારિત્રને સોપી દઈ તદ્દપ બનાવી દીધા હતા માટે એવું અવળું સમજાવે તેને એવા એવાઓની કલાવાતાઓ કહીને સમજાવો કે, તેઓ પણ તેજ રસ્તે ચાલે.

અડગ રાજપૂત અને મરાઠા મહાસીરાનાં ઉગ્ર પરાક્રમેમાં એ રામાયણ, મહાભારત અને મહર્ષિઓ તથા મહાભક્તોનીજ અસરો મોટા પ્રમાણમાં હતી. વળી મનુષ્યોના અંગત સુખ ઉપર તેની કેટલી અસર થઈ છે તેનું તો અનુમાન પણ કાણ કાઢી શકે ! તેણે મનુષ્ય-જાતિને કર્તવ્ય-પ્રાપ્ત્યનું જે ઉત્તમોત્તમ શિક્ષણ આપ્યું છે તેથી

કેટલા બધા માણસો વધુ શાણા, ઉત્સાહી અને સુખી થયા છે!!

કેટલા બધા માણસોને રામાયણ અને મહાભારત તથા તે ઉપરથી રચાયેલા ગ્રંથો ગરીબાઈમાં દ્રવ્યરૂપ, પરાધીનતામાં સ્વતંત્રતારૂપ, વ્યાધિમાં આરોગ્યરૂપ અને એકાતમાં મિત્રરૂપ થઈ રહ્યા છે! ખરેખર ન્યાયમંદિર, રાજ્યસભા, રણક્ષેત્ર અને તત્ત્વજ્ઞાનની શાળાઓમાં તો તેનીજ પ્રખળ સત્તા જણાઈ રહે છે. વળી તેનું એટલું જ ગૌરવ નથી પણ એ સર્વોત્તમ સાહિત્ય જ્યારે હુ-ખી માણસોને આશ્વાસન આપી શકે છે અને શોકગ્રસ્ત આપોમાં આનંદનાં તેજ આપે છે ત્યારે એ મહાન ગ્રંથોની અજબ અસર માણસને સ્પષ્ટ જણાઈ રહે છે.

હજારો વર્ષથી અયોધ્યા અને હસ્તિનાપુરની સત્તા-સ્વાતંત્ર્ય નષ્ટ થયા છે, તેના નિવાસીઓ પતિત થઈને બીરુ ગુલામો બન્યા છે; બાપા અશુદ્ધ બની ગઈ છે; મંદિરો આક્રમણ અને ધસારાઓના ભોગ થઈ પડ્યા છે; પરંતુ મહાભારત અને રામાયણરૂપે વ્યાસ અને વાલ્મીકિનું માનસિક સામ્રાજ્ય તો આજે પણ અવિનાશી છે.

આપણે બાલ્યાવસ્થામાં જે પુસ્તકો વાંચીએ છીએ તેની આપણા ઉપર સૌથી વધુ અસર થાય છે. મહાત્મા ગાંધીજી એવા ભાવનું કહે છે કે "આજે હું જોઈ શકું છું કે ભાગવત એવો ગ્રંથ જે જે વાંચીને ધર્મરસ ઉત્પન્ન કરી શકાય. મેં તો ગુજરાતીમાં તે અતિરસથી વાંચ્યો છે; પણ મારા એકવીસ દિવસના ઉપવાસમાં ભારતભૂપણ પंडित મદનમોહન માલવીયજીના શુભ મુખેથી કેટલાક ભાગો સાંભળ્યા ત્યારે તો એમજ ચક્રું કે, જ્યપણુમાં તેમના જેવા ભાગવતલક્ષ્મણ મુખેથી સાંભળત તો એ ગ્રંથ ઉપર પણ મારી જ્યપણુમાં સારી પ્રીતિ જન્મત તે વયમાં પડેલા શુભ અશુભ સંસ્કારો બહુ ડેડાં મૂળ ધાલે છે એમ હું ખૂબ અનુભવું છું અને તેથી કેટલાક ઉત્તમ ગ્રંથો સાંભળવાનું મને તે વયે ન મળ્યું એ સાહે છે."

પ્લુટાર્કની એક પ્રત મેંડમ રોલેન્ડ પ્રાર્થનામંદિરમાં સાથે લઈ જતી અને વયમાં વિસામો હોય ત્યારે ત્યારે તેમાંનું એકાદ વાક્ય

વાચી લેતી. ખુટાર્કે લખેલા આ ચરિત્રો નેચોલિયનને પણ ખૂબ પ્રિય હતા. ખુટાર્કે એમાં પરમ કુશળતાથી વીર પુરુષોની નાની નાની ખાસિયતો પણ વર્ણવે છે. બીજા લેખકોએ તે વાત ધ્યાનમાં લીધી નથી; પણ ખુટાર્કે તો કહેવો કે “મદાન યુદ્ધો વર્ણવવાનું બીજાઓ માટે રહેવા દઇ હું તો તે તે આત્માઓનો જ ખ્યાલ આપનારી ઘટનાઓ વર્ણવીશ” શેક્સપિયરે પણ ખુટાર્કેની ઘણી હકીકતોને અનુવાદ કર્યો છે અને કોઈ કોઈ વાર તો અક્ષરશઃ તેની લાખા ઉતારી છે.

ડૉન મેથરનો ‘સતકાવ’ વિષે નિબંધ’ રૅફિનને પોતાની બાધ્યા-વસ્થામાં વાચેલો તેની અસર તેના આખા જીવન પર થઈ હતી. અથ વાચતી વખતે હાથમાં કલમ રાખવાની અને જે અગત્યનું વાચવામાં આવે તેની નોંધ લખી લેવાની તે પ્રત્યેકને બલામથ્ય કરતો. એમસ’નકૃત ‘મૃતિ’ની અસર ટિન્ડાલના બધા જીવન પર થઈ હતી. બીચરે કહ્યું છે કે, રરિકનના ગ્રંથોએ મને અવગ્રોહન કરવાની કૃપા આપી છે અને એવા ગ્રંથો વાચ્યા પછી કોઈ પણ આગળ જેવો રહી શકે નહિ અથવા આગલી દૃષ્ટિથી જગતને જાંઘ શકે નહિ.

હોરેસ બ્રીક્લી લખે છે કે, હું નાનો હતો ત્યારે લોકડાના ઓરડામાં, બગીચામાં અને પાડોશીઓને ત્યાં વાચતો વાચતો જતો. પિતા બહુ ગરીબ હોવાથી દિવસે બાગમાં મારી આકરીની જરૂર પડતી, પરંતુ રાત્રે મને સૂતાડતા તેને બારે મહેનત પડતી. કેમકે રાત્રે હું મારા પુસ્તકો મારી આસપાસ ગોઠવી મૂકે મોટે તથા નાની મૂડીએ મોડા સુધી વાચ્યા કરી ગાનામૃત પીધા કરતો. એ સમયે મારા મનમાંથી મારી આસપાસનું જગત ખસી જઈને મારા પુસ્તકો અને જે જગતમાં લઇ જતા તેજ જગત અને જીવતું અગતું લાગતું. પ્રેસિડેન્ટ વિંકને અગાઉ વૉશિંગ્ટન અને હેન્રી ક્લેનાં ચરિત્રો ગામડિયા પાડોશીઓ પાસેથી માગી લાવી પોતાની ઝુંપડીમાં સગ-દીને અજવાળે વાચેલાં તેથી તેના જીવનને પ્રોત્સાહન મળ્યું હતું.

વળા એવામાં' છુદ્ધિવાદનો અને ખીજો એક ગ્રંથ વાંચવાથી તેને એટલી બધી અસર થઇ હતી કે તેની નીતિ લગભગ ડગી ગઇ અને તેણે બાઈબલની વિરુદ્ધમાં એક નિબંધ લખ્યો ! પણ પછી સુભાગ્યે પાછલાં વર્ષોમાં તેણે જે ગ્રંથો વાંચ્યા તેણે આ ખરાબ અસર દૂર કરી હતી.

સેનાપતિ જુદસ ફાર્સેલિયાના યુદ્ધદિવસની એક રાત્રિ પૂર્વે (કે જે યુદ્ધના પરિણામ પર સમસ્ત સંસારના ભાગ્યના ઉકેલનો આધાર હતો) પોતાના તંત્રીમાં બેઠો બેઠો 'વાંચતો' હતો, અને તેમાંથી સુંદર અવતરણોનો લેખિનીવડે ઉતારો કરતો હતો !

જ્યેષ્ઠ પ્તીની, જ્યાંસુધી તેની પાસે વાંચનાર કોઈ ન હોય ત્યાં સુધી જન્મવા બેસતો નહિ અને એક અથવા વધારે પુસ્તકો સાથે લીધા વિના તથા તે ઉપરથી નોંધ કરવા માટેની યોગ્ય વ્યવસ્થા કર્યા વિના કોઈ પણ દિવસ તે પ્રવાસે નીકળતો નહિ.

સુપ્રસિદ્ધ પેટ્રાર્ક જે દિવસે કંઈક પણ વાંચે, લખે કિંવા એ બંને વાનાં કરી લે નહિ ત્યાં સુધી શાન્તિથી બેસતો નહિ. તેના એક મિત્રને એમ લાગ્યું કે બહુ વાંચવાથી કદાચ તેનું આરોગ્ય ખગડશે, તેથી તેણે તેની પાસેથી પુસ્તકાલયની કુંચી લઈ લીધી અને તેના વાંચનાલય ઉપર તાળું વાસી દઈ દર દિવસ સુધી તેને કંઈ પણ વાંચવા દીધું નહિ. પેટ્રાર્કે તો આનાકાની સાથે દર દિવસ ન વાંચવાનું સ્વીકાર્યું; પણ પહેલો દિવસ વર્ષથી પણ તેને લાંબો લાગ્યો; ખીજો દિવસે સવારથી સાંજ સુધી તેનું માથું દુઃખ્યું અને ત્રીજો દિવસે તો તે તાવમાંજ સપડાયો ! તેનો મિત્ર તેની આ સ્થિતિ જોઈને ગળગળો થઇ ગયો અને પુસ્તકાલયની ચાવી તેને આપી દીધી ! ચાવીની સાથે આરોગ્ય પણ આપ્યું હોય તેમ એ ચાવી મળતાંજ તેણે પુસ્તકો વાંચવાનું શરૂ કર્યું અને એ વાચન મળતાંજ તેની સર્વ આપદાઓ ટળી ગઇ !

સુપ્રસિદ્ધ ઇતિહાસવેબક મેકોલેને પણ વાંચવાનો બહુ શોખ હતો. તેણે કબૂલ કર્યું છે કે, તે પૂર્વકાલીન વિદ્વાનોના ગ્રંથોનો

સહુ હોતો તેની પાસે ઔદિક સુખના સર્વ સાધન, સપિત, સુકીર્તિ, સદ્બુદ્ધિ અને સત્તા સર્વકાલ વિદ્યમાન હતા તે વિશેષ સુખ તો 'વાચન'થીજ અનુભવતો હતો વિલાયતમાં જ્યાં જ્યાં વાચનાલયો અને પુસ્તકાલયો હતા ત્યાં ત્યાં જ્યાં તે સવારસાંજ અથવા બપોરે પ્રાંત પછી વખતે ચક્કર મારી આવતો હતો દિવસમાં ચાર પાંચ પુસ્તકાલયો તથા વાચનાલયોમાં તે ફરી વળે નહિ ત્યાંસુધી તેને રાત્રે જમવાનું ભાવતું નહિ અને સૂરા પછી પછી ચેન પડતું નહિ

ઇતિહાસ એટલે સુધી મળ્યો છે કે, વાચનના કેટલાક શોખી નાએ તો તેમનો પ્રિય શોખ કેદખાનામાં પણ છોડ્યો નથી કેમકે એથી તેમનો સમય સુખપૂર્વક જતો એટલુંજ નહિ પણ તેમના હૃદયમાં પુસ્તકો આત્માસનરૂપ થતા હતા દક્ષિણ આફ્રિકાના બી ગ્રીસમાં કર્મવીર ગાંધીજીએ તથા આદામાનના કારાગારમાં ભારતના તિલકરૂપ તિલક મહારાજે અનેક પુસ્તકોનું પરિશીલન કર્યું હતું

છોકી કહે છે કે - પોતાના પુસ્તકોની વચ્ચે જીવવા અને મરવા માટે સિસેરોએ પોતાની સઘળી સપત્તિ છોડી દેવા ઇચ્છા બતાવી હતી એ કાંઈ આશ્ચર્યની વાત નથી પેટ્રાર્ક અતસુધી પોતાના પુસ્તકો વચ્ચે રહી અને તેમાંજ મુલો એમાં પણ નવાઈ નથી બેડ લખાવતો લખાવતો મુલો, લિબ્રિનઝ હાથમાં પુસ્તકસહિત મુલો તથા લોર્ડ કંટરે-ડન ટેનલ આગળ મુલો એ પણ સ્વાભાવિક છે

બકલના અતસમયના શબ્દો "મારૂં ગરીબ બિચારું પુસ્તક" એ શબ્દો એની પુસ્તકો પ્રત્યેની તીવ્ર પ્રીતિ દર્શાવે છે, કે જે મૃત્યુ ને પણ વિસરાવી દે' રેકૉટ જ્યારે અતકાળે એબ્ડસફોર્ડમાં આવ્યો અને તેને ઉચકીને તેના પુસ્તકાલયમાં લઈ જવામાં આવ્યો ત્યારે તેના મરદાનગી ભરેલા મુખ પર દડ દડ આંસુની ધારા ચાલી. ખરેખર, તેણે પોતાના પુસ્તકોને એવી યોગ્ય રીતેજ અતિમ પ્રણામ કર્યા હતા

ઘોળા વાળવાળો અને માત્ર દાડપિજરરૂપ બની ગયેલો સધિ પુસ્તકોને વાચી શકતો નહિ ત્યારે તેને પધાળતો અને સુખન કરતો હતો, એ ચિત્ર તો વળી બહુજ અસંગતક છે.

ફેનેલન—મારા વાચનના પ્રેમને બદલે કોઈ બધાં મહારાજ્યો-
ના મુકુટ મારી સામે મૂકે તો તેને પણ લાત મારીને ફેંકી દઉં!

પોપ કહે છે કે—હાલમાં મારા ઘણા મિત્રો છે અને હું તેમને
ચાહું છું; પણ તેમના કરતા હું સારા વાચનને વિશેષ ચાહું છું.

જેમ્સ ફીમ્સ કલાર્ક કહે છે કે, કેટલાક ગ્રંથોએ જગતનું
જેટલું હિત કર્યું છે અને કર્યા બાકી છે; તેઓ જે રીતે આપણી
આશા, હિંમત અને શ્રદ્ધાને જગાડે છે; દુઃખ ટાળે છે; દૂર દૂરના
યુગો અને દેશોને એકબીજા સાથે જોડી દે છે અને સ્વર્ગીય સત્યો
રજુ કરે છે; એ સર્વનો જ્યારે વિચાર કરે છું ત્યારે હું આવી
ઉત્તમ બક્ષિસ મળવા માટે હમેશા ઈશ્વરનો આભાર માનું છું.

હિલાર્ડ—ગ્રંથો એ મિત્રરહિત માણસોના સર્વોત્તમ મિત્રો છે.

૪૩—ઓઠા ગુરુઓથી સ્વરાવી

(ઊઠમની વાણી-ગ્રંથ પહેલામાથી)

ખલકમાં ઓઠા ગુરુ થઈ ફરે, અવિદ્યા સેવકની ક્યમ હરે. ટેક
વેદવિરુદ્ધ વચન બહુ બોલે, દોષધક્ષી નવ કરે;
કલ્પિત કર્મ કરાવે સૌને, અવગુણ અદકા ભરે. ખલક ૦ ૧
તન મન ધન સેવકનાં હરવા, કપટ નિરંતર કરે;
ઉપનિષદનો અર્થ ન જાણે, મત તાણીને મરે. ખલક ૦ ૨
ચોરી જરી જૂઠ અનીતિ, અધમ કર્મ આચરે;
પરમારથનો પંથ તજે તે, ભવજળમાં ક્યમ તરે. ખલક ૦ ૩
કર્તા પ્રભુને કોઈ ન માને, ધ્યાન પ્રેતનું ધરે;
કહે ઊઠમ એવા ગુરુ ભજતાં, અર્થ કશે ના સરે. ખલક ૦ ૪

૪૪-ઉત્તમ વૈદ્યો અને સ્વદેશી ઔષધો વિષે

(આર્ચાલિપદ્-૮ મી આવૃત્તિમાથી)

સ્મૃતિમાન્ યુક્તિહેતુષો જિતાત્મા પ્રતિષત્તિમાન્ ।

મિપ્તૌષધસંયોગૈશ્ચિકિત્સાં કર્તુમર્હતિ ॥

અર્થાત્—રમરલુચકિતાવાળો, યુક્તિ તથા હેતુને જાણનારો, જિતાત્મા અને સારી પરીક્ષા કરી જાણનારો વૈદ્ય ઔષધ વડે રોગીની ચિકિત્સા કરે. “શ્રી ચરકાચાર્ય”

વરમાશીન્નિષવિષં ક્વચિત્તં તામ્રમેઘ યા ।

પીતમત્પદ્મિ સંતસા મક્ષિતા ચાપ્પયો ગુહાઃ ॥

ન તુ શ્રુતવતાં યેશં વિભ્રતા શરણાગતાત્ ।

ગૃહીતમલપાનં વા વિષં વા રોગપીડિતાત્ ॥ ચરકઃ ॥

અર્થાત્—સર્પાતું ઝેર પીવું; ગરમ કરેલ તામાનો રસ પીવો; અથવા અગ્નિમાં લાલ કરેલો લોદાનો ગોળો ગળી જવો એ સારું; પણ વિદ્વાન વૈદ્યના વેષવાળા મનુષ્યો શરણે આવેલા રોગપીડિત મનુષ્યનું અનપાણી અથવા ધન લેવું એ બહુજ ખરાબ છે.

યસ્ય દેશસ્ય યાં જન્તુસ્તજ્જન્તસ્યૌષધં હિતમ્ ।

દેશાદન્વયઃ ચસતસ્તત્તુલ્યં ગુણમૌષધમ્ ॥

જે દેશમાં જે મનુષ્યનો જન્મ થયેલો છે, તેને માટે તેજ દેશની ઔષધિ હિતકારક છે. બહારથી આવેલી ઔષધિ ખરાબર લાલ કરતી નથી. વળી દેશથી બહાર રહેલાને પણ તેની જન્મભૂમિની ઔષધિ વિશેષ લાભદાયક થાય છે.

૪૫-વેદવાક્ય

નાનાઞ્ચાંતાય ઈરિસ્તી રોહિત સુશ્રુમ । પાપોનૃપદ્વરોનઃ ।

इन्द्र इचरतः सरता । चरैवेति चरैवेति ॥૧॥

અર્થાત્—યાદ્રી જતાં સુધી પરિશ્રમ નહિ કરનાર સુખ, સામર્થ્ય, સમૃદ્ધિ, કીર્તિ કે ઉન્નતિ પ્રાપ્ત નથી કરી શકતો. આજસુ મનુષ્ય પાપી છે, પરમાત્મા પુરુષાર્થ કરનારનોજ સાથી છે; માટે

પુરુષાર્થ કરો, પુરુષાર્થ કરો.

પુષ્પિણ્યૌ ચરતો જંઘે મૂળ્યુરાત્મા ફલગ્રહિઃ ।

શેરેડસ્ય સર્વે પાપ્માનઃ શ્રમણે પ્રપયેહતાઃ ॥ ચરૈવેતિ ચરૈવેતિ ॥

અર્થાત્—આલનારનીજ બાંધો પુષ્ટ થાય છે; પુરુષાર્થાંજ સફળ થાય ॥ અને તેના સર્વ પાપ શ્રમને લીધે માર્ગમાજ નાશ પામે છે; માટે પુરુષાર્થ કરો, પુરુષાર્થ કરો.

આસ્તે મગ આસીનસ્યોર્ધ્વસ્તિષ્ઠતિ તિષ્ઠતઃ ।

શેતે નિપદ્યમાનસ્ય ચરાતિ ચરતો મગઃ ॥ ચરૈવેતિ ચરૈવેતિ ॥૩

અર્થાત્—બેસી રહેનારનું બામ્ય પશુ બેસી રહે છે; ઉભા રહેનારનું ઉભું રહે છે; સૂઈ રહેનારનું સૂઈ રહે છે અને આલવા માડનારનું બામ્ય પશુ આલવા માડે છે; માટે પુરુષાર્થ કરો, પરિશ્રમ કરો.

૪૬-પૈસો, મોજશોખ અને અધોગતિ

(“આગળ ધસો” માનો થોડો સારાશ)

ઈશ્વરનો આપણે આભાર માનવો જોઈએ કે, આ જગતમાં પથ્થરનું બાવલું ઉભું કરવાની ગાડાઈ કરતાં તો બહુજ ઉત્તમ અનેક ચીજો રહેલી છે. સદ્ગુણ સાથે સોનું હરીફાઈ કરી શકે નહિ. અમુક સામાજિક પદ્ધતી કે ખિતાબથી કાંઈ માણસપણું ઉપજતું નથી; મોટા મોટા વ્યાપારી મંડળ કે ટ્રસ્ટ ઉભા કરવા, ઇમારતો રાખના, એથી બહુ તો જીંદગીની હલકી વાસનાઓ ઉપર આંકુશ રહે છે.

ઈશ્વર જે કાંઈ પોતાને આપે છે તે મનુષ્યજાતિ માટેજ આપે છે એવી લાગણી જેને ચંધ નથી; તેવો માણસ સાચી મોટાઈ મેળવી શકતો નથી અને મેળવે તો ટકતી નથી.

દરદી પાસેથી જે વૈદ્ય કે દાક્તર શી લે છે; તે શી તેને દયાની—મનુષ્યત્વની—ફૂલવાડીમાથી પૈસાના જગરમા ફેંકી દે છે અને તેથી પછી એ દૈવી સંપત્તિની ફૂલવાડી તેને કહે છે કે “તમે દરદીને આરોગ્ય અને જીવન તો આપ્યું, પણ એ બદલ તમને પણ પૈસા અપાયા છે;

માટે સલામ ૧" શ્રી લેતી વખતે આવી આતરિકે લાગણી જેને કદી ન થઈ હોય એવો. પણ શુ કોઈ વૈષ્ણવ યા દાકર આ જગતમાં છે ? એમ જુલુવર પ્રશ્ન કરે છે.

મનુષ્યો અને પ્રજાઓ દાસના યાજ્ઞગિજ્ઞાણ અને સુધારા ઉપર શ્રદ્ધા રાખે છે; પણ તેથી મધ્ય પણ પ્રજાનો જન્મ અને ઉત્પત્તિ થઈ શકે નહિ. ખરું જોતા તો કલા અને મોજશોખની માથે તો અધોગતિ આજે સોંકડો વર્ષથી લાઘવથી બાધી બેઠી છે.

હિંદિયાસ ઓસની કથાને સુંદરતાની છેલ્લી પિછી ફેરવતો હતો તેજ સમયે એથન્સની મહત્તા વિદાય થઈ હતી. કળાનું પૂર અદ્ભુત હતું તેવામાજ રોમમાં યુદ્ધ, મોજમગ્નહ અને શૃંગાર શાખલ થયા અને રોમની પડતી થઈ. ચારિત્ર્યનો ભોગ આપી જ્યારે પૈસો મેળવાય છે, ત્યારે તે દ્રવ્ય ઉન્નતિને બદલે અધોગતિજ આપી શકે છે. કોઈ પણ મનુષ્ય જગત પ્રજા પાસે જેમ વધારે પૈસો યાય; તેમ જો પૈસાની ખરાબ અસરથી બચવા માટે તેને વધારેમા વધારે નૈતિક બળ વાપરવાની જરૂર રહે છે.

એમર્સન કહે છે કે, સુધારાની ખરી કસોટી વસ્તીપત્રકથી, શહેરોની લ'બાધ પહોળાઈથી કે કિતરેલા પાક ઉપરથી કરવાની નથી, પણ દેશમાં કેવા પ્રકારના માણસો નીવડે છે તે ઉપરથી કરવી જોઈએ.

સોનાના મુકુટવાળા છતાં મહિન અંતરવાળા એવા માણસો પાછળ ધણાઓને દોડતા, સલામો કરતા અને ઘૂસતા આપણો યુવક-વર્ગ જુએ છે તેથી અને ત્યારથીજ છાદગીના મહાન હેતુ વિશે તેઓ ખોટા ખ્યાલથી દોરવાઈ જઈને છાદગીની શરૂઆત કરે છે.

નાણાની કાયળા જારે અને આત્મા હવડો, ધર જખરું અને ચારિત્ર્ય હલકું, એના કરતા વધારે દયાજનક શું હોઈ શકે ?

ઇગરસોલ કહે છે કે, જ્યારે મદ્યશીલ અને ડાહ્યા માણસો વડે ખરો ઇતિહાસ લખાશે, ત્યારે પ્રારબ્ધ અને પ્રપંચના દેવળ આગળ નમન કરનારા અને એક વખત દેવતરીકે પૂજાતારા કુદ માનવીઓ તિરસ્કારપાત્ર ગણાશે.

35

મારે સલામ !" શ્રી તેલી વખને આવી આંતરિક જાગૃત્તી જોને કદી ન થઈ હોય એવો. પણ શું કાંઈ વૈદ્ય મા દાકતર આ જગતમાં છે ? એમ જુદવર પ્રશ્ન કરે છે.

મનુષ્યો અને પ્રજાઓ દાસના સાળાશિશુઓ અને મુધારા ઉપર શ્રદ્ધા રાખે છે; પણ તેથી કાંઈ પણ પ્રજાનો બચાવ અને ઉત્થાપિત થઈ શકે નહિ. ખરૂં જોતાં તો કદા અને મોજશોખની સાથે તો અધોગતિ આજે સેંકડો વર્ષથી લાખબંધી બાંધી બેઠી છે.

ક્રિડિપાત્ર ઓસની કદાને સુદંતની છેલ્લી પિંછી ફેરવતો હતો તેજ સમયે એય-સની મહત્તા વિદાય થઈ હતી. કળાત્રુ પૂર ચડતું હતું તેવામાંજ રામમાં યુદ્ધ, મોજમજલ અને શૃંગાર દાખલ થયા અને રામની પાતી થઈ. ચારિત્ર્યનો ભોગ આપી જ્યારે પૈસો મેજવાય છે, ત્યારે તે દ્રવ્ય ઉન્નતિને બદલે અધોગતિજ આપી શકે છે. કાંઈ પણ મનુષ્ય અગર પ્રજા પાસે જોમ વધારે પૈસો યાય; તેમ એ પૈસાની ખરાબ અસરથી બચવા માટે તેને વધારેમાં વધારે નૈતિક બળ વાપરવાની જરૂર રહે છે.

એમર્સન કહે છે કે, મુધારાની ખરી કસોટી વસ્તીપત્રકથી, ચહેરાની લંબાઈ પહોળાઈથી કે કનરેલા પાક ઉપરથી કરવાની નથી, પણ દેશમાં કેવા પ્રકારનાં માણસો નીવડે છે તે ઉપરથી કરવી જોઈએ.

સોનાના મુકુટવાળા છતાં મલિન અંતરવાળા એવા માણસો પાછળ પણ્યોને દોડતા, સલામો કરતા અને ધૂસતા આપણો મુવક-વર્ગ જુએ છે તેથી અને ત્યારથીજ અંદગીના મહાન હેતુ વિશે તેઓ ખોટા ખ્યાલથી દોરવાઈ જઈને અંદગીની ચરખાત કરે છે.

નાણાંની કાચળા ભારે અને આત્મા હલકો, ધર જળરૂં અને ચારિત્ર્ય હલકું, એના કરતાં વધારે દયાબનક શું હોઈ શકે ?

ઇગરસોલ કહે છે કે, જ્યારે સત્યશીલ અને ડાઘા માણસો વડે ખરો ઇતિહાસ લખાશે, ત્યારે પ્રારબ્ધ અને પ્રપંચના દેવળ આગળ નમન કરનારા અને એક વખત દેવતરીકે પૂજનારા કુદ માનવીઓ તિરસ્કારપાત્ર ગણાશે.

૪૮-સારા ગ્રંથોના અસાધારણ ફાયદા

यस्यास्ति सद्ग्रन्थविमर्शभाग्यं, किं तस्य शुष्कैश्चपलाविनोदैः।

અર્થાત્-જેને સારા સારા ગ્રંથો વાચવાવિચારવાનું સહભાગ્ય મળેલું હોય તેના આગળ ચંચળ લક્ષ્મીના શુષ્ક વિનોદ શી ગણતરીમાં છે?

સાહિત્યસત્રાટ્ બંદિમચંદ્ર—“મને પુસ્તકો વાંચવાથી જેવો આનંદ મળે છે તેવો બીજા કશાથી નથી મળતો. x x x માતૃ-ભાષામાં વિવિધ જ્ઞાન આપનારા ગ્રંથોનો પ્રચાર થયા વિના કોઈ પણ પ્રજા ઉન્નતિ પામી શકતી નથી અને જાતીય ભાવના પણ મેળવી શકાતી નથી. x x x બધી જાતની ઉન્નતિનું મૂળ જ્ઞાનની ઉન્નતિ છે. પણ આદિના જેવી ઇદ્રિયવૃત્તિ સિવાયનું બીજું કોઈ પણ એવું સુખ તમે નહિ જતાવો શકો કે જેનું મૂળ જ્ઞાનની ઉન્નતિ-મા રહેલું ન હોય x x x સાહિત્ય-ઉદ્ધાનના ચતુર માણી થવાનું સુભાગ્ય જેને પ્રાપ્ત થયું હોય અથવા જેનું મન સદૈવ સાહિત્યસરો-વરના કમળોની મધુર સુગંધથી મસ્ત જાનવા લાગ્યું હોય, તેને તે સાહિત્ય સિવાયના સ્વર્ગીય સુખો પણ તુચ્છ લાગે છે.”

સ્વામી વિવેકાનંદ—“તમે મને તેવી નવલકથાઓ અને બીજું જે આવ્યું તે વાચવા મઠી પડે છે, પણ એવું તો તમે થોડું વાંચો તેમજ સારું. ગીતાણ વાંચો, વેદાત્મા બીજા પુસ્તકો વાંચો; કેમકે તેની આખા જીવનસુધી જરૂર છે.”

સ્વામી રામતીર્થ—“સત્સંગ, ઉત્તમ ગ્રંથ અને શુભ અવધુ-કીર્તન, ત્રિલોકના રાજા બનાવી દે છે.”

મ૦ ગાંધીજી—“પુસ્તકોમાં હું ચુંચાયેલો રહી શકતો તેથી મને જે માસ વધારે જેલ મળત તોપણ હું કાચર ચાત નહિ; એટલુંજ નહિ પણ મારા જ્ઞાનમાં ઉપયોગી વધારો કરી શકવાથી હું ઉલટો વધારે. સુખચેતના રહેત. હું મારું છુ કે, જેને સારા પુસ્તકો વાચવાનો શોખ છે, તે ગમે તે જગ્યાએ એકાંતવાસ સહેલાઈથી વેડી શકે છે. x x એક પાછી બીજી, એમ પુસ્તકો વાચતા છેવટે તમે અંતરવિચાર પણ કરી શકશો.”

અં મું પદિવાર—“બધુઓ! સારા પુસ્તકો એટલે શું એ

વિધે અનુમાન થાય છે.”

“એક સારો ગરૈયો ધ્રુવે ત્યારે વાજીંજમાથી ચઢાય તે સ્વર કાઢીને આનંદ લે છે; તેમ સારો વાચનાર પણ ધ્રુવે ત્યારે ઉત્તમ ગ્રંથમાથી મનગમતો અવાજ કાઢીને આનંદમગ્ન થઈ શકે છે.”

“અવકાશની એકાદ ક્ષણનો ઉપયોગ કરી લેવા માટે ઝેંડરટન જેવો પ્રતિભાશાળી પુરુષ પણ ગજવામા સદાય એકાદ પુસ્તક લઈને ફરે; તે પછી આપણા જેવાઓએ તો વૃથા જતી કિંમતી ક્ષણોને બચાવવા માટે શું ન કરવું જોઈએ ?”

“જોરાકવિનાના ચરીરની પેઠે જ્ઞાનવિનાનું મન નિર્માત્ર્ય છે, એ જ્ઞાનને મેળવવાનું સર્વોપરિ સાધન પુસ્તક હોવાથી જે ધરમા સારા પુસ્તકો નથી, તે ધર ધર નહિ પણ જીવતા મુઠ્ઠાની ધોર છે.”

એક વિદ્વાન કહે છે કે “વાચવાની હોશ છોડવાના બદલામા કોઈ મને આખા હિંદુસ્તાનની સપત્તિ આપે, તોપણ હું છોડું નહિ.”

“પુસ્તકો યુવાવસ્થામા સુમાર્ગ દેખાડે છે, વૃદ્ધાવસ્થામા મન રંજન કરે છે, ઉદાસીમા સમાધાન કરી જીવન નકાસું લાગવા દેતા નથી તથા ચિંતા અને કોધાદિને શાત કરી નિરાશા દાળે છે.”

“એક પાશ્ચાત્ય પંડિતનો તો એટલે સુધી મત છે કે— ‘માણસને’ લુગડાલત્તાની જેટલી જરૂર નથી, તેટલી પુસ્તકોની છે. તે પોતે પણ જરૂરના પુસ્તકો ખરીદી લેતા સુધી લુગડા લેવાનું મુલતવી રાખતો. તેને ઉત્તમ પુસ્તકો બહુ ગમતા અને તે વાચતો ત્યારે ત્યારે ‘હું વધારે સારો થયો છું’ એમ તેને લાગતું.”

“ઉત્તમ ગ્રંથો, તેનું સેવન કરનારાઓમા ધર્મ, નીતિ, ચાતુર્ય, પ્રતિભા, શૌર્ય, ધૈર્ય તથા પરાપકારવૃત્તિને વિસ્તારે છે; અને જેમ જેમ એ દેવી ગુણોની સત્તા જામતી ચાલે છે, તેમ તેમ દુનિયાને પીડારૂપ આસુરી બાવોની જડ નાશ પામતી જાય છે.”

“ગ્રંથોની જોરડીમા ગયા પછી તમે એને હાથ નહિ લગાડો તો એ ગ્રંથોજ માનસવાણીથી તમને કહેશે કે—‘અમારામા પુષ્કળ જ્ઞાન બધું છે તે લ્યો અને વાપરો, એટલે તમારું કલ્યાણ થશે.’ શું આ માનસવાણી ઓછી કિંમતી છે ?”

૪૧-ગીતાજી વિષે અભ્યાસીઓના વિચાર

(સારાચ અને ભાવાનુવાદરૂપે)

ભાષા પરમાનંદજી—જો આર્યોની સભ્યતાના—અર્થાત્ જ્ઞાન ચારિત્રના મહાસાગરને એકાદ ગાગરમા સમાયલો જોવો હોય તો તે ગીતામા જણાશે. કદાચ આર્યજાતિના ખીજા બધા શાસ્ત્રો નાથ પામી માત્ર ગીતા રહી હોત તોપણ તેના ગૌરવની સ્મૃતિ સસારમા ચાલુ રહેત. કેમકે એમા આર્ય સભ્યતા એટલી બધી સુરક્ષિત છે કે ગીતાનો પ્રચાર થવો અથવા નાશ થવો એ આર્યધર્મની વૃદ્ધિ અથવા નાશ થવા બરાબર છે.

ગીતાજી જેવું અદ્વિતીય પુસ્તક કાઈ અકસ્માત પેદા થતું નથી. એના પહેલા તો ઘણા કાળની જ્ઞાનોન્નતિ આવશ્યક છે. જ્યાં ઉપનિષદો અને દર્શનશાસ્ત્રોનું તત્ત્વજ્ઞાન હયાત ન હોય ત્યાં 'ગીતા' જેવો ગ્રંથ રચી શકાયજ નહિ માત્ર એક મહાભારતમાંજ ગીતાને વિસ્તારથી સમજાવનારા દૃષ્ટાંત મળી શકે છે.

નાહી ઘોષ પવિત્ર થઇને પાઠ કરનારજ ગીતાના સ્વર્ગીય ગાનનું મહત્ત્વ કંઈક સમજી શકે; પંડિતોનાજ પ્રવચનોમા તેનું આત્મબોધ સૌંદર્ય કંઈક જોઇ શકે; સુયોગ્ય યુરુનાજ ચરણોમા જેસીને “સમોઽહં સર્વં મૂતેષુ”નો કંઈક અનુભવ કરી શકે; પણ આ મોહટાળક મંત્રનું પૂરું રહસ્ય તો તેજ ભગ્યાત્મા સમજી શકે કે જે દુર્યોધન અને દુશાસનના અભાચારોનો નાશ કરવાનો અડગ નિશ્ચય કરી યુદ્ધભૂમિમા તત્પર થઇને ઉભો હોય

ગીતાજી એક એવું ધર્મપુસ્તક છે, કે જે આર્યધર્મના પ્રચારમા ખાસ ઉપયોગી થઇ શકે કેમકે આખી હિંદુ જાતિ તેને પોતાના ધર્મપુસ્તક તરીકે માને છે. અને ઋષિમુનિઓ તથા દાર્શનિકો પણ માને છે કે તેમા વૈદિક જ્ઞાનનો સારાચ સમાયલો છે. માટે એનેજ આર્યધર્મનું પ્રમાણભૂત પુસ્તક કહેવું એ સર્વથા ઉચિત છે.

મહાત્મા બંકિમચાણુ—ગીતાને સર્વોત્તમ ધર્મગ્રંથ માનવાનું કારણ કે એમા જ્ઞાન કર્મ અને ભક્તિ, ત્રણેને એવો યોગ્ય ન્યાય

અપાયો છે કે જેનું સામંજસ્ય બીજા કોઈ પણ મંથમાં નથી ! x x
આવો અપૂર્વ ધર્મ, આવું અપૂર્વ ઐશ્વર્ય કેવળ ગીતામાં જ દેખાય
છે. આવી અદ્ભુત ધર્મવ્યાખ્યા અને આવો પરમોત્તમ ભક્તિવાદ
કોઈ પણ દેશમાં ને કોઈ પણ કાળે કોઈએ સમજાવ્યો નથી.

લોકમાન્ય તિલક—એમણે ઝોંઘોના ત્રિપીટક, ધમ્મપદ તથા
ખ્રિસ્તીઓના બાઇબલ સાથે ગીતાની તુલના કરીને નિર્ણય કર્યો છે
કે, દુ.ખીને શાંતિ આપનાર, આધ્યાત્મિક મૂર્છાદશાની ઓળખાણ
આપનાર અને દુઃકામાં ચરાચર જગતના ગૂઢ તરવો સમજાવી દેનાર
ગીતા જેવો મંથ જગતની કોઈ પણ ભાષામાં નથી.

યોગ, સામ્ય, ન્યાય, મીમાંસા, ઉપનિષદો વગેરે પૂર્ણાવસ્થાએ
પહોંચ્યા પછી વૈદિક ધર્મને જે જ્ઞાનમૂલક, ભક્તિપ્રધાન તથા કર્મ-
યોગપરાયણ એવું છેવટનું સ્વરૂપ અપાયું; અને જે સ્વરૂપ હાલના
વૈદિક ધર્મના પાયારૂપ છે, તેજ સ્વરૂપ આ ભગવદ્ગીતામાં પ્રતિપાદન
કરેલું છે તેથી સનાતન વૈદિક ધર્મરૂપી મહાન વૃક્ષનું એ એક અત્યંત
મધુર અને પૂર્ણ પાદેલું અમર ફળ છે. એટલું જ નહિ પણ હિંદુધર્મનાં
તરવો સંક્ષેપમાં અને નિઃસંદેહ રીતે સમજાવી શકે એવો
ગીતા સમાન બીજો કોઈ મંથ સંસ્કૃત વાદ્યમયમાં નથી.

ભગવદ્ગીતામાં વૈદિક ધર્મનો જે સમગ્ર સાર સમાયેલો છે તે
સારભૂત નિત્યધર્મને જાણીને માત્ર કર્તવ્ય તરીકે તર્કભૂત હિતાથે પ્રયત્ન
પ્રયત્નો કરીને વિજયો મેળવનારા કર્મવીરો તથા ધર્માત્માઓ જ્યારે
આ ભારતભૂમિને અવકૃત કરતા હતા; ત્યારે આ દેશ ઈશ્વરકૃપાને પાત્ર
હોઈ જ્ઞાન, ચારિત્ર્ય અને ઐશ્વર્યના શિખરે પહોંચેલો હતો; અને જ્યારે
થી એ બંને લોકમાયી તારનારો તથા પરમ શ્રેયકારી એવો પૂર્વતર
ધર્મ છૂટતો ચાલ્યો ત્યારથી જ હિંદવાસીઓની દુર્દશા શરૂ થઈ છે.

મહામના માલવીયાજી—આ અદ્ભુત મંથના ૧૮ નાના
અધ્યાયોમાં એટલું બધું સત્ય, એટલું બધું જ્ઞાન અને એટલા બધા
ઉચ્ચ, ગંભીર તથા માત્ત્વિક વિચારો ભરેલા છે, કે જે મનુષ્યને
નીચામાં નીચી દશામાંથી ઉપાડીને દેવતાને સ્થાને બેસાડવાની શક્તિ

ધરાવે છે x x x તે પુરુષ અને સ્ત્રી બહુ ભાગ્યશાળી છે કે જેમને આ સસારના અધિકારથી ભરેલા સાકડા માર્ગોમા પ્રકાશ આપનારો આ નાનકડો પરંતુ અખૂટ તેલથી ભરેલો ધર્મપ્રદીપ પ્રાપ્ત થયો છે.

એક. એચ. મોલેમ (ઇંગેડ)—બાઇબલનો મે યથાર્થ અભ્યાસ કર્યો છે. ■ x એમા જે લખ્યું છે તે માત્ર ગીતાના સાર રૂપે છે. ■ ■ જે જ્ઞાન ગીતામા છે તે ઇસાઇ કે યહૂદી બાઇબલોમા નથી.

મને એજ આશ્ચર્ય થાય છે કે, ભારતીય નવયુવાનો શામાટે અહીં ઇંગ્લેન્ડ સુધી પદાર્થવિજ્ઞાન શીખવા આવે છે ? નિસદેહ તેમનો પાશ્ચાત્યો પ્રત્યેનો મોહજ એતું કારણ છે. તેમના બોળા હૃદયોએ હજી નિર્દય અને અવિનયી પશ્ચિમવાસીઓના હૃદય ઓળખ્યા નથી તેથી તેમના શિક્ષણથી મળતી બપકાદાર પદવીઓની લાલચે તેઓ એ સ્વાધીઓની ઇદ્રમળમા ફસાય છે બાકી જે દેશ યા સમાજને શુભામીમાથી છૂટવું હોય તેને માટે તો એ અધોગતિનોજ માર્ગ છે.

હું ઇસાઇ છતાંયે ગીતા પ્રત્યે આટલું બધું માન એટલા માટે ધરાવું છું કે જે ગૂઢ પ્રશ્નોનો નિકાલ હજી પાશ્ચાત્ય વૈજ્ઞાનિકો નથી લાવી શક્યા, તેનો નિકાલ એ ગીતા ત્રયે શુદ્ધ અને સરળ રીતે આપેલો છે.

એમા કેટલાય સૂત્રો અલૌકિક ઉપદેશોથી ભરપૂર જણાયા તેથીજ મારે માટે ગીતાજી સાક્ષાત્ મોગેશ્વરી માતા બની રહી છે. દુનિયાના બધા ધનથીયે મજે નહિ એવો ભારતવર્ષનો એ અમૂલ્ય ખજાનો છે.

મહાત્મા ઘોરો—મં ગાંધીજી એવા ભાવનું કહે છે કે, તેમના હૃદયમા સત્માત્મના ભાવો ઉપજનામા મુખ્ય કારણ અને આદર્શ અમેરિકન મહાત્મા ઘોરો છે. તેઓ એકાત માટે જંગલમા રહેતા. ત્યાં તેમના પદશિખ્ય એમર્સન એક વાર તેમની ઝુપડીએ જઈને જુએ છે તો મહાત્મા ઘોરો એક પાટ ઉપર સૂતા છે અને નીચે જે ત્રણ સાપ વિછી પડ્યા છે ! થોડી વારે એ સાપ વિછી તથા પછી ઘોરો જાગ્યા ત્યારે એમર્સને અભિવદન કર્યા બાદ સંકેતથી કહ્યું કે “મેં અહીં કેટલાક ઝેરી જાનવર જોયા તે કદાચ આપને હેરાન કરે; તેથી આઠા હોય તો આપનું બિછાનું બીજી જગ્યાએ કરી આપું.”

આ સાંભળીને મહાત્મા ધૈરોએ ખડખડાટ હસીને કહ્યું કે
“એમર્સન ! એમાં ભયની શી વાત છે ? જ્યાંસુધી મારી, રક્ષક શ્રી-
ગીતામાતા હયાત છે ત્યાંસુધી મને કશોજ ભય નથી.”

મહાત્મા ધૈરો એક જગ્યાએ કહે છે કે:-“પ્રાચીન યુગની સર્વ
સ્મરણીય વસ્તુઓમાં ગીતાથી શ્રેષ્ઠ કોઈ વસ્તુ નથી. + + ગીતામાં
એટલું ઉત્તમ અને સર્વવ્યાપી જ્ઞાન છે કે તેના લખનાર દેવતાને
અગણિત વર્ષ યથા છતાં એવો ખીજો એકે અંચ હજી લખાયો નથી. x x
ગીતાની સાથે સરખાવતાં જગતનું હાલનું ખીજું બધું જ્ઞાન મને
તુચ્છ જણાય છે અને વિચાર કરતાં આ અંચનું એટલું બધું
મહત્ત્વ જણાય છે કે આ તત્ત્વજ્ઞાન કોઈ જુદાજ યુગમાં કે સ્થિતિ-
માં લખાયલું હોવું જોઈએ. x x હું રોજ પ્રાતઃકાળે મારા હૃદય
અને બુદ્ધિને ગીતારૂપી પવિત્ર જ્ઞાનામૃતમાં સ્નાન કરાવું છું.”

મહાત્મા એમર્સન:-અમેરિકાનો આ સર્વશ્રેષ્ઠ સાહિત્યકાર
ગીતાને ઈષ્ટદેવની મૂર્તિ સમાન ગણીને પોતાની સામે રાખતો. કેમકે
ગીતાને તે સમગ્ર વિશ્વના સાહિત્યમાં સર્વોત્તમ અંચ, ચિંતનની સર્વશ્રેષ્ઠ
સામગ્રી તથા માનવજાતિના અનુભવની સૌથી મહાન સંપત્તિ માનતો
હતો. જ્યારે તે ‘સર્વભૂતેષુ ચાત્માનં સર્વભૂતાનિ ચાત્મનિ ।’ એ
શ્લોક વાંચતો, ત્યારે તેનું આખું શરીર પુલકિત થતું; હૃદય નાચી
ઉઠતું અને કલાકોના કલાકો સુધી તે આનંદાશ્રુ વહાવતો !

સાધુ વસવાણી:-ગીતા એવા અમૂલ્ય આધ્યાત્મિક ભાવો-
થી ભરેલી છે કે જેથી હું પ્રભુને પ્રાર્થું છું કે, મરતાં સુધી ગીતાનો
સંદેશ સ્થળે સ્થળે પહોંચાડી શકું એવી શક્તિ તે દયા કરીને આપે.

ડી. વી. શેષગિરિ અચ્યર:-ગીતામાં સંસારના સર્વ ધર્મો-
નાં સર્વોત્તમ તત્ત્વ રહેલાં છે. તે ગૃહસ્થનાં કર્તવ્યોનું પૂર્ણ ધર્મશાસ્ત્ર
છે; સૌથી મહાન અવતારની વાણી છે તથા અમારા ધાર્મિક અને
સામાજિક જીવનનો એમાં સર્વોત્તમ સાર અને આદર્શ રહેલો છે.

કે. ડી. તૈલંગ:-ગીતાની ભાષા એવી ગંભીર ને ઉત્તમ છે કે
જેથી તેનું ‘ભગવદ્ગીતા’ કેવા ‘ઈશ્વરીય સંગીત’ એજ નામ પોચું છે.

મહર્ષિ દ્વિજેન્દ્રનાથઃ—પાશ્ચાત્ય દાર્શનિક ગ્રંથો ભક્તેને ખૂબ ચમકે, પરંતુ અમારા આ ધર્મદોષકનો પ્રકાશ તેથીયે વધુ ઝળકી ઉઠીને તેમને આખા ઝસ પાડી દેશે.

કેશવાલુ પિદ્ધેઃ—આપણા બાળકોને સરથીજ ગીતાનો પાઠ કરવા દેવવા જોઈએ આપણી નૈતિક અને આધ્યાત્મિક ઉત્પત્તિ માટે ગીતા વિના કોઈ પણ શિક્ષક કે માર્ગદર્શકની જરૂર નથી.

પ્રો. રંગાચાર્યઃ—હિંદુઓને સામ્રાજ્યિકતાથી રહિત એવું ધાર્મિક અને નૈતિક શિક્ષણ આપવા માટે શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા જોવી પીજો કોઈ પણ ગ્રંથ નથી તેમા પ્રતિપાદન કરેલા સઘળા નૈતિક અને ધાર્મિક આદેશ પરમાત્માની આચાર્ય છે.

ભક્તરામ શર્માઃ—દાસમા સર્વ કોઈ સ્વીકારે એવી કોઈ નસ્તુ હોય તો તે માત્ર એક ભગવદ્ગીતા છે. વ્યાસમુનિએ ગીતા-શાસ્ત્ર રચીને હિંદુઓને એક તંત્રથી બાધી દીધા છે જે ગીતા તરફ પૂરતું ધ્યાન અપાય તો જ સારમાથી સમસ્ત વેર-ઝેર નાશ પામે.

શ્રી. મણુમદાર—પ્રિય બાઈઓ ! પરમાત્માના આ ગીતા-રૂપી હૃદયને સદાનો સાથી બનાવો નિત્ય પાઠ કરતા રહી તેનો પ્રવાહ તમારા હૃદયમા વધુ ને વધુ વહેવરાવવાનો પ્રયત્ન કરો અને પછી જોઈ સ્થો દે શું થાય છે ? અવશ્ય તમારૂં ખૂબ કલ્યાણ થશે.

ડૉ. મેકનિકલઃ—ગીતાગ્રંથ યુદ્ધિની પ્રખરતા, આચારની ઉત્તમતા અને ધર્મોત્સાહનું અપૂર્વ મિશ્રણ રજુ કરે છે.

પંડિતવર શ્રીલક્ષ્મણ શાસ્ત્રીઃ—ધર્મના ગૂઢ રહસ્યોને સરળ અને સુરસ એવા થોડાક શબ્દોમા પ્રકટ કરવાની અપૂર્વ શક્તિ તો માત્ર શ્રીગીતાજીમાજ રહેલી છે.

એફ. ડી. બુકસઃ—ભારતવર્ષના ઉજ્જવળ મૂલકાળનું આ મહાન દાન એવું અસરકારક છે કે જે માનવજાતિનું હજી વધુ ઉજ્જવળ ભવિષ્ય નિર્માણ કરશે x x ગાંધીય ધર્મગ્રંથ ગણાવામા જે જે નિયમો જરૂરી છે તે બધા ભગવદ્ગીતામા મળે છે, એટલું જ નહિ પણ બાવી વિવિધધર્મોના એ એક સર્વોત્કૃષ્ટ ધર્મગ્રંથ છે.

વિલેહ્લેમ ફ્રાન્ક હુમ્બોલ્ટ (એક મહાન જર્મન) — સંસાર-
મા જેટલા અથો છે તેમા ક્યાય ગીતા જેના સુક્ષ્મ ને ઉચ્ચત
વિચારો મળતા નથી. (દુનિયાના સૌથી વધુ વાચવા યોગ્ય અથ-
તરીકે જર્મનીમા પણ ગીતા સૌથી વધુ વંચાય છે)

મહેન્દ્રપ્રાભાઈ — ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ દ્વિદુગ્ધનિમા જન્મવાથી
ગીતાને લોકો દિંદુઓનોજ ધર્મઅથ માને છે; પરંતુ વાસ્તવમા આ
અંથ સમસ્ત માનવજાતિનો છે.

ચીની અનુવાદક — શ્રીકૃષ્ણના જ્ઞાન ઉપર આ મહાત્મા એટલો
આસક્ત હતો કે તે રોજ વાચીને ત્રણ ચાર વાર પ્રેમરૂઢન કરતો;
અને ચીનાઓએ તો એવુંજ નામ “કિષનજી” પાડી દીધું હતું;
તથા અત્યારે એવું મૂળ નામ તો ત્યાં કોઈ પણ જાણતું નથી.

ચારન હેરિન્ટ્સ — કોઈ પણ જાતિને ઉન્નતિના શિખરે ચઢા-
વવામા ગીતાનો ઉપદેશ અદ્વિતીય છે

મહાન અકબરનો પૌત્ર હારા — મારામા ગીતાના પૂરતા
વખાણ કરવાની શક્તિ નથી

મહાત્મા ગાંધીજી — એક વાર મારો અંતકાળ પાસે આવેલો
જણાયો ત્યારે ગીતા મને બહુજ આશ્વાસનરૂપ થઈ હતી x x x
જ્યારે જ્યારે હું બહુ બારે મુશ્કેલીઓથી ઘેરાઈ જાઉં છું ત્યારે
ત્યારે હું ગીતામાતાની પાસે દોડી જાઉં છું અને એમાથી મારું
સમાધાન ન થયું હોય એવું કદી બન્યું નથી

સ્વામી વિવેકાનંદજી — ‘શ્રીમહાભવહગીતા’ એ ઉપનિષદ-
રૂપી બગીચાઓમાથી વીણી કાઢેલા આધ્યાત્મિક સત્ત્વરૂપી પુષ્પોથી
ચુંચેલી સુદર જડી કિંવા કલગી છે.

ભગવાન જ્ઞાનેશ્વર — ગીતામા વેદોના ત્રણે કાંડ સ્પષ્ટ કરેલા
હોવાથી તે મૂર્તિમાન વેદરૂપ છે અને ઉદારતામા તો વેદથીએ વધુ
છે. x x જે કોઈ ગીતાઅથ બીજાઓને આપે તેણે લોકોને માટે
મોક્ષસુખનું સદાવ્રત ખોલેલું જાણવું. x x ગીતારૂપી માતા અને
મનુષ્યોરૂપી બાળકો હવે છૂટા પડેલા ભટકે છે; માટે તેમનો મેળાપ

કરાવવો, એ તો-એ પશુ-સર્વ સજ્જનોનો મુખ્ય ધર્મ છે.

ભગવાન શંકરાચાર્ય—મેયં ગીતાનામસહસ્રં ધ્યેયં શ્રીપતિ-
રૂપમજસ્રમ્ । નેયં સલ્લનસંગે ચિત્તં દેયં દીનજનાય ચ વિત્તમ્ ॥

ભાવાર્થ:-દુઃખમાત્રની આત્મતિક નિવૃત્તિ અને સમિધદાનદમય
પરમ સુખની નિત્યપ્રાપ્તિ માટે ગાન તો માત્ર ગીતાશ્રુતિ અને વિ-
ષ્ણુસહસ્રનામનું ગાવા-ગવરાવવા યોગ્ય છે; ધ્યાન તો વારંવાર
શ્રીપતિનું ધરવા યોગ્ય છે; ચિત્ત તો સાચા સાધુજનોના સંગમાં
પદાવવા યોગ્ય છે અને વિત્ત તો દીન-દુઃખીઓને આપવા યોગ્ય છે.

મહર્ષિ વ્યાસ-ગીતા સુગીતા કર્તવ્યા ક્વિસન્યૈઃ શાસ્ત્રવિ-
સ્તરૈઃ । યા સ્વયં પદ્મનાભસ્ય મુખપદ્માદવિનિઃસ્રુતા ॥

ભાવાર્થ:-સ્વયં વિષ્ણુ ભગવાનના મુખારવિદ્મધથી નીકળેલા
ગીતાશાસ્ત્રને ગાવા અને પાળવા જેવું મહાકળદાયક પરમ કર્તવ્ય
હોવા છતાં અન્ય શાસ્ત્રોની ગદ્યમયધમા પડવાની શી જરૂર છે ?

ગીતા મે દ્વયં પાર્થ ગીતા મે સારમુત્તમમ્ ।

ગીતા મે જ્ઞાનમત્યુષ્મં ગીતા મે જ્ઞાનમવ્યયમ્ ॥

ગીતા મે ચૌત્તમં સ્થાનં ગીતા મે પરમં પદમ્ ।

ગીતા મે પરમં ગુહ્યં ગીતા મે પરમો ગુરુઃ ॥

અર્થાત્ ગીતા એ માફ હૃદય છે; ગીતા મારો ઉત્તમ સાર છે;
ગીતા માફ અતિ હિત્ર જ્ઞાન છે; ગીતા માફ અવિનાશી જ્ઞાન છે;
ગીતા માફ ત્રેહ નિવાસરથાન છે, ગીતા માફ પરમ પદ છે; ગીતા માફ
પરમરહસ્ય છે અને ગીતા મારો પરમ ગુરુ છે. ” ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ

૫૦-ગીતા ગ્રંથના ઉપયોગ અને લાભ

ખરેખર ગીતાના જેવો દિવ્ય સંદેશ પહેંચાડનારો ગ્રંથ આજ સુધી ખીજો નથીજ રચાયો. ગીતાના સંબંધમાં માનવજાતિએ એટલી બધી આલોચના-પ્રત્યાલોચના કરી છે કે જેટલી આજસુધી ખીજા કોઈ ગ્રંથની થઈ નથી. ગીતાના કેવળ અંતરંગ ૧૫ ઉપરજ એટલું બધું લખાયું છે કે જો તે બધાનો સંગ્રહ કરવામાં આવે તો મહાભારત જેવડા કેટલાય ગ્રંથ ભરાઈ જાય.

ગીતાના કાવ્યમાધુર્ય ઉપર કવિ વિમુગ્ધ થાય છે તો ગીતાના સાર્વભૌમ નીતિશાસ્ત્ર ઉપર નીતિજ ગગનજો થઈ જાય છે. ગીતાના નિષ્કામ કર્મયોગ ઉપર કર્મયોગી આદરીન થાય છે અને ગીતાની નીર વાણી ઉપર દૃઢપ્રતિજ્ઞ માનવી આસક્ત થાય છે. કોઈ ગીતાને જ્ઞાનનો સાગર કહે છે તો કોઈ તેને ઉપનિષદોતું હૃદય કહે છે. કોઈ એને કર્મયોગશાસ્ત્ર કહે છે તો કોઈ ભક્તિસૂત્ર કહે છે. વાસ્તવમાં ગીતા એ નહવર શ્રીકૃષ્ણચંદ્રની એક એવી અલૌકિક ઝાળી છે અને એવું સ્વર્ગતું કંપવૃક્ષ છે કે જેના વડે માનવી જે કંઈ જોઈએ તે મેળવી શકે છે. જો એમ ન હોત તો ગીતામાંથી લોકોની ભિન્ન ભિન્ન રચિ અનુસાર કર્મયોગ, ભક્તિયોગ, જ્ઞાનયોગ, પ્રવૃત્તિ, નિવૃત્તિ વગેરે ચિત્રવિચિત્ર રૂપો ક્યાંથી નીકળી શકત ?

એક દિવસે રોમન જાતિનું નામ સાંભળતાં યુરોપની જાતિઓ બીજામુલ્કી બિહીને ચેકે મૂળતી હતી. એક સમયે બેબીલોનિયનોના ડરથી યુરોપિયનો થર થર કંપતા હતા. એક જમાનામાં યુરોપ, એશિયા અને આફ્રિકામાં ઇશ્વરચિયનોનો દમામ ચાલતો હતો અને એક કાળમાં પ્રીકોની ધાક સમસ્ત યુરોપમાં ફેલાઈ ગઈ હતી; પરંતુ એ બધી જોરાવર જાતિઓ કાળરૂપી સમુદ્રમાં ક્યાંની ક્યાય વિલીન થઈ ગઈ અને આ હિંદુજાતિ-કે જે કાસ્પિયન, ઝીલ, બલ્ક, સિરાત અને ત્રિવિષ્ટપતિજેટ)માંની આગલી જાતિઓથી ધણા કાળ પહેલા

ધર્મક્ષેત્ર કુરુક્ષેત્રમાં સુરસ શ્રુતિમત્રોની લહરિમાં અવગાહન કરતી હતી તે-આજપર્થ ત ટકી રહી છે એનું શું કારણ? અમારા અભિ-પ્રાય પ્રમાણે એનું જળરદસ્ત કારણ તેનું સર્વોત્તમ સાહિત્ય (અને તેનો પ્રચાર તથા પાલન) છે. વળી આ વાત પણ સત્ય છે કે, એ મહાન સાહિત્યનું મંચન કરીને તેનું હૃદય ગીતામાં યોગેશ્વર શ્રીકૃષ્ણ-અંદે એવી અજળ અને સુંદર રીતે ગોઠવી દીધું છે કે એના જેવો હિંદુજાતિની પ્રતિષ્ઠા અને મહત્તાનો સર્વત્ર પ્રચાર કરનારો ખીજો એક પણ ગ્રંથ સમગ્ર સંસારમાં નથી.

આજે હિંદુજાતિ ગુલામ છે, દરીદ્ર છે, ઊન્નતિ-હીન છે અને ધૂત જાતિઓ તો તેને “કપિલા ગાય” જેવી લક્ષી અને બોળી માને છે; પરંતુ જ્યારે એ કપિલા ગાય-એ હિંદુજાતિ-ગીતાની અભય વાણી તરફ કાન માડે છે ત્યારે તેઓ એને બૂખ્યા વાધ જેવી લય કર જુએ છે અને તેમના એકે એક માત્ર લીલા બળ થઈ જાય છે! જ્યારે એ જાતિઓ જુએ છે કે, એ મરવી ગીતાના અનુવાદ ફ્રીડમે ફારસીમાં, અણુ સુલેહ અરબીમાં, રલેગને લેટિનમાં, ડિમિ-ટ્રિયસે ગ્રીકમાં, બનુંદે ફ્રેન્ચમાં, લોરિન્જરે જર્મનમાં, સ્તાનિસલસ ગેટીએ ઇટાલિમાં અને ટોમ્સન, આર્નોલ્ડ, ડેવિસ, ખીસેન્ડ તથા ચાલ્સ વિલ્કિન્સને અંગ્રેજી ભાષામાં કરીને ધણીખરી નીતિશૂન્ય જાતિઓમાં આ સદાચારશાસ્ત્રનો પ્રકાશ ફેલાવવા પ્રયત્ન કર્યો છે; ભારે એ પ્રયત્નો શરમાઈ જઈને હિંદુજાતિને મસ્તક નમાવે છે અને તેને આદિગુરુ, આદિસભ્ય, આદિવીર, આદિનીતિગ અને આદિશાસક તરીકે માને છે. આર્લ્સ વિલ્કિન્સના ગીતાના અનુવાદની ભૂમિકા તે સમયના હિંદના વાઇસરોય વૉરન હેસ્ટિંગ્સ સાહેબે લખી છે તેમાં તેમણે મુક્તકંઠે સ્વીકાર્યું છે કે “કોઈ પણ જાતિને ઉન્નતિના શિખરે ચઢાવવામાં ગીતાનો ઉપદેશ અદ્વિતીય છે.” જોગિજાનો સર્વશ્રેષ્ઠ સાહિત્યકાર એમર્સન તો ગીતાના પુસ્તકને પોતાની દાંષ્ટ સામેજ રાખતો. કેમકે ગીતાને તે સમગ્ર વિશ્વના સાહિત્યમાં સર્વોત્તમ ગ્રંથ, માનવના ચિંતનની સર્વશ્રેષ્ઠ સામગ્રી તથા

અનુભવની સૌથી મહાન સંપત્તિ માનતો હતો. જ્યારે તે ગીતાને "સર્વભૂતેષુ ચાત્માનં સર્વભૂતાનિ ચાત્માનિ" એ શ્લોક વાંચતો ત્યારે તેનું આખું શરીર પુલકિત થઈ જતું; તેનું હૃદય નાચી ઉઠતું અને તે કલાકોના કલાકો સુધી આનંદાશ્રુ વહાવતો. તે પોતાના ગીતા પુસ્તકને ઇંદ્રની મૂર્તિ સમાન ગણતો અને તે પુસ્તક હજી સુધી ન્યૂમોર્કની એક લાયબ્રેરીમાં સુરક્ષિત છે. ચીની ભાષામાં ગીતાને અનુવાદ કરનાર ચીનો માણસ તો શ્રીકૃષ્ણના જ્ઞાન ઉપર એટલો બધો મુગ્ધ હતો કે તે દરરોજ તેનું વાચનમનન કરીને ત્રણ ચાર વાર પ્રેમરુદન કરતો હતો. ચીનાઓએ તો એનું નામજ કિશનજી (કૃષ્ણજી) પાડી દીધું હતું. અને હજી પણ ત્યાં તે એજ નામથી ઓળખાતો હોય તેનું અસંભવ નામ જુદાઈ ગયું છે !

બાકી અને બધા એટલા ગીતાના કેટલાયે મહાપદ અનુવાદ છે અને હિંદોમાં ગીતાનાં બધા દૃશ્યો દેખાડવામાં આવે છે. આ વિશાળ ભારતમાં તો વેદો કરતાં પણ ગીતાની પ્રતિષ્ઠા વધારે છે.

આપણે ત્યાંની તો વાતજ જુદી છે. અહીં તો જોણે ગીતા ઉપર કંઈ પણ લખ્યું ન હોય તે સમર્થ આચાર્યજ ગણાતો નથી. કમકે, તેમનો કોઈ પણ મત કે સિદ્ધાંત એવો હોતો નથી, કે જેનું તેમણે ગીતાથી સમર્થન ના કર્યું હોય. એજ કારણથી અદ્વૈતવાદી શંકરાચાર્ય, વિશિષ્ટાદ્વૈતવાદી રામાનુજાચાર્ય, વિશુદ્ધાદ્વૈતવાદી વલ્લભાચાર્ય, દ્વૈતવાદી મધ્વાચાર્ય અને દ્વૈતાદ્વૈતવાદી નિમ્બાર્કાચાર્ય વગેરે એ અને તેમના અનુયાયીઓએ ગીતા ઉપર એટલા ભાષ્યો, વ્યાખ્યાઓ, ઇતિહાસો, વિવૃત્તિઓ, ટીકાઓ, ટિપ્પણીઓ, આલોચનો, રહસ્યો અને વિવરણો સંસ્કૃતમાં લખ્યા છે કે એ બધું જો કોઈ વાંચવા માગે, તો તે પાછળ બે-ચાર જન્મ ગાળવા પડે ! આ સાપ્રદાયિક વિવેચનો ઉપરાંત ગીતા ઉપર સંકેતો સ્વતંત્ર વ્યાખ્યાઓ પણ સંસ્કૃતમાં લખાયા છે. ભારતની પ્રાકૃત ભાષાઓમાં પણ શ્લોકાનુવાદ, ભાવાનુવાદ, ડાયાનુવાદ, આલોચના, અંતરંગ વિવરણ અને બહિરંગ સમાલોચનાના અમણિત ગ્રંથો નીકળ્યા છે. એમાં લોકમાન્ય તિલક,

હીરે-દ્રનાય દત્ત અને અરવિંદ ધોષના ગ્રંથો સર્વોત્તમ ગણાય છે.

તુલસીકૃત રામાયણ સિવાય ભારતની પ્રમુખ પદ્ય ભાષામાં એવો કોઈ પણ ગ્રંથ નથી કે જેનો ગીતા જેટલો પ્રચાર હોય. પ્રત્યેક ધર્મપ્રેમી હિંદુ તેનો નિત્યપાઠ કરે છે. મરણ વખતે પણ ગીતાપદ્ય સંભળાવવાની અત્યંત પ્રાચીન પરિપાટી આપણે ત્યાં છે. વધારે તો શું, ભારતના જડચેતન સર્વમા ગીતાપદ્યેના સંસ્કારો ભર્યાપડ્યા છે. અલગજ તે અન્યક્ત છે, વ્યક્ત નથી; સુતેલા છે, જાગત નથી.

ગીતાનો આ દિવ્ય કિંતુ અન્યક્ત અને સદૃશ ઉપદેશને વિકાસ અને જાગૃતિના નવીન સ્વાગ સમવયા એ હિંદુજાતિનું હાલનું પરમ આવશ્યક કર્તવ્ય છે. આપણે તો ગીતાજ્ઞાન માત્ર વાંચીએ છીએ; તેનો સદુપયોગ કરવાનું જાણતા નથી. આપણે “નિર્ધરઃ સર્વં ભૂતેષુ” નો પાઠ કરીએ છીએ પણ ધરમાં તો વેરઝેરતા ફાવાનજ સજગતા હોય છે! આપણે “યુધિસ્થ વિગતઞ્ચરઃ” નું રદ્ધ કરીએ છીએ પણ ધર્મ અને જાતિની રક્ષાર્થે રક્ષાગણમાં ફેદી પડતા કરીએ છીએ! આપણે “કૃત્યં મા સ્મ ગમઃ પાર્થ”નું પારાપણ કરીએ છીએ પણ મા-જહેનોની આજરૂ લૂટાતી જેવા જાણવા છતાં નપુંસકતાજ દર્શાવીએ છીએ! આપણે “સુસિનઃ ક્ષત્રિયાઃ પાર્થ લભંતે યુદ્ધમીદશમ્” નો દમ મારીએ છીએ; પણ દેશની સ્વાધીનતાના સંગ્રામમાં નામો તડવારોની ધારો ઉપર નાચતાં કરીએ છીએ! આપણે “હુદ્રં હૃદયઘૌર્યલ્લં ત્યક્ત્યોત્તિષ્ઠ પરંતપ”ની શુદ્ધ મજા કરીએ છીએ પણ બચવારમાં તો દીજડાઓની પેઠે મારજ ખાયા કરીએ છીએ! આપણે “નૈનં છિન્દન્તિ શસ્ત્રાણિ નૈનં દહતિ પાવકઃ” ની ખડાઈ હાંડ્યા કરીએ છીએ પણ ધર્મોત્તમાઓના તનતોડ પરિશ્રમ છતાં આત્મજળ ખીલવીને સંતારને ચકિત કરી ચકતા નથી!

ગીતાનો નિત્યપાઠ કરો; તેને સમજો અને તે પ્રમાણે આચરણ કરો. જે તમે એ પ્રમાણે કરો; જે ગીતાનો પ્યાવદ્દ દિક ઉપયોગ કરો; તો તો એનો એકાદ શ્લોક પણ તમારી નસોમાં એતના જનવવાને પૂરતો છે. ગીતાનો એક એક શ્લોક અલ્પવાણીનો એક

એક એવો અજ્ઞ નમુનો છે કે જે આ અભય વાણીનો ભક્ત આદરી
 જેસે તો કૃતાત કાળને પણ ધૂળમેગો કરી શકે તો પછી મનુષ્યોના
 તે શા દિશાખ ? હકીકત આવી હોવાથી પ્રત્યેક દેશાભિમાનીએ આ
 અભય વાણીને પોતાના હૃદયપટ ઉપર સુવર્ણાક્ષરે લખી લેવી જોઈએ.
 હિંદુ સંગઠનના ન્યાયા મસ્ત રહેનાર વ્યક્તિઓએ એવો પ્રખર
 પ્રયત્ન કરવો જોઈએ, કે જેથી પ્રત્યેક હિંદુગૃહમાં આ અભય વાણી-
 છું-આ ગીતાપનિપદ્મ રટણ રામનામની પેઠે થયા કરે. જેઓ
 સંસ્કૃતમાં ગીતા સમજી શકતા નથી તેઓ પોતાની માતૃભાષામાં
 વાંચે; અને જેઓ વાંચી જાણતા નથી તેઓ બીજા પાસે વંચાવીને
 સાંભળે. આ રીતે જે દિવસે બધા હિંદુઓ ગીતાભક્ત થઈ તેનો
 બ્યાવહારિક ઉપયોગ કરો; અથવા કરવા માટે હિંદુજાતિ સમક્ષ જાગૃ-
 તિનો શંખનાદ ગજવશે; તે દિવસે આ ભૂમંડળમાં એવી કોઈ પણ
 જાતિ નહિ રહે કે જે આપણી સામે આખ પણ ઉઘી કરી શકે !
 જે દિવસે આપણે ધર્મરક્ષણ અને દેશાભિમાનને ખાતર વીરવ્યાઘ્ર
 અર્જુનની પેઠે ત્રિલોકવિજયી ગાદીવનો વિજયદંકાર કરીશું તે
 દિવસે આ સંસારમાં એવી કયી પ્રજા શક્તિ છે કે જે ધુંટણીએ
 પડીને ચિર નમાવે નહિ ? ગીતાસિદ્ધાંતના પાયા ઉપર જે દિવસે
 આપણે સંગઠન કરી લઈશું તે દિવસે વિશ્વની પ્રજાતામત શક્તિઓ
 પણ ધૂણી ઉઠશે અને ભયંકર કૃતાત કાળ પણ કંપી ઉઠશે.

(કલકત્તાના “હિંદુપંચ” ઉપરથી સારાનુવાદ)

૫૧-આંખનું ભક્ષણ કરવાનો ઉપાય !

ગ્યાસતેલનું કાજળ—કવિરાજ પ્રતાપસિંહજી, હિંદુ વિશ્વ-
 વિદ્યાલય કાશીના “આજ” પત્રમાં લખે છે કે—ભારતવર્ષમાં
 પ્રાચીનકાળથી સ્ત્રીઓમાં સાધારણ જૂઝારરૂપે તથા આખના રક્ષણ
 માટે અંજન કરવાની રીત ચાલી આવે છે. આજકાલ શાસ્ત્રીય
 પદ્ધતિ મેળુદ હોવા છતાં ચહેર તેમજ ગામડામાં વસનાર સ્ત્રીઓ
 પોતાની તેમજ પોતાનાં બાળકોની આખમાં દરરોજ કાજળ આંજે

૫૨-વીંછીના કેટલાક ઉપાય

૧-વિછી ડંખે તે જગાએ મીઠું ઝીણું વાટી ધસવાથી નહિ ચડે.

૨-માણસના નાખ તથા સોપારીનો જૂને ખીદીમા પીનાથી અથવા કરોળાઆનું પડ ચલમમા ખીવાથી વિછી ઉતરે છે

૩-નાગરવેલના બે પાનમા ચપડી ચપડી મીઠું નાખી ચાવી જવાથી વિછી ઉતરે છે.

૪-૬ ખ ઉપર મધ ધસવાથી ફાયદો થાય છે.

૫-જાંબુડાના પાન, પાકા કેળા અથવા કુંગળાને વાટી લુગદી બાધનાથી ઝેર ઉતરે છે

૬-આખલીનો કચ્છો ધસી ધોળો થાય ત્યારે ૬ ખ ઉપર ચોઢી દેવાથી તે ઝેર ચૂસી ખરી પડશે

૭-તુલસીના પાન ચાવી કાનમા ફૂકવાથી વિછી ઉતરશે

૮-પાશેર પાણીમા ત્રણેક તોલા મીઠું વાગીને નાખવું અને ખૂન દલાવી તે પાણી ગાળીને શીશીમા ભરી નાખવું આ પાણીમા રત્ન પોલિયુ ભિજવીને વિછીના ૬ ખ પર મૂકી દેવું તથા વિછી ચઢયો હોય ત્યાસુધી એજ પાણી ચોપડી જમણા હાથ વડે ઉપરથી નીચેની બાજુ તરફ જરા ભાર દબને ધસવું તથા થોડુંક ર શીશીના પાણીમા પલાળીને વિછી જે બાજુ કરડયો હોય તેની સામેની બાજુના નાકમા જોરથી તેમાનું પાણી સુધાડવું તથા એજ (ઉલ્લી બાજુના) કાનમા એ શીશીમાનું પાણી થોડુંક નાખવું આથી પથ્થુ મટે છે.

૯-ઠીકરામા થોડા અગારા ઉપર હળદરની ભૂકી ભજરાવી તેનો ધૂમાડો કરડેલા અગની સામેના નાકમા જોરથી લેવાવવો

૫૩-લાલો જુવાન સ્ત્રીઓનાં સૂન

સાહેબ! ઊકરીઓને સોળ વર્ષની ઉંમરે પરણાવવા સંબંધી હિંદુ મહાસભાએ ઠરાવ પસાર કર્યો છે, તેના ટેકામા નીચેની હકીકત લખવાની રજા લઉં છું.

નાની ઉંમરની સ્ત્રી સાથે સંબંધ કરવાથી આ દેશમાં પંદર વર્ષથી વધારે ઉંમરની ઊકરીઓનું મરણપ્રમાણ બહુ વધી જાય છે, એવી ફરિયાદ ‘-યુ ઇન્ડિયા’માં પ્રસિદ્ધ થઈ હતી.

નાની ઉંમરે સાસરે મોકલેલી સંખ્યાબંધ ઊકરીઓ ક્ષય વગેરે નાજાખના દરદોષી પીડાઈને વીસ વર્ષમાં અને બહુ કેસોમાં તેથી પણ ઓછી ઉંમરે મરી ગયેલી હું જાણુ છું.

લોક-પરલોકમાં સુખી થવા ઈચ્છતા વિચારવંત પુરુષોએ પોતાની નાની ઉંમરની સ્ત્રીઓની તંદુરસ્તીને હમેશા વિચાર કરવો જોઈ છે. તેણીના આશીર્વાદો ઇચ્છવાથી તથા તેણીના શાપથી કરવાથી પરમેશ્વર પણ તેવા પુરુષો ઉપર પ્રસન્ન રહે છે.

નાની ઉંમરે ઊકરીને સાસરે મોકલવાના રિવાજને પરિણામે આ દેશમાં છેલ્લા ત્રીસ વર્ષમાં બત્રીસ લાખ ઊકરીઓ મરણ પામી હતી.

“બોમ્બે કૉનિક્લસ” તા. ૨૭-૬-૧૯૨૪

ઉપરની ત્રાસદાયક હકીકતો ધ્યાનમાં લઈને પોતાની ઊકરીઓને પંદર વર્ષ પછીની ઉંમરે પરણાવવાનો તમામ વિચારવંત હિંદુ માળાપ ઠરાવ કરે અને તેને પરિણામે લાખો બિયારી ઊકરીઓ જીવતે જીવત નરકની પીડા સહન કરતી જાયી જાય એવી મારી પ્રાર્થના છે.

વાચનાર! આ અપીલ વાંચીને તમે શું કરશો? લાખો બિયારી ઊકરીઓના આશીર્વાદો લેવા માટે ઉપર પ્રનાણે પ્રજામત કેળવવાની મહેરબાની કરશો?

(શ્રી. લાલસંકર લક્ષ્મીદાસ)

૫૪-દાંત વિષે એક અદ્ભુત વાત

અમેરિકાના એક ડૉક્ટરે અનુભવ કર્યો છે કે, જે માણસના દાંત ખૂબ સ્વચ્છ રહે તો તેને કોઈ પણ પ્રકારનો રોગ થતો નથી એજ પ્રમાણે જે એક રોગીના દાંત કોઈ પણ પ્રકારે ખૂબ ચોખ્ખા કરવામાં આવે તો તેના બધા રોગ દાંત સ્વચ્છ કરવાથીજ નાશ પામે જશે, અને તે રોગી સાંજે થઈ જશે આ વિચારો માત્ર પુસ્તકમાંનાજ નથી, પરંતુ ડૉક્ટર સાહેબે તેજ પ્રમાણે ક્રાન્સના ધાયન સૈનિકોની ચિકિત્સા પણ કરી છે. તેઓ હરદીઓના દાંત ખૂબ માફ કરે છે અને લાગ્યાતૂટ્યા દાંતમાં પણ સુધારો કરી દે છે આશ્ચર્યની વાત તો એ છે કે, બીજા ડૉક્ટરોના હાથ નીચેના દર્દીઓ કરતા આ ડૉક્ટર સાહેબના દર્દીઓ ૯-૧૦ દિવસ પહેલાં સાજા બની જાય છે અસ્તુ પરંતુ ડૉક્ટર સાહેબે પોતાની અનુભવેની વિદ્યાને પ્રત્યક્ષ સિદ્ધ કરીને બોકોને દર્શાવી આપ્યું છે કે, જે કેવળ કપોલ કંપના નથી, પરંતુ યથાર્થ અને સત્ય વાત કે ડૉક્ટર સાહેબની એ વિશે પુરોપમા ધણીજ પ્રથમા થઈ છે અને લોકો હવે તેમની ચિકિત્સા પસંદ કરે છે

ઉપરોક્ત શોધખોળ ઉપર શાળાઓના વિદ્યાર્થીઓ તથા સૌ કોઈએ ધ્યાન આપવું જોઈએ ધણા ખરા તો દાંત પણ કરવું જ બીન-જરૂરી માને છે, અને જો કરે છે તો સહેજસાજ કરીને ફેંકી દે છે ખરી રીતે તો લોમડો કે બાવળતુ દાંત પણ ચારીને દાંતને ખૂબ ધસી સાફ કરના જોઈએ

૫૫-દાદરનો સાદો અને વળે નહિ એવો ઇલાજ

મરચાના છોડના નોના પાન લાત્રી પાણી નાખી ખૂબ ઝીણા વાગી રસ કાઢી એની અદર થોડુંક મીઠું નાખી ચમેલી દાદર ઉપર ખૂબ મસજવાથી પદર દ્વિસમા મટી ચામડી સુવાળી બને છે આ દવાથી અગન બળતી નથી, સહેજ નાગે છે, અને દર વરમની તૂટી દાદર હોય અને કાગી કે લાલ હોય તોપણ મટે છે

૫૬-સોનેરી વચનો

(સ્વામી ભારકરાનદ અને ગોસ્વામી વિજયકૃષ્ણના ચરિત્રના આધારે)

દીનદુખીઓના દુખ જોઈ ગોસ્વામીજીનું હૈયું રહી ઉઠતું. પણ ખીજ તરફ જ્યારે ધર્મને નામે ધતિગ, સત્યની અવગણના અને સત્તાનો દુરુપયોગ થતા જુવે સારે તેમનો પુરુષપ્રકોપ પણ તેટલાજ ભેરથી ઉછળી આવ્યો તેમનું હૈયું વજ્રથી પણ કઠણ બની જતું. સત્યની ખાખતમા ગોસ્વામીજીને બાંધછોડની નીતિ ગમતી નહિ સિદ્ધાંતનો ભંગ તો તેઓ જરા પણ સાખી શકતા નહિ. પછી ભલેને મામે માણસ કોઈ સત્તાધીશ, રોહી કે સખધી હોય. કર્તવ્યપાલન કરતા ગમે તેવા સકટ આવે તેને તેઓ હર્ષભેર વધાવી લેતા. અસત્ય અને અન્યાય સામે તેઓ વીરની પેઠે લડતા. રામાયણુ મા મહાકવિ વાલ્મીકિ શ્રીરામચંદ્રના ચણુ વણુવતા કહે છે કે:—

વજ્રાદપિ કઠોરાપિ મૃદુનિ કુસુમાદપિ ।

લોકોત્તરાણાં ચેત્તાંસે કો દિ વિજ્ઞાતુમર્હતિ ॥

અર્થાત્ લોકોત્તર વ્યક્તિઓના—મહાપુરુષોના—હૃદયને કોણુ સમજી શકે ? કેમકે તેઓ અવરથાભેદે ક્યારેક તો કુસુમથીયે કોમળ જણાય છે તો ક્યારેક વજ્રથી પણ કઠોર જણાય છે !!

×

×

×

×

કેટલાકે તો વ્યભિચારને પણ ધર્મતરીકે ઠોકી ખેંસાડ્યો છે । જ્ઞાનપ્રકાશ વગર આ દુરાચારરૂપી અધિકારનો નાશ થાય તેમ નથી. દુકાળમા બૂખ્યાઓને અન્નદાન આપવામા ન આવે કે મહારોગમા માદાઓની માવજત કરવામા ન આવે તેને કેટલાક નિર્દયતા ગણે છે; પણ અજ્ઞાનાધિકારમા ગોથા ખાતા લોકોને વ્યભિચાર, અસત્ય વગેરેના ખાડામા પડ્યા રહેના દેવા તેને કોઈ નિર્દયતા કહેતું નથી । બૂખ્યા-તરસ્યાને તથા દીનદુખીઓને અન્નદાન રંગેરે આપવું, તેમજ રોગીની સેવા-ચાકરી કરવી એ પણ પરાપકાર તો છેજ; પરંતુ અજ્ઞાનાધિકારમા ભટકતા લોકો કે જેઓ દુરાચારમા સંડ્યા કરે છે, તેમને તેમાથી બહાર કાઢી જ્ઞાનપ્રકાશમા લાવવા, એ સર્વોત્તમ પરાપકાર છે. પૃથ્વીમા એથી મોટી જીવલેણ ખીજ નથી.

સારા કુશળ હાથમા સોય હોય તો સારૂ સંધાય, વસ્ત્રો સારા સી-
વાય. ખખર ન પડે એ રીતે કુશળ દરજ્જા સોયથી લૂગડામા બપ્પીઆ
આપી વસ્ત્રોના જે કકડાને ભેગા કરવા છતાં એક અને અખંડ
અને અભંગ વસ્ત્ર બાણે હોય એવું દેખાડી શકે. કાતર એકલી
કાપનારી છે, જ્યારે સોય સાધનારી છે એટલે એનું સન્માન છે,
અને તે મારે અમે દરજ્જા સોયને અમારે માથે ચઢાવીએ છીએ.

x

x

x

x

દરજ્જા આ ખુલાસાથી હું વિચારના વમળમાં પડી ગયો.
જરા ઉડો વિચાર કરતાં મને લાગ્યું કે, માનવજીવનમાં જેઓ સાધ-
વાનું કાર્ય કરતા હશે, તેને જનતા વધુ સન્માનતી હશે, અને જેઓ
વિખુટા પાડવાનું, ભુદા પાડવાનું, વેતરવાનું કામ કરતા હશે તેને
લોકસમૂહ ધિક્કારતો હશે.

કવિવર ટાગોર એક રથજે કહી ગયા છે કે, હિંદના પ્રાચીન
ધર્તિહાસમાં ધણા શુદ્ધિમાન પુરુષો અને વીર યોદ્ધાઓ થઈ ગયા
હતા; પણ જે નરોએ હિંદની ભુદી ભુદી મનોનું એકીકરણ કર્યું,
અગ્રેજીમાં જેને “યુનીટીકેશન” કહેવામા આવે છે તે સાધ્યું હતું,
તેવા વીર નરો અને યોદ્ધાઓને આ દેશની આર્થ પ્રજ્ઞાએ પોતાના
અવતારી પુરુષો તરીકે પૂજ્યા હતા, અને હજી પણ પૂજે છે. ગૌતમ
શુદ્ધ સમસ્ત દિંદ તો શું પણ જગત આખામા માનવતાભર્યો
શુદ્ધધર્મ ફેલાવવાનો આદેશ આપ્યો હતો. તેથી તે પોતેજ અવતારી
પુરુષ તરીકે પૂજવા લાગ્યો હતો. ટાગોરના મંતવ્ય પ્રમાણે ઉત્તર-
દિંદમાં આવેલા અયોધ્યાના શ્રીરામચંદ્રજીએ ઉત્તરના આર્યો અને
દક્ષિણના દ્રાવિડીઅન એ જે બગવાન પ્રજ્ઞને એક કરવા પ્રયાસ
કર્યો હતો. વીર હનુમાન, વાલી, સુગ્રીવ એ પૂછડાંવાળા પાંદરાં ન-
હોતાં, પણ દક્ષિણ દિંદના દ્રાવિડીઅન યોદ્ધાઓ હતા, અને આ
દેશમા મધ્ય એશીઆમાંથી આર્યન સંસ્કૃતિ પવનને રસ્તે ચાલે
ઉત્તરદિંદમાં ચારે બાજુ ફેલાય ત્યાર પહેલા દક્ષિણદિંદમાં દ્રાવિડીઅન
જાત અને સંસ્કૃતિ મોલુદ હતી. રામે બધાને એક કરવાનો પ્રયાસ

કર્ચો અને પૂજનયા

એજ પ્રમાણે એમના જમાનામા શ્રીકૃષ્ણ મદાન થોડા, શિવસુદ અને મુત્તમ્હી દત્તા ન્યાયને માર્ગે આવી તેમણે પાડવોના પક્ષ લીધો અને સત્તા ૧૧ મદમા થેલા બનેલા કોરકુળનું નિકલન કરાવ્યું, ઉત્તર ગરીબ ભરવાડો, બેકુતો ગોરાળો અને ગામડી આગેાની સથે ફરી તેણે સામાન્ય જનતામા એનના ૧૧ પ્રાણ પૂર્ણ દિદમા મદાન ચક્રવર્તી રાજ્યએ યજ્ઞ ગયા ૭ સાવીશદન, અશોક, ચંદ્રગુપ્ત, વિક્રમ એના ધણા યજ્ઞ ગયા છે, પણ એ રાજવંશીઓ ઉચ્ચાનને બિનજી સામાન્ય જનતા પર તો માન સાસનજ કરતા એમની આમપામ, એમના સાજિખ્યામા જેમને જવાનો અધિકાર એવા એમના અધિકારીઓ અને મહોજ્જરોજ માન જજ સકતા સામાન્ય ગરીબ લોકો તેમનો વૈભવ, અધર્ષ અને મહોજ્જતાતી જોઈ તેમનાથી બચતા, દૂર દૂર ડિમા રહી એમની સ્વારીના દર્શન કરતા પણ આર્થાવર્તાના પ્રાચીન ઇતિહાસમા પહેલીજ વાર યાવકુળદીપક શ્રીકૃષ્ણચંદ્ર રાજખીજ હોના છતા, સામાન્ય અને ગરીબ ગામડી આગેા જોડે ઉઠ્યા દત્તા ૬ તો માત્ર છુ કે, કૃષ્ણ એ જમાનાના સર્વોત્તમ મહાપુરુષ દત્તા સામાન્ય ગોરાળોના છંદ જોડે પોતાનું શુવન ઓતપ્રોત કરી નાખી એણે જનતાના દિન શતી લીધા દત્તા અમારી, રાજ્યએાની સજાએો એ ડોલાવી સકતા, પણ સામાન્ય જનનમૂદમા તેમણે એકાકરણ કરવાથી આજ રાજ્ય એમને પૂજે છે એ કૃષ્ણ કાતર નહોતા, પણ સેય દત્તા

ઇતિહાસ ૧૧ પાનાઓ ઉચવાનતા જોઈ સકાય એમ છે કે, ચાલીવાદી સત્તાઓ જુદી જુદી પ્રજાએને પોતાના અકુચમા રાખના માટે કાતનું કામ બજાવે ૧૧ દેશમા કામ કામ વચ્ચે જાગલા પડાવે, પોતાનો હેતુ સાધના એક હાય તેને વિરુદ્ધ પાના અકુ વેતરી નાએ, અત એ પણ એણે કે તેમણે એક રાષ્ટ્ર કે એ દેશથી વચ્ચ કદી ન સીધી સકાય અવગત, પોને જે પ્રજા સાસન કરતા હાય તેને વચન આપે કે તેમને હાયક નહીં

તેમને સ્વતંત્ર તંત્રનું વસ્ત્ર પહેરાવવાની તેમની અભિલાષા છે, પણ
જાણી જોઇને આકું વેતરી છુટુજ ખગાડે લા મિથ્યા બંધી અભિ
લાષા પર ફાલુ વિશ્વાસ રાખે વાર ?

x x x x

આપણે જરા દિલસૂરીમા ધસડાઇ ગયા. હવે જરા સામાન્ય
વાતો પર ઉતરીએ. દુનિયામા કેટલાક માણસો સોય જેવા આવે
છે. કશુંયે થતો હોય ત્યા લડનારાઓને શાત પાડી મામલો ઠંડો
પાડે. નાતમા પશુ તડા પડી ગયા હોય તો પોતે વચમા પડી
નાતીલાઓ વચ્ચે સપ કરાવે. કોઈના ધરમા ક્ષેષ્ઠ થયો હોય તો
લા પોતે ધરના દરેક માણસને સાત્રન આપી કચેશને ટાળે છે, જ્યારે
કેટલાક માણસો કાતર જેવા હોય છે. તેઓ જ્યા જ્યા જાય ત્યા
કુસપના ખી વાવે છે. એકખીજને લગવી મારે છે, અને ચાડીચુગલી
કરી ધરમા, ગામમા, આંદિસમા, નાત કે જમાતમા માણસોનું
ખરસપરસ દિલ કેમ ઉડી જાય અને કેમ કશ્યા, કંકાસ અને
મારામારીરૂપી હોળી સળગે એ એમની જાનત હોય છે. આવા
કાતર જેના માણસ ધણા ભયકર હોય છે પોતાની જાત માટે,
અને પોતે જેની સાથે રહેતા હોય તેને માટે. અને તેથીજ આવા
કાતરીયા માણસને જનતા ધિક્કારે છે. આખા દેશના દેશોને સુદ્ધ-
ની આગમા હોમનારી મહાન કાતરવ્યક્તિઓ જમતના દત્તિલાસની
રંગબૂમિ પર નૃત્ય કરી ગઇ છે. પણ એમની મુરદમા એ ફાવ્યા
પછી માનવસમાજ તરફથી શીરપાવમા તો એવી વ્યક્તિઓને
ખાસડાજ મળ્યા હોય છે.

x x x x

કેટલાક બેત પણ કાતર જેવા હોય છે. એમની જીભ કાતર-
ની માફક સડમડાટ ચાવે છે અને એ એમની જીભડીના પ્રતાપથી
ધણા મિચારા નિર્દોષોના ધર લગાય છે. કાતર જેવી જીભવાળા બેત
જીવતુ નિંદાખાનુ હોય છે. તેને આખા નામની પચાત હોય છે અને
મોઠો સુલેહ, સંપ, સતોષ અને આનંદમા રહે તે આ કાતરદેશનના

બેરાને પસદ પડતું નથી કાતર જેવા બેરા બોલવામાં ગમે તેવું વેતરી નાખે છે. માટે સમાજે આવી કાતરોથી ચેતવાની જરૂર છે.

સોય જેવી બહેનો હમેશા સાસુવહુ વચ્ચે, ધણીધણીઆણી વચ્ચે સંપ અને સવાહ કરાવવામાં આનંદ લે છે. આવી સોય-બહેનોને લોકો દેવી ગણી પૂજે છે

(“પ્રજામિત્ર કેસરી”ના એક અકમાથી)

૫૮-પુરોહિતનું વલિદાન !

પુરોહિત—રાજાજી ! તમને બન્નેને આ શું સૂઝયું ? ક્ષત્રિયની તલવાર બાધ બાધના ગળા પર ! હા ! આ નરવીરોની ભૂમિને ! આ શો અધઃપાત ! રાજાજી ! ચિતોડનું સત્યાનાથ વળી જશે. આ તલવારના ધા બાધને ગળે નથી; એ ચિતોડને ગળે બાળ્યોને દુશ્મને ! જમૂમી રહ્યા છે; ચિતોડ હિપર ધોર આકત લટકી રહી છે; આ વખત બાધબાધના ગળા કાપવાનો ? પૃથ્વીરાજે અને જયચંદે લડીને આર્યાવર્ત ગુમાવ્યું, એ યાદ છે ? યાદ કરો ! તમારા પ્રતાપી પૂર્વજોનું વીરત્વ સભારો ! ચિતોડ તમારો મોઘો વારસો છે. બલિદાન અને શિરસમર્પણની આ ભૂમિ ભારતની કીર્તિનો ખજાનો છે. બાધ બાધ કપાધ મરશે, તો એની રક્ષા કોણ કરશે ? એના રક્ષકો એકમેકના ટોટા પીસશે તો ચિતોડનું શું થશે ? તમારી સમશેરો—તમારું વીરત્વ—તમારી શક્તિ શત્રુઓ સામે વાપરજો ! બાધ બાધની આ તકરાર ચિતોડના નાશની ધોર ખોદે છે જો ચિતોડની દાઝ હેયે હેાય, તો આ હાથ આ રીતે લોહીથી ખરડાતા બચાવો અને વેર ભૂખીને બાધએ બાધ ભેટો ! આ બ્રહ્મણના આશીર્વાદ ॥ કે...

શાકતસિંહ—ચિતોડ ! અરે ચિતોડ તો હવે મોગલોનું છે. ગોરદેવ ! એ વિદ્વાતાના શાસ્ત્રો ચોરીના માડવામાં સંભળાવજો. શાકતસિંહ હવે આ વેર નહિ ભૂલે, કા તો હું નહિ કે કા તો આ મિથ્યાબિમાની પ્રતાપ નહિ. ચિતોડ જશે તો એવાને પાપે

જશે. આ અપમાન કરતા ચિતોડ દુશ્મનનું થાય, એ શું બહેતર નથી? જાઓ, દૂર જાઓ; નહિતર તમે નાદક છુંદાઈ જશો.
(પુરોહિતને હડસેલે છે)

પુરોહિત—અધધધ! આ શું સાબળું છું? આ બ્રાહ્મણું અપમાન? ઓ નરાધમ! લે, હું આ ઉભો! ચલાવ તારી એ પાપિણી તલવાર, આ મળે ચલાવ! ક્ષત્રિયો ધર્મ બૂલ્યા, જાત બૂલ્યા, દેકે બૂલ્યા, દેશ બૂલ્યા, ત્યાં બ્રાહ્મણની છુંદગી શા કામતી! હાય! રજપૂતાનાનો વિનાશ હવે અચૂક છે! ઓ ઉંચા આકાશ! તારા વજ્રનિપાતો વરસાવ! ઓ પ્રતાપી માર્તંડ! તારી આગની જ્વાલાઓ પ્રકટાવ! ઓ મેઘ! તારા પ્રલયથી આ ધર્મભ્રષ્ટ ભૂમિને નાશ કર! ઓ ઉકુગણો! આ પતિત ભૂમિ ઉપર તૂટી પડો! ઓ દિગ્ગજો! આ હૃદયશૂન્ય માનવજાતિનો બાર દલકો કરો! ઓ શેષ! તારી કૃષ્ણ સજકાવ! ઓ દેવાધિદેવો! તમારા આયુધોથી આ આર્યત્વવિહોણી ભૂમિને આસુરી તરવાથી ઉગારો! ઓ નવખંડ પૃથ્વીને વિંટાયેલા અપાર રત્નાકર! તારા અમાપ જળમા આ અધર્મી જાતિને સમાવી દે! નપસ્વીઓની યોગસમાધિશા, માનવ-લોક અને સ્વલોકની સાંઠીશા ઓ ધુર્જટિ હિમાદ્રિ! તારી અચલતા છોડ અને આ આચાર, કર્મ અને ધર્મભ્રષ્ટ મનુષ્યો ઉપર તૂટી પડ! ઓ કૈલાસવાસી ત્રિપુરારિ! તમારે ત્રીજું લેખન જોશે અને ભારતમાથી અધર્મને બાળીને ભસ્મ કરી નાખે! નથી—નથી—ભારતમા હવે આર્યત્વ નથી, ક્ષત્રિયોમા ક્ષત્રિયત્વ નથી, બ્રાહ્મણોમા બ્રહ્મત્વ નથી, આર્યત્વના ઓળસ નથી! જે ભૂમિમા નરત્નો પાક્યા, તે ભૂમિમા પથરા નીકળ્યા! જે આર્યબાળાને—સતીને જોળે વીર-કેસરી ધર્મમૂર્તિ અમર પુરુષો જન્મ્યા, તે જોળે બાદ બાદના વેરી જન્મ્યા! એ સતીઓ—એ ઘરી ક્ષત્રાણીઓ એધાર-આસુએ રડે છે! બડબડાટ બંજતી આગમાં દસતે મોટે દેહ સળગાવી દેનાર એ ભારતની દેવીઓ આજે લાગે છે! હા! ભારત એના યજુઓનું વિદારજીવન થશે. આજે એક યજુ હશે, પશુ યાદ રાખજો એ

એકના અનેક તમારે પાપે આ ભૂમિમા ઉભરાશે ! અજે પ્રતાપ
અને શાકનસિદ્ધ કાશ્ઠ મરશે, પણ યાદ રાખજો, એ આમ સમસ્ત
ભારતમા, કેમકેમમા અને ઘેરેઘેર સળગશે ! અને હાથ બાંધના
વિનાશના એ દાવાનજમા આ પ્રાચીન ભૂમિના પુરુષાર્થ, ધર્મ અને
સંસ્કૃતિનો નાશ થશે જોહ ! આ મારાથી નથી જોરાવું ! ચિતોડની
ભસ્મ યોળીને, ચિતોડની ધૂળ માથે ચઢાવીને, ચિતોડના કાકરાની
શિવપૂજા કરીને, ચિતોડની રિદ્ધિસિદ્ધિના અભિવાધ સેવાને હું મોટા
થયો, એ આરાઓના આજે ચૂરેચૂરા થઈ ગયા ! બસ ! હવે હવે
થઈ ! તમારામાથી એક મરે તે પહેલાં હું આ ભૂમિનો ત્યાગ
કરીશ

(પુરોહિત પોતાના સંગીરમા ખજર ભોંકી દે છે)
(તા. ૫-૩-૧૯૨૭ના "પ્રતાપ"ના મુખપૃષ્ઠપરથી)

૫૧-ગુરુ ગોવિંદસિંહનો સંદેશ

(શ્રી. ડી એલ વાસ્વાનીના "પ્રચારક"મા ઉપાયેલા હાથણ ઉપરથી)

અમને એક બિમારી લાગુ પડી છે અને તે જૂની જવુ તે
છે અમે પોતાને જૂઠી ગયા અમારા ઐતિહાસિક વીરોને જૂની ગયા
અને આપણી જાતિના આદર્શોને જૂની ગયા

હું બધા ધર્મો અને બધી જાતિઓનું મન્માન કરું છું. પણ
નમ્રતાની સાથે મારું કહેવું એ છે કે, સમ્મતા અને આદ્યવાદિતા
મા ભારતના ઇતિહાસની જરોજર બીજા કોઈ દેશનો ઇતિહાસ નથી.
ભારતનો ઇતિહાસ મને શાઓની સમાન યુનિત કે તે મારે માટે
પચમ વેદ છે તમામમાથી કેટના લોક એ જાણતા હશે ? કેટના
પોતાના જીવનમા તેની કદર કરતા હશે ?

ઇજ્જતના એક વીરે એક સમાર્થ બોલતા બેઠી સાથે કહ્યું
હવુ - 'હું સતાનહીન છું મારું હૃદય એટના માટે ફૂંખી છે કે જાતિ
સેવા માટે અર્પણ કરના મને પુત્ર નયો' પણા મુરઝાએ ઉઠીને એક
દમ ઉત્તર આપ્યો - 'મદ્દારાય ! અમે આપના પુત્ર છીએ' તમારા

શક્તિનો. ગુરુ ગોવિંદસિંહ બહાદુર હતા. તેઓ પોતાના પિતાના મૃત્યુને ઈશ્વરીય ઉદ્દેશ્ય સમજતા હતા. તેમણે ગુરુ પાસેથી ૬ વર્ષની ઉંમરમાં પોતાના ધર્મ અને રાષ્ટ્રની રક્ષા માટે તરવાર ધારણ કરી હતી. ગુરુ ગોવિંદસિંહે પિતાને જે વચન આપ્યા હતાં, તે તેમણે પૂરાં કર્યાં. ગોવિંદસિંહ એક વીર યોદ્ધા હતા તેમણે પોતાના આદર્શની રક્ષા માટે પોતાનું સર્વસ્વ અને છેવટે ચાર પુત્ર સુદાને બલિદાન કરી દીધા.

પોતાના પાંચ ત્રિપ એલાઓને ગુરુએ કહ્યું છે:- ‘પહેલાં મૃત્યુને સ્વીકારો, દરેકની રજ બની જાઓ અને પછી મારી પાસે આવો.’ શું આ શબ્દોમાં આજના ભારત માટે સંદેશ નથી ?

ગુરુ કહે છે:- ‘મૃત્યુનો સ્વીકાર કરો.’ જો કોઈ રાષ્ટ્ર જીવિત રહેવા ઇચ્છતું હોય તો તેણે મૃત્યુથી ન ડરવું જોઈએ; પણ તેણે મુક્તિની દૈવી મુક્તિ સમજવી જોઈએ. કષ્ટો સહન કરવામાં જ રાષ્ટ્રનો પુનર્જન્મ છે, કામળતાજી અમારું પાપ છે. જેઓ ખરું જોતા વિનમ્ર હોય છે, તેઓ કમજોર નથી હોતા. ‘પહેલાં મૃત્યુનો સ્વીકાર કરો, રજ બની જાઓ’ એ સિદ્ધાંત આપણામાંથી કેટલા માને છે ? સેવાના સન્માન પર ચાલનાર કેટલા પુરુષો છે ? અમારા ભાગલા ને અદારસો તડોના મૂળમાં અહંકાર છે. આથી એક જાતિ બીજી જાતિ સાથે, એક વર્ગ બીજા વર્ગ સાથે, એક સમાજ બીજા સમાજ સાથે અને એક ભાઈ બીજા ભાઈ સાથે મળીને નથી રહેતો-અલગ પડી જાય છે. અહંકાર રાખીને અમે દીન અને નિર્જીવોને વિસારી દીધા છે. ગુરુ દીન અને દુઃખીઓને પોતાના પુત્રની પેઠે જાતીએ લગાવતા હતા. ગુરુ તેમને કેટલો પ્યાર કરતા હતા ! જો ગુરુના બતાવેલા માર્ગ પર અમે ચાલવા ઇચ્છતા હોઈએ તો અમારે દુઃખીઓની સેવા કરવી જોઈએ. ગુરુના પરિવારમાં અસ્પૃશ્યો નહોતા, બધા ભાઈ ભાઈ હતા. તેમણે કહેલો મૃત્યુનો સ્વીકાર અને પ્રેમ તથા વિનમ્રતાની સાથે ગરીબોની સેવા કરવાના મહાન સંદેશમાં ભારતના કલ્યાણની આશા છે.

તેમનો સંદેશ છે:- ‘પહેલાં મૃત્યુનો સ્વીકાર કરો, પ્રત્યેક રજ બની જાઓ અને પછી મારી પાસે આવો.’

થી કેટલા જણા ગુરુ ગોવિંદસિંહના પુત્ર થવા ઇચ્છુક છે ?

કેટલાએક આવીને મને કહે છે - 'હવે તો આ દશ ગુરુઓની વાતો બૂનકાળની થઈ ગઈ છે' હું નમ્રતાપૂર્વક કહીશ કે, 'આ વાતો નાશ પામેના પુસ્તકોની નથી, પરંતુ જીવંતી જંગતી ભરી છે ગુરુ ગોવિંદસિંહના જીવનમાં વર્તમાન ભારત માટે એક જ્યોતત અપીલ છે

કેવું મહાન ચરિત્ર છે ! ગુરુના જીવનને વાંચો ! તેઓ પહાડ પર ધ્યાન કરે છે આકાશરાણી થાય છે - પુત્ર ! સતોની રક્ષા અને પાપીનો નાશ કરો !

ગુરુ ગોવિંદસિંહના કાળમાં ભારત પર ઔરંગઝેબ રાજ્ય કરતો હતો તે ઘણી વિચિત્ર વ્યક્તિ હતી તે શાકાહારી હતો દારૂનો તિરસ્કાર કરતો હતો વ્યક્તિગત જીવનમાં તે બહુ સદો હતો તે ભક્તિભાવથી કુરાન બોલતો, પરંતુ તેણે એ અનુભવ નહોતો કર્યો કે, ધર્મ બગડી નથી દેતાતો, કારણ કે ધર્મ તો પ્રેમ છે

અઢીસો વર્ષ પહેલાની વાતેને સાબરને મને આશ્ચર્ય થાય છે કે, ઔરંગઝેબદારા કરાચેલા અનાચારો અને અત્યાચારોને હિંદુ ઓએ કેવા સહા હતા ! ! ! હિંદુસમાજમાં એ અદ્ભુત શક્તિ શા માટે છે ? એણે ધણુ સહન કર્યું છે અને ધણુ જીત્યું છે હિંદુસમજની આ શક્તિ આજે દુઝાઈ ગઈ છે વાસ્તવિક રીતે તમે કમજોર નથી, પણ તમારી શક્તિ પ્રેમમાં છે તે સાકળોથી બધાયેલી છે આ સાકળો કર રિવાજોની છે, મિથ્યા અભિમાનની છે આ સાકળોને તોડી નાખો તો તમે હિંદુજાતિનો પુનરુદ્ધાર કરી શકશો

જ જીવેને કોણુ તોડશે ? ગુરુ ગોવિંદસિંહ જેમના મળધમાં તમારી સામે હું બાપણુ ઈર્ષ રહ્યો છું, તેમણે શા રૂને બચાવવાને માટે પોતાનું સર્વસ્વ જાલિદાન કરી દીધું તેમણે પોતે પોતાના પિતાને પ્રજાને માટે જાનિદાન કરવાનું કંતુ ગુરુએ પોતાના પિતાને કહ્યું કે - તમારા કરતા વધારે શ્રેષ્ઠ જીવનું પ્રાપ્ત નથી' અને જ્યારે ગુરુ તેમજાદારના સહીદ થનાના સમાચાર આ યા ત્યારે ગુરુ ગોવિંદસિંહને જરા પણ દુઃખ થયું નહિ વીરોના રાખ્તોડામાં 'કિશોરી' રાખ્તોડામાં નહિ તેઓ કેવળ એકજ મત જાણે છે અને તે મત છે

શક્તિનો. ગુરુ ગોવિંદસિંહ બહાદુર હતા. તેઓ પોતાના પિતાના મૃત્યુને ઈશ્વરીય ઉદ્દેશ્ય સમજતા હતા. તેમણે ગુરુ પાસેથી ૯ વર્ષની ઉંમરમાં પોતાના ધર્મ અને રાષ્ટ્રની રક્ષા માટે તરવાર ધારણ કરી હતી. ગુરુ ગોવિંદસિંહે પિતાને જે વચન આપ્યા હતા, તે તેમણે પૂરા કર્યા. ગોવિંદસિંહ એક વીર યોદ્ધા હતા તેમણે પોતાના આદર્શની રક્ષા માટે પોતાનું સર્વસ્વ અને છેવટે ચાર પુત્ર સુદાને બલિદાન કરી દીધા.

પોતાના પાંચ મિત્ર એલાઓને ગુરુએ કહ્યું છે:- ‘પહેલા મૃત્યુને સ્વીકારો, દરેકની રજ બની જાઓ અને પછી મારી પાસે આવો.’ શું આ શબ્દોમાં આજના ભારત માટે સંદેશ નથી ?

ગુરુ કહે છે:- ‘મૃત્યુનો સ્વીકાર કરો.’ જે કોઈ રાષ્ટ્ર જીવિત રહેવા ઇચ્છતું હોય તો તેણે મૃત્યુથી ન ડરવું જોઈએ; પણ તેણે મુક્તિની દૈવી યુક્તિ સમજવી જોઈએ કષ્ટો સહન કરવામાજ રાષ્ટ્રને પુનર્જન્મ છે, કામળતાજ અમારું પાપ છે. જેઓ ખરે જોતા વિનમ્ર હોય છે, તેઓ કમજોર નથી હોતા. ‘પહેલા મૃત્યુનો સ્વીકાર કરો, રજ બની જાઓ’ એ સિદ્ધાંત આપણામાથી કેટલા માને છે ? સેવાના સન્માન પર ચાલનાર કેટલા પુરુષો છે ? અમારા લાગલા ને અદારસો તડોના મૂળમાં અહંગાર છે. આથી એક જાતિ બીજી જાતિ સાથે, એક વર્ગ બીજા વર્ગ સાથે, એક સમાજ બીજા સમાજ સાથે અને એક ભાઈ બીજા ભાઈ સાથે મળીને નથી રહેતો-અલગ પડી જાય છે અહંગાર રાખીને અમે દીન અને નિર્જાને વિસારી દીધા છે. ગુરુ દીન અને દુખીઓને પોતાના પુત્રની પેઠે જાતીએ લગાવતા હતા. ગુરુ તેમને કેટલો પ્રાર કરતા હતા ! જે ગુરુના બતાવેલા માર્ગ પર અમે ચાલવા ઇચ્છતા હોઈએ તો અમારે દુખીઓની સેવા કરવી જોઈએ. ગુરુના પરિવારમાં અસ્પૃશ્યો નહોતા, બધા ભાઈ ભાઈ હતા તેમણે કહેલો મૃત્યુનો સ્વીકાર અને પ્રેમ તથા વિનમ્રતાની સાથે ગરીબોની સેવા કરવાના મહાન સંદેશમાં ભારતના કલ્યાણની આશા છે.

તેમનો સંદેશ છે:- ‘પહેલા મૃત્યુનો સ્વીકાર કરો, પ્રત્યેક રજ બની જાઓ અને પછી મારી પાસે આવો.’

६०-नवयुवकों को वसवानी का संदेश

गुरुकुल जयति के अभिल-जातीय युवक मञ्जुल मे आनन्द
 परवानी ने स्मृतिप्रद वाणी मे कहा कि, हम लोग श्यामसुन्दर
 कृष्ण के सेवक है वही हमारा छट्टेन है, और हम यादते है कि
 श्रीकृष्ण के सट्ट से हमारे नवयुवकों का हृदय भर गाय को
 कहता है कि यह शांतियुग है, किन्तु मेरा विश्वास है कि, यह
 शांति का युग नहीं युवकों के कर्म का युग है मैं हमेशा से युवकों
 का ध्यान करता रहा हूँ, और मेरे हृदय मे आज भी युवकों के
 प्रति घोर प्रेम का आगम बहता रहा है मेरा विश्वास है कि, पर
 मात्मा की अतुल अनुकम्पा से युवक ही नवीन राष्ट्र के निर्माता
 हो सकते है लोग कहते है कि, भारतीय युवक लटक रहे है, नष्ट
 हो रहे है और उनसे कोप आता नहीं, पर मैं आशावादी हूँ
 और मैं भारत का उद्धार नवयुवकों द्वारा देखता हूँ मैं रात्रि मे
 अकान्त मे आकाश के तारे को देखता हूँ और उस समय
 हमारे हृदय से दर्दभरी अवाज निकलती है, और सोचता हूँ, कि
 छन्ही तारे ने राम और कृष्ण के भारत को गौरवमय और सभ्य
 भारत को, जलवाही और जगतगुरु भारत को देखा है, और
 आज ये हरिद्व, परतन, वृष्टि और अह्नत भारत को देख
 रहे है उस समय हम अपनी भाना से पूछते है कि, ओ माँ!
 तूने हमारे नवयुवकों की ओर से ओ भुज डेर लिया है? माता
 कहती है कि, भारत के युवक और युवतियों की ओर देखो वही
 भारत का उद्धार करनेवाले है उन्ही के हाथो मे भारत का
 अनिधय है, और वे ही भारत की आशावता है इस प्रेम के
 अदले मे मैं उनसे वही यादता हूँ कि, वे सत्य धर्म पर आरुद रहे

ऐक जमाना था कि जज भारतनर् सारे ससार का गुरु
 था, किन्तु आज वह अह्नत माना जाता है हमारे वर्ष पूर्व
 भारत सैकड़ो देशो पर शासन करता था भारत को, स्वतन्त्रता की सिद्धो

और पार्लामेंट में नहीं प्राप्त होगी, वरन् वह युद्ध की शक्ति के ही जूते भियेगी उस डेपु युवकों के नियंत्रित होने की अत्यन्त आवश्यकता है। आपने आदेश दिया कि देश के हर भाग में, आश्रम जाये जाने चाहिये, जहाँ पर युवकगण सत्य धर्म पर डट कर भारत का आत्म-निर्माण करने के लिये शिक्षा पा कर तैयार हो सके, जो भारतीय धर्म के ईशाने में महायज्ञ हो। भारतवर्ष केवल अपने ही लिये नहीं जता, वरन् वह संसार की मानवता की-ललाट के लिये जता है यद्यपि भारत माता आज मलिन और दलित है, तथापि मेरा विश्वास है कि, वह अमिट और अमर है।

आश्रमों के खोलने के लिये प्रोग्राम का निष्कर्ष करते हुये आचार्य ने कहा कि, आश्रम के प्रत्येक अनुष्ठान को प्राचीन भारत का संदेश अवश्य पढ़ना चाहिये। प्रत्येक आश्रमवासी को दृढ़ और सरल होना चाहिये; क्योंकि सरलता में ही जल और ज्वन वास करते हैं सादगी में शक्ति है, जल है, आज है देश के नवयुवक ईशान के गुणधर्म हैं, पर ईशान भूर्जता है और उस प्रकार भूर्जता के पीछे हमारे नवयुवकों को नहीं पड़ना चाहिये। हमारे ऋषिमुनि और पूर्वज साहे थे, x x x x युवकों को ईशान का हास न होना चाहिये, क्योंकि ईशान का अर्थ भूर्जता है प्रत्येक नवयुवक को महापुरुषों की अवानियों का अध्ययन करना चाहिये और उनके पदचिन्हों का अनुसरण करना चाहिये। महात्मा सुक्रांत ने युवकों को यही उपदेश दिया था कि, अपने को पहचानो। हम आज देखते हैं कि, हमारे नवयुवक अपने देश के प्राचीन गौरव को खूबते जा रहे हैं। पर भारत की स्वतंत्रता के लिये नवयुवकों को इस प्राचीन गौरव को अपनाना होगा। उन्हें रामायण, महाभारत, गीता आदि का अध्ययन करना होगा; और पायवा मंत्र-अनिम पद-समसे मुष्ण मेवा है, और आश्रम के प्रोग्राम में उसका महत्त्व बहुत ही अधिक जहाँ हुआ है राष्ट्र-निर्माण अक्षयर्ष-निर्माण के अतिरिक्त अन्य वस्तु नहीं है।

अतएव युवको ओ अस्मिन्मर्ग को दृढ करना चाहिये.

भारत में यह ओक भारी दुर्युक्त है कि, वह पश्चिम का
उपासक बनता न रहा है. मैं पश्चिम की स्वाधीनता, कारीगरी,
सुदृढ्यमत्कार-सम्पन्नो धार करता हूँ, परंतु नो पश्चिम हमारे पैरों
में ओडिया डालता है, उसकी कठोर और करुणाहीन सभ्यता को
मैं सहन नहीं कर सकता. मैं चाहता हूँ कि, प्रत्येक युवक पाश्चात्य-
सभ्यता के समस्त बिन्दु और विचारों को अपने ऊपर से
उतार दे, और भारतीयता को ग्रहण करे. (हर्ष) अंत में
आचार्य ने छद्म-भीष्मा के तारों को अंकार देनेवाले भर्भरपरी
शब्दों में युवको से अपील की कि "नमो, प्रिय नवयुवको!
आमों को नमो! सत्यता, धर्म और प्रेम के राज्यों में नमो!
अपने देश की छन्नजत के रथानों को नमो! नमो, और जता
हो पीड़ित जाध्यों को कि, भारत अज तक उयो अवित है, नज
कि राम, भीम और भिसर त्रिभुक्त हो कर गज्जर समाधि में
सुप्त हो रहे हैं! हे राष्ट्र के वीर युवको! नमो, नमो! और
समस्त भारत को भ्रममुक्त कर दो, उसे जगा दो! (हर्ष) छसके
जादू प्रिन्सिपाल अस्वानी ने निम्नाशय की कविता को पढ़ कर
अपना जाधु समाप्त किया:-

"नमो! नमो! हे पूर्व देश के ऋषियों की संतानों, नमो!
कन तक निंद की जुमारी में पडे रहोगे? क्या नमोगे अथवा
यश-आनंद के सपने ही देखा करोगे?"

(‘वर्तमान’ ता. २७-३-२७ ना अंकमाधी)

६१-कुंभमेळामां जुओ हालना घर्मधुरंधरो

(वेणक-श्री. 'नारद')

दुनिया में सजसे अधिक धर्मपरायण जति यदि कोई है तो हिंदुजति है उसके धर्म की महिमा देखनी हो तो यक्षो वृन्दावन को, जहाँ पडा भारी मेवा हो रहा है, अगर वहाँ न जा सके तो यक्षो हरिद्वार को, जहाँ कुंभ का महामेवा होनेवाला है.

वहाँ धर्म के जडे अद्भुत नमूने दिखाई देंगे. ऐसी-ऐसी जाते-दिखाई देंगी, जिन्हें सीधी ओपड़ी के आदमी समझ न सकें. जे जे कुछ दिखाई देगा, उसके कुछ नमूने सुनिये.

वहाँ आपको जैसे-तथागी दिखाई देंगे जिनके तपस्वों में दश दश छाथी पडे हैं; दश दश नौकर सेने और आंही के अर्तियों में आना और पानी ले कर तैयार पडे रहते हैं.

वहाँ आप जैसे-जैसे जनी देखेंगे जिनके धरो में दो दो तीन तीन लगतनियां रहती हैं, और उनकी वासनाओं को तृप्त करती हैं.

वहाँ आपको जैसे-जैसे महंत भी दिखाई देंगे जिनका जीवन में जो कोई काम है तो गरीबों की महेनत की कमाई को उठाना और भज्जे उठाना, और स्वयं हंड पेलना और भाजे हुंओ भाव पयाना.

उस कुंभ में आप ऐसी-ऐसी कुलांगनाओं को देखेंगे जे मुंड पर हाथकर का लम्गा धुंधट काटे जिना धरसे जाहिर नहीं निकलती, परंतु लुब्धों और जहमासों की आंजों के सामने न जे पहन नहा कर मोक्ष पाना चाहती हैं.

वहाँ आपको जैसे-जैसे धर्मात्मा रोह भी दिखाई देंगे जे

ધર મેં અનાચાલ્ય કા મન્દા આને પર વહી-સે સામિત કર દેતે હૈં કિ ઉનકે પાસ દાન દેને કે લિયે એક કૌડી બી નહીં હૈ, પરંતુ નિઠ્ઠલે અત્તમય કેલો કે ચરણોં મેં હમ્મરો કા થેલિયાં રખને કા તૈયાર હો જાયજે.

x

x

x

x

જિંસ જાતિ કે પાસ જૈસે જૈસે ધર્મ કે નમૂને હો, ઉસકે ખરાખર ધર્માત્મા જાતિ સંસાર મેં કહા મિલેગી ? બસ, યહાં તો જો કુછ હોતા હૈ ધર્માનુકૂલ હોતા હૈ. ચોરી, બદમાસી, ગરીબો કા લૂંટ, દુરાચાર ઓર મુદતખોરી-સબ ધર્મ કે નામ પર ! જોલો ધર્મ કા જય !

(તા. ૧૭-૩-૨૭ ના “અજુન” માથી)

દર-કોને પડી છે !

(લેખક:-શ્રી. બાપુલાલ. વી. ગામી.)

દુનિયામા આપણે જોઈએ છીએ કે, કોઈને કોઈની પડી હોતી નથી. સૌને પોતપોતાની પડી હોય છે. બહારથી પરાર્થ દેખાતા પ્રયત્નોનું કેન્દ્ર જો તપાસીએ તો તે સ્વગર્ભીજ હોય છે. પરાર્થ પીડા વહોરનારા અને તેમા માનનારા વીરલાજ હોય છે અને આવા વીરલાઓજ સમાજ અને દેશનું કષ્ટક ભણું કરી શક્યા છે.

અત્યારે આપણા સમાજમાં જે દાવાનળ સળગી રહ્યો છે, જે દાવાનળની પીડાથી હમ્મરો કુટુંબો પાયમાલ ચતાં જાય છે, જેના ત્રાસથી પુરુષ, સ્ત્રી અને બાળકોનાં જીવન છિન્નભિન્ન અને અધો-ગામી બની રહ્યાં છે, તે દાવાનળને કારવામાં તેની લજ્જકતી નત્રાળા-ઓને સાત પાડવામા કેટલા બધા પ્રયત્નની જરૂર છે અને કેટલા ત્યાગની આવશ્યકતા છે, તે યથાર્થ જાણી લઈ તે પ્રમ.ણે કાર્યો ઉપાડી લેવાની દરેક સમાજસેવકમાં જો લાગણી યથા આવે તો તે કાર્ય સુલભ થઈ પડે. અનેક કુરિવાજો, વહેમો અને અજાનાધકારને

ભોગ થઇ પડેલો આપણો સમાજ દિનપ્રતિદિન તેજવિહીન, શક્તિ-
વિહીન અને નબળો બનતો જાય છે. તેમથી તેને ઉઠાડવાનો ઇલાજ
નથી વાતોમા રહ્યો, નથી લાપણોમા રહ્યો, નથી લેખોમા રહ્યો કે
નથી દરાવોમા રહ્યો. તેને માટે તો ધન, માન અને કીર્તિનો ભોગ
આપી જગતથી અજાત એકાદ ખૂણામા પડ્યા ગઈ શાંતિથી કાળજી
તૂટ કામ કરવાની જરૂર છે. હુન્નર, ઉદ્યોગ અને કેળવણીના
નવા નવા ક્ષેત્રો ઉઘાડી, તેને વિકસાવી દિનપ્રતિદિન તેને આગળ
તે આગળ ધપાવી મંડ્યા ગહેવામાજ આપણો ઉદ્ય સમાર્યો છે.
તમસમા ધોરતા આપણા સમાજ આગળ કામના ઢગેદમ રજી કરવા-
ની જરૂર છે. આવડતને અભાવે તેની શક્તિનો વેગ રિરુદ્ધ દિશામા
વહી જાય છે. કુમ્પ, ઈર્ષ્યા અને અજ્ઞાનમા રીજાતા સમાજને તારવા-
નો ઉપાય તેની આજીવણી સરકાર અને ઉદ્યોગનું વાતાવરણ
ખડું કરવામા રહેલો છે.

પણ પ્રશ્ન એ થાય છે કે, આ બધું કરે કાણ ?

અજ્ઞાનાધિકારમા ભટકતો સમાજનો વિશાળ સમૂહ એ કામ
સ્વયં ઉપાડના યથાર્થ જ્ઞાનને અભાવે અશક્તિમાન છે; ત્યારે સમાજ
ના કેળવાયેલા આ કાર્ય ઉપાડી શકે ? કેળવાયેલાને સમાજની
કંઈ પડી છે ? તેમના હૃદય સમાજના દુખો અને વહેમો જોઈ
ખજલજી ઉઠ્યા છે ? પોતાના સમાજને જગતમા ઉચ્ચ સ્થાન
અપાવવા તેમના હૃદયમા તનમનાટ વ્યાપી રહ્યો છે ? સમાજનું ઝણુ
વાળના તેમનું હૃદય તૈયાર છે ? ધન, માન, કીર્તિનો ભોગ આપના
તેમણે નિશ્ચય કર્યો છે ? યથાર્થ કર્મ કરવામા તેમને આનંદ મળે છે ?
એક નાનુશુ બીતકુ ચણવું કાણુ છે, જ્યારે મોટા મકાનો તોડવા એ
સહજ છે, એ તો જેને અનુભવ થયો હોય એ જાણી શકે છે.

સામાન્ય અનુભવ એવો છે કે, જે કાર્યમા હાડકા નમાવ્યા

સિવાય કીર્તિ, માન અને મોટાઈ મળતી હોય છે, તે કાર્યના
યશોગાન નાવા, તેનું અગ્રપદ લેવા સૌ કોઈ તૈયાર થઈ જાય છે.
જ્યાં ફક્ત ખેલોને, દરાવો કરીને કે વાહ વાહ કહીને કામ કરવાનું

હોય છે, ત્યાં જરૂર આપણા કેળવાયેલા આગળ પડતા હોય છે. ન્યા સત્તાની લગભગ મળવાનો સંભવ જણાતો હોય છે, ત્યાં બેત્રાચક આપણા કેળવાયેલા તૈયારજ હોય છે કાર્યનું ગમે તે થાય પણ પોતાનો માનમરતમે જળવાતો હોય તો કોઈ પણ કામ કરતા ન અટકવામાં હમેશા આપણા કેળવાયેલા તૈયારજ હોય છે.

યાદ રાખવાની વાત એ છે કે, કોઈ પણ કાર્ય ખોલવાથી થતું નથી. કાર્ય ઉપર એકનિષ્ઠા કે ભક્તિ સિવાય તે કાર્ય ફળતુ નથી. તેને માટે સતત વિચાર કર્યો સિવાય કાર્યની પ્રગતિ થતી નથી, તે પોષણ તું નથી અને ખીલણું પણ નથી. આખાં વર્ષમાં બે-ચાર દિવસ તે ઉપર વિચાર કરવાથી શું કરી શકવાના હતા? ચોવીસે કલાક પોતાની જાળમાં મચી રહેનારા પચાસે કર્મ કરવાના રહસ્યને શું સમજી શકે? જાળમાં મુગ્ધવાયેલી અને તેમાંજ રમખાણ થતી બુદ્ધિ સ્પષ્ટ શું જોઈ શકે? એને તો ન્યા ત્યા પોતાના જેવાજ વ્યવહાર દૃષ્ટિએ પડે તેમાં શું આશ્ચર્ય! સ્વચ્છ બુદ્ધિ સ્વચ્છ કાર્યોને જોઈ શકે. સ્વાર્થના આવરણથી હ કાયેલા બુદ્ધિને સર્વત્ર સ્વાર્થ દેખાય, મારામાં પણ ખોટાનો ભાસ થાય, ગુણોને ન પારખી શકે, છિદ્રો ઝંટ શોધી કાઢે અને છિદ્રોને દૂર કરવાનો ઉપાય ન લેતા આખીયે વસ્તુનો નાશ કરવા તૈયાર થઈ જાય.

આવી સ્થિતિમાં કોને કોની પડી હોય? બીજાનું ગમે તે થાય, પણ તેમાં પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે મને શો ફાયદો મળવાનો છે તેનોજ વિચાર કરવામાં આવે છે.

“લાયણો કરવામાં મારું શું જાય છે? લાવને પચીસ પચાસ વાક્યો પોપઠની માફક જોલી નાખું.” કયા એ મારા હૃદયને અડે છે? કયા મને એ લાગુ પડે છે? બલે, લોકો તે પ્રમાણે વર્તે કે ન વર્તે તેમાં મારું શું જવાનું છે? આપણને માન મળે છે, મોટાઈ મળે છે, પછી બીજા શું જોઈએ? આપણી વાલવાલ ગવાય છે. બલેને પડે બીજા હડા ધરામાં ‘તું તાર સાધી લેને.’” આવી વિચારપરંપરાથી ન્યા કાર્યો થતા હોય તે કેટલા દિવસ ટકે? તેની

અમર કોના ઉપર થાય ?

“બાળકમયી સમાજ નિર્વીર્ય અને નમાલો જની જતો હોય તેમાં મારે શું ? જારમાઓમાં હજારો રૂપિયા ચટણી યથ જતા હોય અને ધરના ધર ઉપડી જતા હોય તોયે શું ? આપુએ જીવન મીઠું ને રોટલો ખાઈને અને ફૂતરાના જેવું જીવન ગાળીને સંસાર-યાત્રા પૂરી કરવામાં આવતી હોય તેમાં મારે શું ? સામાન્ય સિપાઈ-ને જોઈ કાળજી યડકતું હોય, નીચું મોં કરી તેની બે-ચાર, ગાળો સહન કરી લેવાતી હોય તોયે શું થઈ ગયું ? મારાં છોકરાંઓને એકબીજાની દુશ્મણી નથી મળતી । નિરાતે હાડકાં નમાવ્યા સિવાય મને તો રોટલો મળ્યે જાય છે. મારી કીર્તિ અને વાહવાહ સમાજ આખામાં ગવાઈ રહી છે. મોટી મોટી સભાઓના પ્રમુખ થવાનું મને માન મળ્યે જાય છે. સમાજના કોઈ પણ કાર્યમાં મારો અમલ દિરસો તો હોયજ છે. સર્વ મારી તરફ માન અને ડરની દૃષ્ટિથી જોઈ રહ્યા છે. તેમની દૃષ્ટિએ હું કેટલો બધો મોટો લાગું છું ? ટાઢા લોહીનો રોટલો મને મળી રહ્યો છે, તો પછી મારે શું જોઈએ ?

સૌને પોતપોતાની લાગી હોય છે. ત્યાં કોણ કોને સંભારે ? પોતાનું કાર્ય સાધવા જતા કદાચ અડફેટે સમાજનું કામ આવી જાય તો ઠીક છે. બે-ચાર વાક્યો બોલા દા-ના કરી મોટા થવાનું માન લેવામાં શું જવાનું છે ? જ્યાં આપુંજ ચાલી રહ્યું હોય ત્યાં ઉત્પત્તિની શી આશા રખાય ? જ્યાં ઇતિહાસ માટે ધગસ અને બળ-તરા ન હોય, ત્યાં કેવાં કાર્ય થઈ શકે ? પોતાનું પડતું મૂકી, રક્ષા-ળાવી, સમાજનું કે દેશનું હિત સાધવા જ્યાસુધી યુવકો ન નીકળી આવે, ત્યાંસુધી જે કાર્મ બોલવું તે થુંક ઉડાડવા જરાજર છે, લખવું તે ખાલી લીટા ક્યાં સમાન છે અને ઠરાવો કરવા તે ખાલી હાંલ છે. પરમાત્મા આપણુ સર્વને યજ્ઞર્થે કામ કરવાની પ્રેરણા આપે !

(પોષ-૧૯૮૩ના “ચેનન”

६३-श्रीरामचंद्र की खिन्नता

(श्लोक-श्रीरामचंद्र की खिन्नता का अर्थ)

नूनमर्धवतां मध्ये ममवाक्यमनुत्तमम् ।

भाति कालेऽभिहित मेनास्मि हरिणः कृशः ॥

त्रैलोक्य का परिधमण्डल करते-करते अत्यंत थके हुए होने पर भी ज्यों ही नारदजी के यह श्रमण्डल हो आया, कि आज भारत के सनातन धर्मप्रेमी सज्जन भैयादा पुरुषोत्तम श्रीरामचंद्रजी की जयति मनाने का समारोह कर रहे होंगे, त्यों ही उनके हृदय में श्रीरामचंद्रजी की अक्ति का रत्नाकर उमड़ उठा, उसकी तंगी में उनकी परिश्रमण्डल थकावट न जाने कहा जल गर्भ वे नडे उत्साह से श्रीरामचंद्रजी के जन्म-मोत्सव देने के लिये भारत की ओर चल पड़े भारत के जम्मु, कानपुर, कराची, दिल्ली और कलकत्ता आदि नगरों में जलसेवा परम धार्मिक धनवानों के अवतार पर नारदजी ने पधार कर वहां श्रीरामचंद्र के जन्म-मोत्सव में देण्ड, धतना सुभ पाया, कि उसका वर्णन करने के लिये क्षीरसागर में बिना उनसे नहीं रहा गया वे कलकत्ते से सीधे क्षीरसागर के लिये रवाना हो गये वे मन में सोचते जाते थे, कि जन्म श्रीरामचंद्रजी भारतवासियों की अक्ति का वर्णन मुझसे सुनेगे, तब वे निमटेह जल प्रसन्न होगे।

क्षीरसागर में पहुँच कर ज्यों ही नारदजी ने अपने पहुँचने के समाचार जगवान रामचंद्रजी के पास भिजवाये, त्यों ही अकिंचित श्रीरामचंद्रजी ने आपका सुनाया आपका जगवान के मनी। पहुँचते ही जगवान ने आपका स्वागत कर आपसे कृपा पूछी और आपका जगने के लिये आसन दिया आसन पर बैठ कर नारदजी ने भारतीय अकिंचित की अक्ति का वर्णन जगवान ने कल सुनाया उसे सुन कर जगवान का वर्ण कुछ पीनासा हो गया और वे दुष्प्रति दीप पड़े श्रीरामचंद्रजी की अक्ति अवरुध।

देख, नारदजी ने जड़ी आतुरता के साथ पूछा, कि जगवन् ! वर्तमान भारतीय जड़ों की अक्षिक्रिया सुन कर आपकी यह दशा क्यों हो गई ? उत्तर में श्रीरामचन्द्रजी ने जड़े दृष्टि के साथ कहा कि:-

“नूनमर्थवतां मध्ये मम वाक्यमनुत्तमम् ।

न भाति कालेऽभिहितं तेनास्मि हरिणः कृशः ॥

हे नारदजी ! मैंने नरदेह धारण कर भारतवासियों को उनके कल्याणार्थ जो अभोध उपदेश दिये थे, उनको वर्तमान भारतवासी हिंदुमान भी नहीं मानते. अपने उपदेशों की अवज्ञा होती हुई देख कर मैं बहुत ही दुःखी हो जाता हूँ !”

उक्त बात को सुन कर नारदजी आश्चर्यचकित से हो रहे. उन्होंने जड़ी नम्रता के साथ श्रीरामचन्द्रजी से पूछा कि, जगवन् ! आपने अपने परम धार भारतियों को कौनसा उपदेश दिया था, जिसकी अवज्ञा कर वे श्रीमान को इस प्रकार दुःखी कर रहे हैं ? उत्तर में श्रीरामचन्द्रजी ने कहा कि मैंने रामावतार में भारतीय जनों को यह ज्ञप्तिभाति समझा दिया था, कि भारत को धनधान्य तथा सुख-संपन्निकाधी बनाये रखने के लिये उन्हें गोरक्षा, वृषि और वाखिज्य की रक्षा और वृद्धि करते रहना होगा; छतना ही नहीं किन्तु कृष्णावतार में मैंने स्वयं गोपरिपालन कर उन्हें प्रत्यक्ष शिक्षाद्वारा समझा दिया था, कि तुम लोग कल्याणपरंपरा की हाजी कल्याणी गौ की सेवा सदा करते रहना. मेरे इस हिनकर उपदेश का यथेष्ट आदर करते रहना. मैंने उनसे कहा था:-

क्षीरन्तु बालवत्सानां ये पिवन्तीह मानवाः ।

न तेषां क्षीरपा केचित् जायन्ते कुलवर्द्धनाः ॥

(अ ५ १२५-१६)

अर्थात् जो लोग छोटे जछडेवाली गौओं का दूध पी मते हैं, उनके वश में दूध पीनेवाली और कुल की वृद्धि करनेवाली संतान नहीं होती.

नारदजी ! मेरा यह उपदेश भारतवासियों की भंगल कामना

से आतप्रोत लारा हुआ है; पर परम जेद और संताप का विषय है, कि वर्तमान धनवान् भारतवासी मेरे इस उपदेश का सोलहो आने आना कर रहे हैं. छोटे जूठों के हिरसे का दूध पी जाने की बात कौन कहे, वे उन गौओं का दूध पीते हैं, जिनके दूधमुले जम्मा के लालची ग्राह्य भार उलते हैं. उन्ही गौओं के दूध और घी से बनाये हुये पकवानों का मुझे नैवेद्य दिया कर मुझे 'वहतोष्याघात' दोष का दोषी बना कर मुझे प्रसन्न करना चाहते हैं. वे अपनी इस निंघ अक्ति पर तनिक भी लज्जित नहीं होते. नारद ! उस मेरी उद्दिष्टता का यही कारण है.

श्री जगवान् रामचन्द्र के श्रीमुख से उक्त वाक्य के सुन, नारद भी बहुत दुःखी हुये और भारतवासियों की भंगलकामना से प्रेरित हो कर आपने पूछा, कि जगवन् ! अम तक जे हो चुका सो तो हो चुका, पर अज आगे भारतवासियों से इस जन्म पाप की पुनरावृत्ति न हो, इसका कौन सरल उपाय हो, तो उसका वरुण कीजिये. मैं 'हिंदूपंथ' द्वारा उस उपाय के उन पर प्रकट कर दूंगा. उक्तवत्सल जगवान् ने नारद की भारत-हितकामना से प्रसन्न हो कर कहा कि, भारत के धनवातों के समझा दो, कि वे धनहीनता के जहाने के जहा कर अपनी अपनी ठाठियों पर गोसाक्षित्य का सहावर्त भोल दे. कुम्भ आदि पर्वों पर गोसाक्षित्य का दान किया करें. अपने जडे-जूटों के आदि में गोसाक्षित्य का प्रचूर मात्रा में दान किया करें. लड़के-लड़कियों के विवाहोत्सवों पर गोसाक्षित्य का वितरण करें. धतना दान कर के ही वे चूप न रह जायें. उन्हें स्थान-स्थान पर आदर्श गोशालाओं भोल कर, उनमें ग्वायुर्वेद की शिक्षा के अनुसार गोपरिपालन करना चाहिये. अज तो भारतवासी तभी मुष्ठी होंगे-तभी मनुष्य-पद के योग्य होंगे, जज मेरे आग्रानुसार गोपरिपालन कर भारतीय गोधन के हृष्टपुष्ट और सुष्ठी जनायेंगे.

परानुमदवांक्षी नारद ने श्रीरामचन्द्र के मुख

कल्याणप्रद उपदेश को सुन, भगवान को प्रणाम किया और कहा कि भगवन्! आपकी इस भगवत्परीक्षा आशा का प्रचार गृह्य के लय से अन्य पत्र संपादक जैसे ही न करें, पर 'भारत धर्म' और 'गोत्रास' तो इसके महत्त्व को जन कर इसका प्रचार अवश्य ही करेंगे।

भगवान से जिहा होते समय नारदजी ने बहुत धीरे स्वर में कहा, कि मैं अनुमान करता था, कि आप जन्मार्थ, कलकत्ता और दिल्ली के पिंजरापोख के संयासकों की गोबर्जि से बहुत प्रसन्न होगे; पर आपने उनकी चर्चा तक नहीं की। उत्तर में भगवान ने कहा, कि पिंजरापोखवाले छद्मरी गोबर्जि कर रहे हैं— अर्थात् वे जो की सेवा तथ करते हैं, जब वह दुष्टों द्वारा निरुपयोगी बना जाली जाती है। उन्हें ऐसा प्रयत्न करना चाहिये, कि गोवर्ज का ओक भी प्राणी नराधमों द्वारा निरुपयोगी न बनाया जाये। वे गोपरिपावन की शिक्षा का यथेष्ट प्रचार करेंगे तो इससे भारतीय गोधन का प्रत्येक प्राणी धर्तना स्वस्थ और चिरंजीवी होगा, कि वह जन्मभर भारतवासियों का हित करता रहेगा। उन्हें उन सात्विक भोजनानों का देता रहेगा, जिनके सेवन से मनुष्यों में सात्विक बुद्धि, सात्विक धृति और सात्विक ज्ञान का उदय और विस्तार होता है और उनकी कृपा से वह मनुष्य-जन्म के प्रधान-हेतु कल्याण को प्राप्त होता है।

नारदजी ने भगवान से जिहा होते समय यह वर पुनः मागा कि भगवन्! अज भारत के धनवानों को जैसी सुबुद्धि दीजिये, कि 'दिंदूपय' में आपके उपदेश को पढ़ कर उसे कार्य का रूप दें, अपने हित का साधन करने लगे। भगवान ने 'तयारु' कह कर नारदजी को जिहा किया।

नारदजी की ही प्रेरणा से यह लेख छपवाया गया है इसका आदर करना समजदार, भगवद्भक्त, धनवान भारतीयों के अधीन है।
(ता. ७-४-१९२७ना "दिंदूपय" माथी)

૬૪-મુંગો સમર્પણ ધર્મ

વસવાણીજીને તેમના અવાસમા લાગેલો અને તેમની રાજનિશીમાં નોંધાયેલો આ એક પ્રસંગ છે.

વાચરપતિ અને વિદ્યામાર્ત ક જેવા વિદ્વાતાના અનેક અલંકારોથી વિભૂષિત એક પંડિત હતા. તેમની લેખિનીએ પાડિત્યના અનેક પુસ્તકો લખી લખીને જગતની જનતાને ચરણે ધર્યાં હતાં અને એ પુસ્તકોની કિંમત તરીકે પંડિતજીને વિશ્વવ્યાપી કીર્તિ અને અદબક દ્રવ્ય સાપડ્યાં હતા. પંડિતજીના શિરપેચમા કીર્તિનાં અનેક સુવર્ણ-રંગી પીછાંઓ ચોદાયાં હતા.

એ પંડિતજી એક દિવસ તેમના મિત્રજનને ઘેર એક ગામડે ગયા. થોડા દિવસ ત્યાં રહ્યા. દરમિયાન, ઘરની એક બાલિકા સાથે તેમને ગાઢ મૈત્રી જામી. આમ્ય ધૂલવાડીના ઉધડતા ધૂલસમી નિર્દોષ અને તોયે ચતુર એ બાલા અને દુનિયાદારીમા પાવરધા એ પંડિતજી વચ્ચે અનેક અવનવાં ગોઠડીઓ ધધ. પંડિતજીને જવાની વેળા આવી. વિદાયની ઘડીએ બાળા પંડિતજીની ઝોટે વળગી પડી: “દાદા ! તમે બધા પુસ્તકો લખ્યા, પણ તેનું પરિણામ શું ?”

“મારે કીર્તિની વાચ્છના હતી. તે વાચ્છના સંતોષાધ. આજે હું જન્મદિખ્યાત છું. ખેટા ! તારી શી ઇચ્છા છે ?” દાદાએ પૂછ્યું.

બાળાએ પંડિતજીની કોટેથી હાથ ઉઠાવી લીધા. તે થોડે દૂર જઈ ઉભી રહી. થોડી પળ તાલુબીના મોનમા સ્તબ્ધ બની ગઈ. પંડિતજીના પ્રશ્નનો ઉત્તર સોવતી હોય તેમ તેણે તેના અંતરમાં ઉંડી શોધ કરવા માંડી. આખરે કંઈ જનાજ મળ્યો હોય તેમ તે બોલી:-

“હું ? હું તો તમે જશો એટલે આ પડખેની ખુંપડીમા જઈ મારા કામમા લાગી જઈશ. એ મકુલીમાં એક ટક વિધવા વસે છે. તે મરીજ છે, બિમાર છે, પયારી રસ છે. તેની મારવાર કરવા દેશ તેની પાને નથી જતું અમારા મામના માખુનો તેના ધર પાલેથી પતાર થાય છે, ત્યારે તે ડોસી ઉપર તિરસ્કારનું-અનમખનાની એક કોર નજર ફેંકી માલ્યા લાય છે; પણ કોઈ એ સિંચાને મીઠા

શબ્દનોયે દિલાસો નથી દેતુ હું એ વિધવા પાસે જઈશ. હું તેનું ઘર વાળીચોળાને સાફ કરીશ, તેને માટે રસોઈ કરી આપીશ, તેની પથારીએ બેસી તેનું માથું ચાપીશ, તેને માટે ઔષધિ લાવી આપીશ.....અને ત્યાં તો સાજ પડી જશે ”

પંડિતજી ગયા; પણ એક ક્ષણના એ વાર્તાવાપથી તેમનું અંતર વલોવાવા લાગ્યું. એ ગ્રામ્ય બાલિકાના શાત, નિર્દોષ શબ્દો-દ્વારા કોઈ ઈશ્વરી ઠપકો તેમના હૃદયમાં વ્યથા મચાવી રહ્યો. “તમે કીર્તિને માટે તકસો છો, હું શાન આત્મસમર્પણ માગું છું.” એ સ્વરો પંડિતજીના મગજમાં ધુંટાવા લાગ્યા.

“કીર્તિની ઝંખના નહિ, પણ શાત આત્મ-સમર્પણ” એ શબ્દો પંડિતજીના કાનમાં ઝલુકી રહ્યા તેમની છાતીમાં એ શબ્દો કોતરાઈ ગયા. પંડિતજીએ પુસ્તકો લખવાનું છોડી દીધું. તેમણે કીર્તિને માટે વલખા મારવાનું મૂકી દીધું. તેમણે તેમનો જરીનો શિર-પેથ અને સુવર્ણના કીર્તિપદકો ઉતારી નાખ્યા. “કીર્તિની ઝંખના નહિ, પણ શાત આત્મ-સમર્પણ”ની સાધના તેમણે આદરી.

x

x

x

x

કીર્તિ નહિ, પણ મૂંઝો ત્યાગજ આજના ભારતનું-તરુણ દિ-દીઓનું જીવનધ્યેય હોવું જોઈએ. આત્મ-સમર્પણની ભાવનાજ આ યુગનો જીવનમત્ર હોવો જોઈએ. એ મંત્રમાજ આજના ધવા-યેલા, જખમી ભારતવર્ષને નવજીવન અર્પવાનું બળ છે. કીર્તિના કામી નહિ, પણ શાત સમર્પણ-ધર્મનાજ અનુયાયી કેટલા દિ-દી-ઓ આજે ભારતમાતાની મદુલીમાં ચૂપચાપ સેવાકાર્ય કરવા તૈયાર છે?

(“સૌરાષ્ટ્ર” તા-૨૯-૫-૨૬ માથી)

૬૫-અંતરચક્ષુ ઝઘડે તેને તો તકજ તક છે.

અંતરની આખો ઉઘાડી દશે તેને તો જ્યાં ત્યાં તક જણાઈ રહેશે. આન્તરિક કાન ઉઘડ્યા દશે તેને તો મહદ માગતાં માગતાં મરી જનારાંની પુષ્કળ જૂઓ જ્યાં ત્યાં સંભળાશે સદાપાત્ર સ્થળો અને માનવીઓની ખોટ પુછ્યાં દિલવાળાને નહિજ પડે.

(આગળ ધસો ઉપરથી)

૬૬-મગરથી વચવાનો ઉપાય

(લેખક:-શ્રી. જેઠાલાલ મોતીલાલ)

‘યુજરાતી’ પત્રના તા. ૩-૧૦-૨૬ના અંકમાં પાના ૧૫૦૧ માં લખ્યું છે કે, ચોમાસાની ઋતુમાં નદીનાળાં ઉતરતાં કંઈક માણસો મગરના ભોગ થઈ પડે છે, તો તે દૂર રહે ને માણસ પાસે આવે નહિ તેવો ઉપાય કોઈ બતાવશે તો જનસમાજમાં ઉપકાર થશે; તો તેનો ઉપાય ચોક્કસ નીચે મુજબ છે:-

જ્યાં મગરનો ભય છે ત્યાં ઉતરનાર માણસોએ આકાનાં ઝાડનું એક ડાળખું પાસે રાખી ઉતરવું, જેથી મગર જીવ લાંબને નાસી જાય છે ને પાસે બિલકુલ આવશે નહિ. મગરને આકાના ટૂંકનું એક ટીપું અડકી જવથી કોઈ કોઈ મરી જાય છે, તે બીકથી મગર જીવ લાંબ નાસી જાય છે.

(તા. ૧૦-૧૦-૨૬ના ‘યુજરાતી’માંથી)

૧-રાષ્ટ્રીય વિદ્યાલયોનો ઉદ્દેશ કેવો હોવો જોઈએ?

“પાશ્ચાત્ય જ્ઞાનવિજ્ઞાનને તબ્બે એમ માંડે કહેવું નથી, પણ એ જ્ઞાનવિજ્ઞાનને લોકહિતકારી બનાવવા અને તેને અનુકૂળ મનો-વૃત્તિ રાખવી. પરંતુ જ્યાં સુધી આપણી ભોગ અને વિલાસની પ્રવૃત્તિ ઉચિત સીમામાં મર્યાદિત ન થાય, જ્યાંસુધી યમનિયમની કડચ સાધનાથી આપણે ઇન્દ્રિયનિગ્રહ ન કરીએ, જ્યાંસુધી ત્યાગ અને સેવાથી આત્માને પુષ્ટ ન કરીએ ત્યાંસુધી જ્ઞાન અને વિજ્ઞાનને લોક-હિતકર કરવાં અશક્ય છે, આપણા ગુરુકુળો અને રાષ્ટ્રીય વિદ્યાલયોનો ઉદ્દેશ એ હોવો જોઈએ કે, આવશ્યક જ્ઞાનવિજ્ઞાનની ચર્ચા, અને સંપ્રદાયની સાથેસાથે આપણને આત્મનિગ્રહ, ત્યાગ અને સેવાની દીક્ષા આપે.”

“ભારતની કોઈ પણ સંસ્થા નાષ્ટ્રીય અથવા આરતીય કહેવડાવવાને માટે આધિકાર ત્યારેજ રાખી શકે કે, જો તે પોતાના વિદ્યાર્થીઓને ભારતવર્ષની વર્તમાન સ્થિતિનો, આવશ્યકતાઓનો, હિનતા અને દીનતાનો-દુઃખદારિદ્ર્યનો અનુભવ કરાવે; જો એ દુઃખદારિદ્ર્ય દૂર કરવાનો, દેશની દુર્બળતા દૂર કરવાનો, બીખરાયેલી શક્તિનો સંચય કરવાનો અને નવજનન સંચાર કરવાનો માર્ગ બતાવે; અને તે માર્ગ પર સંકેપ, સાદસ, દલતા અને એકાગ્રતાની સાથે ચાલવાની યોગ્યતા વિદ્યાર્થીઓમા ઉત્પન્ન કરે.....૧૯૨૧ માં વસ્તીના ૯૦ ટકા માણસો ગ્રામગામ રહેનારા હતા, અને ૧૮-૯૧થી ૧૯૨૧ સુધીમાં ગ્રામવાસી વસ્તીનું પ્રમાણ સેકડે એક ટકો વધ્યું છે. જો આ કમ જરૂરી રહ્યો તો ભારતીય લોકોને નગરવાસી બની જવાને માટે ત્રણ હજાર વર્ષ જોઈએ. આ કારણે આપણે એ વસ્તુ સ્વીકારવી જોઈએ, ગ્રામ અને ગ્રામીણ જીવનજ ભારત વર્ષની સુબ્યતાનો આધાર માનીને આપણે આપણી શિક્ષણશૈલી નિર્માણ કરવી જોઈએ.”

“આજે મેટ્રિક્યુલેટો અને ઍન્જીનેટોનો ચીસ-પચીસની મામુલી નોકરી માટે સેંકડો અને હજારો અરજીઓ થતી આપણે જાણીએ

છીએ સરકારી શિક્ષાલયોમાં લણવાથી નોકરી મળીજ શકે છે, એ દાવો તો મિથ્યા છે. સરકારી વિદ્યાલયોના, સરકારી શિક્ષણ-પદ્ધતિના મોટામાં મોટા અને કદામાં કદા પક્ષપાતીઓને હું પૂછું કે, શું તેઓ ખતાવી શકે છે કે, ત્યાં કેળવણી બધા વિદ્યાર્થીઓને તોફારી મળીજ જાય છે અથવા તેમની રોટીનો સવાલ ટળી જાય છે? જો તેમ ન હોય તો શા સાર આપણને પૂછવામાં આવે છે કે, રાષ્ટ્રીય શિક્ષાલયો-ગુરુકુલો સુદ્ધા-ના વિદ્યાર્થીઓનું ભવિષ્યમાં શું થશે? ખતે ઠેકાણે રોટીનો સવાલ સરખોજ મુસ્કેલ હોય તો લોકો રાષ્ટ્રીય વિદ્યાલયોને શા સાર નથી અપનાવતા? કારણ આમાંથી નીકળીને તો વિદ્યાર્થીઓને રાષ્ટ્રસેવા અને સમાજસેવાનો અવસર મળશે, જ્યારે સરકારી વિદ્યાલયોમાં રહીને તો સરકારી અક્ષી ચલાવવાની છે, સરકારને શુભામીનું રાજ્ય કાયમ રાખવામાં મદદ કરવાની છે.” (‘નવજીવન’ તા-૨૭-૩-૨૭ ના અંકમાંથી)

૭૦-વીજળીથી સાવચેત રહેવાની જરૂર

આકાશમાં ધનગ્રીર વાદળ છવાયાં હોય અને વીજળી ચમકાર કરી રહી હોય, ત્યારે કોઈએ પશ્ચ અગાશીમાં નહિ જવું જોઈએ.

યાદ રાખવું કે, હિંમતી સ્ત્રીઓ, જેવી કે જાડ, ધ્રુવ મા કોઈ હિંમતી સમારત વીજળીને પોતાની તરફ ખેંચે છે, માટે આ સ્ત્રીઓથી દૂર રહેવું જોઈએ. જો તમે કોઈ જાડવાળી જમામાંજ હો તો જાડની પાસે ન જવું, જો એકલા અને બીજાઓથી જુદા હો તો જાડના ઝુંડમાં રહેવું, હિંમતી જાડથી દૂર રહેવું.

વરસાદ વરસતો હોય અને વાદળ ગાજી રહ્યું હોય તો દોડીને એક રક્ષણથી બીજે રચણે ન જવું; દોડવાથી હવામાં ફલનમલન પેદા થાય છે, તેનાથી ચતા વેગને લીધે વીજળી તેના તરફ ખેંચાઈ આવશે.

આવે વખતે તમે કોઈ ધરમાં હો તો બારીઓથી દૂર રહેજો

અથવા તો બારીઓ બંધ કરી દેજો.

ધનધોર વરસાદ, વાદળોની ગર્જના અને વીજળીના કડાકા થતી વખતે છત્રી ઓઢીને કેરા રહેવા કરતા બીજાઈ જવું સારું છે કેારી ચીજો વીજળીને વધારે ખેચે છે.

(ગૃહલક્ષ્મી-૧૭ મું વર્ષ-અક-૪-૫ માંથી)

૭૧-લકવો, સંધિવા અને અર્ધાંગ વાયુનો આવાદ ઉપાય

ધૂપતરીકે બાળવામા આવતા ગુગળથી તો લાભેજ કોઈ અનુભવ્યું હશે. આ ગુગળની એક સરસ અને બકસીર બનાવટ છે, તે નીચે પ્રમાણે છે:—

આસંધ, અતિવિપ, પીપર, શતાવરી, કાઠરોળીઆના મૂળ, ગળો, વરધારો, વરીઆળી, હરડે, ચવક, નાગરમોચ, કચોરો, વજ, અરકશીના પાન, બિલી, એરંડાના મૂળ, રાસના અને ધમાસો, આ અદાર ચીજો ખે ખે તોલા લેવી અને તેમા શુદ્ધ કરેલો ગુગળ ચાર તોલા મેળવા, બધાને અધકચરું ખાટી નાખી દરોજ એક તોલો સવારે ને એક તોલો સાંજે પાશેર પાણીમા ખૂબ ઉકાળી અધોજ પાણી ખાટી રહે ત્યારે ઉતારી ગાળીને પી જવું. આ ઉકાળો એટલે બકસીર છે કે એથી ગમે તેવો લકવો અથવા સંધિવા હોય અથવા અર્ધ અંગ પરચર જેવું બંધાઈ ગયું હોય તોપણ તે દરદ નાશુદ થઈ જાય છે.

(“દલિત કામ”ના એક અંકમાંથી)

ચોપચીની નવટાક, આસંધ નવટાક અને સૂંઠ નવટાક, એ ત્રણેનું ચૂર્ણ બનાવવું. તેમાંથી અર્ધો તોલો રાત્રે સૂતી વખતે દૂધની સાથે લેવાથી સર્વ પ્રકારના વાયુથી થનારા દર્દ લક્ષેને તે શરીરના કોઈ પણ ભાગમા હોય, પણ ત્રણ ચાર દિવસમા નાશુદ થાય છે.

૭૨-ગામડીઆઓનાં સદ્માર્ગ્ય અને શહેરીઓનાં દુર્માર્ગ્ય !

લોકગીતાના એક લોકકવિએ સમાજને એક પ્રશ્ન પૂછ્યો છે કે, શહેરના લોકો પ્રભુને દિવસમા કેટલી વખત યાદ કરે છે ? જુઓ, ગામડાના લોકો તો લોકગીતોદ્ધારાજ પોતાની સ્થિતિનું રસિક વર્ણન કરે છે કે:-

હું તો ઢોલે રમુ ને હરિ સાબરે રે,
મારા હૈડા પડી પડી જાય રે; ઢોલે
હું તો દાતણુ કર ને હરિ સાબરે રે,
મારા દાતણીયા પડીપડી જાય રે; ઢોલે
હું તો નાવણુ કર ને હરિ સાબરે રે,
મારા નાવણીયા ઠરી ઠરી જાય રે; ઢોલે
હું તો ભોજન કર ને હરિ સાબરે રે,
મારા ભોજનિયા ઠરી ઠરી જાય રે; ઢોલે
હું તો પોદણુ કર ને હરિ સાબરે રે,
મારી નિંદરડી ઉઠી ઉઠી જાય રે; ઢોલે

શેરીએ શેરીએ ચદ્રિકા ચમકે એટલે લોકહૃદય એ ચદ્રિકાના તેજમાં નાચી ઉઠે; ઢોલ વાગતા લોકહૃદયમા પ્રભુના મીઠા રમરણા જાગે અને ખાતા-પાતા, ખેસતા-ઉઠતા અને સૂતા એ રમરણા જાગ્યા જ કરે; એ લોકજીવન ક્યા અને આજનું શહેરી જીવન ક્યા ! પેટને ખાતર, કીર્તિને ખાતર, સમાજમા જીવવાને ખાતર, ગમે તેને ખાતર, સવારથી તાજ સરવાળા અને બાદમાકી કરતો એકાદ મુખર્ષ જેવી મોહમયી નજરીતો રહીશ ક્યા ? એને જીવનની દરેક મિનિટ પૈસા કયી રીતે કમાવા એજ વિચાર હોય છે. કદાચ પૈસાનો વિચાર ફળીભૂત થાય તો સમાજમા સારો કેમ કહેરાઉ ? એ ચિંતા ઉભી થાય છે. કદાચ એમણી મુક્ત થાય તો સરકારદરમારમા માન-પાન થી રીતે પામું એની ઉપાધિઓ વળગે છે. આવી સ્થિતિમા

એ ઘંઠેરમાં રહેનારો પ્રભુને કેટલી વખત યાદ કરે છે ? એ પ્રશ્ન કોઈ દિવસ જરૂર પૂછજો. બહુ ઓછા ટકા, તમે ન માનો એટલા ટકા, માડમાડ પ્રભુને દિસમાં એકાદ વખત યાદ કરતા હોય તો પ્રભુ જણે ! બાકી ગીતા વાચનારા, સવારમાં પૂજના પાટલા પાસે બેસી માળા ફેરવનારા પણ હરિને સાચી રીતે એકધ્યાનથી યાદ કરે છે કે નહીં ? એનો જવાબ તો તેઓજ આપે તો ડીક. પ્રભુને યાદ કરવામાં જે તક્ષીનતા-જે એકધ્યાનની મસ્તી જોઈએ એ તો બહુજ ઓછાના ભાગ્યમાં તપ્પુ હોય છે. આપુ જ્યાં સમાજની દૈનિક ચર્ચાનું ચિત્ર છે, એ સમાજ કોઈ વ્યક્તિ, જાતિ કે દેશને માટે તક્ષીન બને એ ન માની વકાચ એની વાત છે

(તા ૨૮-૪-૨૭ ના 'લોહાણાહિનેન્દુ' માધી)

૭૩-હિંદુવટને હાકલ !

("સૌરાષ્ટ્ર" ના તા. ૨૩-૬-૨૭ ના અકમાધી ઉદ્ધૃત)
 'હિંદુ સંઘન એટલે હિંદુ નામ ધરાવતા આ આયબૂમિના એક એક પુત્રને હિંદુત્વના ભગના મુંડા નીચે ખડો કરવો તે. હિંદુ સંઘન એટલે નમે તે ૫૪ કે શીરકાનું તિલક કરતા પણ દિવમાં હિંદુત્વનું ઉજ્જવળ અભિમાન સધરતા બાવીસ કરોડ આર્યોને હિંદુત્વની કુહાણ સ્વીકારતા કેવા તે આવી આત્મમરણક પ્રવૃત્તિને જો કોઈ આક્રમણ કરેલું હોય તો હું કહું છું કે, અમે આક્રમણ-કારી છીએ

'કેટલાક શુભે-છોકા કહે છે કે, સંઘનની દલયસ દિવસે દિવસે અસહિષ્ણુ બનતી જાય છે. એ જિનદોને મારો પ્રશ્ન છે કે, તમે સહિષ્ણુતા અને કહો છો ? જે સહિષ્ણુતા એટલે નીચી મુડીએ હત્વો સહી લેવો એમ હોય, જે સહિષ્ણુતા એટલે તમારે જુલમ દણી નાખવાને પ્રવૃત્ત થયેલા બંધો સામે પણ તમારે ચૂપ

એમ અર્થ' યતો હોય તો હું કહું છું કે, હિંદુ હવે એ સહિષ્ણુતા-
મા નથી માનતો એ મહિષ્ણુતા નથી પણ આત્મસહાર છે.
કોઇ કોમ આત્મ-સહારમા નજ માની શકે.

'હિંદુઓને હું એટલું જ કહેવા માગું છું કે, તમને આ પૃથ્વી
ઉપરથી સાફ કરી નાખવા જગત્તર પ્રવૃત્તિ ચાલી રહી છે. એ આક્ર-
મણુકારી પ્રવૃત્તિની હાજરીમા તમે નિષ્ક્રિય રહેશો એ નહિ ચાલે.
હિંદુની આજની લાચાર દશા એ તેની નિષ્ક્રિયતાનું પરિણામ છે
કોઇ ન માનજો કે, હિંદુધર્મ અપમાનો સજ્જા કરવાનું મૂલ્યવે છે
હિંદુઓ.' વસ્તુરિચ્છિતને ઓળખો અને તેનો મર્દાનગીપૂર્વક સામનો કરો.

'દુનિયાની કોઇ પણ પ્રજા જેને માટે મગર જની શકે એવા
તમારા વિશિષ્ટ ધર્મ' અને સંસ્કૃતિ ઉાર આજે આદ્યત ઝઝૂમી રહી
છે કા તો તમે તમારા મનુષ્યત્વની ઘોષણા કરો અને આદ્યતને
ટાળી નાખો, અને કા તો તમારી ગરવી સંસ્કૃતિને અને તમારા
ધારા ધર્મને બીજાના પૂર્વક નાશ પામવા લો હિંદુઓની જો આજનો
મનોદશા નહિ બદલાય તો હિંદુ કોમ અને હિંદુધર્મ તથા હિંદુસં-
સ્કૃતિનો આ પૃથ્વી ઉપરથી લોપ થશે.....હું દુનિયાના દેશ દેશમા
બટકશે છું, અને મે તમામ પ્રજાઓના ઇતિહાસ અને સંસ્કૃતિનું
અવસોદન કર્યું છે એ બધા પછી, હું પ્રમાણિકપણે માનું છું કે,
હિંદુસંસ્કૃતિ અને હિંદુ જીવનની ક્યાય જોડી મળે તેમ નથી, મને
ત્રણ છે કે, એક દિવસ આખું જગત આ હિંદુસંસ્કૃતિની ઉપામના
માડશે; પણ એ શુભ દિવસ ઉગે લાસુધી, હિંદુઓ ! તમે તમારી
સંસ્કૃતિને જીવતી રાખી રાકશો ?'

(લાલ લજપત તાપના બાપણ ઉપરથી)

૭૪-માટુંગામાં ભિખારીઓ માટે સિસ્તી છાવણી

લાચાર ભિખારીઓને મદદ કરનારી કમિટિના કામકાજનો અહેવાલ મ્યુનિસિપલ કૉરપોરેશન ઉપર મોકલવામાં આવ્યો છે. તેમાં જણાવવામાં આવે છે કે, માટુંગામાં રાવતી હીલ ઉપર ઉઠી કરવામાં આવેલી ભિખારીઓની કુલ સંખ્યા ૧૧૭૪ નીચે મુજબ છે - ઇસ્લામી ૨૯૮, હિંદુ ૮૧૬, ખ્રિસ્તી ૬૦, જુદી જુદી ગતના ૪૯૭. ન્યાત પ્રમાણે ભિખારીઓની સંખ્યા નીચે મુજબ છે - ઇસ્લામી ૨૯૮, મરાઠા ૨૨૨, મહાર ૧૪૫, બર્ધવા ૮૧, હિંદુ ૮૧, ખ્રિસ્તી ૬૦, વાવરી ૩૫, મદ્રાસી ૩૨, માગ ૧૮, ઠાકોર ૧૬, તેલુગુ ૧૫, બ્રાહ્મણ ૧૫, આહીર ૧૪, ચમાર ૧૩, પરદેશી ૧૨, કોળી ૧૧, પઠાણ ૯, ધાટી ૮ અને બીજી ન્યાતોના બીજા ૩૧ જણા છે.

મરાઠા મુલકમાંથી ભિખારીઓની તરેથી વધુ સંખ્યા જોવામાં આવે છે. તેનો સમગ્ર સને ૧૯૨૧ માં તે તરફ ચાલેલા ડુકાળનો છે. તે વેળાએ આ શહેરમાં કામ શોધવા આવેનારો સાથે લંગડા, લૂણા, આધળા વગેરે પણ આવ્યા હતા. કટલાક આખા કુટુંબો આવ્યા હતા, જેમાં કેટલાક દાખલાઓમાં માળાપ આધળા હતા, અને તેઓના પાત્ર છ નાના છોકરા હતા.

ધણા ઇસ્લામીઓ મુજબમાં ઉતરહિંદથી આવે છે, પણ વધુ દાખલાઓમાં તેઓ કાળા વખત સુધી પ્રથમ મુજબમાં ધ ધોડે છે.

છાવણીમાં તદ્દન લાચારોને દાખલ કરવામાં આવે છે, જે નીચલા આક્રમક ઉપરથી જોવામાં આવશે. દાખલ કરનામાં આવેલાઓમાંથી ૨૩૭ આધળા, ૧૮૮ લંગડા, ૩૬૦ મિમાર, ૩૦ નળળા ભેગના અને ૫ મૂગાજહેરા હતા, જ્યારે ૧૬ વરસની અદરના છોકરા ૩૨૪ હતા.

ભિખારીઓમાં ધણીખરી ખિમારી પૂરતા ખોરાકની ગેરહાજરી અને ખુદશામાં રખડવાને પરિણામે લાગુ પડે છે તેમાંના સેંકડે ૫૦ ટકા સાત્ર ચક્રને પોતાના મિત્રોને ત્યાં અથવા તો પોતાને વતન જાય છે, જ્યારે મોટો ભાગ કાયમનો અલક્ષ હોય છે.

મુનિફેજના આસામીઓ મહોદ્દને મહોદ્દે ફરી ભિખારીઓને

સમગ્રવાંતે છાવણીમાં લાવે છે કોઈ પણ લિખારીને તેની મરજી વગર જખરીથી છાવણીમાં મોકલવામાં આવતો નથી.

લિખારીઓને નિયમિત ખોરાક આપવામાં આવે છે—સવારે ૭ વાગતે ચા, બપોરે ૧૧ વાગતે કઢી—ચાવલ, માંજે ૭ વાગતે ચાવન, દાળ અને રોટલી તથા જેઓ માગે તેમને ચાકવાડિયામાં બે વાર માસ આપવામાં આવે છે અને ત્યાંસુધી રોટની વગેરે બનાવવામાં લિખારીઓ પોતે ખાવરનીને મદદ કરે છે છાવણીમાં બે વોર્ડ સ્ત્રીઓ માટે અનાહોદય રાખવામાં આવ્યા છે આ છાવણીમાં એકી વેળા આશરે અઢીસો લિખારીઓ રહી છે.

લિખારીઓની તમીબી સારવાર ઉપર પહેલુ ધ્યાન આપવામાં આવે છે.

છાવણીને લાભ ફક્ત અશક્ત લિખારીઓને આપવામાં આવે છે, જેમાં તેઓ પાસેથી ફતેહમદીથી કામ લઈ શકાય એમ નથી, તે છતાં કેટલાકો ખુરશીને નેતરે જરવા જેવા કામ કરે છે, પણ છાવણી વસતીથી દૂર આવ્યાથી એમાં કામ જાજા મળતા નથી તેને વધુતા લીખવવા માટે બે યાગો પણ રાખવામાં આવી છે અને તેમાં વધારો કરવાનો ઇરાદો રાખવામાં આવ્યો છે વળી ધણીઓ ખાતી જમીન ઉપર ખેતીનું કામ ખુરીથી કરે છે આ છાવણી ઉપર મકિનફોજ દેખરેખ રાખે છે.

લિખારીની નિભાવણી ઉપર માસિક રૂપિયા ૬૪૦૦ ખર્ચ આવે છે લિખારીઓને મદદ કરનારો મંડળી, લિખારીઓની કાયમની છાવણી વધારે સારા પાયા ઉપર ખોલવાની અને પાચસો લિખારીઓને નિભાવવાની ખર્ચ રાખે છે, જેથી મંડળી ફોરપોરેશન પાસેથી વધુ ગ્રાન્ટની મદદ માગે છે ફોરપોરેશને ૧૯૨૨ ના ૧૮ માટે માસિક રૂપિયા દોઢ લગભરની ગ્રાન્ટની જાહેસી આપી હતી.

(ઓ દિ દુ—આર્થ પરાધકારીઓ) છે તમને તેમના જેવી રસધર્મ કે રવદેવ નાટે ઉઘી લાગણી' કાળજી' તાલાવેથી' ધર્મદત્તિ અને પરા પકારદત્તિ માત્રકિ. ઉપરની ન હોય તો અધ્યાત્મને પાપ મૂરે તેનો તકો અને કાયદોનાનો ટોડોજ કમા છે સિવ ખરાખ લિન્ગુ—અખંડાનંદ)

૭૫-જુવાનોની ઘરડી મનોદશા !

(“સોહાણા હિતેશ્વર”મા લેખક.-શ્રી જદુરાય ડી. ખધડીઆ)

“ઘરડાઓના મહાજનો, ઘરડાઓના રીતરિવાજ, ઘરડાઓની

રહેણીકરણી અને ઘરડાઓના અવાજમા સડો જોનાર જુવાનીઆઓ !
જુવાન યરીરોની મનોદશા જુવાન છે ખરી ?”

બાર બાર વર્ષના જાહેર અને સાહિત્યજીવનના કડવા-મીઠા અનુભવો પછી મને આ પ્રશ્ન થાય છે. ધણા અનુભવને અ તે પણ નિર્ણય કરવાની મને સત્તા હોય તો એ પ્રશ્નનો જવાબ હું તો નિરાશાજનક આપુ.

ખીજાઓને સુધારવા જનારાઓ પોતેજ બગડેલા છે-હોઠ થકે છે એ જોતા નથી. ખદાર સુધારો ઇચ્છનારા અંદર સડતા હોય છે. પગ નીચેનું બગાડું મૂકી શેરીની આગ હોલવવા જનારા આ વીસમી સદીના માણસાર્થ ખંખાઓએ ગાડી પાછી ઢાકવી જોઈએ.

“મહાજનોને સુધારવા, કુરિવાજો નાબુદ કરવા, સેવા કરવા” એવા એવા તરેહવાર ઉદ્દેશોમાટે યુવકમડલો રથપાય છે. હવે આપણે એ સુધારક મંડળોનેજ તપાસીએ કે, તેઓ પોતે કેટલા સુવરેલા છે ?

યુવકોમા જેમ ખાલ ઓળવાની, ફૂલ-ફટાકિયા થઈને ફરવાની અને સીગરેટ પીવાની ફેશનો છે, તેમ તેમની સંસ્થાઓમા નીચેની નવી ફેશનો ઢાખવ થયેલી મને જણાઈ છે.-

૧-કોઈ શ્રીમંત શોધી કાઢી તેને પ્રમુખ બનાવી દેવાની ફેશન.

૨-છે એટલું બધું ખરાબ માનવાની ફેશન.

૩-પૈસા વગર સેના ન થાય એમ માનવાની ફેશન.

૪-સભાના નિયમો ઉંચા મૂકી મનમોજીપણે કામ કરવાની ફેશન.

૫-મંડળના ફંડથી હિંમણી, ચા-પાણી ઇત્યાદિ કરવાની ફેશન.

૬-ત્રાયકાત નહિ છતાં બોલી નાખવાની કે લખી નાખવાની ફેશન.

આ યુવકજગતના જમાનામા આ ફેશનો છુપા વેશમા ધુસતી ચાલે એ શું ઇચ્છવા જોગ છે ? યુવકોનો ગ્રહણનો દિવસ ક્યે દિવસે તે મને કોઈ કહેશે ? એમનું ઘર ક્યારે સાફ થશે, તે કોઈ લખશે ?

ખાલી ગપ્પા નથી, અનેક પુતાવાઓ ઉપલા વિધાનના સમ-ર્થનમા રજુ કરી ચકાય તેમ છે.

૭૬-મરિયાં અનેક રોગોની ઉત્તમ દવા છે.

(“વાયડા મિત્રમા” લેખિકા.-તિલોત્તમા ત્રીકમલાલ કે. શાહ)

ધરમા હમેશા વપરાતી આ નજીવી વીજળી રોગને મટાડવાની શક્તિ ધરાવે છે. તેમાના થોડાક પ્રયોગો નીચે આપ્યા છે. મંદાગ્નિ ઉપર-મરી ભાગ સાથે લેવાથી તે સખ્ત બૂખ લગાડે છે. “ ” મરી પાન સાથે લેવાથી તે સખ્ત બૂખ લગાડે છે. હડકાયા કૂતરાના વિપ ઉપર-મરીનું સંચળ સાથે સેવન કરવાથી હડકાયા કૂતરું કરડયાનું ઝેર ઉતરે છે.

કમળા ઉપર-મરી અને કરીઆનું લેવાથી કમળો મટે છે.

કમળો-મરી કાકડાશિંગ સાથે લેવાથી મટે છે.

કમળો-મરી બાળા નાખી ભાગ સાથે લેવાથી મટશે.

દારૂદળદર સાથે મરી સેવવાથી કમળી મટે છે.

બરોળ ઉપર-ટંકથુખાર સાથે મરી લેવાથી બરોળ મટે છે.

પિત્ત ઉપર-આબળા સાથે મરી લેવાથી પિત્ત મટે છે.

રક્તપિત્ત-ઝરા સાથે મરી લેવાથી રક્તપિત્ત મટે છે.

રક્તપિત્ત-મરી અરણીના રસ સાથે સેવન કરવાથી રક્તપિત્ત તથા તેને લગતા રોગો મટાડે છે.

ઉધરસ-બહેડા સાથે મરી લેવાથી મટે છે.

વીંછી ઉપર-મરી અને થોડાવજ્રધત્તીને ચોપડવાથી પીડા મટે છે.

ભગંદર ઉપર-મરી અને તેલિયો દેવદાર લેપ કરવો.

વાયુ ઉપર-પીપર સાથે મરી લેવાથી વાયુ મટે છે.

પ્રમેહ ઉપર-મરી સુંઠ સાથે લેવાથી તે પ્રમેહ મટે છે.

વાંઝીઆપણું-કસ્તૂરી સાથે મરી લેવાથી મટે છે.

ધાતુપુષ્ટિ માટે-ધોળા મૂસળા સાથે મરી લેવાથી પુષ્ટિ આવે છે.

વીર્યસ્તંભન માટે-અક્કલગરા સાથે મરી લેવાં.

ઝાડા ઉપર-મરી ભાંગવાના રત્ત સાથે લેવાથી તે અતિ-સાર મટાડે છે.

૭૭-પાળીના અનુભવી ઉપાયો

(લેખક-પંડિત મહાવીરપ્રસાદ શર્મા વૈદ્ય)

અપ્સ્વન્તર મૃતમણ્ણુ મેષજમ્ । અપ્સુ સોમો યદ્રવીદન્ત-
વિશ્વાનિમેષજા ॥ આપ પ્રણીત મેષજં વરૂંપ્ય તન્વે મમ । શં
ન આપો, ધન્યચા, શંભુસન્ત્વનપ્યાઃ ॥ શં નઃ સનિત્રયા આપઃ
શંભુયાઃ કુમ્ભ અમૃતાઃ । શિવા નઃ સન્તુ વાર્ષિકી ॥ (વેદ)

અર્થાત્-જળમા અમૃત છે, જળ ઔષધિ છે, જળમા સૌ
ઔષધો છે. હે જળ ! તું અમારા શરીરમા રોગ નિવારનાર ઔષધિ-
રૂપ થાઓ. અમને મરુભૂમિ તથા અનુપદેશનુ જળ દિતકારક
થાઓ. કૃપાતું જળ, ધડામાં ભરેલું જળ સુખદાયક થાઓ. વરસાદ-
તું જળ કલ્યાણદાયક હો વગેરે.

પણ આજ જળ કોઈ જગાએ અમૃત અને કોઈ જગાએ
ગેરતું કામ કરે છે. જુઓ, ગોસાંધજીએ પણ એ વિષે કેવું લખ્યું છે કે:-

મૃદુ ભેષજ જલ પવનપદ, પાપ કુયોગ સુયોગ;

હોત ક્વચેત્ સુપચેત્ જગ, લખાઈ સુલચ્છનલોગ.

પયઃ કીલાલમમૃતં જીયનં મુવનં વનમ્ । (અમરકોશઃ)

અમૃત અને જીવન વગેરે શબ્દો યોગ્યજ છે.

ગંગા, ત્રિવેણી વગેરેમા સ્નાત કરવાનો મદિમા ધણોજ છે;
કિમકે ત્યાંના પાણીમાં અનેક ગુણ રહેલા હોય છે. તેમા સ્નાન કરવા-
થી અથવા ખીજ કોઈ પ્રવાહોમા સ્નાન કરવાથી રોગ નાશ પામે
તો તેમાં આશ્ચર્ય પામવા જેવું શું છે ? લૂછ કોટનીની જળચિકિ-
ત્વા-કટિસ્નાન અને બાપ્પ વગેરેના સ્નાનથી રોગ નાશુદ થવાનું
મૂળકારણ એજ છે. નીચે લખેલા પ્રયોગો કેવળ જળદ્વારા સિદ્ધ
થાય છે. તે ઘણાજ ઉપકારક, આશ્ચર્યકારક તથા અદ્ભુત પરિણામ
આપનારા અને અનેક વાર અનુલવાયલા છે. તે નીચે પ્રમાણે:-

(૧) જે માણસ હમેશા ત્રણ વાર ઠંડા પાણીથી કોગળા કરે
છે, મુખ ધુએ છે, આંખોએ પાણી છાંટે છે અને શુદ્ધ જળ વડે
આંખો ઉઘાડે છે, તેને આંખનાં દર્દો કદી થતાં નથી.

(૨) ભોજન બાદ જીના હાથ એકબીજા સાથે ધસીને આખો લગાવવાથી આખોમા અધારા આવતા નથી.

(૩) જે માણસ સૂર્યોદય પહેલા અર્થાત્ ઉપકાળમા અ અજલિ શીતળ જળ પીએ છે, તે વાતપિત્તાદિ રોગો ઉપર જ મેળવી દીર્ઘાયુષ્ય પ્રાપ્ત કરે છે

(૪) પ્રાત કાળે જળ સુધવાથી વાળ ઘોળા થવા, સળેખમ, રક્ત ભંગ, ખાસી અને શોષરોગ નાશુદ થાય છે તથા આખોતુ તેજ વધે છે

(૫) સૂતી વખતે પગ ઘોઘને સુવાથી ઉધ સારી આવે છે આખોતુ તેજ વધે છે અને ખરાબ સ્વપ્નો આસતા નથી.

(૬) પ્રાતકાળમા લોટ લોટ પાણી રેડી સ્નાન કરવાથી રક્ત તેજ, બળ, બુદ્ધિ, પવિત્રતા, યશ, મેધાશક્તિ, આયુષ્ય અને આરોગ્યની વૃદ્ધિ થાય છે તથા મળવૃદ્ધિ અને ખરાબ સ્વપ્નનો નાશ થાય છે

(૭) વહેતા પાણીમા સ્નાન કરતી વખતે અંડકોષો ધોવાથી કેટલાક માણસોનો અડવૃદ્ધિનો રોગ મટી ગયો છે

(૮) સાપના ઝેર અને અશીષુના ઝેરમા રોગીમા એતન ન આવે ત્યાસુધી માથા ઉપર વડેધડા પાણી રેડવુ આથી અમરકારિ લાભ થાય છે.

(૯) પૈત્તિક (પિત્તથી થયેલા) ઉન્માદના રોગીને ૧૦૮ ધડ પાણીથી સ્નાન કરાવવુ ઘણુજ ફાયદાકારક છે.

(૧૦) અગ્નિ ઉપર ઉકાળીને ટું બાગતુ પાણી રહે તે પીવાથી પિત્ત, અધુરું રાખીને પીવાથી કફ અને ચોથા બાગતુ રહે તેટલું ઉકાળેલુ પાણી પીવાથી વાતરોગનુ ચમન થાય છે.

(૧૧) ખત્રીસ દીપક (કાડિયા) પાણીને ઉકાળીને તેમાથી એક કાડિયા જેટલુ પાણી બાકી રહે તે પાણી સહેજ ગરમ ગરમ કેટલીક વાર જરૂર પ્રમાણે પાવાથી લયકર સ્ત્રિપાત જવરમા અવશ્ય ફાયદો થાય છે

(૧૨) કફ અથવા લોહી સૂકાઇ જવાથી કે રોકાઇ જવાથી થયેલી આધાશીશી કાઈ પણ પ્રકારે મટતી નથી, તે ઉપર પ્રાત

ળમાં નાકવાટે થોડું થોડું પાણી પીવાનો અભ્યાસ પાડવાથી હમેશાં ટે સારું થઈ જાય છે.

(૧૩) પ્રાતઃકાળમાં નાકવાટે પાણી પીવાથી સળેખમ મટી જાય છે.

(૧૪) અત્યંત વ્યાયામ કરવાથી શરીરમાં ગરમી ધણી વધી જાય હોય તો તરતા તરતા કેટલોક વખત હમેશા સ્નાન કરવાથી શાંત થઈ જાય છે.

(૧૫) પગે ચાલવાની મુસાફરીમાં કેટલેક અંતરે પાણીથી પગ ધોતા રહેવાથી મુસાફરીનો તાપ અને થાક બહુ જણાતો નથી.

(૧૬) પાણીમાં બેસીને બરતીપ્રદેશને ધસી ધસીને ધોતા રહેવાથી અસ્તિપ્રદેશના કેટલાય રોગ નાશ પડે શાય છે.

(૧૭) દાંતના કુખાવામાં વહેતા પાણીમાં (જેમકે યમુનાજળમાં) મારવાર કોગળા કરવાથી અને આગળી વડે ધીમે ધીમે ખૂબ ધસવાથી અવાળાં ફૂલવાં તથા બીજા રોગો નાશ પડે શાય છે.

(તા. ૨૮-૩-૧૯૨૭ના “કૃલાસ”માંથી)

૭૮-ધર્મને નામે લડી મરતા ભારતવાસીઓને
ચકવતી મહારાજ અશોક શિલાલેખદ્વારા શું કહે છે ?

(તા. ૧૫-૭-૨૭ના “રાષ્ટ્રશક્તિ”નું મુખપૃષ્ઠ)

“દેવાનાં પ્રિય પ્રિયદર્શી રાજા (અશોક) સર્વ ધર્મના સાધુઓ તથા ગૃહસ્થોને દાન વડે તેમજ અન્ય વિવિધ પ્રકારે પૂજે છે; પણ રાજા દાન અને પૂજાને એટલું મહત્ત્વ નથી આપતો એટલું સર્વ પંથની સારવૃદ્ધિને. સારવૃદ્ધિ અનેક પ્રકારની છે; પણ તેનું મૂળ તો વાણીનો સંયમ એજ છે. વાણીનો સંયમ એટલે શું ? આપણે આપણી ભાષા ઉપર એવો કૃણુ રાખવો જોઈએ, કે જેથી પોતાના પંથનીજ સ્તુતિ અને પારકાના ધર્મની નિંદા ન થાય. ધર્મચર્યા જેવા ગંભીર પ્રસંગસિવાય ગમે તે વખતે પોતાના

ધર્મની સુંદરતા અને જીજ્ઞાના ધર્મની એજ બતાવવા બેસી આપણને હીણપત લાગે છે જે વખતે જેવો પ્રસંગ હોય તે વખતે તે તે પ્રકારે પરધર્મીનો આદરણ કરવો ઘટે છે. આમ કરવાથી માણસ પોતાના ધર્મને ખૂબ વધારે છે અને જીજ્ઞાના ધર્મની પણ સેવા કરે છે. એમ નહિ કરવાથી માણસ પોતાના ધર્મને પણ તોડે છે અને જીજ્ઞાના ધર્મને પણ તુકસાન પહોચાડે છે.

માણસ પોતાના ધર્મના વખાણુ કરે છે અને પરધર્મની નિંદા કરે છે, તે તો પોતાના ધર્મની ભક્તિથીજ કરવા જાય છે. તેને યાવ છે કે, ચાલો આપણે આપણા ધર્મને સુંદર કરી બતાવીએ; પણ તેમ કરતા તે પોતાના ધર્મનેજ ભારેમા ભારે તુકસાન પહોચાડે છે, પોતાના ધર્મનોજ ભારે ધાત કરે છે. બધા ધર્મોમા પ્રેમભાવ હોય, બધા હજીમજીને રહે, બધે કુડેજ એજ સારું છે, એટલે જુદાજુદા પંથવાળા લોકો ધર્મનો ઉપદેશ સાંભળે અને તેનું પાલન કરે.

અશોક રાજની ખાસ ઇચ્છા છે કે, સર્વ પંથના લોકો બહુ શ્રુત થાઓ અને તેમનું જ્ઞાન કલ્યાણકારી નીવડે. (ધર્મ ધર્મ વચ્ચેના ઝગડા ત્યારેજ રામે કે ત્યારે બહુશ્રુત થવાથી માણસના વિચારની અંધતા મટી જાય છે અને માણસની વિદ્વતા સમાજને કલ્યાણ તરફ દોરે.) આ વાત જેમને પસંદ હોય તેમણે લોકોને સમજાવવું જોઈએ કે, અશોક રાજ દાન કે પૂજનને એટલું મહત્ત્વ નથી આપતો એટલું સર્વ ધર્મોની સારવૃદ્ધિને એટલે કે કલ્યાણ કરવાની શક્તિને. એટલા માટેજ તેણે ધર્મ-મહામાત્રો નીમ્યા છે. સીએને માટે ઉપદેશો નીમ્યા છે, વ્રાત્યશ્રુમિકો નીમ્યા છે અને ખીજી સસાઓ પણ રચાવી છે. આનું ફળ એ છે કે, દરેકના ધર્મની પણ વૃદ્ધિ થઈ જાય અને ધર્મનો વિજય થાય."

(—અશોક-ચિંતાલેખ—)

७९—निर्धनोमांज देवमानवो वधारे पाके छे.

(लेखकः—श्रीयुत “कुमार”)

એક બાર ઇમર્સન કે કિસી મિત્ર ને હાર્વર્ડ વિશ્વવિદ્યાલય મેં એક અત્યંત પ્રતિભાશાલી તથા હોનહાર વિદ્યાર્થી કે સંબંધ મેં ઉસકી સંમતિ પૂછી. ઇમર્સન ને તુરત હી જો સંક્ષિપ્ત ઉત્તર દિધા, વહ ઇસ પ્રકાર થા:—

“બસ, ઉસે અબ અગર કિસી વસ્તુ કી આવશ્યકતા હૈ તો વહ ‘દરિદ્રતા’ હી હૈ.”

ઇમર્સન કે ઇસ અદ્ભુત ઉત્તર કો સુન કર ઉસકા મિત્ર એક-દમ ચકરા ગયા ઓર ઉસડે ચેહરે કો બહી ઉત્સુકતા સે દેખને લગા.

ઇમર્સન તુરંત હી ઉસકે હૃદય મેં ઢહતે હુએ બાવ કો તાક ગયા. ઉસને અપને મિત્ર કે સમુખ મુરકારતે હુએ દરિદ્રતા કી ઇસ પ્રકાર વ્યાખ્યા કર કી:—

“દરિદ્રતા કો બહુધા લોગ ઇશ્વરીય પ્રકોપ યા શાપ સમજતે હૈ, પર વાસ્તવ મેં એસી બાત નહી હૈ વહ તો પરમાત્મા કા સર્વ-શ્રેષ્ઠ વરદાન હૈ.”

“સંસાર મેં જિતને બડે બડે મહાપુરુષ હો ગયે હૈ; ઉનમેંસે એસી વ્યક્તિ બહુત હી કમ હૈ, જો દરિદ્રાવસ્થા મેં ન પૈદા હુઆ હોંયા ઇનકા ઉત્થાન પતિતાવસ્થા સે ન હુઆ હો.”

“દરિદ્રાવસ્થા મેં રહ, રૂટે-પુરાને કપડે પહિન, પેટબર અબ ન પા તથા સુખ-સાધન-રહિત અવસ્થા મેં હી મનુષ્ય અપને સચ્ચે સ્વરૂપ તથા જ્ઞાન-શક્તિ કો પહચાનતા હૈ.”

“કિસી પ્રકાર કે સાજ સામાન સે રહિત, સૂનસાન કમરે મેં હી ઉસકી આત્મા સે વહ જ્યોતિ પ્રજ્વલિત હોતી હૈ, જિસકા પ્રકાશ કિસી દિન સારે સસાર મેં ફેવ જાત હૈ ઓર વહ વ્યક્તિ મહત્તા કો પ્રાપ્ત હો ગૌરવ પાને લગતા હૈ.”

“પ્રકૃતિ ને મનુષ્ય કો ઇસ પ્રકાર બનાયા હૈ, કિ વહ સ્વભા-

વત કાર્ય ઔર ઉદ્યોગ સે ઘૃણા કરતા હૈ ઐસે મનુષ્ય ઇસમે થોડે હી હોમે, જિનમે ઇસ પ્રાકૃતિક નિયમ કે ઉલ્લંઘન કરતે કે યોગ્ય આત્મિક શક્તિ હો."

"દરિદ્રતા હી વહ શક્તિ હૈ, જિસસે મનુષ્ય કાર્ય ઔર ઉદ્યોગ કરને લગના હૈ કેવલ ઇતના હી નહી, ઇસમે એક વિશેષ ગુણ બી હૈ—યહ મનુષ્ય કે વાસ્તવિક 'મનુષ્ય' બનાતી હૈ."

"દરિદ્રતા સે મનુષ્ય કે ઉન હમરો, લાખો વ્યક્તિયો સે સંપર્ક હો જાતા હૈ, જિનકી આવશ્યકતાએ ઔર દુ:ખ-દર્દ, સ્વાર્થપરતા ઔર ઇસકી આત્મા કે વિશ્વાત્મા કી મધુર સમીત ધ્વનિ સે અનુણિત કર વ્યક્તિગત સ્વાર્થ કે સંસાર કે સ્વાર્થ મે વિલીન કર દેતી હૈ, જિસસે વહ સમગ્ર સંસાર કે અપના સમજને કે મહાજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર લેતા હૈ."

'દરિદ્રતા આત્મ-શક્તિ પ્રદાન કરતી હૈ ઔર શિષ્ટાચાર કી સુદર શિક્ષા દેતી હૈ અતએવ દરિદ્રતા કેાઇ મનુષ્ય પ્રકોપ થી શાપ નહી, બલકે પરમ પિતા પરમાત્મા કે સર્વોચ્ચ આશીર્વાદ હૈ"
("હિદ્દુપય"ના એક અકમાથી

૮૦-આ તમારું શિક્ષણ નહિ પણ મક્ષણ છે.

(લેખક-શ્રી. મૂળશ કર જાદવજી વ્યાસ)

આપણી નિશાળો અને વિદ્યાલયો દેશોત્પતિના અમીરરક્ષા હોઇ શકે, આપણો સમાજ અને ધર્મ દતિહાસના દુર્ગસમા હોઇ શકે, સ્વાતંત્ર્ય અને સ્વરાજના રચયકસમા બની શકે, પરંતુ એ બધું ક્યારે? ક્યારે એ શિક્ષણ-કારોબાર આપણા મત મુજબ ચલાવાય ત્યારેજ

અગ્રેજો પૂરા વિચક્ષણ છે, એમણે ભારતવર્ષના યશસ્વી ઇતિહાસ નિહાળ્યો, એમણે આપ સંસ્કૃતિની ઝમકે તથા પ્રાચીન ઋષિમુનિઓના પવિત્ર સંસ્કારો જોયા, પ્રાચીન શૂરવીરોના વીરત્વના

ગુણગાન સાબળ્યા, બ્રહ્મર્ષિઓની ગૃહે ગૃહે વ્યાપી રહેલી બ્રહ્મદીક્ષા-
ઓતુ સચરાચર તેજ ભાખ્યું, ગ્રીમ અને રપાર્ટોના કેસરીઓથી પણ
અધિક ક્ષત્રિયોની ભસ્મમા છુપાયેલી દૈવી શક્તિની ચીનગારીઓ
ભાળી, વૈશ્વેના વાણિજ્યશક્તિના સાહસો માખ્યા, ચંદ્રોની ભક્તિ-
પરાયણ નિરુપાર્થ સેવાઓ. જોષ, આકાશમાથી ઉતરતા વજ્ર સામે
ઢઢાર ઉભા રહેનાર વીરકેસરીઓની સુકીર્તિઓ સાબળી અને રણ-
મેદાને જતા કથને કુમકુમતિલક કરીને કમરે સમશેર બાંધનારી અને
મૃત પતિની સાથે ચિતામા દમને મોઢે 'જય માતૃશ્રમિ, જય માતૃ-
શ્રમિ' 'જય પતિદેવ, જય પતિદેવ'ની જયગર્જના કરતી સળગી
જનારી ભારતી સતીઓનો અપાર મદિમા સાબળ્યો.

જે દેશમા આવી અજન્મ સરકૃતિ, આતુ અદ્ભુત ધરાતન,
અનેક ઓજસ અને અપૂર્વ દક્ષિણ હોય, આ ક્ષણભંજુર દેહને કેઢીને
યશસ્વી દેહને ચિરંજીવી કવ્વાની હોય જે દેશમા હોય; એવા દેહની
પિરાદ પ્રજાને વલ કરવાનાળુ-તેને ગુલામ જનાવડાવાળુ આ જગત-
મા મોઢ જન્મ્યું નથી એ સનાતન સત્ય અગ્રેજોની વિચક્ષણ
બુદ્ધિએ પારખી તીધું ભારતવર્ષમા અગ્રેજ સસ્તનતના પાયા ઉંડા
નાખવા એ વિદેશીઓએ હિંદના બાળદૈયા ઉપર બુનીજ છાપ
ચીતરવા માડી હિંદની અગાધ શક્તિને મુઠ્ઠીમા પકડી અને આ
દેશમા ટેક, રુખાન અને પવિત્ર કીર્તિ માટે મગી લીટવાતું આદ્ય
શિક્ષણ મળતુ, તેજ દેહમા આજે અમારા યુનાન દિંદીઓની કૌસેજો
મા ચિટિરો સમા મોઢ મહાદુરો પાડ્યા નથી, દિંદના ઇતિહાસ
સમા યુરોપના ઇતિહાસ અમુ દેહત નથી, વૈવિંદન અને નેફસન દે
ઇંગ્લાડમાજ પાકે, નેપોલિયન અને હોન્વેદ નો યુરોપમાંજ જન્મે
ઇતીહાસ એ અને સત્રાસી વિકાસી આ જેડી ઐતિહાસિકો તો ક
ની યશસ્વી માદીએજ હોય.

નાન ત્રીકૃપ્ણ અને પ્રતાપી રામચંદ્ર કેટલા યથા છે ? જગતમાથી
 ૧૫નો નાશ કરનાર પરશુધારી રુદ્રના અવતારસમા ભગવાન પરશુ
 ૨૫ કેટલા છે ? દ્રૌપદી અને સીતા જેવી અડગ ટેકીતી, દમયતી
 અને ન ગમતી જેવી આદર્શ સતીઓ કેટલી છે ? રણમેદાને ઝડપ
 નારી દુર્ગાના અવતારસમી ધ્યાનલુપ્તમાજના રત્નસમી લક્ષ્મીબાઇ
 કેટલી છે ? મદાન મિકેલર જેની અપૂર્વ સમિતિથી શરમાયો તેવા
 ધ્યાનલુપ્તપ્રાટ પૌરસ કેટલા છે ? મરણિયા પ્રતાપ અને વીર દુર્ગાદાસ
 ૭૫ના છે ? દેહદિવાનો ખરી કરીને શત્રુઓની સામે માતૃભૂમિની રક્ષા
 માટે કિલ્લા અવનાત યદ્ધતેજથી દેહાપ્પમાન યક્ષર્ષિઓ અને ક્ષાત્ર
 તેજથી દીપતા સૂર્યસમા ક્ષત્રિયો કેટલા છે ? ૨૫-૩૦ વર્ષની દુકી
 મુદતમા જગતનીએક મદાન જળગરત સત્તનત ૥ પાપા હવ્યમયા
 ૫૫ મૂકી તેના ચૂગ કરનારા ચિરાજી મદાગજ કેટલા છે ?

વિશ્વમા જે સોષ્યુ ન મગે તેવુ ધણુએ આપણા આ પરિત્ર
 દિવમા ૯, પણુએ જ્ઞાન કરાવનાર શાળાઓ અને કોલેજો તો
 આજે અમાગે ભારતના ભાવી સચાલકોને શુભામી પ્રધાનુજ
 ચિદાણુ દે છે

જૂએ મરતી માતાઓ-બહેનો અને બચ્ચાઓના દુખબર્થો
 પોખરા નામજાને માતૃભૂમિનો ઉપદામ યતો જોઇને જે વિદ્યાર્થીઓના
 હૃદય નથી દુખતા તે વિદ્યાર્થીઓ અને તે ચિદાણુ દિદને ભારરૂપ છે,
 મોલ્લરૂપ છે જે વિદ્યા, જે ચિદાણુ તરયુગાનોમા રનાત વળુરસે
 ઉત્પન્ન ન કરો હકે, માતૃભૂમિની ભક્તિ સ્વમાન અને સ્વધર્મ માટે
 મરી શીટવાતુ આદર્શ ચિદાણુ ન આપી શકે, તે વિદ્યા, તે ચિદાણુ,
 તે શાળા અને કોલેજો જાતનીય ઉન્નતિ અને સ્વરાજ્ય તેમજ રાજ
 નનાની પ્રાપ્તિમા ન ચણુ અને નિર્ધનરૂપ છે આજતુ ચિદાણુએ
 ચિદાણુ રથી, રરુડુ ગુલામીના બવનોને મનજૂત કરનાર એક
 ભયકર ય છે-ગભ્યકારોજાગમા નદેવાઈથી સરનાપણે ચનાવવા
 મા સદાયમૂત થનાર ગુલામીને પોતાના એક ય છે જે દેશમા
 સ્વરાજ્ય સ્થાપવુ હોય, તો વિદ્યાર્થીઓને સ્વમાન, સ્વધર્મ અને

સ્વાતંત્ર્યના સંસ્કારો ઉત્પન્ન કરના પ્રાસો આદરો. રાષ્ટ્રોત્થતિ એજ જીંદગીનું સાર્થકય. એ પવિત્ર મંત્ર વિદ્યાર્થીઓના કાનમાં જ્યારે ગુંગર કરતો થાય, ત્યારેજ આપણો પવિત્ર ધર્મ, આપણો દેહ ઉત્તત થાય, સ્વતંત્ર થાય અને જગતમાં ત્યારેજ આપણે ભારતવર્ષને વિજયકંઠો વગડાવી શકીએ.

(તા. ૧૨-૮-૧૯૨૭ના “રાષ્ટ્રશક્તિ”માંથી)

૮૧-દેશી વૈદાને ઉત્તેજન આપો.

(લેખક:-શ્રી. વિજયરાંકર જયરાંકર)

વિદેશી દવાઓમાં ધણી દવાઓ જેવી કે શીતળાની રસી વગેરે જનાવરોનાં લોહી-પરમાથી ખનાવવામાં આવે છે અને તેથી હજારો તંદુરસ્ત બાળકો તેમજ મોટી ઉંમરના મનુષ્યો તેવી દવાના ઝેરથી ખિમાર પડી મરી જાય છે, અથવા તો કાષ્ઠ બચકર દરદોથી પીડાય છે. તે વિષે સત્તાવાર હકીકતો પ્રસિદ્ધ કરવા માટે કૃપાળુ અંગ્રેજોએ તથા અમેરિકનોએ ખાસ મંડળીઓ સ્થાપી છે અને તેમના માસિકોમાં ધણી ચોકાવનારી હકીકતો વખતોવખત ઉઘાડી પાડી છે.

ઉપર જણાવેલી જાતની ઝેરી વિદેશી દવાઓ માણસજાત માટે કેવી જીવલેણ છે, તેનો ખ્યાલ કરવા માટે “શીતળાની રસી” એવા મથાળા નીચે એક ઘણો ચોકાવનારો લેખ નવસારીમાં પ્રસિદ્ધ થતા ચેરાગ નામના માસિકના ફેબ્રુઆરી ૧૯૨૬ના અંકમાં પ્રસિદ્ધ થયો હતો તે ધ્યાનથી વાચવા આપને અરજ કરું છું.

અમેરિકાના પ્રેસિડેન્ટ કુલીજના જીવાન દીકરાને શીતળાની તેમજ ટાઇફોઇડની રસીઓ મૂકી. તેને પરિણામે તે હતભાગી જીવાન પુરુષ તરફડી તરફડીને મરી ગયો. તે લેખમાંથી નાંચેના ચખ્દો ટાકું છું.

“આવાં મરણો સાધારણ માણસના ઘરમાં થાય છે, ત્યારે તો

રસીને બદલે ખીજા રોગનું નામ નોંધાવી દબને દરદીના સમાને દગીને ડોક્ટરો એ મરણ ખીજા કારણથી થયેલું ગણાવે છે; પણ આ તો પ્રેસિડેન્ટનો દોકરો હોવાથી પોકળ ફૂટ્યું.”

તા ૧૭-૪-૨૬ ના જામે જમશેદમા “પેટ’ટ પુડને આગ લગાડો” એવા મથાળા નીચે એક લેખ છપાયો હતો તેમાંથી નીચેના શબ્દો તરફ આપનું ધ્યાન જૈંચુ છું.

“પેટ’ટ પુડ અને દવાવાળા ગરીબ દિંદમાંથી દરવર્ષે એક કરોડ રૂપિયા લૂંટી જાય છે અને આપણે ધેર દુઃખદરદો સોષે છે.” કરોડો રૂપિયાનો આ વેપારી તથા ધંધાદારી સવાલ હોવાથી શીતળાની રસી વગેરે જેરી દવાઓથી નીપજતાં દળરો મરણોનાં ખરાં કારણ છુપાવીને જૂઠાં કારણો પ્રસિદ્ધ કરીને માણસજાતને વિદ્વાપત તથા અમેરિકા જેવા દેશોમા પણ ઠગવામા આવે છે; તેથી આ દેશના ધણા સત્તાવાળાઓ એમ માને કે, વિદેશી દવા બહુ સારી છે-એ કુદરતી છે.

વિદેશી જેરી દવાઓ, માણસજાત:માટે કેવી બયંકર છે, તે સંબંધી, સત્તાવાર રીતે પ્રજામત કેળવનારા દવાળુ અંગ્રેજો તથા અમેરિકાનોની મંડળાઓનું સાદિત્ય, મુખમની થી શરૂદમા મંડળી (૧૪૬, શરૂદખખર મુખમ,) ના સેક્રેટરી પાસેથી મળે છે. તે વાચીને જો પોતાની ખાત્રી થાય કે, દેશી દવાઓ કરતા વિદેશી દવાઓથી ધણાં વધારે મરણો તથા શરૂલેણ દરદોના ડંસો થાય છે, તો તેથી જેરી વિદેશી દવાઓનો ઉપયોગ આ દેશમા કાયદાથી બંધ કરવાની તમા નિર્દોષ દેશી દવાઓને ઉત્તેજન આપવાની નામદાર મુખમ તરફ કારના અમલદારો મદેજાની કરે, અને તેથી લાખો મનુષ્યોના તેમને આઝીવોદ મળે, એવી અમાની પ્રાર્થના છે.

(તા. ૨૪-૫-૨૬ના “દિંદુરયાન”માથી)

૮૨-હાલની કેળવણીની માઠી અસર

(કલકત્તા યુનિવર્સિટીના પ્રોફેસર એસ. રાધાકૃષ્ણ)

જો આપણા જીવનની આઝોને પોતાની જ સંસ્કૃતિ તરફ ધિચ્છાર દેખાડવાની તાલીમ મળતી રહેશે, તો આપણો દેશ કે જે ક્યારેનાય ખદારથી ભાગી જૂકો થયો છે, તેના પુનરુદ્ધારની આપણે થોડીજ આશા રાખવી રહી પોતાના વ્યક્તિત્વ માટેનું માન આપણે આમ વર્ગેજ કરવાના નૈતિક સુધારા અને શિક્ષણના સગીન પાયારૂપે છે. કમનસીબે આપણી કેળવણીની પદ્ધતિએ આપણી સંસ્કૃતિના માટે ગ્રેમ ધરાવતા ક્યાં નથી. તેનું પરિણામ એ આવ્યું છે કે, આપણા માનના ઉત્તમ પુરુષો પણ પ્રાચીન પ્રમાણોના આધારે આગળ વધવા ને ખદસે આગવી વાતોથીજ અટકે છે જો આપણી કેળવણી આપણા જીવનમાં ઉતારી હોત તો આપણે આપણા વહેમો કે જેમાં આપણને હજીએ વિશ્વાસ છે તે દૂર ક્યાં હોત આપણી કેળવણીના અધટિત સાહિત્યના સ્વરૂપે આપણા જીવનના સવાલોનો સામનો કરવા માટે આપણને નાલાયક બનાવ્યા છે આપણા ગ્રેજ્યુ એટો ફક્ત કાયદા અને જાહેર નોકરી માટે લાયક છે તેમાં તેઓ લાગેલા ન હોય ત્યારે તેઓ રાજદારી ચળવળમાં અપલાવે છે. હાલની આર્થિક અસ્વસ્થતા ટાળી હોય તો દેશના અમાધ છુદ્ધ બળને દેશના મોટા રાષ્ટ્રીય સાધનો ખીનવવાના ઉપયોગમાં લેવાની કોઈ રીતિ અખત્યાર કરવી જોઈએ. કેળવણી માટે આપણે ત્યાં અનગ રખાતું નાણું પાશ્ચાત્ય પ્રબલોની કેળવણી માટે તે રીતના રખાતા નાણાના પ્રમાણમાં કોઈ હિસાબમાં નથી કેળવણીના વિષય માં એક મહાન રાષ્ટ્રીય પ્રયત્ન ચવાની જરૂર છે.

(તા. ૨૨-૧૨-૨૬ ના “હિન્દુસ્થાન” માથી)

૮૩-ગરીબોના ઉદ્ધારક બનો !

(‘સ્વામી રામતીર્થ’ના સદુપદેશ’માથી)

શ્રીઓ, બાળકો અને મનુષ્યવર્ગની કેળવણી પ્રત્યે બેદરકારી રાખવી એ તો જે સાખા પર આપણે આધાર હોય; તેજ સાખાને કાપી નાખવા સમાન છે; એટલુંજ નહિ પણ ખુદ પ્રજાસ્પી વૃક્ષના મૂળમાંજ ધા કરવા બરાબર છે.

દિંદુરયાનમાં અનેક દિલચાલો વિજયી ન નીવડવાનું કારણ એજ છે કે, કાર્ય કરનાર લોકોએ પોતાની સર્વ શક્તિ મૂળ તરફ ન વાપરતા માત્ર ફળ અને પાંદડાંએ-મોટા કહેવાતા લોકોને-પાણી છાંટવામાં ગુમાવી દીધી છે; ખરી રીતે તો રાષ્ટ્રવૃક્ષના આધાર-રૂપ મિયારા યદોનેજ પ્રકાશ અને ચૈતન્યની જરૂર છે.

આજ આપણા આ કમનસીમ દેશમાં એમની કિંમત મીઠા જેટલી ગણવામાં આવે છે અને આવા ગરીબગુરબાઓની સેવા કરવા તમે બહાર પડશો, તેમના બલા કાળે ચિંતા કરશો એટલે લોકો તમને ઠપકો પણ દેશે; કેટલાક મરકરી કરવા લાગશે; પરંતુ એટલું ધ્યાનમાં રાખજો કે, આ મીઠાને એકઠાની જમણી બાણુએ મૂકવાથી એકઠાની કિંમતને દયગણી વધારવાની તેનામાં શક્તિ છે.

કમનસીબે દાલના ઉપદેશકોની વૃત્તિ એવી છે કે, સરકારી અમલદાર વગેરે મોટા લોકો પોતાના વ્યાખ્યાનમાં આવે એટલે તેઓ પોતાને કૃતકૃત્ય માને છે. એ ખરું છે કે, સરકારી તાકદે બીજા માણસો કરતાં વધુ દોષિયાર હોય છે અને તેથી તેઓ ઘોડા-ધણા ઉપયોગી પણ છે; પરંતુ તેમનો જુરસો દમેયના ધસડખોરાથી મંદ પડી ગયેલો હોય છે. એ લોકોને તેમના માનમરતબાસ્પી કેદ-ખાનાના ત્રણ આસન ઉપરજ બેસી રહેવા દો; કારણ, દેશનો ખરો ઉદ્ધાર તો દેશસ્પી જાડનાં ગરીબ મૂળોથી થવાનો છે. એ બરાબર ધ્યાનમાં રાખજો કે, ગરીબ લોકો, શ્રીઓ અને બાળકોના દાયમીજ સત્પત્ની સ્વારી આગળ વધશે.

લોકોની દાલની ધર્મજુદિ અને દાન કરવાની વૃત્તિ પણ ખુદ ખમડી ગયેલી છે. મૂખમરત્યો દળવળતા ગરામ લોકોની આપણે

જરાયે ચિંતા કરતા નથી. માત્ર ભરેલાં ચેટવાળાઓ, નિરુદ્ધોગી અને આળસુઓનેજ ભોજનનું દાન કરવાથી સ્વર્ગે પહોંચી જવાય છે એમ માનીએ છીએ; અને આ દાનસંબંધે પણ લોકોના વિચાર એવા થઇ ગયા છે કે સમાજના એક ભાગને છેક નીચેની નાખી, તેને તદ્દન કંગાળ બનાવી દઇને મેળવેલા પૈસામાંથી નહિ સરખો ભાગ દાનતરીકે પાછો આપવો. ચોતેજ નીચેની લીધેલા ગરીબો તરફ તેમની ધણી દુઃખી હાલતમાં કાર્તિકે કે હોદાને ખાતર એકાદ તુચ્છ કકડો ફેંકી દેવો એજ જાણે કે મોટું ધર્મ-દાન ન ગણાતું હોય, એમજ એ બિચારાઓ સમજે છે; પરંતુ ખરી ઉદારતા શું છે તે તમે જાણો છો. ૧. દાન-ગરીબ અને પતિત-નીચે પડેલા લોકો તરફ સાચી લાગણીથી જે જુએ છે, તેજ ખરો ઉદાર મહાત્મા છે !

હિંદુસ્થાનના રાજ્યરજવાડાઓ ! ધનાઢ્યો ! ધર્મશુરુઓ અને રાજકર્તાઓ ! થોડાંજ વર્ષોમાં શું પરિણામ આવશે તેનો તમને ખ્યાલ છે ?

આજ અસંખ્ય જાતિભેદ અને ચોકાધર્મથી શું પરિણામ આવ્યું છે તે જાણો છો ? એ સાચું છે કે, યુરોપઅમેરિકાની જેમ અસંખ્ય હડતાળો નથી પડતી, પરંતુ આખો દેશ દુર્બળ અને મૂંઝા મેંઢાથી પણ વધારે બીકજુ બની ગયો છે. હાલના જરીપુરાણા થઇ ગયેલા ન્યાત-જાતરૂપી વસ્ત્રની નીચે શું છે ? ગરીબ અને જૂએ મરતા સાક્ષાત્ નારાયણરૂપ હિંદી ખેડૂતો !

કટોકટીના સમયમાં આપણે જન્મેલા હોવાથી દેશસેવા કરવાના પ્રસંગ જોઇએ તેટલા છે. આજ તમને દેશધર્મ આસા કરે છે કે, રાષ્ટ્રીય બંધુભાવ આગળ તીવ્ર જાતિભેદને ગોળુ માનો ! -ચોતાનાં નાનાંમોટાં સઘળાં બાળકો પર એકસરખો પ્રેમ રાખનારી માતાના જેવું આપણા અંતઃકરણને બનાવવું એજ જીવનની સફળતાનો સાર છે.

અને એ જીવન સફળ કરવા કાળે તમે જીંદગીને તિલાંજલિ આપવા તૈયાર છો એટલી ચક્તિ અને હિંમત તમારામાં હોય તો ઉઠો અને ગરીબોના ઉદ્ધારક બનો !

૮૪-વાઝાના અનુભવેલા ઉપાયો

(૧)

(લેખક:-શ્રી. જદુરામ રવિશંકર ત્રિવેદી)

૧-જ્યાં ઝગર પાકે છે ત્યાં ક્યારેકાઓમાં આસોથી માગશર-સુધી ઝગરના છોડવા ઉભા હોય છે. તેની ઉપર લટકતો કોશેટો હોય છે. તે કોશેટાને ચૂકવી વાટીને, ગોળમાં તેની છ ગોળી બનાવથી અને દરરોજ છ દિવસ સુધી રોજ સવારના દાતણ કરીને એક ગોળી ખાવી. એના ઉપર પરેજી પાળવી પડતી નથી. આ એક અકસીર ઉપાય છે. એક કોશેટાની છ ગોળીજ આ દરદ મટાડવા-માટે પૂરતી છે. આ દવાથી વાળો ફરીથી યશે નહિ.

૨-ખાદીઆના તોસો ન થોડા દહીં સાથે દિવસમાં ત્રણ વાર ત્રણ દિવસસુધી ખાય તો વાળો ગળા જઈ અરારામ થાય છે.

૩-વાળાના મોઢા ઉપર ભેરવશીંગ (કૌચાની શીંગ)ની રૂવાટી ચીમટાવતી ઉપાડી ચૂકવી; એટલે વાળો તુરત બહાર નીકળે છે.

૪-એળાઓ, હીંગ, અશીથુ, કબૂતરનો હગાર (ચરક), આ ચારેને સરખે વજને લઈ અરીઠાના પાણીમાં વાટી વાળા ઉપર ચોપડવી. તે પર આકડાનું પાન બાધવાથી ૨૪ થી ૩૬ કલાકમાં વાળો નીકળી પડે છે. આ દવાથી ધણુજ માણુસોના વાળા મટયા છે.

૫-સરગવાના ઝાડનાં મૂળામાં હાશમાં ઘસી જે જગોએ વાળો નીકળ્યો હોય, તે જગાએ જગડો લેપ કરવાથી વાળો બળા જશે.

૬-અગરવેલ, તાતણા જેવી પીળા રંગની વેલ થોરની વાડો ઉપર થાય છે તે, વાટીને તેની લુગદી જે જગાએ વાળો થયો હોય તે જગ્યાએ મારવાથી વાળો મટી જાય છે અને એની મેળે બહાર નીકળી જાય છે.

(તા. ૧૨-૬-૧૯૨૬ના “ગુજરાતી”માંથી)

(લેખક:-શ્રી. કાલીદાસ રામભાઈ)

૧-મીણો હરમો નામે ઝેગે વનસ્પતિ ચાય છે, તે એટલી બધી ઝેરી છે કે તેની નીચે કાષ્ટ ટાષ્ટ વેળા નાના પક્ષીઓ મરેલા જોવામા આવે છે. આ વનસ્પતિના મૂળ કબાડી લોટ્ટા વાળા માટે ધણી વાર વેચવા આવે છે. વાળાવાળા જગો ઉપર આ મૂળ ધસીને કે વાટીને લગાવતા વાળો પાચ મિનિટમાજ બહાર આવી પડે છે.

૨-જે જગ્યાએ વાળો નીકળ્યો હોય તે જગો પર ત્રાખાતું પતરૂં વેદવાળું રાખી તેમાથી વાળાને બહાર કાઢવો. તે જગો પર વિંછીનો ડંખ અપાવવો. ત્રાખાતું પતરૂં રાખવાતું કારણુ ફક્ત વાળાવિનાની દોષ જગો પર વિંછી ડંખ ન મારી શકે તે છે. બની શકે સાસુથી વાળાપરજ ડંખ આવવો જોઈએ.

૩-અરીસા, ઝેરકચોલા, અશીષુ, ખાખરાનાં બીજ, (પિત્તપા-પડો), સાદું કપૂર અને ગુગળ વગેરેને વાટી, પીંપળાના પાન પર લેપ કરી લગાવતા વાળો બહાર આવી પડે છે.

૪-ભેરવશિંગ(કૌઆ)ની રવાટી પાડી વાળા ઉપર દબાવવી, જેથી વાળો બહાર આવી પડે છે.

ઉપરના ચાર ઉપચારો અમારા જાતિ અનુભવના છે.

વાળો ખરાબ પાણી પીવાથી અને તામસી ખોરાક લેવાથી કાપે છે. વાળાતુ દર્દ ચોમાસાની બેસતી ઋતુમા ધણું ભયંકર નીવડે છે. વાળાની પીડા હજાર મૃત્યુની પીડા બરાબર છે, માટે સંભાળીને રહેતા અને ખાનપાનનો યોગ્ય વિચાર કરી ચાલતા એ પીડા દૂર થાય છે.

(તા. ૨૫-૭-૨૬ ના 'ગુજરાતી'માથી)

૮૬-છોકરા-છોકરીઓની સેઠમેઠનાં ફલ

મીસ મેયોએ “મધર ઇડિયા” અને “દેવતાઓના ગુલામ” નામના પુસ્તકો હિંદુસ્થાનની અને હિંદના રહેવાસીઓની હીનરૂપિત અને માનહાનિ કરવા થાટે પ્રસિદ્ધ કર્યાં તેના જઠણાતોડ જવાબ આપનારા પુસ્તકો હિંદમાં પણ પ્રગટ થયા છે, જેમાં હિંદી સંસ્કૃતિ અને હિંદુ ધર્મની સર્વોપરિતા પ્રતિપાદન કરવામાં આવી છે. મિ. કનૈયાલાલ ગૌરને “દેવતાઓના ગુલામ”ના જવાબમાં “અકલ શૈમ” લખ્યું છે. તેમાં અમેરિકા પૈસાનું ગુલામ હોવાનું જણાવ્યું છે અને પૈસાની ગુલામીને લઈને સૌંદર્યના લીલામ, સુંદર સ્ત્રીઓની ખરીદી, અત્યાચાર, નશાખોરી, દરામખોરી અને વ્યભિચારનું બજાર તેજ જણાવ્યા છે. કેટલાં જજ લીડસેને જણાવ્યું છે કે, સેકડે ૪૫ છોકરીઓ અમેરિકામાં રહી જોડતા પહેલા વ્યભિચારી યજ્ઞ ગમ્ય છે. અમેરિકન યુવતીઓના સબધમાં ડૉ. બર્નાર્ડ મેકફેડન જણાવે છે કે, કાચી હિમરની છોકરીઓ વ્યભિચાર કરે છે. “કારોલીના મેગેઝીન” નામના પત્રે જાહેર કર્યું છે કે, ત્યાંના દરેક માણસ ઓછામાં ઓછી ૬ છોકરીઓ સાથે વ્યભિચાર કરે છે અને સેકડે ૮૭ છોકરીઓ લપ્ત થાય છે અને ૧૦૦ માં ૬૦ તો એવી હોય છે કે પહેલી મુલાકાતેજ બગડે છે. કેટલીક છોકરીઓ અનેક છોકરાઓ સાથે વ્યભિચાર કરે છે, જેથી કુમારવસ્થામાં ગર્ભવતી થાય છે અને ગર્ભ પાડવામાં આવે છે. અમેરિકામાં દર વર્ષે આ પ્રમાણે ૨૫ લાખ ગર્ભપાત થાય છે

(“વૈદ્ય કલ્પતરુ”ના એક અકમાથી)

८७-तुलसीकृत रामायण मधु है.

(लेखक-श्री पंडित रामनरेश्वर त्रिपाठी)

आज से तीनसौ वर्ष पहले तुलसीदासजी मधुप ने संस्कृत के अनेक रामायण, पुराण, काव्य, छतिदास, नाटक, स्मृति, उपनिषद् और सहिताजी अत्यंत सुंदर श्लोकों का मधुर रस अंकन कर के रामचरितमानसजी में मधु तैयार किया था, वह आज तक हिंदुओं के घर घर में मौजूद है, और जितना ही वह पुराना होता जाता है, उतना ही उसका स्वाद अधिक मधुर होता जाता है जैसे मधु अनेक शारीरिक व्याधियों में नाश करने में औषधियों का सहायता पहुंचाता है, वैसे ही रामचरितमानसजी मधु अनेक मानसिक व्याधियों में नाश करने में सहायक होता है केवल अभ्यासकांड ही नहीं रखा है मधुप ने तुलसीदासजी ने उसी से अधिक संस्कृत ग्रंथों का रस ग्रहण किया है

जोअने से रामचरितमानस के सज होहो, सोरहो, उहो और यौपाधयो - मून संस्कृत-ग्रंथों में मिल जायये यह हेतु कर महान् आश्चर्य होता है कि तुलसीदासजी ने संस्कृत ग्रंथों का ऐसा सूक्ष्म अध्ययन किया था कहीं कहीं तो अंक होहो में हो-हो ग्रंथों के श्लोकों का अनुवाद मिलता है अथवा यद् ग्रंथ स्वरभावत सामने आता है कि कथा संस्कृति के संपूर्ण ग्रंथ तुलसीदासजी को कहिये ये महम जितने ही महरे जाते हैं, उतना ही धंस अद्वितीय रामायण की अद्भुत प्रतिष्ठा देण कर अंकित हो जाते हैं संस्कृत नदन-कानन में विमरण कर तुलसीदासजी मधुप ने समस्त श्लोकों का रस ले कर जो मधु तैयार कर के हिंदु-जाति में दान किया है, उसका तुलना ससार के किसी दान से नहीं की जा सकती *

("कल्याण"ना रामायणप्रकाशिका)

*संस्कृत साहित्य वर्षों के कार्यों में रामायण तुलसीकृत रामायण द्वारा भगती

नहीं रहता है जोह-आकाशमा नहीं आकाश नीकणवा सजव है.

८८-वेल्स साहब का सार्वभौम धर्म

जे. ए. वेल्स साहब अंग्रेज के जडे प्रसिद्ध लेखक है। उनका कहना है कि यदि धन (अनेक) धर्मों में पारस्परिक विरोध है तो इसका कारण यह है कि इनमें दोष (पीछे से) छिपा हुआ है। एक धर्म दूसरे धर्म पर विजय प्राप्त कर पृथ्वी पर फैल जायगा, यह आशा हमें नहीं रखनी चाहिये। सत्य की प्रचंड अभि में जल कर जल सत्य होयमुक्त हो जावेगे तब सभीमें एक ही सत्य का प्रकाश लक्षित होगा। जो लोग यह समझते हैं कि धर्म और विज्ञान में विरोध है वे अभी भ्रम में पड़े हुये हैं। अतःकरण की भावना से धर्म ने जिस सत्य का प्रतिपादन किया है उसीको भ्रतिहास और विज्ञान भी सिद्ध कर रहे हैं। वह सत्य यह है कि सभी मनुष्य एक कुटुम्ब है उनका भूल एक है। उनका व्यक्तिगत जीवन, उनका राष्ट्रीय और सामाजिक जीवन, सभी मिल कर मानवजीवन के अंतर्गत हो जाते हैं। अपने ग्रंथ के अंत में वेल्स साहब ने अविध्य में एक सार्वभौम धर्म का दर्शन कराया है। आपका कथन है कि विश्व-साम्राज्य में एक ही विश्वधर्म होगा वह न तो जटिल रहेगा और न संकुचित। वह सरल और विशाल होगा। वह न तो ईसाई-धर्म होगा, न मुस्लिम-धर्म और न जौद्ध-धर्म। वह पवित्र और निर्दोष धर्म ही होगा। इसमें जौद्ध धर्म के अष्ट विधाय रहेगे, ईसाई धर्म का स्वर्गराज्य रहेगा, मुस्लिम धर्म का आतुभाव और गीता का निष्काम धर्म रहेगे।

अविध्य का यह सुप्रस्वप्न किसको आह्लादकरके न होगा ?

(“सरस्वतीना” एक अंकमायी सारांश)

૮૧-તહેવારોની આવશ્યકતા

- ૮૫૭ -

આપણા હૃદયમા એ પ્રશ્ન ઉઠેલો સ્વાભાવિક છે કે વર્ષભર-
મા આટલા બધા તહેવારો કે જેને ત્રનો અથવા પર્વો કહીએ છીએ,
તેની શી આવશ્યકતા છે? અમારા તુચ્છ વિચાર પ્રમાણે તો હિંદુ-
જાતિને સંગઠિત કરવામા, ભેદભાવ મટાડવામા અને ઉચ્ચ આદર્શો
ના અનુકરણથી પોતાને ઉચ્ચતમ બનાવવામા ખાસ ઉપયોગી થવા
માટેજ એ તહેવારોની ઉત્પત્તિ થઇ છે આપણા પૂર્વજોએ માત્ર
ઉપયોગિતાવાદી બનીનેજ તેની રચના કરી નથી, પરંતુ તેમણે
મહત્વવાદને પોતાનું લક્ષ્ય બનાવ્યું હતું. તેઓ મહત્વવાદી હતા,
તેથી માત્ર પોતાના ચિત્તને શાંતિ આપવા માટે તેનો પ્રયત્ન કર્યો
નથી; પણ વર્તમાન અને ભાવી પ્રજાના બધા માટેજ આ તહેવારોની
રચના કરી હતી જે સમયે આ તહેવારોની રચના આપણા
પૂર્વજોએ કરી, તે સમયે તેમની સમક્ષ હિંદુસંગઠનનો ધણોજ
આવશ્યક પ્રશ્ન ઉભેલો હતો તે સમયે ભારતવર્ષ પર વિદેશીઓના
હુમલા થવા લાગ્યા હતા; હિંદુઓમા પણ કાટકૂટના બી વવાઇ
ચૂમ્યા હતા; ભારતીય રાજ્યો ભારતવર્ષની બહારના દેશો ઉપરનો
અધિકાર યુમાવતા ચાલના હતા; હિંદુઓના ધર્મગ્રંથો વિધર્મીઓ
બાળી નાખતા હતા; લક્ષ્મી પણ લૂંટારાઓ દ્વારા ખીજા દેશોમા
ચાલી જતી હતી; અને વૈદિક કાળના ઉચ્ચ ભાવ, પવિત્રતા, સત્ય-
ચિત્રતા, સત્પ્રેમ, સહાનુભૂતિ તથા એકતાનો ખાસ થઇ રહ્યો હતો.
અરવુ. ભારતની ભાવી અનદરાતુ જિત્ર તે ઋષિમુનિઓને દેખાવા
લાગ્યું અને તેમ થવું અટકે, અથવા બને તેટલું ઓછું થાય,
એવા હેતુથી જેમ જેમ જરૂર પડતી ગઇ, તેમ તેમ એ પર્વોની
સંખ્યા પણ વધતી ગઇ.

તહેવારોનો ઉદ્દેશ જાતિને પરસ્પર એકતા તથા પ્રેમસૂત્રમા
બાધવાનેજ હોઈને એજ દર્શિથી આ અત્યંત સુંદર તથા સરળ
ઉપાય યોજેલો છે. આપણે ત્રતને દિવસે ઉપવાસ અને પરમાત્માનું

ભજન તથા પૂજન કરીએ છીએ; તેથી શરીર તથા મન બંનેની શુદ્ધિ થાય છે અને શરીરના રોગોનો નાશ થાય છે. વળા એથી એકસાથે દળીમળીને કાર્ય કરવામાં અમૂલ્ય શિક્ષણ મળે છે; સમાજની પ્રત્યેક વ્યક્તિને પ્રેમપૂર્વક બેટવાનો સુઅવસર મળે છે; અને સૌ ભાઈઓ સાથે મળીને પોતાની જાતિ અને દેશની અવસ્થા ઉપર વિચાર કરવાનો પ્રસંગ મળે છે.

પ્રત્યેક વ્યક્તિનો ધર્મ છે કે, તે પોતાની શારીરિક, માનસિક તથા આધ્યાત્મિક ઉન્નતિની સાથે સાથે પોતાનાં ભાઈબહેનોને પણ ઉન્નતિને માર્ગે લઈ લઈ જાય, અને એ ઉદ્દેશ્ય આપણે તહેવારો-દ્વારા સિદ્ધ કરી શકીએ છીએ. પરંતુ એમાં શ્રદ્ધા તથા પ્રેમની આવશ્યકતા છે.

કોઈ પશું જાતિના તહેવારો, તે જાતિના ચારિત્રના ઉજ્જવળ ઉદાહરણરૂપ હોઈને તેની યાદીદ્વારા તે રરતે આગળ વધારનાર છે. જો કોઈ જાતિ પોતાના ચારિત્રને ભૂલી જાય તો તેણે પોતાના આગત્તા ઇતિહાસમાની મહત્ત્વપૂર્ણ ઘટનાઓને જોવી જોઈએ, તેના ઉપર વિચાર કરવો જોઈએ તથા તેમાંથી શિક્ષણ અને પ્રેરણા લેવાં જોઈએ. ખીજો ઉપાય એ છે કે, તે પોતાના જાતીય તહેવારોને શ્રદ્ધાપૂર્વક ઉજવે, કે જેથી તેમના પૂર્વજોનાં ચિત્ર-ચરિત્ર તેમની આંખો સામે રજા કરે. પોતાના જાતીય તહેવારોને જુઝાવી દેવા એ પોતાની જાતિના જીવનનેજ જુઝાવી દેવા જેવું અને મૃત્યુ તથા પતનના મુખમાં જલદીથી પડવા જેવું છે.

ખીજાં પવોં ઉપરાત વર્ષમાં ૨૪ એકાદશી આવે છે. એ એકાદશીઓના માહાત્મ્યની વિચિત્ર કથાઓનું ગમે તેમ હોય, પરંતુ એકાદશીને દિવસે ઉપવાસ કરવાથી શરીર તથા મન શુદ્ધ થાય છે; તેજ, બળ અને વીર્યની વૃદ્ધિ થાય છે; ભગવાનનું ભજનપૂજન કરવાથી મનની શુદ્ધિ થઈને પવિત્ર વિચારો ઉપજે છે.

૧૦-કુટેવો ટાઢી સુટેવો પાઢવાની ટાસ યુક્તિ

(લેખક-શ્રી. સુનીલાલ ધ. પટેલ)

(મનુષ્ય એવો ચક્તિમાન છે કે તે જે ધારે તે કરી શકે છે, એટલું જ નહિ પણ બીજાઓ પાસે પણ તેમ કરાવી શકે છે. આ દિશામાં અમેરિકામાં એક સામાન્ય મનુષ્યે પ્રયત્નપૂર્વક 'કેવું' કામ કરવા માડ્યું છે, તે વાચીને વાચક પોતાના જીવનમાં પણ અનેક પરિવર્તનો કરી શકે છે.)

થોડા વખત પહેલા અમેરિકાના અગ્રગણ્ય કેળવણીકારો એક પ્રશ્નને ધ્યાનમાં લેવા યત્ન કરતા. "ચારિત્ર્ય કેમ ધડવું?" એ મહાન પ્રશ્ન તેમની આગળ મુકાયો હતો. ધણી વિચારશ્રેણીઓ ઉપર વિચાર ચલાવવામાં આવ્યો, પણ કોઈએ દલતાપૂર્વક તેમ ન કહ્યું કે તેની રીત રામજાણી છલાજ છે.

છતાં એ દેશમાં એક માણસ એવો છે, કે જેની ચારિત્ર્ય ધડવાની રીત દરેક ધડ, નિશાળ કે કેદખાનામાં અજમાવવી બેઠકે છે. તેનું નામ જે. ફ્રેંક રાઇટ, ડી. સી. એસ. છે. 'ડી. સી. એસ.' નો અર્થ થાય છે "ડૉક્ટર ઓફ ક્રાઇમ સેન્સ" (સામાન્ય જુદિનો વૈદ્ય). આ ઉપાધિ તેણે એક કેદખાનાના કેદીઓ પાસેથી મેળવી છે, કારણ કે તેણે તેમને ખરા રસ્તે ચલાવ્યા હતા.

આજથી ૨૦ વર્ષ પહેલા ફ્રેંક રાઇટ રેલ્વેમાં એક સામાન્ય ઇન્જનેર હતો. રાઇટ કહે છે કે, તે વખતના રેલ્વે કામદારો બે વાતમાં મશહૂર હતા. એક જૂઠ્ઠા સમ ખાવા અને બીજી દારૂ પીવાની ના ન કહેવી. રાઇટ પોતે આ બે બાબતમાં મશહૂર હતો અને વધારામાં દિવસની ૨૦ સીગાર પણ ફૂંકી જતો. ડૉક્ટરોએ તેને સલાહ આપી કે જો તે બીટી પીવાનું નહિ છોડી દે તો મરી જશે અને જો એકદમ છોડી દેશે તો પણ તે મરી જાય એવો સલાહ છે. ધર્મગુરુઓએ તેને કહ્યું કે, જો તે જૂઠ્ઠા સમ ખાવાના નહિ છોડી દે તો નરકમાં જશે. તેણે ધણા વર્ષ સુધી આ બંને

કુટેવો છોડવાના ધીમે ધીમે પ્રયાસો કરવા માડ્યા, પણ નિષ્ફળ નીવડ્યો. કોઈ પણ માણસ એમ સફળ થયોજ નયા અને યગે પણ નહિ તમારે જો કોઈ નવી ટેવ પાડવી હોય તો ખરો રસ્તો એ છે કે તેની આજેજ શરૂઆત કરો.

એક દિવસ રાષ્ટ્રને વિચાર થઈ આવ્યો કે, જો જીંદગીનો તે સરમુખત્યાગ નાનીક છે તે પોતે ચનાવના એક એન્જન જેવી છે તેણે ખૂબ વિચાર કર્યો તો માન્ય પડ્યું કે, એન્જન એ મનોમળ છે. રમીમ (વરાગ) એ ઇચ્છાશક્તિ છે, અને ઇજ્જતેર પોતે એ નાશ નરસુ સમજવાવાળું હૃદય છે આ વિચાર પછી તેણે કુટેવોના ઠેકાણે તદ્દુરસ્તી, જ્ઞાનતત્ત્વોની મધ્યક્ષિ, પૈસાનો ખચાવ અને ઊંચે કુટેવો છોડી દેવાથી કેટલો મોભો જળવાયો વગેરે વિચારથી પોતાનું મગજ ભરી દઈ સૂઈ ગયો આ વિચારો તેણે પોતાના મગજમાં એટલી મજબૂત રીતે ધુસાડી દીધા કે સારામાં ઉંડતા તેણે અજ્ઞાનથી સાથે જોડ્યું તો તેની ખીટી પીવાની આદત એની મેજે નાખુદ થઈ ગઈ હતી સત્ય એ છે કે તમારા મગજમાં ખરા વિચારો ભરો તો ખોટા વિચારો એની મેજે ભાગી જાય છે અથવા અદર પેસી શકતા નથી.

ખીજી રાખદોમાં કહીએ તો રાષ્ટ્રને હવે પ્રકૃતિનું અનાદિકાળનું એક મહાન તત્ત્વ હાથ લાગ્યું હતું. મનોમળ એ ખીજી કશુંજ નથી, પણ સારી અથવા નરસી ટેવો છે, અને ટેવો એ આપણે દેવા વિચારો કરીએ છીએ એ ઉપર બધાય છે અને વિચારો વિચારો સારા થા નરસા લાવવા એ આપણા હાથની પાત છે આમ જો કોઈ સંપૂર્ણપણે જોઈ શકે તો તે પોતાની જીંદગીને કાબુમાં રાખવાનું બળ મેળવેજ.

રાષ્ટ્રે આ પ્રયોગ કેટલાક મિત્રો ઉપર અજમાવ્યો, અને તે વિજયી નીવડ્યો. પાછળથી તેણે કદખાનાના કેદીઓ ઉપર આ રીત અજમાવી, અને એમાં હારો કેદીઓ સુવરવા માડ્યા એવા સુધરેલા કેદીઓમાંથી ભાગ્યે પાંચ ટકા જેટલા ખીજી વાર/ગુન્હો

કરી કેદખાનામાં ગયા હશે. ધણાખરા તો કામધંધે વળગી જઈ ખરા શહેરંગીઓ બની ગયા.

સાત વર્ષ સુધી રાષ્ટ્રે આ પ્રમાણે કેદીઓમાં કામ કર્યા પછી કોઈએ તેને કહ્યું કે, જો આ પ્રયોગ કેદખાનામાં સફળ નીવડ્યો છે તો શા માટે નિશાળના છોકરાઓ ઉપર ન અજમાવવો જોઈએ? અને એ રીતે ગુન્હાના મૂળનેજ શા માટે ન છેદવું?

પરિણામે રાષ્ટ્રને નિશાળના વિદ્યાર્થીઓ ઉપર આ અખતરો અજમાવવાની તક મળી. છેલ્લા ૧૦ વર્ષમાં રાષ્ટ્રના આ (પાંચ લાખ-૫૨૬) માર્ગશોધકોએ ૭૫૦૦૦ વિદ્યાર્થીઓને પોતાની રીતથી વાકેફ કર્યા છે. રાષ્ટ્રની ડેટ્રોઇટમાં મોટી ઑફિસ છે, અને તેની રીતનું શિક્ષણ પામેલ શિક્ષકો તેમાં કામ કરે છે. દર અઠવાડિયે વિદ્યાર્થીઓ અને કેદીઓમાંથી તેને ૫૦,૦૦૦ કાગળ મળે છે. સોળ વર્ષ થયા એ એવું સ્થળ બોળી રહ્યો છે કે જ્યાં તે પોતાની રીત સફળ કરી શક્યો ન હોય. તેની રીત શિક્ષિત કે અશિક્ષિત, ગરીબ કે તવંગર, યુવાન કે છુટ્ટાને એકસરખી રીતે લાગુ પડે છે.

ત્યારે તમે આતુરતાથી પૂછશો કે “રાષ્ટ્ર આ લોકોને શું કરે છે?” અમે પણ અમારાં બાળકોને શિખામણ તેમજ ચેતવણી વારંવાર આપીએ છીએ, પણ આવું સાફ પરિણામ આવતું નથી.

પણ તમોએ કોઈ વખત તમારા બાળક સાથે બાળક બની તેની ભેગા બેસી વાતો કરી છે? આત્મી અસર કેવી થાય છે તેના તમને બાળ્યેજ ખ્યાલ આવી શકે. “ખરી લાગણીવાળા સમાજ સેવકો-સાચા માર્ગશોધકો-ખરા કર્મચોગીઓ” એમની રીતજ એવી હોય કે, તેઓ બાળક સાથે બાળક બની તેમની ચાલતી છાંદગીના પ્રશ્નો વિશેજ વાટાઘાટ ચલાવે. જ્યારે વર્ગમાં આ “માર્ગશોધક” આવે છે, ત્યારે બાળકો રાજી રાજી થઈ જાય છે શા માટે? કારણ કે એની આગળ બાળકને પરીક્ષાઓ પસાર કરવાની હોતી નથી, તેમજ નથી હોતું તેને કોઈ લડનાર કે તેની ડ્રોઈ ટીકા કરનાર; કોઈ જાતના માર્ક કે નંબર પણ હોતા નથી. બાળક સ્વતંત્ર—અપથી

મા જીંદગીનું સંરક્ષણ અને જત્યાવતા વિચારો ખરાબર ઠસાવે છે આવા વિચારોની મદદથી કોઈ પણ માણસ દુષ્ટ કર્તવ્ય કરતો અટકી જાય એ સ્વાભાવિક છે એક એવો ભય કર માણસ હતો કે તેની પામે જવું હોય તો ભરેલી રિવોલ્વર જોઈએ. પણ તે “માર્ગશોધક” ના શિક્ષણમા રસ લેતો યયો અને પરિણામે હાલ તે ૬૦૦ માણસના કારખાનાનો ઉપરી જન્યો છે રાષ્ટ્રે આવા જીંદગીના ઉદ્ધા પાઠને ખેંસી મળેલા ખુનીઓને ખરા રસ્તે વાળી ઉત્તમ ચહેરીઓ બનાવ્યા છે

રાષ્ટ્ર ધીખવાડે છે કે, દરેક મનુષ્યને અમુક વખત અને સ્થિતિ વાપરવાના હોય છેજ. અને જીંદગી એક એવો ભંડાર છે કે તેમા સઘળા ચીજો સમાયવી છે. જેઓ એમ પૂછે છે કે, જીવવાનું સાક્ષ્ય શું? તેઓએ જાણવું જોઈએ કે, મનોબળ કેળવો, સારી ટેવોના વિચાર કરો-હુંકામા ચારિત્ર્ય કેળવો. જે તમારા જ્ઞાનતંત્ર્યોમા સારા વિચારો ધર કરી રહ્યા હશે તો તમે લોકોપયોગી કામ કરવા જરૂર પ્રેરાશો *

(“નવયુગ”ના એક અંકમાથી)

(પણ આવા લેખો હાલના પોયાપાંડિતો કે વિલક્ષણ શિક્ષણ મા ખૂંસા શિક્ષકો માટે અત્યારે તો ભાગ્યે કામ લાગે. તેમને ઉડી શુદ્ધિ સાથે સ્નાનસૂતક નહિ એટલે એ વિલક્ષણ શિક્ષણ વડે ઉગતી પ્રજાના મગજ અને શુદ્ધિને રહેંસી નાખનારા કારખાના કસાર્ધખાના-રૂઢ, બોડીંગ ઇત્યાદિરૂપે જ્યા ત્યા ચલાવતા જણાશે પણ સાવચેત! દુનિયા ક્યાય સદા ઠંઠાયલી રહી નથી અને રહેવાની નથી! અને સેવા નહિ પણ શત્રુનુ કામ તેમજો જનન્યુ હવે એ ખરી વાત આખરે તરી આવશે.

અવગુણસાગર લિલ્હુ-અખંડાનંદ)

૧૧-વ્રતો અને તહેવારો તંદુરસ્તી અને માનસિક શાન્તિ માટે છે.

(આક્ટોબર-૧૯૨૯ના “વૈદ્યકથતરુ”ના લખનાર શ્રી. “જે”)

દિંદતા નતો, ઉત્સવો અને તહેવારો દેખાદેખી, રૂઢિ અને શ્રદ્ધાથી પળાય છે અને ઉજવાય છે. તે બધામાં ગૂઢ તત્ત્વો અને વિજ્ઞાન છે અને બાર મહિનાના તહેવારોમાં શ્રાવણ મહિનાના તહેવારોનું વધારે મહત્ત્વ છે તથા ધાર્મિક સ્વરૂપે વેદ સાથે સંબંધ ધરાવે છે. નિત્યની સંધ્યામાં અધર્મર્ષણ મંત્ર એવું સૂચવે છે કે, પૃથ્વી વગેરે પરમેશ્વરે ઉત્પન્ન કરેલ છે બાર મહિનાના નામો, ઋતુ વગેરે જ્યોતિષશાસ્ત્રને અનુરૂપ છે. શ્રાવણ સુદ ૧૫ ના રોજ- પૂર્ણિમાને રોજ શ્રવણ નક્ષત્ર હોય છે એટલા માટે શ્રાવણ માસ એવું નામ આપવામાં આવ્યું છે અને પૂનેમનું નામ શ્રાવણી રાખવામાં આવ્યું છે. માથુસમાં ચાં વર્ણ છે.-બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્ર. શ્રાવણી તહેવાર બ્રાહ્મણોનો છે, વિજયાદશમી ક્ષત્રિયોની છે, દિવળા વૈશ્યોની છે અને હોળી શૂદ્રોની છે મતલબ એ છે કે, શ્રાવણીમાં વેદોનું અધ્યયન થવું જોઈએ એટલે વેદ લખવા અને લાણાવવા જોઈએ. શ્રાવણી પૂર્ણિમાને દિવસે ઉપાકર્મ, રક્ષાબંધન અને શ્રાવણી કર્મ કરવામાં આવે છે. દૈન્યોએ પૂર્ણિમાને દિવસે ચંદ્રગ્રહણ કે સંક્રાંતિ હોય છે તો ઉપાકર્મ, રક્ષાબંધન વગેરે શ્રાવણ સુદ ૫ ને રોજ કરવામાં આવે છે. ઉપાકર્મ સાથે રક્ષાબંધન સંકળાયેલીજ છે, એમ ગૃહ્યુત્તર કહે છે. શ્રાવણીને દિવસે ઉપાકર્મ કર્યા પછી આચાર્યોને ત્યાં વેદાધ્યયન થતું જે પોથી પૂર્ણિમાએ સમાપ્ત થતું. ઉપાકર્મમાં પચગવ્યો (ગાયનું દૂધ, દહીં, ઘી, મૂત્ર અને છાણ) એટલા માટે વપરાય ■ કે તેથી આત્મિક અને બાહ્ય-શુદ્ધિ થાય છે. ગાય જંગલમાં ચરીને અનેક વનસ્પતિ ખાય છે અને તેમાંથી છાણ ખને છે. માટે છાણ (ગોખર) ને પવિત્ર ગણ્યું છે. દર્બના સપ્તર્ષિમાં કશ્યપ, ભરદ્વાજ, ગૌતમ, અશ્વિ, અરુંધતી સાથે

વસિષ્ઠ અને વિશ્વામિત્ર, એમ સાત ઋષિઓની પ્રતિષ્ઠા કરવામા આવે છે. આવજુમા વર્ષોઋતુની પ્રમળતાથી દૂર્વા, અધેડો (અપામાર્ગ) અને બીજી દેવી વનસ્પતિઓ પુષ્કળ થાય છે. દૂર્વા અમૃત છે, અપામાર્ગ અને કુશ (દાબડો) અનેક રોગો તથા પાપોનો નાશ કરે છે. આ પાપનાશક વસ્તુઓ છે માર્જન કરવાથી સ્વચ્છતા, શીતળતા અને પ્રખળતા પ્રાપ્ત થાય છે. પંચગવ્યથી વાત, પિત્ત અને કફના રોગો, રક્તદોષ, ભ્રમ, ત્રમ, વિષમજ્વર, અર્શ, સચ્ચદણ્વી, શુભ્ર, પાકુ, શૂન, ખુજલી, શ્વાસ, આમજ્વર, અજીર્ણ, સોજા, મુખ અને તેજ રોગ, અપરમાર વગેરે મટે છે, દેહશુદ્ધિ થાય છે; નેત્રનું તેજ વધે છે, શુદ્ધિ તેજ થાય છે, જૂતમાધાતુ નિવારણ થાય છે, આયુષ્ય વધે છે; મગજરૂપ હોષ હૃદય હિતકારી થાય છે અને અમૃતસમાન ગુણ કરે છે. માની અને હસ્તથી ચામડી સાફ થઈ કુષ્ઠરોગ મટે છે તથા દાહ, દુર્ગંધ અને વાતાદિ રોગો નાશ પામે છે.

આ બધી વાતો પાશ્ચાત્ય રંગે રંગાયેલા આપણા કાકતર સાહેબો ને ગળે નહિ ઉતરે, પણ આજ બાબત અમેરિકા અથવા યુરોપ-માથી જાહેર થાય તો ડોક્ટર સાહેબો કહેશે કે, નરી શોધ બહાર પડી છે! જાણુમા જગુઓ નાશ કરનાર તરવ છે એમ અમેરિકાના સુપ્રસિદ્ધ વિદ્વાન વિજ્ઞાનશિરોમણિ ડૉ. અલ્બ્રહમ લિકને જાહેર કર્યું છે. વર્ષોઋતુમા પિત્ત સચ્ચ થાય છે તે આ કિવાથી નાશ પામે છે. આ તો ઉપાકર્મનું વૈદ્યક વિજ્ઞાન મધુ, પણ તેનું તાત્ત્વિક વિજ્ઞાન તો ધણું છે. રક્ષામધન ઉપાકર્મ મધ રક્ષા/પછી બપોર પછી થતું જોષ્ઠએ સરસન, ચોખ્ખા અને સુવર્ણની એક પોટલી બનાવી તેને રેશમી દોરે બાધી પૂર્વદિશા તરફ ઉભા રહી મનવડે હાથે બધાવતી. બલિરાજને રક્ષા બાધવાથી તે મહાબળવાન અને દાનવીર થયા હતા. પ્રાચીન કાળમા રાજાઓ રાખડી બધારી રણુ સંધામમા મીધાનતા હતા અને વિજય મેળવના હતા.

ભારતીય વીરાગતાઓ વિરમ્મીઓના આક્રમણ પ્રખતે ધર્મ-દષ્ટિએ રાખડી બાધા અત્યાચારીને લાક જનાવી દેતી અને એ

પ્રમાણે પોતાનું પતિવ્રત પાળી લેતી હતી.

વ્રતો અને તહેવારોના માહાત્મ્યો જતાવનારાં અનેક પુસ્તકો બહાર પડ્યા છે, એટલે આ ટેકાણે તે બધાનું વર્ણન અશક્ય છે; પણ મુખ્ય તહેવાર નમુનારૂપે અત્રે લખ્યો છે. જૈનધર્મના પર્વો પશુ પર્વ પણ શ્રાવણ માસમા આવે છે. મુસલમાનોના પેર્ગંબરની જન્મ તિથિ અને પારસીઓના ફેરલાક તહેવારો પણ શ્રાવણ માસમા આવે છે. હિંદુઓ શ્રાવણ માસને પવિત્ર માસ ગણી એક વખત જમે છે. સ્ત્રીઓ માથેની પૂજા કરે છે. શ્રાવણના મેળાઓનું રહસ્ય પણ ઘણું ઉંડું છે.

સુધરેલા વાતાવરણે જનોઇ અને સિખા (ચોટલી) કંઠાવી નાખી નેકટાઈ અને બાબરી દાખલ કરી છે, જે બ્રાહ્મણો સુધી પણ પહોંચી છે. 'સાપ ગયા અને લીસોટા રહ્યા' એ હિસાબે હવે બધું "હાકચે રાખો" જેવું ચાલે છે. જંતુવાદના આ જમાનામા હોટેલો, થીએટરો, રેલ્વે ટ્રેનો અને ધર્મશાળાઓ જતુઓ ફેલાવે છે. જમતી વખતે નાહવાનું તો દૂર રહ્યું, પણ બહારના સસર્ગવાળા કપડા બદલવાનું અને હાથ, પગ અને મોઝે સોંથી વધારે અસ્વચ્છ હોય છે તે પણ ધોવાનું આગસ કહો કે ફેશન કહો તેણે ધર ધાવ્યું છે, પરિણામે દહોં અને અકાળ મરણો વધ્યે જાય છે.

ચાહે કોઇ ચિત્ર હો, ચાહે ફોટો ઓર ચાહે કોઈ મૂર્તિ, જિસકે દ્વારા હમારે હૃદય મેં કિસી ઉદાર વિચાર કા સંચાર હોતા હૈ; જો કિસી વીર કૃત્ય કો પ્રદર્શિત કરતી હૈ અથવા હમેં પ્રકૃતિ કે કિસી ગંભીર તથ્ય કા દર્શન કરાતી હૈ અથવા જો સામાજિક જીવન કી એક ઝલક હમારે સામને ખીંચ દેતી હૈ, વહ વાસ્તવ મેં હમારી શિક્ષયિત્રી હૈ, ઉસસે હમ શિક્ષા ગ્રહણ કર સકતે હૈ. આત્મ-શિક્ષા કા ઇસસે બદલ કર ઓર દૂસરા કોઇ સાધન નહીં. એમે ચિત્રો ઓર મૂર્તિયોં કો અવશ્ય ધર મેં રખના ચાહિયે. ગૃહ ઉનકે કારણ અધિક મુખપ્રદ ઓર ચિત્તાકર્ષક માલૂમ હોતા હૈ. —રમાઈંદર

९२-प्राचीन भारत की कुछ ग्रंथ-विभूति

धर्म ज्ञान का साक्षी इतिहास है कि हमारे अधिकांश बहुत मूल्य प्राचीन ग्रंथ जला-जला कर हमारे भस्म भस्म किये गये हैं। एक बार नहीं, अनेक बार हमारे पूर्वजों की कीर्ति और उनकी प्रतिभा का प्रमाणभूत साहित्य नष्टश्रेष्ठ कर डाला गया है जो कुछ ग्रंथ भी बच रहे, तो उन्हें विदेशी विद्वानों ने भी अपने देशों को ले गये। यही कारण है कि जहाँ विदेशी जलियो ने धर्म की सेवा हमें असम्भव और आविष्कार की शक्ति से रहित कर कर हमारा विपदास करते हैं, तब हम उनको मुहताज नवाने देने लायक कुछ नमाल्य अपने पास न पा कर खुर रह गये हैं। विदेशियों की ज्ञान जलने दीजिये, नष्ट शिक्षा-दीक्षा पाये दुःखे अधिकांश आधुनिक हमारे देशी भाषा भी यह विश्वास करते और कहते हैं कि भारत में पारलौकिक उत्पत्ति याहें मिलनी कुछ हो, पर आनन्द के योरप और अमेरिका में जे नवीन-नरीन आनिष्कार दुःखे और हो रहे हैं, वैसे आविष्कार हमारे यहाँ कभी नहीं दुःखे मगर असन में ज्ञान ऐसी नहीं है यहा पहले जमाने में जिनने और जैसे आविष्कार हो चुके हैं उनमें और वैसे आविष्कार पाश्चात्य जगत में इस समय भी नहीं हो सके हैं हमारे यहाँ बहुत समय पहले वायुमान, रोजा के तार और अद्भुत अस्त्रशस्त्र आदि का आविष्कार और प्रचार हो चुका था।

एक प्राचीन पुस्तकालय में, भारत में ही, ऐसे प्राचीन इस्त निमित्त ग्रंथ अमृतक सुरक्षित हैं, जिनसे हमारे इस कथन की सत्यता सिद्ध होती है। कलकत्ते की अमृत-आगर-पत्रिका ने उसके संपादक ने जे कुछ प्रकाशित किया है, उसका सारांश यहाँ पर दिया जाता है।

निगम के राज्या (हैदराबाद-दक्कन) में पथरवाली नाम का एक स्थान है यहाँ के जगीरदार डॉक्टर मेयद मुहम्मद कासिम के यहाँ एक बहुत प्राचीन पुस्तकालय है डॉ० मेयद नेन्को वाराणसी ने एक पत्रिका में ईक पुस्तकालय का सक्षिप्त

परिचय उपाय है। यह पुस्तकालय इस समय से स्थापित है, जल
 पिम्पपुर-साभ्राज्य का आरंभ भी नहीं हुआ था। सैयद साहब
 के पूर्वपुरुष पिम्पपुर के राजधराने के मान्य पुरोहित रहे हैं। सेना
 में उन्हें उन्हें पद मिलते थे वे लोग ही इस पुस्तकालय के
 स्वामी, संस्थापक और संरक्षक थे। समय-समय पर अप्राप्य
 प्राचीन पुस्तकों इसमें एकत्र की गयी हैं। डॉक्टर साहब स्वयं
 एक अच्छे ज्ञानी विद्वान हैं। कुछ देशों की यात्रा और सैर कर आये
 हैं। उन्होंने भी पुस्तकालय में बहुतसी दुर्लभ प्राचीन हस्तलि-
 पित पुस्तकों ला कर जमा की हैं। पुस्तकालय में धर्म, इतिहास,
 कला-कौशल, विज्ञान, चिकित्सा, ज्योतिष, सामुद्रिक-शास्त्र, वैदिक,
 रसायन आदि की अनेक छतनी प्राचीन पुस्तकें हैं जो ताड़ के
 पत्तों पर लिखी हुई हैं—अर्थात् जल कागज का आविष्कार नहीं
 हुआ था, तब की लिखी हुई हैं। भारत में प्रचलित प्रधान-
 प्रधान सभी भाषाओं की पुस्तकों का संग्रह है। कुछ पुस्तकें तो
 बहुत ही प्राचीन-वैदिक युग की समझी जाती हैं। भारत के और
 किसी पुस्तकालय में ऐसी प्राचीन और अद्वितीय पुस्तकें नहीं हैं।
 कुछ पुस्तकों के विषय तो आश्चर्य में डाल देनेवाले हैं। यथा—(१)
 मृतक शरीर को हजारों वर्ष तक अविकृत अवस्था में रखने का
 मसाला, इसका पूर्ण वर्णन है। याचक भारत से ही भिसर ने
 'ममी' की प्रक्रिया सीखी होगी। (२) जेतार का तार, पुस्तक में
 लिखी तरकीब से पथर की हो शिवायें बना कर आड़े जितनी
 दूर पर रख कर उनसे द्वारा जातयित की जा सकती है। लिखा है,
 इस उपाय से हजारों ठोस के दासों पर वार्तालाप किया जा सकता
 है। (३) छच्छानुसार चेत से रंगीन रश्मि पैदा करना। (४) भूगर्भ
 की ज्ञान, इस विषय की पुस्तक में पृथ्वी के भीतर स्थित भौती,
 धातु या प्राचीन गड्डे लुम्बे धन आदि का पता लगाने का उपाय
 निकाला जा सकता है। (५) विचित्र स्त्रीया जनाने की विधि;
 भिसर के द्वारा देखने से पानी के भीतर सज्ज मीनों रूप में दिखायी

देती है. (६) अर्द्ध अरमाने की प्रक्रिया. इसके अनुसार अभि
 मे अर्द्ध अरसाध और सरदियो में गिरती कुछ अर्द्ध अंश की म
 सकती है. (७) पहाड़ों के जमीन को करने की विधि. (८) नीचे
 से उभरे-उभरे पहाड़ों पर पानी पहुँचाने के उपाय. (९) लोहा
 गलाना. (१०) हमारे साल तक अरार पानी के एक-सा मरम
 रचना. (१४) मोती आदि रत्नों के गला कर आड़े जिस आकार
 बना लेना (१२) मनुष्य की १००० वर्ष की आयु कर देना. (१३)
 अमर हो हमारे वर्ष तक सुरक्षित रचना. (१४) छः महीने तक
 कुछ न खा-पी कर स्वस्थ और शक्तिशाली होने रहना. (१५) मे
 शुभार आहार करने पर भी अशुभ न होना. (१६) प्राचीन
 दुर्गोष भाषाओं के पढ़ना और उनका अर्थ समझ सकना. (१७)
 पथर, लुहरी और लोहे पर वैसी ही चिरस्थायी पाबिश करना,
 जैसी कि सारनाथ में निकले हुए एक अक्षर पर है

इस प्रकार की अनेकों अद्भुत प्रक्रियाओं और कला-कौशलों
 की भाँति इन पुस्तकों में विधिसहित लिखी कुछ हैं. पुस्तकालय
 में प्राचीन काल की सोने, चाँदी और ताँबे की मुद्रा और रंग-रंग
 के ऐतिहासिक पथरों का भी अच्छा संग्रह है. एक औषध-कोष भी
 ४० भाषाओं में है, जो हैदराबाद के निजाम के समर्पित है.

हिंदी-साहित्य-संमेलन के उचित है कि वह अपनी अपने
 किसी प्रतिनिधि के इस पुस्तकालय के निरीक्षण के लिये भेज कर
 इसके द्वारा इन अद्भुत पुस्तकों की ऐसी सूचि तैयार करावे,
 जिसमें ग्रंथ और ग्रंथकर्ता या ग्रंथकर्ता का नाम, भाषा, विषय
 और पृष्ठसंख्या लिख ली गय. इसके बाद संग्रहालय की स्थापना
 होने पर इन ग्रंथों की नकल कराने का उद्योग भी किया गय.
 काली की नागरी-प्रचारिणी सलाह के सुविधा होगी. आशा है,
 हमारी प्रार्थना के अनुसार शीघ्र कुछ आयोजन होगा.

x

x

x

x

("भाधुरी"ना एक अंकमायी)

१३-भारत के कुछ अद्भुत पदार्थ

(लेखक:-श्री. संतराम)

सकल पदार्थ है जग माही, कर्महीन नर पायत नाही.

यह कथन जितना हम भारतनिवासियों पर यथार्थ होता है, उतना शायद ही किसी दूसरे देशवासियों पर होता हो. भारतभर ही नाना दुर्लभ रत्नों से भरी पड़ी है; पर हम लोग अपनी अज्ञता के कारण उन रत्नों का प्राप्त नहीं कर सकते. विदेशी आते हैं, अटक और प्रजा के भूखण्ड से लाजो मन मिट्टी का तेल निकाल ले जाते हैं. कश्मीर की भूमि तेल और कायदे से परिपूर्य है; पर हममें उनका प्राप्त करने की बुद्धि नहीं. जे भारतवर्ष पर आज हमारे लिये नरक बन रही है, अंगरेजों की बुद्धि और विज्ञान के प्रताप से वही उनके लिये कामधेनु है. यह उनके लिये मर्त्यलोक में ही स्वर्ग का सुख देनेवाली है. कहने का तात्पर्य यह कि इस देश में अनेक ऐसे दुर्लभ पदार्थ पाये जाते हैं जिनका ज्ञान हो जाने से हम असीम लाभ उठा सकते हैं. इस लेख में मैं दो-तीन ऐसी ही वस्तुओं का वर्णन करना चाहता हूँ.

१-विष यूसनेवाला साँप का मनका अथवा भण्डि

यों तो मैंने बहुत दिनों से सुन रक्खा था कि साँप के सिर में एक मनका या भण्डि होता है. वह रात को दीपक के समान प्रकाश देता है. किसीका साँप काट जाय तो वह मनका उसके विष को यूँस लेता है और रागी बंजा हो जाता है; पर मैं इसे एक डोरी गप ही समझता था. मुझे इसकी सत्यता पर विश्वास न था; परंतु हाल में मुझे साँप का मनका देखने का मौलाय प्राप्त हुआ है.

लाहौर में पंजप पब्लिक लाइब्रेरी नाम का एक पुस्तकालय तथा वाचनालय है. उसके सदायक पुस्तकालयक श्रीपुत रामलाला नाम के एक सज्जन है. यह मनका उन्हींके पास है. आप इसे एक छोटीसी डिब्बिया में रखते हैं. डिब्बिया में मनके के अतिरिक्त एक छोटासा टाँक का टुकड़ा और गीदड़-सींगी भी

रहती है। ये दोनों चीज़ें भी आपको उसी सपेरे ने (मदारी ने) दी हैं, जिसने साप को मनका दिया था। इस काष्ठपत्र में यह विशेषता बताती है कि जहाँ साप उसे उस धाव के गिर्द घसके लकड़ी पीछे देने या घसे जाव देने से विष उसी अंग या स्थान में अँद हो जाता है—शरीर के शेष भाग में नहीं प्रवेश करता।
 मनके का रंग चर्पती है। देखने में वह अँगूठी में जड़ने का नगीनासा मालूम होता है। वह अर्धांगकार एक अक्षुब्ध सुंदर पर्यर देव पड़ता है। बिलकुल ठोस है। वजन में द्रष्टा भारी होगा। द्रष्टा सूक्ष्म छिद्र नंगी आप से घसमें नहीं दिखाई देता।
 घस जात का उसे विश्वास हो कि यह मनका सपेरे विष को चूस देता है? घस प्रश्न के उत्तर में श्रियुत रामलभापाश ने कहा कि मुझे स्वयं घसका विश्वास न था। मैंने सपेरे से घसका प्रमाण माँगा। उसने एक विशेषता नाग निकाला। वह नाग थूँ थूँ शब्द के साथ अक्षुब्ध छिल-छूँ कर रहा था, परंतु ज्यों ही उसने उस मनके से उसे छू दिया वह जात हो कर बिलकुल सेट गया। अगले उसने मनका अपनी हथेली पर रख कर उस साप को, जो उसी हथेली पर रख लिया। साप बिलकुल हिला-डुला नहीं, वह मुरदे के सदृश वैसा ही पड़ा रहा। फिर उसने साप को ज़मीन पर रख कर मनके को उससे दूर हथेली में अँद कर दिया। अगले साप में पड़लीसी रूढ़ि आ गई। वह डुँकार करता हुआ धधर धधर होकर लगा, जल्द सपेरे ने उसे पकड़ने की चेष्टा की तब उसने उसकी छिगली को काट जाया। सपेरे ने जट वही मनका निकाला और दूसरे हाथ में पकड़ कर साप के काटे छूये स्थान से कुछ दूर पर रक्खा। मनका अपने आप हाथ से छूट कर उस धाव पर जा, चिपका। थोड़ी देर बाद वह डूब गया। अगले सपेरे ने उसे उठा कर नियोड अवा। नियोडने पर उसमें से पानी के रंग की दो-तीन जूँ गिरी। नियोडने के बाद उसने दुआरा उसे धाव पर लगाया, अगले भी उसने थोड़ा-सा विष चूसा। परंतु आश्चर्य की

ખાતે વહ થી કિ મનકે મે કોઇ છિદ્ર નહીં થા ઓર ફિર બી વહ વિષ ચૂસ/લેતા થા.

સપેરે ને શ્રીયુત રામલલાયા સે કહા કિ આપ સ્વયં ઇસકા પરીક્ષણ કર કે દેખિયે. મૈ વહ સાપ આપકે હાથ પર રખતા હ. વહ આપકો કાટેગા. ફિર આપ મનકા લગાધયે, આપકો પતા લગ જાયગા કિ વહ કેસે વિષ ચૂસતા હૈ. પરંતુ જૈસા બયંકર પરીક્ષણ કરને કા સાહસ ઉન્હે ન હુઆ.

શ્રીયુત રામલલાયાજી બહુત સજ્જન પુરુષ હૈં. ઉન્હેં ઇસ મનકે કે સંબંધ મે જૂઠ બોલને કી કોઇ આવશ્યકતા નહી. વે માહતે હૈ કિ કિસીકો ઇસકે અદ્ભુત ગુણો કે સંબંધ મેં કિસી પ્રકાર કા સદેહ હો તો વહ પરીક્ષણ કર કે દેખ લેં. દુર્ભાગ્ય સે કિસીકો સાપ કાટ જાય તો વે અપના મનકા ઉસ પર લગાને કો તૈયાર હૈં.

ઇસ મનકે કી ઉત્પત્તિ કે સંબંધ મેં સપેરે ને ઉન્હેં જતાયા થા કિ હિમાલય મે એક વિશેષ પ્રકાર કા સર્પબક્ષી બકરા હોતા હૈ. વહ સાપ કે બિલ પર મુઠ રખ કર ઇસ જોર સે હવા ખિંચતા હૈ કિ સાપ બાહર આ જાતા હૈ. સાપ કો ખા કર જખ બકરા જુગાલી કરતા હૈ તમ જુગાલી કા ઝાગ કબી કબી મુઠ સે નિકલ કર પથ્થર પર ગિર જાતા હૈ. વહા જમ કર વહ ઠોસ હો જાતા હૈ વહી જમા હુઆ જુગાલી કા ઝાગ વહ મનકા હૈ. માલૂમ નહીં ઇસ કથન મેં કિતની સચાઇ હૈ કમ સે કમ મનકે કો દેખ કર વહ કહના કઠિન હૈ કિ વહ ઝાગ કા બના હૈ.

૨-સંજીવની જૂટી

રામાયણ મેં કયા હૈ કિ જખ લક્ષ્મણજી બર્છી લગને સે મૂર્ચ્છિત હો ગયે થે, તખ હનુમાનજી બનકે લિયે હિમાલય સે સંજીવની જૂટી લાયે થે. ઇસ જૂટી મેં વિશેષતા વહ થી કિ વહ રાત્રિ કે સમય દીપક કે સમાન પ્રકાશ દેતી થી. ઇસકે પ્રયોગ સે લક્ષ્મણજી કા ધાવ થોડી હી દેર મે ભર ગયા થા.

મુઝે સન ૧૯૧૨ મેં રામપુર બચદર કી રિયાસત મેં જાને

का मौका मिला था। यह राज्य सीमला से कुछ सौ मील की दूरी पर हिमालय के गर्भ में है। हममें जेठे गगनसुम्भी पर्वत-शिखर है वे सदा जड़ से ढके रहते हैं। उन पर नाना प्रकार की जड़ी-झूटियाँ उगती हैं। राजधानी रामपुर जशहर में एक छोटेसे है; पर जिन दिनों की जात में करता हूँ उन दिनों वह हाथ नहीं, मिला था उन दिनों उसमें एक हिंदू अध्यापक थे। उनका नाम तो उस समय मुझे याद नहीं, शोग उन्हें "नेगी" कह के बुलाते थे। उनके पिता किसी समय रियासत में तहसिलदार थे। उन नेगी महोदय ने मुझे बताया था कि एक समय की जात है, एक लकड़हारा ऊपर जड़ों की धार के निकट लकड़ी काट रहा था। काटते काटते कुल्हाड़ा छूट कर उसके पैर पर ल गया। उससे पैर कट गया। लकड़हारे को उठा कर घर लाना पड़ा; परंतु नये ही वह घर पहुँचा उसका धाव जिलकुल लरा हुआ पाया गया। कारण दुहने पर पता लगा कि जिस लकड़ी को वह काट रहा था उसके ही रस में धाव को छतनी जलदी भर देने की तासीर थी। कुल्हाड़े के साथ उसका रस लगा हुआ था। पैर में जल कुल्हाड़ा धुसा तब वह रस भी साथ ही धाव के भीतर चला गया, उससे वह शीघ्र ही भर गया।

नेगी महोदय ने मुझे यह भी बताया कि जे लकड़ी उसने काटी थी जल हम उसे घर लाये तब वह रात को चमकने लगी। जितने दिन वह दूरी रही जराजर चमकती रही; परंतु घर की स्त्रियाँ ने उसे जल की लकड़ी समझ कर कुछ दिन बाद दूर जंगल में डेँकवा दिया।

उ-सात दिन जल न लगने देनेवाली जूट्टी

उसी वर्ष मुझे कोटगढ़ (सीमला) में मेकमिलन नाम के एक यूरेनियम महाशय मिले थे। आप भ्रमार्थ प्रचारक थे और जड़ी-झूटियों द्वारा रोगों की चिकित्सा भी करते थे। आपने मुझे बताया कि डोडरा कुआर के हिममय प्रदेश में एक जूट्टी होती है

હસે ખા લેને સે ૭-સાત દિન તક જૂખ નહી વગતી ઔર ચરીર
 કી ચકિન બી જ્યો કી લો બની રહતી હૈ મર્જાની લાઠી શીત
 કાલ મે ધસી જૂગી કો ખા કર છતા હૈ સન ૧૪ કી ખાત હૈ,
 લાકોંગ કી કચહરી કે કામ્ધા મે એક લુમલમાન સન્નગન સન-
 પોસ્ટ માસ્ટર થે, જે મહુન દિન તક વનો ઓગ પર્વતો મે ધૂમ
 ચુકે થે ઉન્હોને એક ખાર સુનાયા િ આખૂ પરિત કે જગલો
 મે ધૂમતે ધૂમતે એક દિન મે ગરના જૂન ગયા બટકતે બટકતે
 મે એક કુટિયા કે પાસ જ નિકના વડા ત્રીન સાધુ ધૂની રમાયે
 પેડા કે નીચે બેઠે થે મૈને જ કર પ્રણામ ક્રિયા ઔગ વન સે
 ખાહર નીકનને કા માર્ગ પૂઠા સમસે વૃદ્ધ સાધુ ને કહા જરા
 હંદર જઓ, હમાન સિધ્ધ તુમ્હે માહર ડોક આયેગા તુમ અકેને
 ખાહર ન જ સમગે મૈને કદા-મદા ૧૪ મુજે જૂખ મદુત સતા
 રહી હૈ સાધુ ને અપને એક સાથી કો ફરવાને । કદા વહ શીધ
 હી જ કર છોટ કલે કે આકાંગ કે ચાગ ફર ને આયા ઉઠોહસને
 આગ મે દમા દિયા થોડી દેર પક જને પર ઉન્હે નિકાન નિયા
 તખ એક ફર એક ચોડે પતે પરરખ કર ઉનને મુઝે દિયા ફલ જુન કર
 ફટ ગયા થા, ચીરને પર ઉમમે સે આવન કે દાને એમે નિકને,
 મૈને ઉનગ ખાયા જે બેઠે હી સ્વાદિષ્ટ થે મૈ સમજતા થા કિધન
 થોડે સે આવતો સે મેરા કુછ ન જનેગા, પરતુ જન ખાને ખાતમ
 જે બી સારે ન ખાયે જ સકે જે બાર ગયા મૈને ઉન ફોડો કો
 ફુલને કા બહુતેગ ચાલ ક્રિયા, પર મુઝે ઉનકે પેડ કદા ન મિરે

ઇસ પ્રકાર કે અનમોન પદાર્થ ન માત્રમ ઇસ દેશ મે કિતને
 હૈ, પર ખેદ હૈ, ઇનકા જ્ઞાન બહુત કમ લોગો કો હૈ યદિ જે વસ્તુયે
 સુનક હો તો જનતા કા બહુત બડા ઉપકાર હો ચકતા હૈ

(“સરસ્વતી”ના એક અકમાથી)

१४-भारतवर्ष के आधुनिक साधु

(लेखक-श्री आनंदीप्रसाद श्रीवास्तव)

और देशों की अपेक्षा भारतवर्ष में साधु बहुत अधिक हैं। उनमें कुछ ऐसे भी होंगे जिनकी मानसिक उन्नति कुछ कुछ है, परंतु छतने साधुओं के रहते हमें भी-अर्थात् छतने ऐसे मनुष्यों के रहते हमें भी-जिनके न श्री है, न अर्थ है, न धर की हिंसा है, न ऋषि का सोच है, जो सर्वथा निश्चित है और मृत्यु के बिना सर्वदा प्रस्तुत है—भारतवर्ष की यह दशा है वह परतन्त्रता कि अंग्रेजों से लड़ना हुआ है, सामाजिक श्रुतियों का उद्घाटन है, धर्मिता का धर है, अज्ञान का अंधा है, इसका क्या कारण है ?

क्या भारतवर्ष के साधु जैसा अपनेको समझते हैं, नितांत निरपेक्ष श्रवण हैं ? क्या उन्हें सत्यमुच्य का भ्रम मोहभ्रमता नहीं है ? क्या वे काम-क्रोध आदि को छोड़ते हैं ? क्या वे सत्यमुच्य साक्षात् रिक वैभव को असार समझते हैं ? क्या वे सत्यमुच्य छतने उभे उठ गये हैं कि उन्हें सारे ससार की राजनैतिक समस्याओं लड़ने के जेब के समान उपेक्षणीय समझ पड़ती है ? क्या वे सत्यमुच्य ऐसे हैं कि यदि उन्हें सारे ससार की संपत्ति मिल जाय तो उसका वे मृत्यु के समान त्याग कर दें ? धर्म प्रज्ञा का उत्तर छतना स्पष्ट है कि उसके बिगने की आवश्यकता नहीं यदि ऐसा होता तो भारतवर्ष में गृहयुद्धों से बच कर हमारे अन्धों न होते धर्म अन्धों में दंतों से कौटुंबिक पकड़ी जाती है, एक भाग धर्म पत्नी-विहीन कुटुंब रहता है, जिसके सदस्य आपस में एकदूसरे से भ्रमता रहते हैं, आपस में एकदूसरे का पक्षपात करते हैं—उनके उचित या अनुचित कार्यों में उनका साथ देते हैं। यदि ऐसा होता तो हमारे की सभ्यता में साधु या भ्रम व्यभिचार दोष से दूषित न पाये जाते—मदतों की रणधिया, उनकी तरुण येलिया न होती, और न होती उनके यदा श्रुत-द्वयों आदि,

जिनका नाम लेते में लो लज्ज आती है, यदि यही बात होती तो भारतवर्ष में हजारों-वालों की संख्या में साधुओं में मुक-दमेबाज न होती; छोटे-छोटे भूमिपुत्रों के लिये उनमें लक्ष्मण न होती, अक-अक पैसे के लिये उनमें तकरार न होती।

जय महा के साधु धरेवू, छोटे-छोटे जगडों के धनना भदर-हते हैं, तब वे संसार की समस्त राजनैतिक समस्याओं के जेल क्या समझेगे? धन सब आता पर ध्यान देने से ऐसा जन पडता है कि भारतवर्ष के अधिकांश साधु धर्म का टाग करनेवाले, कपटी, अनायासी, उदंड आदि विशेषणों से विभूषित किंगे जाने योग्य हैं।

हम पूछते हैं कि जय ये साधु भारतवर्ष की राजनैतिक स्थिति की उपेक्षा करते हैं—कहते हैं कि हम तो पारलौकिक या आध्यात्मिक उन्नति करनेवाले श्व हैं, हमको धन जगडों से कोष्ठ सरोकार नहीं; तब धन-हो, जनता के धन पर-सार्वजनिक सस्थाओं की जगरीरा पर-कस जेहरदी से लडू-पूड़ी उडाने का क्या अधिकार है? धनना ही नहीं, धनको जनता से शिक्षा मागने का भी कोष्ठ अधिकार नहीं है जिस देश में आधे आदिमियों से अधिक के दिनभर में आधा पेट भोजन नहीं मिलता, जिस देश के पुरुषों और स्त्रियों को तन दंके के लिये वस्त्र प्राप्त नहीं होते, जो देश सामाजिक भुराधियों के शोग से पीडित हो कर अत्यंत कतरता के साथ कराह रहा है, उस देश की दशा सुधारने से जिन्हे मतलब नहीं है उनको उस देश की अकाल-पीडित, वस्त्रहीन, दुःखी जनता से शिक्षा मागने का क्या अधिकार है? शिक्षा मागना तो हर रहा, जिन्हे उसके जगलो की अक पत्ती तोडने तक का अधिकार नहीं. अनजोव धन साधुओं को यादिये कि पारलौकिक या सूक्ष्म आध्यात्मिक भोजन से अपना उदर-पोषण करते हुये और सूक्ष्म पारलौकिक वस्त्रों से गरभी-सरदी से अपने शरीरों की रक्षा करते हुये हम लोगों की आंखों से अपने शरीरों की रक्षा करते हुये हम लोगों की आंखों से जो अपने औरवमय श्वन को व्यतीत करे. हम जोअव हो कर ही अपने औरवमय श्वन को व्यतीत करे. हम

इनकी दलभय अवोक्तिथो, इनके कथपूष्य व्यवहारो और भारत-
वर्ष की हरिद्र जनता पर भारस्वरूप इनके निकम्मे जवन से तय
आ गये है हम जड़त देख युके और सुन युके, अथ हमारा
यही प्रयत्न होना चाहिये कि हम इनके नृशस संगठनो का नाश
करने के लिये दहत हो जावें और अकस्वर हो कर जनता से
यह प्रार्थना करे कि वह इनके पालनपोषण का भार ग्रहण कर के
छड़े निकम्मा, आलसी और अनायासी जनाने का भीषण पाप
अपने सिर पर न ले.

भारतवर्ष के साधु पारलौकिक कल्याण और आध्यात्मिक जवन
की दृष्टाई हे कर भारतवर्ष को ठगना चाहते हैं जिस समय
राज्य मे अनायास की वृद्धि होती थी, उस समय और सज्ज
काम छोड़ कर राज्यव्यवस्था का परिभाजन करना हमारे यहाँ के
साधुओ का सनातन नियम रहा है. वेष्णु-वध की लांछण घटना
हम लोग जूल नहीं गये हैं. भद्वि जनक का सज्जमे जड़े
संन्यासियो में होते दुओ भी राजकार्यसंवादन हमें स्मरण है.
हम जूठे मंन्यास के शब्द से अग प्रभावित नहीं हो सकते.

कल्याण को प्रकार का होता है, अक अदिक और दूसरा
पारलौकिक प्रेय और श्रेय दोनो हमारे साध्य हैं. यह स्पष्ट है
कि जिनमें प्रेय-साधन की शक्ति नहीं है, उसमें प्रेय-साधन
की शक्ति का होना असंभव है हमारे यहाँ के साधुओ का यही
अभम है कि वे प्रेय-साधन में अशक्त होते दुओ भी अपनेको
प्रेय-साधन के योग्य समझने लगते हैं.

जिसको हमारे साधुनामधानी पुरुष त्याग समझते हैं वह
त्याग नहीं है—वह है नितात अभाव. वे अपनी वृद्धता करते
तो उन प्राचीन भद्विओ से हैं, जिनमेंमे किसीने अरओ की
संपत्ति पर ध्यान मारी थी, किसीने राजपाट का परित्याग किया
था, किसीने अपनी अपूर्व अर्जनशक्तियों को ताक पर रख
कर मंन्यान ग्रहण किया था; परंतु अजके साधु असे है कि

उन्होंने एक कौड़ी नहीं लागी; त्याग की जात तो दूर रही, उनमेंसे अधिकांश में चोरी का भाव युक्त-रीति से विद्यमान रहता है। वे चाहते हैं दूसरे का धन हड़प करना, दूसरे की श्री को हथिया लेना। जहाँ तक हम समझते हैं उनमेंसे अधिकांश ऐसे हैं जिनसे सभी नृशंस कार्य हो सकते हैं। इस लिये जनता को यादिये कि अजब वह जेठ्या वज्र का आदर करना छोड़ दे, जहाँ से संशंक रहे और दानस्वरूप उन्हें एक पाछ भी न दे।

यदि ये साधुमंडल वास्तव में साधु होते तो वे भारतवर्ष को इस दीन-दशा में न रहने देते। साधु यदि पारलौकिक या आध्यात्मिक उन्नति में भी दृष्टान्त रहे तो उसका हृदय साधु ही होगा, उसमें दया और सेवा का भाव बरा होगा वह अपनी साधना से जया हुआ समय सेवाकार्य में ही व्यय करेगा। यदि भारतवर्ष के साधुओं में साधु-हृदय होता तो भारतमाता को वे इस उपेक्षा की दृष्टि से न देखते-जल्द वे उसके पाप, अज और जल से छवन-यापन कर रहे हैं, तो वे अवश्य ही उसकी सहायता करने पर कटिबद्ध हो जाते, उनकी संख्या पर्याप्त है। वे लगबग पौन करों हैं। उनके शिर पर किसी प्रकार का भोज नहीं है। यदि वे संगठित हो कर इस जात के लिये तत्पर हो जाय कि हम भारतवर्ष की राजनैतिक अवस्था सुधारेगे-हम उसकी सामाजिक पुराछया दूर कर देंगे तो वे जड़त-कुछ काम कर के दिखा सकते हैं।

साधुओं पर जनता का अज भी जड़त विश्वास है। इसी विश्वास का लाभ उठा कर यदि वे जनता से कहें कि तुम्हारे भीतर अमुक सामाजिक पुराछया है, तो जनता उनकी जातो को अवश्य मानेगी। उनके वेश में यह शक्ति है कि वे जनता से जे यादें, करा सकते हैं। महात्मा गांधी को जनता ने जे आदर दिया है, भारत में उसका जेक मुख्य कारण यह है कि वह उन्हें महात्मा समझती है।

जिस समय पौन करों साधुओं का संगठित समुदाय भारत-

वर्ष की वर्तमान दुर्दशा का चित्र उसकी दुष्प्रति जनता के सामने रखेगा—जब वह अपने कण्ठ स्वर से भारत-माता की दुष्-गाथा उसको सुनायेगा, तब उसके लिये ज्या न हो सकेगा ?

हम भारतवर्ष के साधुओं के विरोधी नहीं हम देखते हैं कि वे कुमार्ग पर न रहे हैं, भसी लिये हमें वह अग्रिम-सत्य कहना पडा. हम चाहते हैं कि हमारे साधु अपनी श्रेष्ठता की रक्षा करें. जे एक समय हम लोगो के शिर के मुकुट थे, वे आज वैसे नहीं रहे हैं. उनको यादिये कि ससार के हिमला के कि वे जनता के हगने के लिये जेरुआ वज्र नहीं धारण किये हैं, वरन् वे सच्चे साधु हैं और उनके संगठित समुदाय के एक ही प्राणी के श्रवण-धारण करते हुये ससार में ऐसी कोछ शक्ति नहीं, जे भारतवर्ष पर अत्याचार कर सके नई ऐसी सामाजिक सुराष्ट नहीं जे हिंदू-समाज का रक्त-शोषण कर सके. भतना ही नहीं, उनहे तो भस जात की मदरसामुद्रा होनी यादिये कि वे भारतवर्ष की दशा को पृथ्वी से सुधार कर अपने अपूर्व आध्यात्मिक प्रकाश से सारे ससार को जल देगे—भारतवर्ष के आध्यात्मिक सदेश के समार के जाने-काने में पहुँचा देगे

(२५७२२२-१८-८ ना "बौद्ध"भाषी)

१५-भारत में खिस्तीओं की लोकसेवा

पाश्चात्य देशों में जहा जनसमाज की सेवा अनेक प्रकार से करने की प्रगति भ्रमण है वहा अनेक प्रकार के निरान अर्थोत् सेवा करने की समितिया देवने और सुनने में आती हैं. अनाथ जात को का पालन-पोषण कर जडे कने का भिन्न, अरंभ श्रीपुरयो के रक्षक करने का भिन्न, अधो तथा मदरे भूगो को सिद्धा देने का भिन्न, मात.ओं दिन में काम पर जाती हैं उनको जावको । सन्दाधने का भिन्न, छोटे छोटे जावको में शक्ति से जादर काम

कराने देने का मिशन, जालको के धूमने से जाने का मिशन; उत्पादि अनेक प्रकार के जनसमाज के कष्टनिवारण के लिये मिशनो के विषय में हम सुनते हैं। हमारे देश में भी ऐसी जनसमाज-उपयोगी संस्थाओं स्थापित होने लगी है और यही देश के अ-भ्युदय का शुभ चिह्न है अछूत जातियों के लिये स्वदेशी समिति काम करने लग गयी है। दुष्काल आदि दैवी आपत्तियों के समय आपने परोपकारी पुरुषों के गाव गाव और शहर शहर घूमते हुये देखा होगा। शिक्षा के लिये-विशेष कर स्त्री शिक्षा फैलाने के लिये कुछ संस्थाओं वर्षों से परिश्रम कर रही है; कितनी ही संस्थाओं के सभासद तो भरपूर देशोपकार करने का व्रत धारण कर यथा-शक्ति देशहित के कार्य कर रहे हैं। ये सग ज्ञाते हर्षजनक है, परंतु छतने से ही सतोष नहीं हो सकता। अभी यह भाग जहुत दूर चलने का है। अभी तो नगर-नगर-गाव गाव में सामाजिक सेवा की संस्थाओं स्थापित करनी है; अभी प्रत्येक स्थान पर प्राथमिक शिक्षा, सार्वजनिक और अनिवार्य शिक्षा की संस्थाओं स्थापित करनी है; अभी तो अपद अियों के लिये मोहल्ले मोहल्ले-गली गली पाठशालाओं जालनी है; अभी तो जगहों में जसने-वाले भीय, काल, संयाव उत्पादि जातियों की स्थिति सुधारने के लिये संस्थाओं स्थापित करनी है; अभी तो राजियों की सेवा करने में आनंद भाननेवाले आपुरुषों की आवश्यकता है; अभी तो नीय जेनि तक के राजियों के हूँद हूँद कर उनकी शुश्रूषा करनेवाले डाकदरो तथा सेविकाओं (नर्स) की आवश्यकता है; अभी तो सेर में तोला भर भी काम नहीं हुआ, अभी तो जहुत कुछ कार्य करना है।

मैं कुछ कार्यवश नासिक गया था। वहा सार्वजनिक तथा धार्मिक संस्था कौन कौनसी हैं यह पूछा तो मालूम हुआ कि डाढ़ से द्रुजित राजियों का भी जेक आश्रम है मैने ज कर उसको डाढ़ से द्रुजित राजियों का भी जेक आश्रम है मैने ज कर उसको देखा तो जहुत ही आनंदित हुआ मुझे आनंद धस लिये हुआ कि परोपकार के लिये जून जितानेवाले अनेक प्राणियों के परमे-

श्वर उत्पन्न करता है, ऐसे एक प्राणी से मेरी जन पहचान कुछ
 वह मनुष्य जिसको कि हम विद्वान कहते हैं न था। उसका पहचान
 से वह नीच वर्ण का मालूम होता था, परंतु उसका धार्मिक जीवन
 अद्भुत उच्च त्रेणी का सात होता था। वह आश्रम की रक्षा करने
 वाला पदार्थ रूपे मसिक का एक देशी भसाभ था। पाठकपट्ट
 उसके साथ मैंने ५ मिनट तक वार्तालाप किया तो ऐसा मालूम
 हुआ कि वह दैवी प्रकृति का मनुष्य है। साधारण दृष्टि से वह गरीब
 होने पर भी वह उदार विचारों में अभीर था। आप लोग ऐसे
 संकीर्ण हृदय के न होंगे जो मान लो कि परमात्मा को केवल हिंदू
 ही ध्याते हैं, और जाति के मनुष्य ध्याते नहीं हैं।

ईस आश्रम में ठाढ़ राग में दृष्टित ३६ पुरुष व ४० स्त्रियों
 और एक वर्ष की एक लड़की थी। पुरुष तथा स्त्रियों के रहने के
 स्थान अलग अलग थे। सनके अलग अलग रहने तथा रसोय करने
 की ठाढ़िया थीं, जाड़े के भीय में एक छोटासा जगीया था।
 स्थान अद्भुत ही स्वच्छ, सुंदर तथा चित्ताकर्षक था। जगीये के एक
 तरफ पुरुषों का और दूसरी ओर स्त्रियों का अस्पताल था। कंपा-
 ण्ड में एक गिर्ग और एक रक्षक का घर था। मैं सायंकाल के
 समय गया था। उस समय सभ लोग भोजन कर के निश्चित बैठे
 थे। स्त्रियां के अंड में दो स्त्रियों ध्विर के भजन गा रही थीं और
 शेष सुन रही थीं। गीतो में ईसा मसीह ने क्या क्या कष्ट मनुष्यों
 के लिये सहे धन जातो का वर्णन था। मैं भसाभ न था तथा वह
 गायन मेरी मातृभाषा में भी न था तो भी उसने मेरे हृदय पर
 अद्भुत प्रभाव किया।

आश्रम का रक्षक मुझको सभ जाते जाता जाता था मैंने
 उसे उस राग से मुकन देण कर प्रश्न किया कि 'क्या आपको ईस
 राग के योंप लगने का लय नहीं है?' उसने उत्तर दिया कि प्रभु
 के काम में—प्रभु जो गणके अंतःकरण में वास करता है उसकी
 आद्यापालन में—लय किस जात का? जण मैंने उसकी उदार मुद्रि

का जमान किया तथा उसने लज्जित हो कर कहा कि जय कोश मेरी प्रशंसा करना है तथा मेरे मन में जडा छिद्र है होता . शी-
घ्रता से यह कह कर वह पुरुषों के साथ प्रार्थना करने के लिये,
आशा भाग कर, चला गया. अपने देश के सुशिक्षितों में, समाज
के नेताओं में, गतियों के अग्रज पुरुषों में ऐसी नम्रता, असा
सेवाभाव, ऐसी अभेदबुद्धि हो जाय तो उस दिन देश के जाग्रो-
ह्य होने में क्या रका है ?

यह आश्रम किसने जनवाया ? किसकी ओर से इसका प्रण ध
होता है ? केवल इसाछ धर्म प्रसरित करने के ही लिये जनवाया
गया है क्या ? ऐसे प्रश्न महज ही मन में उत्पन्न होते हैं. धन
प्रश्नों के उत्तर से सात होता है कि एक 'मिशन-टु-लेपम' अर्थात्
कुष्ठरोगियों से संघ रभनेवाली एक संस्था है वही इसका प्रण ध
करती है. इसका मुख्य आदिस रकाटलैन्ड के एडिनबरो नामक
नगर में है. और दूसरा लंडन तथा उस्लीन नगर में है. इस
मिशन के उद्देश्य निम्नलिखित हैं—

(क) कुछ रोग के रोगियों का इसाछ धर्म का उपदेश देना.

(ख) उनकी असह्य वेदना कम करने के लिये औषधियों का
प्रण ध करना

(ग) उनके जीवन की आवश्यकताओं का पूरा करना.

(घ) कुछ रोग से दुःखियों के जालको का उनके मातापिता
से धूध रभ उनको इस रोग के जेप से जमाना.

धन उद्देश्यों का पूरा करने के लिये मिशन की ओर से आश्रम
स्थापित कर तथा आवश्यकतानुसार धन व्यय के लिये दे कर केवल
हेमाल ही के लिये दूसरे मिशनो का ली सौंप देते हैं. इस
मिशन का सण व्यय ग्रेटब्रिटेन और आयरलैंड के मुख्य मुख्य
नगरों में से तथा अन्य देशों में से बंदा लगा कर काम में लाते हैं.
सन १८१३ धरवी में इस प्रकार कुछ रु. ६४,००० बिक्षा माग कर
छुड़ो किये गये थे. इसके सिवाय जिन नगरों में मिशन की संस्थाये

हैं वहां के राज्यों की ओर में सहायता रूप १,३६,००० रुपये मिले थे। कुल व्यय ५,४५,००० रुपिया हुआ था।

अब हम यह ज्ञात करना चाहते हैं कि इस मिशन की सहायता कहा कहा पर है? कितने राज्यों को आश्रय देती है? कितने राज्यों को इस लय कर राज से ज्ञाती है? पहले इस मिशन का नाम 'हिंदुस्थान और पूर्व देशों के कुदरोग से पीड़ित राज्यों का मिशन' था। गत वर्ष में सेवा का कार्य पृथ्वी के अन्धान देशों में ईशान के उद्देश्य से मिशन का संक्षिप्त नाम 'कोट से पीड़ित राज्यों का मिशन' रखा गया। गत वर्ष में इसका विशाल क्षेत्र मध्य अफ्रीका, उच्च गयाना, दक्षिण अमरीका तथा धरान देश में इस देश से पीड़ित राज्यों के सेवार्थ पहुंचाया गया था।

भारतवर्ष में इस मिशन ने अपने इंड से उल्लेखनीय स्थानों में आश्रय ज्ञातवाये हैं और इनका व्यय वह स्वयं ही जला रहा है।

किन किन प्रांतों के किन किन नगरों में कितने राज्यों को इससे लाभ पहुंचा रहा है इनका व्यौरा निम्नलिखित है—

अंजु-मेसगाव १८, भीरु ६३, नासिक ६२, पोलादपुर १४७, पूना ७५, पुर्ण ६७, शोलापुर ५२=५४४

अंगुल-आसनसोल १३५, आकुंडा १३६, रानीम ७२६=५५७

भद्रास-अन्नेजी ३६, काशीकट ६८, रामचंद्रपुर ११२, भद्रा ६, मंगलौर २०, नेपुर ५०, सेलुर ७०, विजयानगरम् ११=४०६

पिछार उड़ीसा-भागलपुर १३५, बोखार २०, मुजफ्फरपुर ६०, पुरलिया ७१४=६२६

अहमदनगर-भांडुवा १५८, मुजमीन ५६=२१४

पंजाब-जायलपन २५, रावलपिंडी १६४, सपाहू ६५, नरनतारन १८२=४६६

मध्यप्रांत-यंपा १६४, यंदपुरी ४१२, धनतरी १३६, काठारा ४५, मुजेली ६४, पाटपाडा २६=८८०

संयुक्त प्रांत-आदम ६८, मेरठ ४५, नैनी २६८, रुडकी ५६=४४७

मध्यभारत-धार २५.

सर्व प्रांतों से आधक संख्या बिहार-छत्तीस के, आश्रमों में है, जहाँ की कुल संख्या ८२६ है. वहाँ केवल पुरलिया के ही आश्रम में ७१४ रागी रहते हैं. द्वितीय नंभर मध्यप्रांत का है, जिसमें कि यंदुपुगी के ही आश्रम में ४१२ रागियों के आश्रम मिलता है. पाठक! अकेले केही के शिक्षा के लिये सड़क पर पैदा हुआ देव कर आपसे कितनी वृष्ठा आती है? तथा आप कितनी दूर उससे दूर कर चलते हैं? जिनके द्वारा जैसे सैकड़ों रागियों की जहाँ रात्रिदिवस सेवा होती है, अन्नजल वस्त्रादि दिये जाते हैं. तथा नियमित रीति से धर्मशिक्षा प्रतिदिवस मिलती है वे कितनी प्रशंसा के योग्य हैं? और धर्मर का कितना आशीर्वाद वे प्राप्त करते होंगे?

आपसे एक रागी की सेवा तो दूर रही, एक रागी के आश्रमार्थ व्यय होनेवाले ७५) इ. वार्षिक भी न दिये जावेंगे? कदाचित् आप कहियेगा कि ये तो भ्रष्टाचार मत ईशाने के लिये छतना कष्ट सहन करते हैं और व्यय करते हैं तो आपका दिगु-धित कर्तव्य है कि इनकी सेवा करें. जिनका संसार में सज्जित तिरस्कार करते हैं, उनके पास पैर कर मधुर स्वर में धर्मोपदेश करना और लजनगायन करना, और उनके श्रवणरूपी निर्जल अरण्य में उनके मधुर अमृत-वयन से संतोष देना क्या कुछ कम प्रशंसा की जात है? विदेशी और विधर्मी भ्रष्टाचार लोग यदि जैसे आश्रम स्थापित करें, तो क्या भारतीय अनुष्यो का कर्तव्य ऐसी संस्था स्थापित करने का नहीं है? धर्मर ने परोपकार का किसी विशेष मत के लोगों के ही ठेका नहीं दिया है. अनुष्यमात्र का यह कर्तव्य कार्य है कि वह दीनदुष्टियों की सहायता करे.

हिंस-मिश्रित के आश्रम चीन, जपान, कोरिया, फिलिप्पाइन द्वीप, उच्च गयाना, मध्य अफ्रिका इत्यादि प्रदेशों में है, परंतु वे भारतवर्ष से बहुत कम संख्या में हैं.

कुछ आश्रमों की संख्या ५० है, जिनमें कुछ ४८ पर रोगी अपना कष्टमय जीवन बिताते हैं।

अपने आश्रमों के सिवा अन्य आश्रमों को धन से सहायता देने का भी काम यह मिशन करता है, और इस प्रकार भारत-वर्ष और अन्य देशों की उ६ संस्थाओं को सहायता देता है, जिससे १७००० रोगियों का औपचि आदि का प्रबंध होता है। ज० ज० के मादुंगा विभाग के आश्रम को यह मिशन उ६०) श. की सहायता देता है। मादुंगा के आश्रम में ३५० रोगी रहते हैं। इसका व्यव ज० ज० म्युनिसिपैलिटी और ज० ज० सरकार और एक म्युनिसिपल कमिश्नर के अंकजित इंड के व्याज से चलता है।

सन १८७४ ईस्वी में इस मिशन ने पंजाब प्रांत के अम्बाला नगर में थोड़े से रोगियों से यह संस्था आरंभ की थी। आज इस संस्था को स्थापित होने ४० वर्ष हो गये। इसका स्थापक वी. जेकी नाम का एक सहृदय है वह आज भी वृद्धावस्था में सुप्रिन्टेन्डेन्ट का कार्य करता है। घटना ही नहीं मत वर्ष उसने और इसकी पत्नी ने चीन, जपान, कोरिया इत्यादि देशों में अभ्युत्थित किया था। जिस मनुष्य ने अपने जीवन में धितने महान् परांपकार की संस्था को स्थापित कर विदेशों में इसको प्रसारित किया वह धन्य है।

सन १८९९ की रिपोर्ट से ज्ञात होता है कि समस्त भारत-वर्ष में इस रोग से पीड़ित रोगियों की संख्या १,०६००० थी। यह संख्या हीके संख्या से कुछ कम है। इसका कारण यह है कि लोग इस रोग को आरंभ में छिपाने का यत्न करते हैं। बीस वर्ष तक के रोगियों की संख्या ८२५५ थी और २० से ४० वर्ष तक की अवस्थावालों की संख्या ४२,००० थी। कितने ही लोग तो यह समझते हैं कि यह रोग असाध्य है इससे रोकने का केवल एक यही उपाय है कि रोगी ने जनसमूह से अलग रहना तथा इसका ससर्ग न्यून करना। ज० ज० नगरों में जैसे जीज भागनेवाले रोगियों के बिये कानून बन गये हैं; पर वे बहुत नमी से काम

મેં લાવે જાતે હું. અંસે રોગી ઓપુર્યોં કી સંતાનોં કો ઉનકે માતા-પિતા સે પૃથક્ રખના ઉચિત હૈ. વહ રોગ પૈતક નહીં હૈ, ઇસ લિયે બચપન હી સે જાલકો કો ઉનકે માતાપિતા સે અલગ રખા. જવે તો સંસર્ગ દોષ સે વહ રોગી નહી હોયા. એસા કરને સે ઘર મેં એક મનુષ્ય કે રોગી હોને સે સજ મનુષ્ય રોગી નહી દિખાઇ દેગે. ઇસ મિશન કી ઓર સે ઇસ પ્રકાર પપઁ રોગી માળાપો કે જાલક પૃથક્ રકખે જાતે હૈં ઓર વે જડે હો કર અપના નિર્વાહ સ્વયં કરને જાતે હૈં.

મેં ઇશ્વર સે કેવલ ચહીં પ્રાર્થના કરતા હુઆ કિ હમારે દેશ મેં બી એસે મનુષ્ય ઉત્પન્ન હોં જો ઇસ પ્રકાર કે રોગિયો ઓર દુઃખિયોં કી સેવા કરના અપના કર્તવ્ય સમજે તથા હમારે ધની બાપ અપને દ્રવ્ય કો એસે નિષ્કામ સેવા કે કાર્યોં મેં ઉપયોગ કરના સીખે અપને લેખ કો સમાપ્ત કરતા હૈં.*

(સ્વદેશજાલકતા એક અંકમાધી)

(ચેતાને ધાર્મિક માનનારા અમેા દિંદુએા ખરૂં જોતાં એવા ધર્મહીન ઘણ ગયા છીએ કે, સ્વધર્મને યથાવત્ સમજવાની, પથુ ઇચ્છા નહિ, ત્યાં પ્રવાન અને આચરણની તો વાત શી ?

લી૦ અવગુણસાગર-સિદ્ધિ અખંડાનંદ)

* અર્થાત્ ‘કદ મેં’ રૂસે હુએ મનુષ્યો કો દુઃખ સે મુક્ત કરના, માર્ગ સે જૂલે હુએ મનુષ્યોં કો માર્ગ પર ચલાના, બૂખોં કો અપની રાત્રી મેં સે જાગ દેના, ઇસમે અપના હી હિત હોતા હૈ; ક્યોં કિ વિચારૂપ ઇશ્વર કે સરીર કે હમ સજ અંગમાત્ર હૈં.

૧૬-આપણી શરમ ક્યારે ભાગે ?

(સરદાર વલ્લભભાઈના એક ભાષણનો સાર)

“મને કોઈ પૂછે કે, આપણને શરમાવનારી વસ્તુ કયી? તે હું કહું કે, મિશનના દવાખાના મિશનના દવાખાનાએ આપણા ઉપર ઉપકાર ઘણો કર્યો છે, પણ આપણને સૂઝતું નથી કે, ૬૦૦૦ માઇલથી આવેલા માણસો સેવાશક્તિથી આપણા ઉપર કેટલો જમાવટ કરે છે અને કેટલો પ્રેમ ખેંચે છે ! આપણે આપણું કેમ નથી કરી શકતા ? આપણી પાસે ડૉક્ટરોનો ટોટો નથી, યુનિવર્સિટીમાંથી, જેમ મશીનમાંથી ટંકચાળમાંના સિક્કા નીકળે છે તેમ ડીઝીવાળા નીકળે છે; તેમને ક્યા નાખવા તેની સૂઝ પડતી નથી. આપણા દેશના ડૉક્ટરો કુશળ અને બાહોશ તૈયાર થયેના છે. જે ડૉક્ટરો રાજની સેકડો કે હજારો રી લઈ કામ કરનારા છે તેમણે સમજવું જોઈએ કે, જે મિશનના પરદેશી માણસો હિંદુસ્થાનના જીવે જીવે, તાલુકે તાલુકે થાણાની જમાવટ કરે છે તો તમારો હિંદુસમાજ તરફ, દેશ તરફ ધર્મ છે કે હજારો-લાખો કમાવાની આશા છોડો. હિંદુસમાજ અનાથ ધર્મ પડ્યો છે. આપણી પાસે પૈસો હોય તો મફત દવાખાના કાઢીએ તે નકામા છે. પ્રાણ રેડી પ્રજાનું કલ્યાણ કરનારા માણસો નથી, લા કામ આગળ ચાલનારું નથી. ગુજરાતમાં હું જોઉં છું કે, પરદેશથી મોટા મોટા બાહોશ ડૉક્ટરો-ઝીઓ પણ આવીને દુ.ખી માણસોની સારવાર કરે છે. જ્યાં ધણા બિખારી છે ત્યાં આપણે પૈસાદાર થઈને શું ? જ્યાં કરોડો ઝૂંપડીમાં વસે છે ત્યાં હવેલીઓમાં ઉધ કેવી રીતે આવવાની ? હું નડીઆદ, આણંદ, બોરસદ જઈ છું ત્યારે મને કે પારી યાય છે, ગુજરાતના પ્રજાત ડૉક્ટરો આ ન કરી શકે ? ગુજરાતમાં એકજ દાતનો ડૉક્ટર છે, જેણે પોતાનું સર્વસ્વ અર્પણ કરી પોતાનો પ્રાણ ભર્યમાં રેડ્યો છે. ભર્ય જીવો ઉપર તેણે પ્રેમની એવી જાળ પાથરી છે કે ભર્ય તેનો પડતો બોય ઉપાડે છે જો આપણા કળવાયલા, પ્રવીણ, બાહોશ નવજીવાનો મોહ છોડી સમાજ-સેવામાં પડે તો આપણી શરમ ભાગે.

१७-ठंडे छींटे

भोये आधियो! कला जताओ तो, तुम्हारा दयालु परम पिता
 किंदू है या मुसलमान? मौदू है या पारसी? यहूदी है या इसाई?
 फिर तुम 'कुछ' बन कर' अपने पवित्र पितृकुल में क्यों कलंक
 लगाते हो?

धर्मवीरो! जरा आप जोखो; पढ़याओ, ये तुम्हारे धारे
 आध की तो हैं। हा, इसी जगत्पिता के धारे पुत्र, जिसका दुलार-
 धार पाने का तुम आज गधी-गधी की भाँक जानते फिरते हो!
 तुम्हारी यह कैसी पिता की पूजा है! आध का रक्त पी
 कर अपने अद्वेष पिता के पैर पधारने न रहे हो न?

दयालु पिता तुम्हारी यह दुशासे की मदंगी कोट पसंद न
 करेगा। यह जानते हो न आध! कि इस किंमती दुशासे का एक
 एक रेशा उसके सैकड़ों दुर्मुख जन्मों की रक्तहीन नसे से भिन्न-
 भिन्न कर तैयार हुआ है?

अरे, यह किस सड़ोहर आध के साधर से रंग लाये हो
 अपनी तेज तलवार! तुम्हारी धार्मिक दृष्टि में परम पिता के
 आसुओं का क्या कुछ भी भ्रूत्य नहीं है?

तुम्हारा परमपिता इस अधजली ओपरी की दूरी अदिया
 के पास आज कल से तुम्हारी राह देण रहा है, तुम ये रेशमी
 गढ़े क्या इसीके लिये लिखा रहे हो भंस मौजमदल में? भिन्न!
 ये मुलायम गढ़े तुमने अपने ही आधियों के कदन के दुकड़ों से
 तैयार किये हैं न?

'कयन की कटोरी में' यह केसरिया दूध किसे पिलाने न रहे
 हो? सावधान! इसमें तुम्हारी सगी लहनों के कलेजे का ग्लूत
 मिला हुआ है तुम्हारा प्रेमी पिता इसे कैसे पिबेगा?

और क्या भुज्जत याचते हो? दमारी आस्तिकता का यही
 सजसे आज सुलुत माना न सकता है, कि आज हम पक्षात्पाप
 की पुनित वेदी पर अपने हृदय के कुछ वेदनाभारे गरम गरम
 आसू यहा रहे हैं। हम अपने रहे राम के दो-रो कर ?

संकेतों का। हमारा तो कुछ ऐसा ही विश्वास है हम अम और क्या प्रमाणों से कर तुम्हारे भ्रमवास में अपने आत्मविश्वास का?

आध' तुम जो बोले हो। न जाने, किस अज्ञात आधी-शान भवन की ओर में परेशान हो रहे हो। क्या तुम्हारे स्नामी का स्वागत क्या इस मौजूदा ओपडी में न हो सकेगा? अरे, धसीका जनाओ, धसीका सज्जो।

आध' यह सज्ज उस विश्वेश के दया-दरबार में दानिद होने की ही तैयारी कर रहे हो न। तो फिर अपना यह रंगीन भ्रमदगी लिमास उतार डालो। वदा तो, जम, 'मनुष्यता' की ओर सादी संदेह यदर ओर कर जज्जो।

मत धिनाओ। छूने से; धो हो न प्रेमपूर्वक अपने कुण्डले दाधो से धस धारे जधु का धिनौना धाव तनिक देजो तो, धस संकेत धाव के भवाद में हो कर तुम्हारे परम पिता की धारधरी नजर तुम्हारे उपर क्या छन-छन कर नहीं पड रही है?

ध्वज करना आमान है। धवन करो, तो हम तुम्हें पुरुषार्थी मानें। हा आध' ओर धार तो दुनिया के विनाश में से विकास की ओर धारी जतक दिभा हो पर याद है न-यह पुरुषार्थप्रदधन केवल प्रभुपामाध्य है।

मित्र! क्या कितनी गरीब का शु जलते हो? यह तेज आस्य क्या कभी तुम्हारे अंतस्तल तक नहीं पहुँचती? यदि नहीं, तो 'अभेदवाद' का धोधा प्रचार कर रहे हो।

ओर धार स्वार्थत्याग कर तो देजो पडता है दूसरे पर धसका कुछ प्रभाव या नहीं? निश्चय है, कि वे लोग भी तुम्हारे आत्मत्याग का अनुकण्ड करेगे और धस प्रकार तुम उस प्रयस्त पथ पर पहुँच जज्जो, जदा परार्थ की स्वार्थ म न मना है।

मित्र! अपनी अतगत्मा का अनादर न करो; करो कि धनक. स्पष्ट अर्थ है जमल का तिररका और धधर का विद्रोह! तुमने धसका क्या डाल और अर्थ तमसा है? ("कल्याण" माथी)

१८-गीताग्रंथ की एक बड़ी विशेषता

(लेखक-श्री. जगदेवप्रसाद मिश्र)

यो तो गीता अर्जुन के महाभारतयुद्ध में प्रेरित करने के लिये कही गयी है, परंतु इसी प्रसंग में जगवान् ने मनुष्यता तथा मानवधर्म का धतना अच्छा और ऐसा पूर्ण वर्णन कर दिया है कि यह ग्रंथ एक सुंदर मानवधर्म-शास्त्र बन गया है और इसी दृष्टि से इस ग्रंथ की आज दिन धतनी महत्ता है। उन्होंने अपने इस मानवधर्म-शास्त्र के धतना अविवेकी बनाया है कि अद्वैतवादी शंकराचार्य, विशिष्टाद्वैतवादी रामानुजाचार्य, शुद्धाद्वैतवादी वल्लभाचार्य, द्वैताद्वैतवादी निम्भाकार्य, द्वैतवादी मध्वाचार्य आदि सभ आचार्यों ने परस्पर विरोधी सिद्धांत रखते हुए भी इस ग्रंथ के एकसमान प्रामाणिक माना है तथा इसने अपने अपने ढंग से समझने की चेष्टा की है धतना ही नहीं, आस्तिक लक्ष्मिपादी, नास्तिक साम्यवादी, धर्मिष्ठ कर्मवादी, वेदाती शानवादी तथा योगी ध्यानवादी धर्त्यादि सभी ही इसमें समान आनंद का अनुभव करते हुए अपनी अपनी रुचि की जाते पाते हैं। यह अविवेकी सिद्धांत भी इस ढंग पर प्रतिपादित हुआ है कि प्रत्येक वाद की अपूर्णता ही दूर हो गई है और सभ वादों का समन्वय भी हो गया है। यही गीता-ग्रंथ की एक बड़ी विशेषता है इसमें परार्थना के सिद्धांत रहते हुए भी एक ऐसी नवीनता आ गयी है, जिसने इन छद्मोद्घर्षों की अपूर्णता दूर कर के इन सभका समन्वय कर दिया है और इस समन्वय सिद्धांत के अन्त ही मनोमोहक रूप दे दिया है।

गीता ने इसी विशेषता के साथ मनुष्यध्वन का ध्येय तथा इस ध्येय की प्राप्ति के साधनों का निरूपण किया है उसके अनुसार मनुष्यध्वन का ध्येय 'परा शान्ति' तथा 'साधत स्थान' है।

(“कल्याण” नाम गीताकभाषी)

૧૧-એક સાચા અહિંસાવાદી મહાત્માની જરૂર

(લેખક:-શ્રી. લાલશંકર લક્ષ્મીદાસ)

કાળીને નામે રોજ ચાલતી લોહીની નદીઓ અટકાવો!

મહાત્મા ગાંધીજી કચકાતા કાળા માતાજીનું મંદિર જોવા ગયા હતા. તે વખતે તેમણે માતાજીને ભોગ આપવા માટે જરૂર પડેલાં એક ટોળું તથા પોતાની આગળ વહેતી લોહીની નદી જોઈ, તેથી તેમને ધણો ખેદ થયો હતો. તેનું અસરકારક વર્ણન તા. ૬-૪-૧૯૨૭ના 'ઇન્ડિયન નેશનલ હેરલ્ડ'માં છપાયું હતું.

મનુષ્યોનાં ખૂન—માતાજીને જનાવરોનો ભોગ આપવાના રિવાજને પરિણામે વખતે વખતે ધર્મોંધ માણસો પોતાના સમા તેમજ ખીજાં મનુષ્યોના માતાજીને નામે ખૂન કરે છે, અને તેવા ખુનીઓને કાસી અથવા જન્મદેશનિકાલની સજા થાય છે, અને તેના સત્તાવાર દાખલા આ બાબતના એક ખાસ અંગ્રેજી હેન્ડબીલમાં મેં આપ્યા છે.

ઈશ્વરી ઇન્સાફી કાયદો—ઉપર પ્રમાણે જે હતભાગી આત્માઓ માતાજીને નામે મૂર્ગા પ્રાણીઓ તેમજ મનુષ્યોની હિંસા કરીને તેમના શાપ લે છે, તેઓ કર્મના ઇશ્વરી ઇન્સાફી કાયદા પ્રમાણે પોતાના મરણ પછી નરકમાં ત્રાસદાયક પીડા સહન કરવાને લાયક થાય છે.

પ્રાર્થના—લાખો પ્રાણીઓની તેમજ ધણા મનુષ્યોની હિંસા અટકાવવાનો, તથા લાખો આત્માઓને નરકની ત્રાસદાયક પીડાથી બચાવવાનો આ સવાલ છે. તેના ખ્યાલ કરીને કોઈ મહાત્મા કલકત્તે જઈને બંગાળી હિંદુઓને કર્મ તથા પુનર્જન્મનો ખ્યાલ આપીને કાળા માતાજીને નામે જનાવરોની હિંસા કરવાનો રિવાજ બંધ કરાવી માતાજીને માત્ર મેવા-ગિદ્દાઈ તથા ફોનોનો ભોગ આપવાનો, ઠરાવ કરવા માટે અપીલ કરે, અને તેથી તેઓ મહાપુણ્ય મેળવે એવી મારી પ્રાર્થના છે.

વાંચનાર! તમેજ એવા મહાત્મા થશો?

૧૦૦—શ્રીરામાયણનું મહત્ત્વ

પ્રીતિ કરે રામાયણ માંहीं, તેહી સમ માગ્યવંત કૌઝ નાहीं ॥

“રામાયણ, એ જગતમા જેનો જેટો મળતો નથી એવો અનન્ય માહિત્યગ્રંથ છે.” વિવેકાનંદ

“રામાયણથી ભારતવર્ષનો સ્વાર્થપરાયણતાનો દોષ જેટલો દૂર કરાયો છે; તેટલો કોઇ પણ નીતિવેત્તા, ધર્મવેત્તા, સમાજસુધારક, રાજપુરુષ કે રાજાથી પણ દૂર કરાયો નથી.” બંકિમચંદ્ર

“કાવ્યનાં બંને અંગ—કવિ અને નાયક—ની બાબતમા રામાયણના જેટાનો કોઇ પણ ગ્રંથ કોઇ દેશમા મળે તેમ નથી રામચંદ્ર સમાન પ્રખર સામર્થ્યવાળો તથા ઉદાત્ત નીતિવાળો કોઇ પણ પુરુષ જગતભરના ઇતિહાસમા દેખાતો નથી, તેમ મહર્ષિ વાલ્મીકિ અને તુલસીદાસજી જેવી દિવ્ય પ્રતિભા તથા ઉચ્ચ કલ્પનાવાળા કવિ પણ કોઇ જણાતા નથી. હોમર તથા વર્જીલના “ઇલિયડ” તથા “ઇનીડ” અને મિલ્ટન કવિનો ‘પેરેડાઇઝ લૉસ્ટ’ પાશ્ચાત્યોમા ઉત્તમ ગણાય છે; પરંતુ એ બધા ગ્રંથો કરતા રામાયણ ગ્રંથ કેટલો બધો શ્રેષ્ઠ છે? કદાચ કોઇ કાવ્ય—શક્તિમા હોમર વગેરેને વાલ્મીકિની બરોબરીએ બેસાડે; પણ તેઓના કાવ્યનાયકો ઍકિલિસ વગેરે નીતિની દૃષ્ટિએ તો રામાયણના રામચંદ્રાદિ કરતા બહુ ઉતારતા છે. સારાશ કે, રામાયણ માટે આર્ય લોકો જે અભિમાન ધરાવે છે તે યોગ્યજ છે.” ચિંતામણુ વિ. વૈદ્ય

“રામાયણ એ કહેવામાં તો એક મહારાજાનું જીવનચરિત્ર છે; પરંતુ વારતવમા તો એ ગ્રંથ આ સંસારના મળનો નાશ કરનારા અગ્નિરૂપ છે. એ અધકારમા પ્રકાશ, સ્ત્રીઓનો ધર્મ, પુરુષોનું પૌરુષ, બ્રાહ્મણોનું બ્રહ્મતેજ, ક્ષત્રિયોનો ક્ષાત્રધર્મ, વૈશ્યોનું ધન, શૂદ્રોનો ધર્મ અને મૂલરચાશ્રમી નરનારીઓનો સુખદીપક છે. એ ગ્રંથરૂપી તેજસ્વી દીપક હાથમા રાખીને જે કોઇ તેના પ્રકાશમા ચાલે છે તે જીવનયુદ્ધમા કદી પણ હારવાનો નહિ.” સંતરામ રામા

“રામાયણને વાંચીને અમે કંઈકના કંઈક બની રહીએ છીએ.

અમારામાં ઉઘા ઉઘા ખ્યાન ઉપજી મનુષ્યના ભૂપણરૂપ સદગુણો
આવી હાજર થાય છે સત્યાચરણ, પિતૃભક્તિ પતિનતાધર્મ, પતિ-
કર્તવ્ય, પિતામાતાનો સ્નેહ, નિનય, ધીરજ, દયા, સારાશ કે માનવી
ગુણોનું એવું કોઈ ચિન્ન નથી કે જેનું યથાર્થ રૂપ કવિએ પોતાની
જનકુભરી કનક વડે આમાં આલેખ્યું નથી” મિ. ટ્રેડર

“એમાં સ્ત્રીસમાજની શક્તિ, પવિત્રતા તથા મહત્તા વિષે જેવો
પ્રકાશ સમાયેતો છે, તેવો મીઝા મંદ પણ્ય ગ્રંથમાં નથી દેખાતો”

‘મેં મારી કોમના કેટલાય વિદ્વાદોમાં કન્યાઓને રામાયણ
હોજમા આપી છે, કે જેથી તે પતિનતાધર્મ પાળનારી થઈને
સ્ત્રીજાતિની મહત્તા માટે ગર્વ રાખે આથી જોકે મારી જ્ઞાતિએ
તો મને કલકિત કરવાનું બીકું ઉઠાવેલું, પરંતુ મેં સ્પષ્ટ કહી દીધું
કે, રામાયણ કંઈ માન હિંદુસમાજનો ગ્રંથ નથી પણ આખી દુનિયા
ના માણસોની સંપત્તિ છે x x હાલમાં પશ્ચિમની સભ્યતાએ બાર
તીપ આદર્શની ભયતાને દાળવા-ભૂસવામાં કસર નથી રાખી, અને
તેથી અમારી નૈતિક શક્તિ પ્રાય બવાજ ધર્મકાર્યોને માટે ક્ષીણ
થતી ચાલી છે”

એચદ કાસીમઅલી

દૂસરે કો દુખ દેને કે સિયે જો ઓરો કી સદાયતા કે સિયે
પ્રાર્થના કરતા હૈ, ઉસસે દમારા કુલ મનમ નહી સગતિ કો
અન્યાય-યુદ્ધ મે પ્રવૃત્ત દેખ કર જો સગતિ કો પક્ષ લે કર યુદ્ધ
કરતા હૈ, ઉસકે સાથ દમ ત કુલ મનમ નહી અન્યાય કી પ્રતિજ્ઞા
કર કે અધર્મયુદ્ધ મે જો પ્રાણ મવાતા હૈ, મુદ્દમદ અપને દન મે
ઉસકી મળુના ન કરેમા

—હજન્ત મુદ્દમદ (સલગ)

x

x

x

x

૧૦૧-પાટણનું આયુર્વેદ વિદ્યાલય

ગુજરાત અને કચ્છ-કાઠિયાવાડમાં આયુર્વેદના ઉચ્ચ શિક્ષણ માટે પાટણની શેઠ ઉજ્જમશી પાનાંબર આયુર્વેદ મહાવિદ્યાલય જાણીતી સંસ્થા છે. હિંદમાં આયુર્વેદની પડતી યત્ન હોય અને દલુ પણ તેના વિકાસમાં નડતર થતી હોય તો તેનાં અનેક કારણોમાં રાજ્યાશ્રયની ખામી એ મુખ્ય કારણ છે, તેમાં કંઈજ શક નથી. હિંદનાં મોટાં દેશી રાજ્યો પણ આયુર્વેદના પુનરુદ્ધાર માટે ધણુંજ થોડું કરે છે; જો કે તેમાં અપવાદ માત્ર માધ્યસેર અને વડોદરા રાજ્ય છે. શ્રી. મહારાજ સાહેબે આયુર્વેદના પ્રચાર માટે તેના શાસ્ત્રીય અને સુધરેલી પદ્ધતિએ શિક્ષણપ્રગ્ન કરવાની આવશ્યકતા જોઈ, પાટણના સ્વ. શેઠ ઉજ્જમસીભાઈએ રૂ. ૧ લાખની સખાવત આપતાં તેટલીજ રકમ આપી. એ સંસ્થા સરકારે ચલાવવાનું માથે લીધું છે અને તે સંસ્થામાંથી દર વર્ષે પાંચ-સાત વિદ્યાર્થીઓ જે ચોથા વર્ષની ઉત્તમ કક્ષામાંથી પસાર થઈ નિષ્ણાત લાયક વેદો તરીકે બહાર પડે તેમને રાજ્ય તરફથી યોગ્ય ઉત્તેજન પણ આપવામાં આવે છે. તે માટે શ્રી. સરકારનો ગુજરાતી સમગ્ર આયુર્વેદપ્રેમી પ્રજાએ આભાર માનવો ઘટે છે. આ સંસ્થા સારા નિષ્ણાત શિક્ષકો અને મોડર્નની દેખરેખ નીચે ચાલતી હોઈ તે ગુજરાતમાં સારી પ્રસિદ્ધિ પામી લોકપ્રિય થતી જાય છે, એ ખુશી થવા જેવું છે; પરંતુ આવી ઉપયોગી સંસ્થાનો જેટલા ઉત્સાહથી લાભ લેવો જોઈએ તેટલો લેવામાં આવતો નથી એ તેના પરિણામ ઉપરથી જોઈ શકાશે. ચાલુ વર્ષની પરીક્ષામાં ચોથા વર્ષમાં ૭ વિદ્યાર્થીઓ, ત્રીજા વર્ષમાં ૭, બીજામાં પણ ૭ અને પહેલા વર્ષમાં માત્ર ૪ પાસ થયા છે. આ પરિણામ જોતાં સામાન્ય રીતે દલુ ચાર-પાંચ વર્ષ સુધી દર વર્ષે પાંચ કે છથી વધારે વેદો તૈયાર થઈ નીકળે એમ લાગતું નથી. તો આવી મોટી અને ઉપયોગી સંસ્થાનો આ રાજ્યનાજ નહિ, પરંતુ સમગ્ર ગુજરાતના વેદોએ તેમજ એ ધંધામાં હિત ધરાવનારાઓએ વધારે લાભ લઈ આત્મહિત સાથે આયુર્વેદનો

અમારામાં ઉઘા ઉઘા ખ્યાલ ઉપજી મનુષ્યના ભૂપણરૂપ સદ્ગુણો
આવી હાજર થાય છે મત્યાચરણ, પિતૃભક્તિ પતિવ્રતાધર્મ, પતિ
કર્તવ્ય, પિતામાતાના સ્નેહ નિનય, ધીરજ દયા, સારાશ ક માનુષી
ગુણોનું એવું કોઈ ચિત્ર નથી & જેનું યથાર્થ રૂપ કવિએ પોતાની
જાદુભરી કલમ વડે આમાં આલેખ્યું નથી મિ. ગ્રેટ

‘એમાં સ્ત્રીસમાજની શક્તિ, પવિત્રતા તથા મહત્તા વિશે જેવો
પ્રકાશ સમાયેરો છે, તેવો બીજા કોઈ પણ ગ્રંથમાં નથી દેખાતો’

‘મેં મારી કોમની કેટલાય વિનાહોમાં કન્યાઓને રામાયણ
દહેજમાં આપી છે, જેથી તે પતિવ્રતાધર્મ પાળનારી થઈને
સ્ત્રીજાતિની મહત્તા માટે ગર્વ રાખે આથી જોકે મારી જ્ઞાતિએ
તો મને કલકિત કરવાનું ખીકું ઉઘાવેલું પરંતુ મેં સ્પષ્ટ કહી દીધું
કે, રામાયણ કા માત્ર હિંદુસમાજનો ગ્રંથ નથી પણ આખી દુનિયા
ના માણસોની સપત્તિ છે & & હાલમાં પશ્ચિમની સંસ્કૃતિએ બાર
તીય આદર્શની જગ્યાએ ટાળવા-ભૂમરામાં કસર નથી રાખી, અને
તેથી અમારી નૈતિક શક્તિ પ્રાય જધાજ ધર્મકાર્યોને માટે ક્ષીણ
થતી ચાલી છે”

એચદ કાસીમઅલી

દૂસરે કો દુખ દેને કે સિરે જો ઔરો કી સહાયતા કે સિરે
પ્રાર્થના કરતા હૈ, ઉસસે હમારા કુઠ સગથ નહી રનગતિ કો
અન્યાય-યુદ્ધ મે પ્રવૃત્ત દેખ કર જો રનગતિ કો પક્ષ લે કર યુદ્ધ
કરતા હૈ, ઉસકે સાથ હમારા કુઠ સગથ નહી અન્યાય કી પ્રતિજ્ઞા
કર કે અધર્મયુદ્ધ મે જો પ્રાણ ગવાતા હૈ, મુહમ્મદ અપને દલ મે
ઉસકી ગણના ન કરેમા

—હજરત મુહમ્મદ (સલ્લ)

x

x

x

x

૧૦૧-પાટણનું આયુર્વેદ વિદ્યાલય

ગુજરાત અને કચ્છ-કાઠિયાવાડમાં આયુર્વેદના ઉચ્ચ શિક્ષણ માટે પાટણની શેઠ ઉજ્જમણી પાનાબર આયુર્વેદ મહાવિદ્યાલય જાણીતી સંસ્થા છે. હિંદમાં આયુર્વેદની પડતી યથા હોય અને દંત્રુ પણ તેના વિકાસમાં નડતર થતી હોય તો તેના અનેક કારણોમાં રાજ્ય-શ્રમની ખામી એ મુખ્ય કારણ છે, તેમાં કમજ શક નથી. હિંદનાં મોટા દેશી રાજ્યો પણ આયુર્વેદના પુનરુદ્ધાર માટે ધણું જ થોડું કરે છે; જો કે તેમાં અપવાદ માત્ર માછસોર અને વડોદરા રાજ્ય છે. શ્રી. મહારાજ સાહેબે આયુર્વેદના પ્રચાર માટે તેનો શાસ્ત્રીય અને સુધરેલી પદ્ધતિએ શિક્ષણપ્રબંધ કરવાની આવશ્યકતા જોઈ, પાટણના સ્વ. શેઠ ઉજ્જમણીભાઈએ રૂ. ૧ લાખની સખાવત આપતા તેટલીજ રકમ આપી. એ સંસ્થા સરકારે ચક્રાવવાનું માથે લીધું છે અને તે સંસ્થામાંથી દર વર્ષે પાંચ-સાત વિદ્યાર્થીઓ જોયા વર્ષની ઉત્તમ કક્ષામાંથી પસાર થઈ નિષ્ણાત લાયક વૈદ્ય તરીકે બહાર પડે તેમને રાજ્ય તરફથી યોગ્ય ઉત્તેજન પણ આપવામાં આવે છે. તે માટે શ્રી. સરકારનો ગુજરાતી સમગ્ર આયુર્વેદ પ્રેમી પ્રજાએ આભાર માનવો ઘટે છે. આ સંસ્થા સારા નિષ્ણાત શિક્ષકો અને બોર્ડની દેખરેખ નીચે ચાલતી હોઈ તે ગુજરાતમાં સારી પ્રસિદ્ધિ પામી લોકપ્રિય થતી જાય છે, એ ખુશી થવા જેવું છે; પરંતુ આવી ઉપયોગી સંસ્થાનો જેટલા ઉત્પાદથી લાભ લેવો જોઈએ તેટલો લેવામાં આવતો નથી એ તેના પરિણામ ઉપરથી જોઈ શકાશે. ચાલુ વર્ષની પરીક્ષામાં ચોથા વર્ષમાં ૭ વિદ્યાર્થીઓ, ત્રીજા વર્ષમાં ૭, બીજામાં ૫ અને પહેલા વર્ષમાં માત્ર ૪ પાસ થયા છે. આ પરિણામ જોતા સામાન્ય રીતે દંત્રુ ચાર-પાંચ વર્ષ સુધી દર વર્ષે પાંચ કે છથી વધારે વૈદ્યો તૈયાર થઈ નીકળે એમ લાગતું નથી. તો આવી મોટી અને ઉપયોગી સંસ્થાનો આ રાજ્યનાજ નહિ, પરંતુ સમગ્ર ગુજરાતના વૈદ્યોએ તેમજ એ ધંધામાં હિત ધરાવનારાઓએ વધારે લાભ લઈ આત્મહિત સાથે આયુર્વેદનો

પુનરુદ્ધાર કરવાના શ્રી સરકારના અને સ્વ શેઠ ઉજ્જમશીના હેતુ
ઓને સફળ કરવા બહેર વિનંતિ કરીએ છીએ
(તા ૧૩-૬-૨૮ના “સયાજીવિજય”માંથી)

૧૦૨-આ તે કારખાનાં કે કસાઈખાનાં?

ધંગ્લાંડની નદીઓનાં પાણી ઝેરી થતાં જાય છે !—નદી
ઓના પાણી ચોખ્ખા રાખવાની લડત ચલાવનારી એક સોસાયટી
ધંગ્લાંડમાં સ્થપાઈ છે અને એ સંસ્થા કહે છે કે, આજે ધંગ્લાંડની
નદીઓના પાણી પીના જોખમભરેલા થયા છે, ગાયોના દૂધ ઉપર
એ પાણીની ખરાબ અસર થવા લાગી છે, નદીઓની ખીણોમાં ઉમટો
ધાસચારો નાશ પામવા લાગ્યો છે, નદીઓના પાણીમાં નાહના
તુ અને તરવાતુ પણ જોખમભર્યું જન્યુ છે, નદીકાંઠાના વૃક્ષો સૂકાઈ
જવા લાગ્યા છે, પખીઓ નદીકાંઠાને હવે તજી દેવા લાગ્યા છે અને
નદીઓના પાણી એવા ઝેરી થયા છે કે તેમાં નાહવાથી આખા અને
નાક ઉપર ખરાબ અસર થાય છે ! નદીના પાણી ઝેરી થવાનું કારણ
એ છે કે, ધંગ્લાંડમાં નદીઓના કાંઠાપર જુદા જુદા ઉદ્યોગોના કાર
ખાના છે અને એ કારખાનાઓના મેના પાણી તથા કચરો નદી
ઓમાં વહાવી દેવામાં આવે છે ! અમદાવાદની કેરીકાં મીનતુ ગડ
પાણી અને અમદાવાદની ગટરોતુ ગડ પાણી સામન્મતી નદીમાં
જવા દેવામાં આવે છે તેનું શું ?

(આગળ મળમૂત્રાદિ જમીનમાં ખાતરરૂપે બાળતા, તે પાશ્વર્ય
સુધારાના આધારના અનુકરણે હવે ગંધાચમુનાદિ મદાપવિત્ર નદી
ઓમાં તેના કિનારે આવેલી સુધારક મ્યુનિસિપાલિટીઓની ગટ દ્વારા
પધરાવાય છે અને નદીઓનું પાણી પીનારા કોરોડો મનુષ્યોની નેરા
થાય છે કે હાનિ થાય છે, તે વિચારવાનો પડી છેજ કોને ! આ
વિવક્ષણ શિક્ષણ સુધારાને નામે કુધારા ન વર્તોવે તો શું કરે !

ખરાબ લિશ્તુ-અખંડાનંદ

૧૦૩-મહાભારત શામાટે વાંચવું-વસાવવું?

મહાભારતરૂપી જે મહાસાગરના એક સ્વરૂપ અંશરૂપ 'ભગ-વદ્ગીતા' જગતભરના વિદ્વાનોને પોતાના અલૌકિક જ્ઞાનગૌરવથી ચકિત કરી રહી છે; જે મહાસાગરમાથી બીજાં પણ એવા એવાં અનુપમ રત્નો મળ્યા છે કે જે નિત્યપ્રતિ લક્ષ્યાવધિ અધિકારીજ્ઞોનાં હૃદયને ધર્મ, જ્ઞાન અને ભક્તિના અનેરા પ્રકાશથી અંજવાળી રહ્યાં છે; જે મહોદધિના એક અમૃતના ખંડરૂપ "શાંતિપર્વ"માં લહેરાઈ રહેલું ધર્મામૃત, તેમા નિમજ્જન કરનારા લાખો ધર્મપ્રેમી હૃદયો-ને શાંત, પવિત્ર અને ચારે પદાર્થને પાત્ર બનાવતું આવ્યું છે; જે મહાન ગ્રંથનો અદ્ભુત પ્રકાશ હજારો વર્ષથી આર્ય નૃપતિઓની પરંપરાને રાજધર્મ અને વીરત્વના ઉત્તમ આદર્શ દર્શાવતો આવ્યો છે; જે મહાન ગ્રંથની ઓજસવી કથાઓએ શતાવધિ નૃપતિઓને અને લક્ષ્યાવધિ ક્ષત્રિયોને પ્રભાવિત કરીને પરમાર્થના ધર્મપથે પળાવ્યા છે; જે મહા-ગ્રંથના પ્રભાવે વિકટ સમયમા પણ પ્રતાપ, શુરુ ગોવિંદ અને શિવાજી જેવા મહાવીરોને અપૂર્વ ચેતના અને અદ્ભુત પરાક્રમ આપી અપાર બળવાળા શત્રુદળો સામે અડગભાવે ઉભા રાખ્યા છે; જે મહાન ગ્રંથની જ્વલંત પ્રેરણાઓથી પ્રેરાઈને લક્ષ્યાવધિ ક્ષાત્રકુળદીપક વીરાત્માઓએ આ નશ્વર જગતપ્રત્યેના મોહ-મમતા છોડી દીધા છે અને પોતાના પ્રચંડ શરીરોને પ્રકુલવળને સ્વધર્મપાલનના મહાપરમા હોમી દઈ વીરગતિને પ્રાપ્ત કરી છે; જે મહાન ગ્રંથ ભારતવર્ષની હાવની દીન-હીન દશામા પણ વિદ્વાનથી માડી ખેડુત સુધીના અને રાજથી માડી રંકપર્ણતના કોટચર્યા સંતાનોને આર્યોની અસામાન્ય જ્ઞહોર્જલાલી-ની યાદ આપતો થકો તેમના એક મહિપ્રચિત સ્મારકસ્તંભરૂપે ભારતવાસીઓને 'ઉત્તિષ્ઠત જાગ્રત, પ્રાપ્ય વરાન્નિવોદત' ઇત્યાદિ ભાવના ઉત્તેજક મહામંત્રો સ્વયં રથને સુણાવી રહ્યો છે; અને જે મહાન ગ્રંથ દેવર્ષિ, યજ્ઞર્ષિ, રાજર્ષિ અને ચારે વર્ણોશ્રમના અનેકા નેક મહાત્માઓના ચરિત્રારૂપી મહામહિપ્રચોથી સુશોભિત હોઈને તેમના

વ્યવહાર તેમજ પરમાર્થને લગતા અનેકાનેક પ્રોત્સાહક અનુલ્લેખો અને ઉન્નતિપ્રદ ઉપદેશોથી ભરપૂર છે, આવો આ આર્યોના આદર્શશૂર જ્ઞાન ચારિત્ર્યથી શોભી રહેવો મહાસાગરસમો મહાભારતઅથ, પોતાના સમગ્ર સ્વરૂપમા પ્રત્યેક હિંદુ-આર્યના ગૃહને સુશોભિત કરે, ઉચ્ચ પ્રેરણાઓ આપ્યા કરે અને ઉન્નતિપરાયણ રાખ્યા કરે, એવું કોણ નહિ ઇચ્છે ?

મોટા સાત ભાગોમા પૃષ્ઠસંખ્યા ૫૨૦૦, મૂલ્ય રૂ. ૩૬,
સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય-અમદાવાદ અને મુંબઈ-૨

૧૦૪-एक क्षत्राणीनी वीरता

રગપુર (બગાલ)મા એક ૨૭ વર્ષની તરુણ ક્ષત્રિય વિધવા ઉપર એક મુસલમાનના ખૂનનો કેસ ચાલતો હતો. તેનો ફેસલો કોર્ટ તા. ૪ થી જુલાઈએ આપ્યો છે, અને તેમા તે વિધવાને કોર્ટ નિર્દોષ જાહેર કરી છે

આ વીર ક્ષત્રાણી વિધવાની પડોશમા એક રોટ્તન મુદગમદ નામનો મુસલમાન રહેતો હતો. તે આ અમળા ક્ષત્રાણી પર કુદૃષ્ટિ રાખતો હતો. જ્યારે આ વીર ક્ષત્રાણી પોતાના ધર્મ પર અટલ છે એમ તેને લાગ્યું ત્યારે તેણે એક દિનસે રાતના એકલી જોછ બળા તકાર કરવાનો પ્રયાન કર્યો. ક્ષત્રિયાણીએ પોતાના બચાવનું કંઈ પણ સાધન ન જોયું ત્યારે તેમણે ચડિયા સ્વરૂપ ધારણ કર્યું અને તે કુદૃષ્ટ ગળુ પકડી જમીનપર પડાડ્યો અને તરતજ તેની ગરદનપર એક છરો એવો તો જોરથી માર્યો કે મરતક ધડગી જુદું થઇ ગયું. પોતાના મતીત્વની રક્ષા કરીને ઉપર્યુકત ઘટના પોલીસ ચોકી પર જાતે હાજર થઇ સંભળાવી દીધી

અદાલતમા પણ એટલી દૃઢતાપૂર્વક બી રી રાતોનો સંકાર કરી જયુરી અને ન્યાયાધીશને ધર્મ અનુસાર ચૂકાદો આપવાની વિનંતિ કરી જયુરી અને ન્યાયાધીશના એકમતે તેને નિર્દોષ જાહેર કરી ડોડી મૂકવામા આવી છે

(આપાદ-૧૯૮૫ ના “ક્ષત્રિય” માથી)

૧૦૫-અરીઠાં

(લેખક:-શ્રી ભાઈશંકર ગૌ. સિહોરી)

આપણી ભારતભૂમિમા ઉત્પન્ન થનારી ઔષધિઓ કેડીને મૂલ્યે યુરોપમા મોકલીએ છીએ અને ત્યાંથી તે ઔષધિઓનું રૂપા-તર ચર્મને ફરી ભારતમા આવે છે અને તે લાખો રૂપિયાથી વેચાઈ ભારતની સમૃદ્ધિ ત્યાં ચાલી જાય છે આપણા દિ દી ભાઈઓ અમૃતવૃક્ષ ઔષધનો લાભ લેવાનું જાણતા નથી અગર તો ચાહતા નથી; પરંતુ વિલાયતી ઓસડોની સુદૃઢ લેખલવાળી સુદૃઢ શીશીઓ તેમને આજી નાખે છે. આ સ્થિતિ દૂર કરવાના પ્રયત્નતરીકે અને સર્વસાધારણતા ઉપયોગ માટે સુગ્રાત વૃદ્ધ વૈદ્યોએ ઔષધિનો પરિચય કરાવવો જોઈએ. હું તેવી એક ઔષધિ વિશે અહીં લખું છું

અરીઠાં એ પ્રસિદ્ધ ફળ છે જૈરાઓ પણ તેનો નાહવા ધોવા વગેરેમા પુષ્કળ ઉપયોગ કરે છે એ ફળની છાલમા ૧૧ાં ટકા સાણુ, ૧૦ ટકા ચર્કરા અને ૨૦ ટકા કફૂન પદાર્થ છે એ મિવાય તેના ધીજમા રંગ વગરની ચરખી છે તેથી તે વડે પહેલા વર્ગને રાણુ ખનાવી શકાય તેમ છે. અરીઠાના પાનમા પારાને એક કલાકે ધુંટવાથી પારો ભરમ જેવો થઈ જાય છે અરીઠાના શીણુ ઉષ્ણ, કડવા, થીકણા, કફૂન, વાતહર અને વામક છે. વધારે માત્રામા દેવાથી રૈચક અને વામક જન્મે ગુણો દેખાડે છે તે અગ્રેજી એપીકાક્યુઆના અને સિનેગથી ઉત્તમ છે. તે દેવાથી ઊંર નીકળી જાય છે અને નિર્જાળતા આવતી નથી અધિક માત્રા દેવાથી એપીકા-ની પેટે સલોમારક નથી. તેનો લેપ પીંડાને મટાડે છે અને સોજાને ઓછો કરે છે. માના ૫ રતીથી ૧૦ રતી સુધી અને તેથી પણ વધારે આપી શકાય છે ત્યાંસરોગમા ફેફસામા કફૂ જામી જવાથી દાકતર લોકો સિનેગા અને ઇપીકા આપે છે. તેનાથી નળજાઈ આવે છે, પણ અરીઠાં દેવાથી કફૂ પાતળો પડીને જલદી નીકળી જાય છે અને ફેટલેક વખતે શ્વાસ પર પણ સારો ફાયદો થાય છે. અજીર્ણથી ઉત્પન્ન થયેલ પેટથીડમા ફળની અંદરની ગોટલી જે રતી વજને આપવાથી તે સાત પડે છે અને અરીઠાના

ફળના નસ્યથી શ્વાસવેગ શાન્ત પામે છે અશીષુ ખાનાર માણસને અરીઠા ખવરાવવાથી અશીષુનું ઝેર આશ્ચર્યકારક રીતે નાશ પામે છે. અશીષુના મોટા ગોળા પર થોડા અરીઠા વાટી પાણીમા મેળવી ચોપડવાથી થોડી વારમા અશીષુ રાખ જેવુ થઈ જાય છે. અરીઠા થુંક વધારનાર છે. તેના ફળનુ ચૂર્ણ ખાવાથી શ્વાસકાસ મટાડે છે તથા હરિતપાંડુ મટાડે છે. મૃગી (ફેફડે)મા તેના ચૂર્ણનું નસ્ય દેવાથી તુરત ચૈતન્ય આવે છે. બાળકની હેડકી બંધ કરવાને અરીઠાનું ફળ તેના ગળામા બાંધવું જોઈએ. સર્પ કરડતાજ ૬ માસા અરીઠાની છાલને પાણીમા મંચન કરી વખતોવખત પીવરાવવાથી સર્પવિષ નાશ પામે છે. જ્યાસુધી વિષ પૂરપૂરું ન ઉતરે ત્યાંસુધી કલાઈ કલાકે તે પાવુ જોઈએ. વિપૂચ્ચિકા(કાલેરા)માં અરીઠાનું મંચન કરેલ પાણી દેવાથી વમનમા વધારો થઈ જાડા ઓછા કરે છે, અને પછી વગરદવાએ વમન પણ બંધ થઈ જાય છે. સ્ત્રીઓના અપ-તન્નક હીન્દીરિયા રોકવા માટે ફળનુ નસ્ય અને બાફ આપવા જોઈએ. વિષયુક્ત શુવડા કરડવાથી તેના ઢંશ ઉપર અરીઠાને સુરકામા ઘસીને ચોપડવું જોઈએ; તેમજ ગલગાંડના સોજાપર તેનો લેપ કરવો જોઈએ. પ્રસૂતા સ્ત્રી કદૃ પામતી હોય અને પ્રસવ થતો ન હોય તો અથવા ઋતુઅવરોધને માટે અરીઠાની મજાનિવર્તી થોનિમા રાખવી. મજામા પણ ફળના જેવા ગુણ છે.†

(‘વૈષકલ્પતરુ’ના એક અંકમાથી)

૧૦૬-આ તે જ્ઞાતિવરા કે આવરુના કાંકરા ?

યુવાનો એટલે આવતી કાલના વારસો ! ધરડાઓ એટલે મધ કાલના માનવી. આવતી કાલે શું થશે ? આ સવાલનો જવાબ આજના કામ ઉપર છે. જેણે આજ યુમાવી તેણે કાલ યુમાવી. ધરડાઓ આજ યુમાવવા બેઠા છે, યુવાનોને તેમ કરવું નહિ પાલવે !

* અરીઠા સંજધી તેમજ બીજી પણ સેકડો ઓવધીઓ સંજધી ઉપયોગી હકીકતો આર્યભિષદમા, છપાયેલી જણાશે.

જગત ઝૂટે છે, દેશભરના યુવાનો આગળ ધપે છે, ત્યારે હિંદુસમાજના જળા કોણ ખ ખેરશે ? કોણ સાફ કરશે ? મસીદના હોજનું પાણી બળાકારે હોઠે ઝડે એટલે વટલાય ! કાલેરા, મરડી, ઇન્ફ્યુએન્ઝાના રોગે ધણી અકસ્માતથી મરણ પામે એટલે ચૂડા ભાગવાના સાર થાય ! પાડાને દુઃખ અને પખાલીને ડામ ! પ્રભુના બે પગ, બે કાન, બે હાથવાળા બાળકોને ન અડકાય અને ફૂતરા, બિલાડા, મુસલમાન, ખ્રિસ્તી જેવા ગાયબક્ષોની નીરાતે પગચાળી થાય અને આ બધું શાસ્ત્રને નામે ! હિંદુધર્મને નામે ! પિતૃલોક અને સ્વર્ગમાં જના સારે ડબ્બો (રીઝર્વ) મળે, પાપના ઢગલામાં દટાયેલાઓને પૃથ્વી ઉપર જ પવા વારો નહિ પણ બાપડાને પરબવમા સુખ આપવા સાર પાછળ રહેલાઓ 'ધી-દૂધ'ના અભિરેક જેવા જ્ઞાતિવરા કરે અને આ બધું શાસ્ત્રને નામે ! ઉજળા હિંદુ ધર્મને નામે !

આ બધો દહા, પોપવીલા, અને નાટક ક્યા સુધી નભવાના ? ક્યાસુધી ટકવાના ? ક્યા સુધી આવા સેતાની ચરખામાં સમાજને પીલાતો જોયા કરવાનો ? વેદ-ઉપનિષદનું ઘોળું પૂઠું કે કાળું પૂઠું છે તેનું જ્ઞાન નહિ, સ્ત્રીની લાજ વૂટાતા ધરખૂણો ખોળે, મદિરના દેવને બદાને માલમલીદાના સમ્પ્રદરયાન રચવા માટે, આવા લામછ રામછ ભુકાચોરાની કપતી શાસ્ત્રની, ધર્મની વાતો કરે તેમને ક્યા સુધી ખરદાસ કવવાના છે ?

શરીરની રક્ષા કરવા, ધર્મની ધજા ફેરવવા અને સાચાં શાસ્ત્રોની ઝાંખી કરવા માટે રાક્ષસી જ્ઞાતિવરા બંધ કરે ! શુ આટલો સહેલો ઉપાય પણ નથી સૂઝતો ? તો એમજ કહોને કે અમારે મરી જવું છે દુનિયામાં મરફ થવાનું તમને મન નથી, પણ નપુસક રહેવાનું મને છે !

યુવાનોની આખમાથી અગ્નિના તળખા ઝરે, રૂઢિના જળા કાપવાની તુમાખી આવે, પોપવીવાના પાખડીઓને કેંટડી દેવાનું બાહુનળ આવે, અને હિંદુત્વની સડી રડી ભાગનાને જનમત કરનાનો ભુરસો આવે એજ પ્રભુપ્રાર્થના અને એજ ઇચ્છા !

(મહમદનાડી યુવકમંડળ-વડોદરાની એક પત્રિકામાંથી)

૧૦૭-સર્પવિષના અસરકારક ઉપાયો

કોષ્ઠદાહ રુજાખ્માન મૂત્રસંગ રુગન્વિતમ્ ।

વિરેચયેચ્છઠ્ઠદ્વાયુ સંગ પિત્તાતુર નરમ્ ॥

અર્થાત્ જે સર્પના વિષથી ક્ષત્કૃતિ થાય, શરીર ઠંડુ થવા માટે, મોથી લાળ વહે અથવા ક્ષ્મ્ભરાવાથી ગળુ રોકાઈ ગયું હોય, રોગી પૂરો બેહોશ બની ગયો હોય અથવા થોડું બાન હોય, તો તેને આકરી-ઉચ્છ દવા આપીને ઉત્તરી કરાવવી અને જે સર્પ કરડવાથી વાયુ અથવા પિત્ત વધે અને પેટમાં દાહ, પીડા અને આક્રોશ થઈ આવે, ઝાડો-પેશાબ બંધ થાય કે વાયુ સરે નહિ તેને જીવાળ કરાવવો.

૧-મહાત્મા ગાંધીજી 'આરોગ્ય વિષે આમાન્ય જ્ઞાન' માં એવા બાવનું લખે છે કે—સાપ કરડે તે બાગથી ઉંચે રમાલ કરીને બાંધી દેવો. અને તે મળખૂત પેન્સિલ કે લાકડાના કંટકાથી વળ દબાવે સખત બાંધવો. કેમકે એથી નસો નાટે એ ચઢતું અટકે છે. આટલું કર્યા પછી ઝીણી અણીવાળા સ્વચ્છ ચાડુની (અથવા સાફ અસ્તરો કે નરેણીની) અણીથી ડાખવાળા જગાએ અડાંક ધસ્ય જેટલો છેદ કરી લોહી કાઢવું, અને એ છેદમાં (ઉપલી વીછીની દવા પેકી એકની) પરમે ગતેટ પોટાશની કાળા બારીક બૂકી ચોળી દેવી. આ કાળી બૂકી સાપ ઉપર મહા ભારે અને અચૂંક દલાળ મળાય છે.

૨-રાખ, અરીસુ, મોરચુલુ, ઉચો એળાઓ, ફટકડી, શુદ્ધ કરેના ઝેરકોચલા, નવસાર, દુધાની ચીકટ એ સર્વ બરાબર લઈ, બારીક પીસી, કપડેથી ચાળી લીધીમાં ભરી રાખવું જ્યાં સાપ કરડ્યો હોય તે જગાએ નરેણીથી ચીરો કરી ત્યાં એ ચૂર્ણ મમળનાથી સધળું વિષ પાણીરૂપે થઈને નીકળી જાય છે. બેલાન હોય તેને આ સુધાડ વામાં આવે છે, અને પાણીમાં ઘેળીને પીવાયો પણ ચકાય છે x

૩-પાંચ તોલા ઝેરકોચલાને ૪૦ તોલા પાણીમાં દોલાય ત્ર વડે

x ખુર્નનિસમી શ્રી કૃપાચ કરસર્મા વૈદ્યગચિત સાર્વજનિકાનીય પ્રથમ ખંડમાંથી આમાનું ઘણું ખર્ લીધું છે. એમાં માપના ઉપાય તોત બીજી પણ ખાત મળવા જેવી હકીકત હોઈ મૂલ્ય ૧૧ છે

ધીમી આચમા બાંરી તેને છોલી બારીક વાટી સુકાવી લેવું આ ચૂર્ણ મે અથવા ત્રણ રતી લઈ પાણીમા ઘોળાને ગમે તેના બારેમા બારે સર્પવિષના રોગીને પાવાથી સર્પવિષ દૂર થાય છે. એલાન રોગીના શરીર પર આ ચૂર્ણ માલીશ પણ કરાય છે.

૪-૮૦ તોલા તાજી લીલી લાગ નાટી તેના ૪ તોલા ગુરદા-સિંગળું સપુટ બનાવી તેને ગળપુટ પ્રમાણે અગ્નિ આપવો, એમ પાચ વખત કરી મુદ્દાસિંગની લસમ તૈયાર થાય તે ૪-૮ રતી વિષ દૂર થતા સુધી પાણી સાથે અર્ધા અર્ધા કલાકે આપવી.

૫-અરીઠાના ફળની હાલની પાણીમા ઝીણી લુગદી કરીને તે પાણીમા ખૂબ ચોળી તથા ગાળીને તે પાણી આજે આજનાથી અને પાવાથી સર્પવિષ અવશ્ય દૂર થાય છે. જો રોગીનો આસ બંધ થયો હોય તો તેના માથાના વાળ કઢાવી નાખી અરીઠાની લુગદી તાળવે ને માથે ચોપડવો. અજનથી વિષ ઉતર્યા પછી આખો રાત્રી થઈ બજે છે તે માખણ કે ધી જે ત્રણ રોજ આજવાથી મટી જાય છે વિષ ઉતરતાજ આખોમા વી ચોપડવાથી એ પીડાજ થતી નથી

૬-સર્પવિષના રોગીને વખતસર મીઠુ ઔષધ ન આપી શકાય તો કાષ્ઠ આરોગ્ય ને બગવાન માણસના મૂત્ર વડે સાપે કરડેલી જમ્બા વારવાર ઘોલી તથા તેને પણ નરમૂત્ર ઝેર ઉતરતા સુધી નારવાર પાવું નિવડું મા પણ નરમૂત્રને ઝેરનાશક, રસાયણ, તથા ખાસ વાપરવા લખ્યું છે

૭-આમલસારા ગમકને શુદ્ધ કરી એથી બમણા આકડાના દૂધમા ઘુંટીને સૂકવવું એમાથી એક માસો લઈ ગાયના ૪ મામા ઘીમા ચટાડવાથી ઉતરી અને ઝાડા બને થઈ સાપનું વિષ ઉતરે છે.

૮-૬સુરાક (મરાઠી ઇસરમૂલ સસ્કૃતમા ઈશ્વરી)ના મૂળના એક તોલા રસમા થોડાક મરી મેળવીને પાવાથી અને રોગો મે બાળાને લીધે દવા ન પી શકે તો તેના બે-ચાર ટીપા નાકમા નાખવાથી તે તુરત સચેત થશે, એટલે તેને આ દવા પાવાથી સાપે કરડેલા રોગી મરતો નથી આ વનસ્પતિના ૨-૩ પાદડા પાણીમા વાટી પીપડાનાથી મૂદગલને ફાવડો કરે છે, અને રિના કષ્ટે પ્રસર થાય કે

૯-દોરને સાપ કરડે તો અરીઠાનું શીણ આજવું તથા અરી-

દાંની ઝીણી લુગદી કરી પાણીમાં લેઈને ગાળેલું પાણી ૧ શેર સુધી પાવું.

૧૦-વૈજની એટલે પીળાં ફૂલવાળી સહદેવી ૨ તોલા લઈ, તેને ૧ તોલા કાળાં મરી સાથે પીસીને, સાપ કરડ્યો હોય તેને વારંવાર પાવાથી લાભ થાય છે. એનું સેવન ચાલુ હોય તે દરમિયાન રોગીને પાણી ખિલકુલ પાવું નહિ; પાણીને બદલે તેને દૂધ પાવું. ખિજનોર છત્વાના તેલીપુરા ગામના રહીશ ઠાકુર વજરાગસિદ્ધજી કહે છે કે, અમે આ પ્રયોગથી સર્પવિપના પચાસ રોગીઓને આરામ કર્યો છે.

૧૧-૫૬૨ તોલા ઠંડુ દૂધ લઈ, તેમાં, કપડેથી ચાળેલું દૂધિયા વજનું ૨ તોલા ચૂર્ણ બેળવીને તે પાવાથી ઉઘટી થઈ એર ઉતરશે.

૧૨-જંબુના ઝાડની લીલી છાલ ૩ તોલા, ફટકડી ૩ માસા, મોરચુથુ ૩ માસા, કાળા મરી ૨ માસા, એ સર્વને ૨૦ તોલા પાણીમાં વાટી, ગાળીને પીવડાવવાથી ઉઘટી અને દરત થઈ એર ઉતરશે.

૧૩-ભાગરાના પંચાગનો રસ ૫ તોલા, કાળાં મરી ૨ માસા, ફટકડી ૬ માસા, એ સર્વને થોડા પાણીમાં વાટી ગાળીને પૂરેપૂરી સ્વચ્છતા આવતાં સુધી તે પાયા કરવાથી વિષનો સંપૂર્ણ નાશ થાય છે.

૧૪-ફટકડી ૩ માસા, મોરચુથુ ૩ માસા, કાકડાશિંગી ૩ માસા, એ સર્વ લીમડામાંથી ઝરતા રસ ૩ તોલામાં વાટી, ગાળી, મીઠા ના પાણીમાં ઘોળીને પાવાથી ઉગ્ર સર્પવિપનો નાશ થાય છે.

૧૫-તગર ૪ તોલા, ઉપલેટ ૪ તોલા, ઘી ૮ તોલા, મધ ૮ તોલા, એમાંથી પહેલી બે ઔષધિઓ ખાંડી ઘી અને મધમાં અનુક્રમે મેળવી વારંવાર ચટાડવાથી સર્પવિપનો રોગી અવશ્ય બચે છે.

૧૬-તમાકુના ૨ તોલા પાંદડાં ૧૫ તોલા પાણીમાં વાટી-કચરીને તે પીવડાવવાથી ઉઘટી થઈ સર્પવિપ દૂર થાય છે.

૧૭-પીપળાની લીલી છાલ ખૂબ ફૂટી તમાકુની પેટે ઢુઢામાં પાવી; અને રોગી બેભાન હોય તો ઢુઢાની નેહ તેનો નાક (ચોસ લેવાગ) તેમ લગાડવી.

૧૮-ડાંકટરા, કેલોમેલ નામે પારાની દવા જીવાન માણસને મેથી અઢી રતી પાંચ તોલા વિંબુના રસમાં આપે છે. એની એક માત્રાથી દરત ન થાય તો બે-ત્રણ કલાકને અંતરે એવીજ ખીજ એક યા બે માત્રા આપવાથી દરત થઈ સર્પવિપ ઉતરે છે.

૧૦૮-અહંકાર ન કરવા વિષે

જો કહતા 'હમ કરતે' વો દુઃખ ભરતા હે,
 જો કરતા જગદે કાર, વહી કરતા હે. ટેક.
 જો કહતા હમને બેદ પદે હેં ચારી,
 ઉસકો કહતે હરિ ઉસણી મતિ હે મારી.
 કોઈ કહતા હમ ક્ષત્રી હે હમી બ્રહ્મચારી,
 સખ અહંકારમેં ફૂંસે હુચે નરનારી.
 જો અહંબુદ્ધિકો તજે કરે નાચારી,
 ઉસકો મિલતે ઇક પલભરમેં ગિરિધારી.
 જો નિષ્કામ પુજા કરે વહી તરતા હે, -જો ૧
 જો કહતા હમ તો નિત્ય દાન કરતે હેં,
 ઉસકો પરમેશ્વર નહીં માન કરતે હેં.
 જો દેત વસ્તુ મનમેં યુમાન કરતે હેં,
 વો સ્વર્ગ છોડ ફિર નરકપાન કરતે હેં.
 જો અહંકાર તજિ હરિકા ધ્યાન ધરતા હે,
 ઉસકા વો સ્વામી આદર માન કરતા હે.
 જો કરતા હે સો વહી વહી કરતા હે, -જો ૨
 જો કહતા હમ હેં જડે કવીશ્વર જ્ઞાની,
 ઉસકો હરિ કહતે ઈસણી મિથ્યા જ્ઞાની.
 કોઈ કહતા હમ હેં જડે બીર બલવાની,
 ઉસકો હમ કહતે યહ તો હે અભિમાની.
 કોઈ બનકે બેડે રાજા ચોર કોઈ રાની,

ઈસ પૃથ્વીપર હૈ બડે બડે અભિમાની.
 ઈસ અહંકારસે અપના દિલ કરતા હૈ,—જો ૩ ૧
 જો કહતા મૈને બડા જંગ જતા હૈ,
 વહ મરતા હૈ ફિર કબી નહીં જતા હૈ
 જિસ જિસકે મનમેં અહંકાર જતા હૈ,
 વહ દો દિનમેં દુનિયાસે હો ખીતા હૈ.
 અબ દેવીસિંહ દિલ કૃપા હુઆ સીતા હૈ,
 જો કામ કિયા પ્રભુકો અર્પણ દેતા હૈ
 કહે બનારસી હરિભક્ત યો ન મરતા હૈ,—જો ૪

૧૦૯-ભારતકે સમર્થ-સુધારક જીવ

(લેખક-શ્રી દાકરલાલ શર્મા 'વિચારક')

સમર્થ લોભ આજ ભારતકે, મચ્છે વહી કહાતે હૈ,
 દેશ જાતિ ગૌરવ નિજકા તજ, પરકો જો અપનાતે હૈ
 રીતિ તીતિ નિજ ભાષા છોડી, વેર પરાય મનાતે હૈ,
 સુન અપનેકો 'ભારતવાસી' અતિશય વે સકુચાતે હૈ
 ધૃષ્ટા દ્રેષ ધૂ છી છી કર, નિજ ભાષકો હુકરાતે હૈ,
 ગૌરવજી કો લખ કર માનો, દષ્ટદેર મિલ જાતે હૈ
 નખ સિખ ધારે વજ પશ્ચિમી, અદર સુન કુદ જાતે હૈ,
 દેશ જાતિકો મેવા-પયસે, શુભ ચિચાર મુડ જાતે હૈ
 હિંદુ હિંદી વેદ શાસ્ત્ર સુન, કોધાનવ વર્ષાતે હૈ,
 નારતિક ભાવ બરી ગપ-ગીતા, સુનકર અતિ દર્પાતે હૈ
 રામકૃષ્ણ રાવ ચિવા નામ સુન, અચરજમય અઠલાતે હૈ,
 લૉર્ડ દેવ મિસ દેવીકે ચે, પરમ ભક્ત કદલાતે હૈ
 સર્વ કાવસે પરમ ચે, ભારતનાસો અગુમરતે હૈ,
 પુન્યવિરાજીની પશુ જાતે, પ્રય દદા વિચરતે હૈ.

("વિશ્વમિત્ર"ના એક અકમાથી)

૧૧૦-સંતોના સાદ

ગુરુ લોભી શિષ્ય લાલચી, દેનું ખેલે દાવ;
 દેનું ખૂડે ખાપડે, ચડે પથરકી નાવ.
 પુરા મુદ્દગુરુ ના મિલા, રહા અધુરા શિષ્ય;
 સ્વાંગ જતિકા પહેરેક, ઘરઘર માગે લીખ.
 તિમિર ગયા રવિ દેખતે, કુબુધ ગઈ ગુરુતાન;
 સંપત ગઈ અતિ લોભસે, ભક્તિ ગઈ અભિમાન.
 કામી ક્રોધી લાલચી, તાસેં ભક્તિ ન હોય;
 ભક્તિ કરે કોઈ શૂર નર, જાત ખરન કુલ ખોય.
 જીન ધર નૌખત ખાજતી, હોતે છતીસ રાગ;
 વેા મંદિર ખાલી પડે, બૈઠન લાગે કાગ.
 એક દિન એસા આયગા, સખતે પડે બિછોહ;
 રાજ રાની છત્રપતિ, કયેં સાવધ નહીં હોત.
 કખીર મંદિર લાખકા, જડીયા હીરા લાલ;
 દિવસ ચાર કા દેખના, બિખર જાયગા કાલ.
 કખીર શેરી સાંકડી, અંચલ મનુવા ચોર;
 ગુન ગાવે લેલીન હોય, મનમેં હૈ કછુ ઓર.
 સંગત ભઈ તો કયા ભયા, હિરદા રઘા કહોર;
 નવ નેજ પાની ચડે, પથર ન લીજે કોર.

સમાપ્ત

સારા-માઠા પ્રસંગે જ્ઞાન-લહાણી

ગરીબોને ગરીબાઇમાંથી બેચી કાઢવાની, દુઃખીઓના દુઃખ ટાળવાની, બોખાનાળાનો બોજો જુલાવવાની અને બિમારોને તેમજુદ્ધ જુલાવવાની સારા અથોમા જેવી શક્તિ છે તેવી ખીજ કથામાં નથી. પણ દેશદેશ એવી છે કે વાચી જાણે તેવા ખર્ચે ધણાખરાઓ મારા અથ મેળવી શકતા નથી. માટે તેઓમાં જ્ઞાન-ચારિત્ર્યવર્ધક વાચન મફત ફેલાવવું એ પણ સમજી દાતાઓની ફરજ છે.

પોતે જ્ઞાનમિદ્ધ થઇને ખીજઓને જ્ઞાન આપવું એ તો કાષ્ઠક થી બને, પરંતુ મહાત્માઓના જ્ઞાન-ચારિત્ર્યવર્ધક સદુપદેશો અને જીવનચરિત્રોના ઉમદા પુસ્તકો તો સર્વ કોઇ ખીજઓને આપી શકે કોઇ કોઇ ઉદારાત્મા આ રીતે પણ ધનનો કંઈક સદુપયોગ કરે છે; પરંતુ વર્તમાન દેશદેશ જોતા તો આ પ્રકાર સૌ કોઇએ સારી પેઠે ચાલુ કરી તથા વધારીને ઉમદા શિક્ષણે બનાવવો જોઈએ.

સારામાઠા પ્રસંગે ખીજો ખર્ચ થોડો વટાડીને પણ રચૂળ બોજન સાથે માનસિક ખોરાકની પત્રાવલિરૂપ અને જ્ઞાન-ચરિત્રવર્ધક ઉમદા પુસ્તકો પ્રત્યેક મહેમાન, પડોશી, કુટુંબી, મિત્ર, યાત્રિય, ગામ લોકો, વિદ્યાર્થીઓ વગેરેને ભેટ અપાય તો તે ગમે તેવા બાલ મિષ્ટાન્નથી તો બહુ વધારે ઉપકારક થાય એ ખુલ્લું છે.

ધૃવજા હોય તો “અમુક પ્રસંગ બચવા વ્યક્તિના સ્મારક નિમિત્ત અમુક તરફથી ભેટ” કે એવું કાંઈ મુખપૃષ્ઠ પર જાણીને, રજરજાપથી જાપીને કિંવા હાથે લખીને આપી શકાય, કે જેથી જનસેવા થવા સાથે, તે તે પ્રસંગ અને વ્યક્તિના સ્મારકનો હેતુ પણ પાર પડે.

માટે આ સરથાના અને ખીજ હીક લાગે તે તે ખાસ ઉપકારક પુસ્તકો પોતાને ત્યાં આવતા નાનામોટા પ્રસંગે વહેંચીને ધનના સદુપયોગ સાથે જ્ઞાનચારિત્ર જેવી ઉત્તમ વસ્તુના પ્રચારનું શ્રવ્ય દરેક તમજીએ મેળવવું ઘટે છે.

આ સંસ્થાનાં તૈયાર ગ્રંથો

૧-પોરબેન ઉપરાત ૨૭૨૨૨ તથા વી પી. ખર્ચ જુદું લાગે છે. ૨-મંગાવેલામાના જે પુસ્તકો ન આવે તે ખર્ચ સમજવા ૩-મૂલ્ય પ્રથમ મોકલ્યાને કમમા કમ ૮-૧૦ ના પુસ્તકો રેલ-રસ્તે મંગાવવાથી વધારાના પેકો મ વગેરે બદલ ૦૮- ચઢેલા છતા કુલ ખર્ચ બહુ ઓછો આવશે ૪-આમા પુસ્તકોની છાપેની કિંમત લખી છે. પણ અમદાવાદના કાર્યાલય માટે ધણાખરા પુસ્તકોની કિંમત થોડી ઘટાડેથી તે લગ્ન જારી હોઈ જુદા હેડખીલમા છાપેલી છે. અને ૨ (૧૦૦)ના લેવાથી એમા પણ ૬૧ ટકા કપાશે ૫-મુખમના કાર્યાલયમા વધારાના ખર્ચ બદલ આ પુસ્તકોની કિંમત છાપ્યા મુજબની અથવા બહારગામ મુજબની રખાઈ છે; અને કમમા કમ ૨૫)ના લેવાથી તેમાથી હોઠ આના મુજબ કપાશે. ૬-જે પુસ્તકની તરત માટે અથવા અમુક મુદત માટે કિંમત અરધી, પોણી કે કાઠ પણ ઓછી રખાય, તેમા કમીઘન કપાશે નહિ, તથા મુખમના કાર્યાલયમા ખર્ચ જોગી વધુ કિંમત રહેશે ૭-આ સરથામા મળતી આખ, વીછી-સાપ તથા દાઢરની ફવાના લાભ તથા વાપરવાની અને બનાવવાની વિધિ વગેરે જુદુ છાપેલું મળશે.

૭ ઉત્તમ ધાર્મિક ગ્રંથો

મુખમમા અમદા-
મૂલ્ય વાદમા

સંપૂર્ણ મહાભારત-શુદ્ધ ગુજરાતી ભાષાતર ...	૩૬	... ૩૨
શ્રીવાલ્મીકિ રામાયણ-ઉત્તમ ભાષાતર-૩૨ ચિત્રો.	૬	... ૫૧
પ્રલસીકૃત રામાયણ-ઉત્તમ ભાષાતર-૩૨ ચિત્રો ...	૪	... ૩૧
મહાભારતનું શાંતિપર્વ-ઉત્તમ ભા., નવી આવૃત્તિ	૫	.. ૪૧
ગૌરધરજી શુદ્ધ રામાયણ	૨૧	... ૨
શ્રીયોગવાસિષ્ઠ મહારામાયણ-જે ભાગમા	૧૦	... ૮
શ્રીજ્ઞાનેશ્વરી ભગવદ્ગીતા-નવી આવૃત્તિ. ...	૨૧	... ૨
શ્રીભગવતી ભાગવત-ઉત્તમ ભાષાતર ...	૪૧	... ૪

શ્રીમદ્ભાગવત-ઉં ભા. ૦, ૧૬ ચિત્રો, નવી આવૃત્તિ	૩૧
શ્રીરામકૃષ્ણકથામૃત-ખંડે ભાગ ભેગા..	૨૧
મહાભારત અને રામાયણવિષે કેટલાક વિચાર	૦૧૮
શ્રીમહાભારત વિષે ખાસ જણવા જેવા વિચાર	૧૧
ધર્મતત્ત્વ-જકિમચરિત્ર સાથે	૦૧૧
યોગતત્ત્વ	૧૧
સ્વામી રામતીર્થ-ચાર ગ્રંથમા ભાગ ૧ થી ૧૩	૮૧
સ્વામી વિવેકાનંદ-ગ્રંથ પહેલો ભાગ ૧-૨-૩	૨૧
,, ,, ગ્રંથ ૨ જો ભાગ ૪-૫	૨૧
,, ,, ભાગ ૬-૭ ૦૧૧, ભાગ ૮મે ૧૧૧, ભાગ ૯મે ૨	
,, ,, ભા. ૧૦મે ૦૧૧, ભા. ૧૧ મે ૧૧૧, ભા. ૧૨-૧૩	
પ્રભુમય જીવન-સુધારેલી ૫ મી આવૃત્તિ	૦૧
શ્રીમુખોદ રતનાકર-નવી આવૃત્તિ	૦૧૧
શ્રીવિષ્ણુસહસ્રનામ-ગુ. ભાષાતર સાથે	૦૧૧
ઉપદેશસારસંગ્રહ-ભાગ ૧, ૨ ભેગા	૧
શ્રીમદ્ભાગવદ્ગીતા-ગુ. સરલાઈ સહિત પાકું પૂઠું	૦૧૧
,, ,, ,, સાકું પૂઠું	૦૧૧
,, ,, ,, મોટા અક્ષર...	૦૧૧
,, ,, શ્રીધરી અનુસાર અર્થ સાથે	૦૧૧
,, ,, માત્ર સરલાઈ	૦૧૧
પંચરત્ન ગીતા-સરલાઈ સાથે મોટા અક્ષર...	૦૧૧
,, ,, મધ્યમ અક્ષર પાકું પૂઠું	૦૧૧
ભાગવદ્ગીતા-મૂલમાત્ર-મધ્યમ અક્ષર ૦, મોટા અક્ષર	
પંચરત્નગીતા-મૂલમાત્ર-નાના, મધ્યમ, મોટા અક્ષર ૦, ૦૧, ૦૧૮	
આર્યધર્મનીતિ અને આણકચનીતિસાર-સાકું પૂઠું	૦૧ પાકું

સંત-મહાત્માઓની વાણી

અખાની વાણી-મનહર પદ સાથે	૧૧
પ્રીતમની વાણી-સર્વથી મોટો સંગ્રહ	૧૧

છાત્રમની વાણી-જુદા જુદા ત્રણ ગ્રંથોમાં ... ગા ... ૨૧૧૮
 શ્રીભજનસાગર-નવી આવૃત્તિ ... સાદુ પૂંકુ ૦૧ પાકું ૦૨
પદ્ધિયારકૃત સ્વર્ગનાં પુસ્તકો

સ્વર્ગનું વિમાન .. ૧૮ ૧૧ | સ્વર્ગની કુંચી .. ૧૮ ... ૧૧
 સ્વર્ગનો ખલતો .. ૧૮ ૧૧ | સ્વર્ગનો પ્રકાશ ૧૮ ... ૧૧
ઉત્સાહ અને ચેતનાત્રેરક પુસ્તકો

સોનેરી સૂચનો અને સુવિચાર સામગ્રી ... ૦) - ૧૧
 છુખી જીવનનાં સાધન ... ૦૧૧૮ ... ૦૧૧૮
 સુખસામર્થ્ય સમૃદ્ધિ અને વિચારોના ચમત્કાર ... ૧ ... ૧
 ભાગ્યના સદાઓ ... ૧૧ ... ૧૧
 આગળ ધસો-નવી આવૃત્તિ ... ૧૧૧ ... ૧૧
 આર્યોના સંસ્કાર અથવા હિંદની વિદ્યાકળા ... ૦૧ ... ૦૧
 શુભસંગ્રહ-ભાગ પહેલો ૦૧, બીજો ૨૧, ત્રીજો ૧૧, ચોથો ... ૧૧
 " " પાંચમો ૧૧, છઠ્ઠો ૧૧, ૭ મો ૧૧, ૮ મો છપાય છે.
 આદર્શ દૃષ્ટાંતમાળા-જુદા જુદા બે ગ્રંથોમાં .. ૨૮ ... ૨૮
 બંકિમનિબંધમાળા-ધર્મતત્ત્વ સાથે ... ૧૧૧ ... ૧૧

 ઇતિહાસ અને વૈદક સંબંધી પુસ્તકો
 રાજસ્થાનનો ઇતિહાસ-બે મોટા ગ્રંથોમાં ... ૧૦ ... ૮૧
 આર્યભિપદ્ અથવા હિંદનો વૈદરાજ-આઠમી આવૃત્તિ ગા .. ૩
 વૈદક સંબંધી વિચારો-૧૬૫ લેખોનો મોટો સંગ્રહ ૧૧૧ ... ૧૧
 આરોગ્યવિષે સામાન્ય જ્ઞાન-ગાધીશકૃત ... ૦૧ ... ૦૧

મહાન સમ્રાટ અકબર	૧૧	...	૧
વીર દુર્ગાદાસ અથવા મારુ-સરદારો	૦૧૧	...	૦૧
શ્રીભક્તચરિત્ર અથવા ભક્તિરસામૃત	૧૧	...	૧૧
મુસ્લીમ મહાત્માઓ	૧૧	...	૧૧
ભારતનાં સ્ત્રીરત્નો-ત્રણ ગ્રંથોમા	૫	...	૫
મહાન સાધ્વીઓ-ઉત્તમ ૧૫ ચરિત્રો	૧૧	...	૧૧
દાનવીર કાર્તેગી	૧૧	...	૧૧
કાઉન્ટ ડૉલ્ફિન	૧૧	...	૧૧
નેપોલિયન બોનાપાર્ટ	૨૧	...	૧૧
	૩	...	૨૧

ખાસ બોધપ્રદ ઢંકી વાર્તાઓ

ઢંકીવાર્તાઓ ગ્રંથ પહેલો-ભાગ ૧ થી ૪ (૬૬ વાર્તા)	૨	...	૧૧
ઢંકીવાર્તાઓ ગ્રંથ બીજો-ભાગ ૫ થી ૭ (૫૭ વાર્તા)	૧૧	...	૧૧
દયાળુ માતા અને સદ્ગુણી પુત્રી	૦)...

બાળકો માટે ખાસ ઉપયોગી પુસ્તકો

સદ્ગુણી બાળકો-૬૬ ખરા બનાવોનો સંગ્રહ	...	૦૧	...	૦૧
બાળસંબોધ-વાર્તાઓરૂપે ધાર્મિક શિક્ષણ	...	૦૧	...	૦૧
બાળકોની વાર્તા-રસિક વાર્તાઓરૂપે ૨૧ પાઠ	...	૦)...	...	૦
સુબોધક નીતિકથા-નવી આશ્ચર્ય	...	૦૧	...	૦૧

ચિત્રો અને ચિત્રાવલીઓ

શ્રીમહાભારત ચિત્રાવલી-૨૬ સુંદર ચિત્રો	...	૧)	...	૦૧
શ્રીરામાયણ ચિત્રાવલી-૩૬	...	૧)	...	૦૧
શ્રીકૃષ્ણમુરારી અને દ્રૌપદીવસ્ત્રાહરણ-ત્રિશંગી મોટાં ચિત્રો દરેકના	...	૦૧	...	૦૧
જ્ઞાનપટ અને સોપાનપટ ખાસ સુધારાપૂર્વક છપાયેલી મળશે	...	૫૦	...	૫૦

સસ્તુ સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય

અમદાવાદ-ત્રણ દરવાજા બદાર, નદી જવાને રસ્તે, ૧૧૧ ...
મુંબઈ-કાલખાદેવી રોડ, દાદી બિલ્ડિંગ, ત્રીજો માળે. ૧૧૧ ...

